

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การพนันภาคเหนือตอนบน การพนันในแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง ในมุมมองสตรีนิยม

อริยา เศวตตามร์
กนกพร ด้มูรี
วิสุทธิ์ เหล็กสมบูรณ์
วิเศษ สุจินพรัศม

แผนงานสนับสนุนศูนย์วิจัยปัญหาการพนัน
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยการพำนัภาคเหนือตอนบน
การพำนัในแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองในมุมมองสตรีนิยม
“มุมมองของผู้หญิงกับการเล่นหวยในชุมชนภาคเหนือตอนบน”

โดย

อริยา เสวตามร์
กนกพร ดีบุรี
วิเศษ สุจินพรัหม
วิสุทธิ เหล็กสมบูรณ์

สนับสนุนโดย

ศูนย์ศึกษาปัญหาการพำนั
คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของงานศึกษานี้ให้ความสำคัญกับการศึกษาการเล่นหอยไต่ดินในชุมชน ที่เชื่อมโยงกับบทบาทของผู้หญิงในการจัดการการเงินในครัวเรือน และโครงสร้างอำนาจในสังคม ปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเล่นหอยไต่ดิน และเพื่อนำไปสู่พัฒนาองค์ความรู้ในการนิยาม “การเล่นพนัน” จากมิติที่หลากหลาย โดยเป็นการศึกษามิติที่หลากหลายและซ้อนทับกันในมิติต่างๆ เช่น ชนชั้นชาติพันธุ์ เพศภาวะ วัย และความเชื่อ เป็นต้น โดยมีแนวคิดหลักในการศึกษา 3 แนวคิดที่มีความเชื่อมโยงกัน คือ การนิยามการเล่นพนันจากมิติที่หลากหลาย แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองในมุมมองสตรีนิยม และการพนันกับความเสี่ยงในยุคสมัยใหม่ งานศึกษานี้เน้นการให้ความสำคัญกับ “ผู้เล่นพนัน” ที่เป็นผู้หญิง โดยมองการเล่นพนัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล่นหอยไต่ดิน และการเล่นพนันชนิดอื่นๆของผู้หญิง ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามในการต่อสู้ดิ้นรนในชีวิตประจำวันเพื่อบริหารจัดการการเงินในครัวเรือน

การเล่นหอยมีรูปแบบและความหมายที่หลากหลายและไม่หยุดนิ่ง และมีลักษณะเฉพาะขึ้นอยู่กับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในแต่ละช่วงเวลา การเล่นหอยจึงไม่ควรถูกเหมารวมว่าเป็นการเล่นพนันเพียงความหมายเดียว โดยไม่พิจารณาถึงองค์ประกอบแวดล้อมอื่นๆ ในการศึกษาบริบทของชุมชนของพื้นที่กรณีศึกษาทั้ง 3 กรณี ในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท พื้นที่ชนบทที่ก้าวเข้าสู่อุตสาหกรรม และพื้นที่ชนบทในปริมนทลชายแดน ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกัน ทำให้เกิดผลกระทบต่อผู้หญิงกลุ่มต่างๆที่แตกต่างกัน และมีผลต่อการนิยามหอย ชุดความรู้ในการเล่นหอย และจุดประสงค์ในการเล่นหอยที่แตกต่างกัน

จากผลการศึกษาพบว่าผู้หญิงไม่ได้มองหอยไต่ดินเป็นการพนัน แต่มองว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการเสี่ยงโชค ผู้หญิงที่ประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้าง ผู้ประกอบการรายย่อย ต้องบริหารจัดการการเงินเพื่อหมุนเวียนเงินสดเป็นค่าใช้จ่ายต่างๆ มองว่าการเล่นหอยเป็นการลงทุน หอยจึงมีฐานะเป็นกิจกรรมในการดำรงชีพที่ตอบสนองต่อความต้องการของครัวเรือนในด้านที่จะเพิ่มประสิทธิภาพของการหมุนเวียนเงินสด นอกจากนี้ ยังพบว่าการเล่นหอยมีความเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ทางสังคม และการผสมผสานชุดความรู้หลายๆแบบ ทั้งความรู้ท้องถิ่นผสมผสานกับความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ในการจัดการความรู้ท้องถิ่น อย่างเช่น มีหนังสือตำราทำนายฝันเพื่อตีออกมาเป็นตัวเลขสำหรับใช้แทงหอย การอธิบายเรื่องหอยของผู้หญิงในชุมชนตลาดยังเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องโชค เคราะห์ หรือดวงชะตา กับคติความเชื่อเรื่องบุญกรรมในพุทธศาสนา และอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์แบบไสยศาสตร์ และเป็นการแสดงออกถึงปฏิบัติการทาง

สังคมในการต่อรองอำนาจของผู้หญิงในการจัดการความเสี่ยงต่างๆ ในบริบทโลกาภิวัตน์และตลาดแบบเสรีนิยมใหม่

นอกจากนี้ ยังพบว่าการเล่นหอยเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามในการต่อสู้ดิ้นรนในชีวิตประจำวันเพื่อบริหารจัดการครอบครัว ที่เน้นไปที่เศรษฐกิจครอบครัวหรือครัวเรือน หรือ “การผลิตซ้ำทางสังคม” (Reproduction) ที่อยู่ในปริมาตรของพื้นที่ส่วนตัวหรือพื้นที่ในบ้าน ซึ่งแนวคิดเศรษฐศาสตร์ที่เน้นตลาดเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจมองว่าไม่มีคุณค่าในทางเศรษฐกิจ ในขณะที่การผลิตซ้ำทางสังคมของผู้หญิงเป็นการดำรงรักษาให้ระบบทุนนิยมอยู่ได้ ทั้งในระดับท้องถิ่น และข้ามพรมแดน แต่อย่างไรก็ตาม เศรษฐกิจในที่นี้อาจมีความซับซ้อนมากกว่าในมุมมองของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก และแนวคิดสตรีนิยมแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง เนื่องจากการพนันหรือการเล่นหอย เป็น “ยุทธวิธี” หนึ่งในการต่อสู้ดิ้นรนของผู้หญิง ซึ่งมีความพยายามที่หลากหลาย แตกต่าง ซับซ้อน และเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในแต่ละสถานการณ์และพื้นที่ ซึ่งอาจมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับมิติอื่นๆ ด้วย อย่างเช่น การต่อสู้ดิ้นรนในเชิงวัฒนธรรมหรือสัญลักษณ์ หรือการต่อสู้ในเชิงการเมืองของกลุ่มคนที่ด้อยอำนาจและอยู่ที่ชายขอบของสังคม

ข้อถกเถียงโต้แย้งเกี่ยวกับการพนันที่ผ่านมามองอยู่บนแนวคิดที่มองการพนันและการแก้ปัญหาการพนันจากมุมมองเชิงเดียว อย่างเช่น มองจากมิติของเศรษฐกิจ จากมุมมองกฎหมาย หรือจากมุมมองทางศีลธรรม ทำให้เกิดการสรุปแบบที่เรียกว่าเหมารวม หรือใช้กติกาเดียวในการตัดสิน ในขณะที่การพนันมีความเกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรม และมีการทับซ้อนกันในหลายมิติ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม รวมทั้งความแตกต่างหลากหลายทางเพศภาวะ ชนชั้นชาติพันธุ์ วัย ฯลฯ

หอยใต้ดินเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนปัญหาเชิงโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมของไทย ที่ตอบสนองต่อกลุ่มคนในสังคม ทำให้เกิดกลุ่มอุปถัมภ์ เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์และองค์กระบวนกรหอยใต้ดินอย่างกว้างขวาง การดำรงอยู่ของหอยใต้ดินจึงสะท้อนให้เห็นว่า สังคมขาดความสมดุล ภาคส่วนต่างๆ ในสังคมไม่สามารถทำให้กลุ่มคนจำนวนมากในสังคมมีชีวิตที่ดี แต่กลับเพิ่มปัญหาความยากจน และกีดกันคนจน คนด้อยโอกาส คนขาดประสิทธิภาพในการแข่งขันออกไปจากระบบ ปัญหาความยากจนจึงเป็นผลพวงจากโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมที่ไม่เป็นธรรม และกลายเป็นช่องทางให้ธุรกิจหอยใต้ดินเข้ามาเป็นทางเลือกของคนจนในการแก้ปัญหาความยากจน

สารบัญ

บทคัดย่อ	1
สารบัญ	3
ผู้หญิง หวย และความเชื่อ ในมิติเศรษฐกิจครัวเรือน <i>กนกพร ดีบุรี</i>	4
การสร้างความหมายทางสังคมวัฒนธรรม ว่าด้วยหวยใต้ดินของผู้หญิง “ไตนอก” ที่เมืองชายแดน <i>วิสุทธิ เหล็กสมบูรณ์</i>	46
การเล่นหวยจากมุมมองของหญิงในชุมชนบ้านทุ่งยาวจังหวัดลำพูน <i>วิเศษ สุจินทรัพย์</i>	85
บทสรุปสังเคราะห์ภาพรวม: การพนันในแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองในมุมมองสตรีนิยม “มุมมองของผู้หญิงกับการเล่นหวยในชุมชนภาคเหนือตอนบน” <i>อริยา เสวตามร์</i>	130

ผู้หญิง หวย และความเชื่อ ในมิติเศรษฐกิจครัวเรือน

กนกพร ดีบุรี

บทนำ

ในบทความนี้ ผู้เขียนจะชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิง หวย และความเชื่อ ในบริบทของชุมชนตลาดในสังคมกึ่งเมือง โดยใช้ข้อมูลจากการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมของผู้เขียน เกี่ยวกับวิถีชีวิตและการเล่นหวยของผู้หญิงที่อาศัยอยู่ในชุมชนตลาดเจ้าน้อย (เป็นชื่อสมมุติของพื้นที่ศึกษา) มีที่ตั้งอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย เป็นกรณีศึกษา ช่วงที่ผู้เขียนศึกษาภาคสนามคือ ระหว่างเดือนธันวาคม 2555 – สิงหาคม 2556 โดยเน้นศึกษาผู้ซื้อหวยได้ดิน และขายหวยได้ดิน ผู้ให้ข้อมูลมีอายุระหว่าง 28-71 ปี จำนวน 36 คน สถานภาพสมรสของผู้ให้ข้อมูลมีทั้งโสด แต่งงาน และเป็นหม้าย ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดอาศัยอยู่ในชุมชนรอบตลาดของอำเภอเจ้าน้อย อาชีพหลักของผู้ให้ข้อมูลคือ รับจ้าง ช่างเสริมสวย ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า หมอนวดแผนไทย ค้าขาย ทำการเกษตร ขายหวยได้ดิน ขายหวยรัฐบาล และเก็บของเก่าไปขาย เป็นต้น สถานที่ทำงานคือที่บ้านและในชุมชน มีเป็นส่วนน้อยที่ต้องเดินทางไปทำงานห่างจากตัวอำเภอ

หวยจัดว่าเป็นการพนันหรือไม่เป็นเรื่องที่ชี้ชัดลงไปได้ยาก ยิ่งไปกว่านั้นการนิยามการพนันในแวดวงการศึกษาที่เป็นที่ยอมรับกันในปัจจุบันยังเป็นการนิยามแบบกว้าง ๆ ซึ่งยังต้องการการจำแนกแยกแยะออกเป็นรายกิจกรรม กล่าวคือ “หมายถึงอะไรก็ได้ที่มีลักษณะเป็นธุรกรรมทางการเงินที่เกี่ยวข้องกับผลลัพธ์ของความไม่แน่นอน” (สังคิด, 2547: 2) อาจารย์สังคิดได้ทบทวนมุมมองทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพนันเชิงพาณิชย์ในปัจจุบันและเสนอว่า การวินิจฉัยว่าสิ่งใดหรือกิจกรรมใดเป็นการพนันอาจไม่ใช่เรื่องง่ายนัก เพราะต้องคำนึงถึงบริบททางสังคม ประวัติศาสตร์และองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง เช่น จุดมุ่งหมาย รูปแบบ เงื่อนไข หรือวิธีการเล่น เป็นต้น นอกจากนี้เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างการพนัน รัฐบาล และสังคมจะเห็นได้ว่า การพนันเป็นสิ่งอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคม และอุดมการณ์ควบคุมของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างการพนันและสังคมเป็นสิ่งที่มีการปรับตัวเป็นระยะ ๆ ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของมโนคติด้านศีลธรรมของสังคม ที่มีต่อสิ่งที่ถือว่าเป็น “การพนัน” ซึ่งมีการปรับตัวไปตามสภาพทางสังคม และเศรษฐกิจการเมืองในแต่ละขณะ ด้วยเหตุนี้ ความคิดเห็น ทศนคติ หรือความเข้าใจใด ๆ เกี่ยวกับการพนันจึงขึ้นอยู่กับมุมมอง และจุดมุ่งหมาย ของการวิเคราะห์มากกว่าธรรมชาติของการพนันด้วยตัวมันเอง และไม่ว่าข้อสรุปของการวินิจฉัยจะมีความเคร่งครัดสักเพียงใดก็ตาม มันก็มีที่มาจากอิทธิพลทางสังคม และประวัติศาสตร์ที่แน่นอน

ด้วยกรอบคิดความสัมพันธ์ระหว่างการพนัน รัฐบาล และสังคม อาจารย์สังคิดยังวิจารณ์ทฤษฎีเสรีนิยมว่ามีความผิดพลาด ที่มิได้สังเกตว่าการพนันในสมัยปัจจุบันมิได้ถูกกำหนดโดยการกระทำของบุคคล แต่ถูก

กำหนดโดยความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นแบบทุนนิยม และกลุ่มพลังทางเศรษฐกิจและการเมืองต่าง ๆ โดยมีบุคคลเป็นเพียงส่วนที่เชื่อมโยง ยิ่งกว่านั้นอาจารย์สังคิตยังวิจารณ์วิธีวิเคราะห์ที่เน้นพฤติกรรมส่วนบุคคล และแรงจูงใจเป็นหลักของทฤษฎีเสรีนิยม ซึ่งทำให้การพนันถูกนิยามให้มีลักษณะที่เป็นแบบทั่วไป เช่น พฤติกรรมที่ใช้เหตุผล และ การพักผ่อน ส่งผลให้ความหมายของการพนันขาดความหลากหลายในเชิง รูปแบบและสถานที่ และลักษณะปัจเจกชนนิยมของวิถีศึกษาแบบเสรีนิยมในการวิเคราะห์การพนันนั้น เบี่ยงเบนความสนใจไปจากอำนาจที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ในสังคมทุนนิยม ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิด การพนันและกำหนดพฤติกรรมแสวงหากำไร (หน้า 1-5)

ผู้เขียนมีความเห็นไปในทางเดียวกับอาจารย์สังคิตในแง่ที่ว่า กิจกรรมใดที่จะจัดว่าเป็นการพนันนั้น ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ ตลอดจนองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น รูปแบบและจุดประสงค์ของการเล่น ฉะนั้นในการวิจัยนี้ผู้เขียนจึงมีมุมมองต่อการเล่นหว่านว่ามีรูปแบบและความหมายหลากหลาย ไม่หยุดนิ่ง มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งขึ้นอยู่กับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในแต่ละช่วงเวลา การเล่น หว่านจึงไม่ควรถูกเหมารวมว่าเป็นการพนันเพียงความหมายเดียว โดยไม่พิจารณาถึงองค์ประกอบแวดล้อม อื่น ๆ

อย่างไรก็ตามงานของอาจารย์สังคิตในเรื่องเศรษฐกิจการพนัน (สังคิต, อ้างแล้ว: 382-397) เป็นการวิเคราะห์การพนันในฐานะที่เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบตลาดและเป็นเศรษฐกิจระดับมหภาค มี มุมมองแบบคู่ตรงข้ามระหว่างการพนันที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย แม้จะพยายามไม่เหมารวมว่าการ พนันทุกประเภทเป็นสิ่งเลวร้าย ด้วยการเสนอให้มีการแยกแยะประเภทของการพนันแบบที่สาธารณชน ยอมรับได้ และมั่นใจว่ารัฐบาลได้มีการป้องกันและเตรียมผลกระทบด้านลบที่จะมีต่อสังคมไว้อย่างดี แล้ว ออกมาจากเศรษฐกิจนอกกฎหมาย เพื่อขยายขนาดของเศรษฐกิจถูกกฎหมายให้ใหญ่โตและ กว้างขวางขึ้น ก็ยังเป็นมุมมองเกี่ยวกับการพนันในมิติเดียว ยิ่งไปกว่านั้นยังแยกเศรษฐกิจการพนันออกจาก การผลิต แนวทางการวิเคราะห์ในเรื่องเศรษฐกิจการพนันให้น้ำหนักต่ออำนาจเชิงโครงสร้างของเศรษฐกิจ หว่าน และความสัมพันธ์เชิงอำนาจแนวดิ่ง (รัฐ เจ้ามือ พ่อค้า นักธุรกิจ นักการเมืองท้องถิ่น ตำรวจ คนเล่น การพนัน) ส่งผลให้เกิดมุมมองต่อผู้มีการศึกษาต่ำและคนจนในฐานะเป็นผู้ถูกกระทำ (เป็นกลุ่มที่เสียเงิน ไปกับการเล่นพนันมากที่สุด) และได้รับผลกระทบจากการพนันในเชิงผลิตภาพและประสิทธิภาพในการ ทำงาน กล่าวอีกทางหนึ่งได้ว่า แนวทางการวิเคราะห์ของอาจารย์สังคิต มองปัจเจกบุคคลว่า "ถูกกำหนด" โดยโครงสร้างของเศรษฐกิจการพนันแบบทุนนิยม

ดังข้อสรุปที่ว่า "ธุรกิจการพนันโดยเฉพาะอย่างยิ่งหว่านได้ดินและบ่อนการพนันในปัจจุบัน เป็น ธุรกิจที่ดูดซับเงินจากกลุ่มคนจน ผู้มีรายได้น้อย และผู้มีการศึกษาในระดับต่ำมากที่สุด ดังนั้นนโยบาย ยกกระดับการศึกษาของประชาชนควบคู่ไปกับการปลูกฝังจริยธรรมในการทำงาน (Work ethics) เพื่อให้ ประชาชนมีรายได้ดีขึ้น และเพื่อให้ประชาชนมีทัศนคติในเรื่องสร้างความสำเร็จในชีวิตโดยการประกอบ

อาชีพอย่างสุจริต มิใช่มุ่งหวังความสำเร็จในชีวิตจากการเสี่ยงโชค จึงเป็นนโยบายที่สำคัญที่สุดที่รัฐบาลพึงกระทำ” (สังคิต, อ้างแล้ว: 390)

เพื่อเป็นการสนทนาโต้ตอบ และเพิ่มเติมภาพที่หายไป ของงานศึกษาเรื่องเศรษฐกิจการพนันของ อ.สังคิต งานวิจัยนี้จะแสดงภาพเศรษฐกิจห่วยในระดับจุลภาค ซึ่งผู้เขียนจะเน้นที่เศรษฐกิจครัวเรือน และความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวนอน อีกทั้งนำเสนอภาพของผู้หญิงที่เล่นหวยในฐานะปัจเจกบุคคลที่มีได้ เป็น “ผู้ถูกกำหนด” โดยโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม แต่เพียงฝ่ายเดียวอยู่ตลอดเวลา หากทว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถในฐานะผู้กระทำการ ซึ่งพยายามปรับตัว ดิ้นรน หาทางแก้ไข ปรับปรุง และสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตและเศรษฐกิจของครัวเรือน หรือกล่าวอีกทางหนึ่งได้ว่าเป็นงานวิจัยที่แสดงให้เห็นตัวตน (Subjectivity) ของผู้หญิงในฐานะผู้กระทำการทางสังคม

บทความนี้มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ ชีวิตและบทบาทการจัดการเศรษฐกิจครัวเรือนของผู้หญิง อันเป็น ครัวเรือนภายใต้อุดมการณ์ปีศาจไปตย ผู้เขียนเสนอว่าผู้หญิงมิได้จำกัดบทบาทอยู่แต่เพียงในภาคการผลิต ซ้ำเท่านั้น แต่มีบทบาทอยู่ในภาคการผลิตและภาคการบริโภคด้วย ดังนั้นผู้หญิงจึงดำรงอยู่แบบข้ามไปมา ในสามมิติตลอดเวลา และมีความสัมพันธ์โยงใยกับสังคมรอบตัว ส่งผลให้ได้รับอิทธิพลทางความคิดและ ประสบการณ์เกี่ยวกับหวย ผ่านการดำรงชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความรู้หลากหลายประเภทปะปนกัน เช่น ความรู้ตามหลักเหตุผลของวิทยาศาสตร์ โหราศาสตร์ ความเชื่อ และหลักปฏิบัติของศาสนาพุทธ ดังนั้น ความรู้เหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออกในวิถีการดำรงชีพ และบทบาทของผู้หญิงในฐานะผู้ผลิต ผู้ผลิตซ้ำ และผู้บริโภค ดังนั้นการเล่นหวยจึงจัดว่าเป็นกิจกรรมการดำรงชีพของผู้หญิง ซึ่งมีบทบาทตามประเพณีใน ในฐานะผู้จัดการการเงินของครัวเรือน

ผู้เขียนตั้งคำถามของการวิจัยครั้งนี้ว่า ผู้หญิงนิยมการเล่นหวยอย่างไร และหวยเป็นส่วน หนึ่งของการจัดการเศรษฐกิจครัวเรือนหรือไม่ ถ้าหวยเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเศรษฐกิจ ครัวเรือน หวยและความเชื่อจะมีความสัมพันธ์กันอย่างไรในบริบทดังกล่าว

งานวิจัยนี้ใช้มโนทัศน์การดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable livelihoods) ซึ่งมีฐานคิดมาจาก แนวคิดเศรษฐกิจเชิงแก่นสาร หรือเศรษฐกิจเชิงสถาบัน (Substantive economy) ในการอธิบายระบบ เศรษฐกิจครัวเรือนในสังคมกึ่งเมือง

1) **เศรษฐกิจเชิงแก่นสารหรือเศรษฐกิจเชิงสถาบัน** ซึ่งพัฒนาขึ้นจากแนวคิดของ คาร์ล โพลาน ยี (Polanyi 1977) นั้นแตกต่างอย่างมีนัยยะสำคัญจากเศรษฐกิจในระบบตลาด หรือเศรษฐกิจกระแสหลัก เนื่องจากระบบเศรษฐกิจกระแสหลัก มองกิจกรรมประจำวันของมนุษย์ผ่านระบบตลาดในหลากหลายชนิด ที่วางอยู่บนแรงจูงใจเชิงกำไรและการแข่งขัน แนวคิดนี้ให้คุณค่าเชิงอรรถประโยชน์สูงสุด (Utilitarianism) ว่ามีความเป็นเหตุเป็นผล แต่ในทางตรงกันข้ามกับมโนทัศน์การดำรงชีพของโพลานยี เสนอว่าระบบ เศรษฐกิจที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางนั้น กิจกรรมทางเศรษฐกิจดำเนินไปภายใต้หลักการที่สำคัญอย่างน้อย

สองประการด้วยกัน กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่ไม่ได้เกิดขึ้นตามอำเภอใจของปัจเจกบุคคลในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน หากแต่ดำเนินการไปตามกระบวนการที่ถูกทำให้เป็นสถาบัน (Instituted process) และแฝงฝังอยู่ในระบบสังคม (Embeddedness) ระบบเศรษฐกิจดังกล่าวจึงเป็นระบบที่สร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตมนุษย์

ในทัศนะของโพลานยี องค์ประกอบทางกายภาพและองค์ประกอบทางสังคม เป็นรากฐานสำคัญของระบบเศรษฐกิจ ดังนั้นความหมายของเศรษฐกิจจึงไม่ใช่สถาบันใดสถาบันหนึ่ง แต่อาจถูกจัดระบบโดยแบบแผนทางสถาบันหลายประเภท อาทิ ระบบเครือญาติ ศาสนา การเมือง ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ตลาดจึงเป็นเพียงหนึ่งในแบบแผนทางสถาบันอันหลากหลาย กิจกรรมของปัจเจกบุคคลจึงเป็นสิ่งที่จะเข้าใจได้ก็ต่อเมื่อผูกโยงกับบริบทเชิงสถาบันเท่านั้น

ปีนแก้ว เหลืองอร่ามศรี (ปีนแก้ว, 2554) ได้ทบทวนแนวคิดเศรษฐกิจเชิงแก่นสารหรือเศรษฐกิจเชิงสถาบันกล่าวว่า แม้มันทัศน์ที่พัฒนาขึ้นโดยโพลานยี จะมุ่งเน้นในการศึกษาเศรษฐกิจชุมชนดั้งเดิมและระบบเศรษฐกิจในอดีตเป็นสำคัญ แต่นัยยะสำคัญของเศรษฐกิจเชิงแก่นสารกลับมีความร่วมสมัยอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจกับระบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน ทั้งนี้หลักใหญ่ใจความที่โพลานยีพยายามเน้นย้ำ คือ กระบวนการเชิงสถาบันของการจัดหาวิถีแห่งปัจเจกในการดำรงชีพ ซึ่งประกอบไปด้วยการผลิต การบริโภค เท่า ๆ กับการกระจายทรัพยากร

เศรษฐกิจของมนุษย์แฝงฝังอยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคม โพลานยีปฏิเสธนิยามความหมายของมนุษย์แบบระบบตลาดเสรี ซึ่งมองมนุษย์ในฐานะปัจเจกชนที่มีอิสระที่จะทำอะไรก็ได้ตามอำเภอใจ โดยไม่มีความผูกพันกับความสัมพันธ์ทางสังคมใด ๆ และกระทำการเพื่อบรรลุความต้องการส่วนบุคคลเท่านั้น การที่เศรษฐกิจของมนุษย์แฝงฝังอยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคม ทำให้มนุษย์ไม่ได้มีชีวิตทางเศรษฐกิจเพียงเพื่อตอบสนองต่อผลประโยชน์ส่วนตน แต่เป็นไปเพื่อการบรรลุเป้าหมายทางสังคม โดยตรรกะนี้มนุษย์จะนิยามตนเองว่าอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับบริบทที่สัมพันธ์กับผู้อื่น และในฐานะสมาชิกของกลุ่มทางสังคม “ในแง่นี้ความสัมพันธ์จึงเป็นกุญแจสำคัญของตัวตน” (ปีนแก้ว, อ้างแล้ว: 40)

อย่างไรก็ตามแนวคิดของโพลานยีถูกวิจารณ์ว่ามีจุดอ่อนในการอธิบายสภาพสังคมในปัจจุบัน เพราะเขาแยกลักษณะเศรษฐกิจแบบก่อนทุนนิยมและหลังทุนนิยมออกจากกันอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ในความเป็นจริงแล้วสังคมปัจจุบัน เราจะพบว่าครัวเรือนชาวนาและครัวเรือนในสังคมกึ่งเมืองประยุกต์ใช้ทั้งระบบตลาด และสถาบันที่ไม่เกี่ยวกับตลาด เช่น ระบบเครือญาติ ระบบความสัมพันธ์ต่างตอบแทน ระบบอุปถัมภ์ ในการจัดวางการดำรงชีพของตน

นอกจากนี้ยังมีข้อถกเถียงเกี่ยวกับเงื่อนไขเศรษฐกิจเชิงสถาบัน หรือเศรษฐกิจในกำกับของสังคม ที่นำเสนอโดยอาจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (อ้างใน, กนกวรรณ 2556) กล่าวคือเงื่อนไขของลักษณะสังคมและวัฒนธรรมที่จะมากำกับเศรษฐกิจ ที่จะให้ตลาดแฝงฝังอยู่ (Embedded) ซึ่งโพลานยีเป็นนักสังคมนิยม

ประชาธิปไตย เสนอว่าควรเป็นสังคมแบบสังคมนิยม แต่เขาก็ไม่ได้ให้รายละเอียดว่าสังคมนิยมประชาธิปไตยในอุดมคติของเขามีลักษณะอย่างไร ส่วนความเห็นของอาจารย์ฉัตรทิพย์คือ เงื่อนไขลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมนี้ควรเป็นอุดมคติที่เป็นไปได้ โดยขึ้นกับพื้นที่และประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นความจริงและความปรารถนาที่จะรักษาไว้และพัฒนาให้ดีขึ้นของประชาชนในพื้นที่ ณ พื้นที่เฉพาะจุด และพื้นที่ภูมิภาคสำหรับสังคมไทย นี่คือนิยามของสังคมแบบชุมชนและเครือข่ายชุมชน” (หน้า 9)

2) **แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน**ที่ผู้เขียนนำมาประยุกต์ใช้ในงานวิจัยนี้ เป็นแนวคิดที่เสนอโดย แฟรงค์ เอลลิส (Ellis, 2000) ปรับปรุงมาจากแนวคิดของ แชมเบอร์และคอนเวย์ (Chambers and Conway, 1992) ซึ่งแชมเบอร์และคอนเวย์ให้คำนิยามว่า การดำรงชีพประกอบขึ้นด้วยความสามารถ (capability) สินทรัพย์ (assets) และกิจกรรม (activities) ที่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการดำรงชีพ ลักษณะสำคัญของคำนิยามการดำรงชีพอยู่ที่ความเชื่อมโยง ระหว่างสินทรัพย์และทางเลือกที่มนุษย์ดำเนินการให้เกิดกิจกรรม ที่สร้างรายได้ (หรือเกิดเป็นทุนประเภทอื่น) ที่ส่งผลให้ครัวเรือนสามารถอยู่รอดได้ และขยายความสินทรัพย์ว่าหมายถึง สิ่งที่จัดว่าเป็นทุนทางเศรษฐกิจประเภทต่าง ๆ และสิ่งที่ไม่จัดว่าเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ที่เรียกว่าการอ้างสิทธิ์และการเข้าถึง (claim and access) สคูน (Scoones, 1998) ให้ความหมายของทุนทางเศรษฐกิจในที่นี้ว่ามีด้วยกัน 5 ประเภทคือ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทรัพยากรกายภาพ ทุนทรัพยากรมนุษย์ ทุนทรัพยากรทางการเงิน และทุนทางสังคม ส่วนคำว่า “ความสามารถ” อธิบายโดย อมาตยา เซน (Sen, 1993) ว่าหมายถึงความสามารถของปัจเจกบุคคลในการตระหนักถึงศักยภาพของตนเองในฐานะมนุษย์ ในด้านการดำรงอยู่ เช่น การปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ การมีอาหารเพียงพอสำหรับการบริโภค เป็นต้น และศักยภาพในด้านการกระทำ เช่น การตัดสินใจ การพัฒนาทักษะ และประสบการณ์ การเข้าร่วมกลุ่มทางสังคม เป็นต้น แต่ความหมายนี้อาจมีลักษณะเหลื่อมทับกันอยู่ระหว่างสินทรัพย์กับกิจกรรม

แฟรงค์ เอลลิส (อ้างแล้ว) ปรับคำนิยามของแชมเบอร์และคอนเวย์ ให้มีนัยยะของการเข้าถึงมากขึ้น ว่าการดำรงชีพประกอบไปด้วยสินทรัพย์ (ทุนทางธรรมชาติ ทุนกายภาพ ทุนทรัพยากรมนุษย์ ทุนการเงิน และทุนทางสังคม) กิจกรรมหรืออาชีพที่ปัจเจกบุคคลหรือครัวเรือนดำเนินไปเพื่อความอยู่รอด และการเข้าถึงสินทรัพย์ประเภทต่าง ๆ ที่กล่าวมา ปัจเจกบุคคลหรือครัวเรือนสามารถเข้าถึงสินทรัพย์เหล่านี้ผ่านกระบวนการเชิงสถาบันและความสัมพันธ์ทางสังคม (หน้า 10)

เอลลิส ได้จัดให้การสร้างความหลากหลายในการดำรงชีพ เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดในการดำรงชีพ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การดำรงชีพอันหลากหลายนั้นเป็นธรรมชาติอันปกติของการดำเนินชีวิตเพื่อความอยู่รอดของคนจน ทั้งในภาคเมืองและภาคชนบท และตั้งข้อสังเกตว่าการทำอาชีพที่หลากหลายมิได้เป็นอุปสรรคต่อการที่สมาชิกในครัวเรือนจะพัฒนาทักษะเฉพาะทางแต่อย่างใด ทั้งนี้เนื่องจากการสร้างความหลากหลายในการดำรงชีพ มักเกิดในระดับครัวเรือนที่สมาชิกแต่ละคนทำงานหนึ่งงานใดที่แตกต่าง

กัน และสร้างความชำนาญจากงานนั้น ซึ่งมักเป็นครัวเรือนที่มีสภาพชีวิตที่ไม่แน่นอน แต่การดำรงชีพอันหลากหลายในระดับปัจเจกบุคคล มักเกิดในครัวเรือนที่มีสภาพความเป็นอยู่ที่ยากจนกว่า (หน้า 5)

สาเหตุที่ชาวบ้านประกอบอาชีพหลากหลายนั้นมีคำอธิบายผ่านกรอบคิดหลายประการ เช่น (ก) เป็นยุทธวิธีจัดการความเสี่ยง ซึ่งเป็นการจัดการด้านรายได้ หรือการวางแผนล่วงหน้า เพื่อกระจายความเสี่ยงออกไปด้วยการหารายได้จากแหล่งต่าง ๆ (ข) เป็นยุทธวิธีการรับมือ ซึ่งเป็นการจัดการด้านการบริโภค ในยามวิกฤต (ค) ยุทธวิธีการปรับตัว ซึ่งหมายถึงกระบวนการอันต่อเนื่องของการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีพ ทั้งที่เป็นการเพิ่มความมั่นคงและความอุดมสมบูรณ์ หรือเป็นการพยายามที่จะลดความเปราะบางและความยากจนลง ในทางกลับกันการปรับตัวอาจไม่ได้นำไปสู่การสร้างควมหลากหลายในการดำรงชีพเสมอไป (ง) การอพยพแรงงานก็เป็นยุทธศาสตร์การดำรงชีพที่สำคัญประเภทหนึ่ง ที่เด่นชัดที่สุดคือการอพยพแรงงานไปทำงานต่างถิ่นและส่งเงินกลับบ้าน ซึ่งช่วยค้ำจุนการดำรงชีพภาคชนบท ตลอดจนปกป้องไม่ให้ทรัพยากรหรือที่ดินที่มีต้องสูญเสียบ้าง แต่การอพยพแรงงานก็อาจมิได้เป็นยุทธศาสตร์การดำรงชีพอันหลากหลายเสมอไป หากเป็นการอพยพถิ่นอย่างถาวร ไปอยู่ในแหล่งทำงาน และตัดขาดจากการดำรงชีพแบบเดิมในภาคชนบท (จ) นอกจากนี้ความล้มเหลวในตลาดเงินกู้ ซึ่งทำให้เกิดภาวะหนี้สิน ตลอดจนการพยายามขยายทุนจากทรัพยากร/ทุนที่มีอยู่ ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ยังผลให้เกิดการขวนขวายแสวงหาแนวทางการดำรงชีพที่หลากหลายของครัวเรือนในชนบท (ปิ่นแก้ว, อ้างแล้ว: 87-89)

ภายใต้กรอบการวิเคราะห์นี้ผลของการดำรงชีพ คือความสำเร็จที่ได้จากการใช้ยุทธศาสตร์การดำรงชีพ เช่น รายได้เพิ่มมากขึ้น ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งในด้านวัตถุ จิตใจ สุขภาพ ความภาคภูมิใจในตนเอง การเข้าถึงบริการต่าง ๆ การถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ความเปราะบางที่ลดลง เช่น ความยืดหยุ่นที่เพิ่มมากขึ้น จากสถานภาพในทรัพยากรที่เพิ่มมากขึ้น ความมั่นคงทางอาหารเพิ่มมากขึ้น จากฐานทรัพยากรอาหารที่สมบูรณ์ขึ้น จากรายได้เพียงพอต่อการซื้ออาหารที่จำเป็น และการใช้ทรัพยากรที่ยั่งยืน เช่น มีสิทธิเพิ่มมากขึ้นในการจัดการทรัพยากร มีกฎระเบียบที่เข้มแข็งขึ้น (ปิ่นแก้ว, อ้างแล้ว: 89)

กล่าวโดยสรุป มโนทัศน์การดำรงชีพอย่างยั่งยืนเปิดมุมมองเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจครัวเรือน ด้วยกรอบการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่าง สินทรัพย์ กิจกรรม และการเข้าถึง (assets-activities-access approach) ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนผ่านกระบวนการเชิงสถาบัน และความสัมพันธ์ทางสังคม กิจกรรมดำรงชีพที่หลากหลายคือกุญแจสำคัญ ของความอยู่รอดของครัวเรือนและปัจเจกบุคคล เพื่อรับมือกระจายความเสี่ยง ปรับตัว ลดความเปราะบาง ขยายทุนให้เพิ่มขึ้น ฯลฯ ระบบเศรษฐกิจครัวเรือนจึงมิได้จำกัดอยู่แค่ระบบตลาดหรือทุนทางการเงินแต่เพียงอย่างเดียว

3) ผู้หญิงกับเศรษฐกิจครัวเรือน เป็นหัวข้อที่นักวิชาการสายสตรีนิยมให้ความสนใจต่อ บทบาทสถานภาพ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยยกประเด็นเรื่องงานและยุทธวิธีของผู้หญิง มาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดอุดมการณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นตัวกำหนดบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงและชาย งาน

ศึกษาในราวสองทศวรรษที่ผ่านมา เช่นในงานศึกษาของ ยศ 2535; นิวัตร์ 2540; เบญจมา 2538; ทวิช 2538; O'Connell, 1994; Chipp and Green 1980; และ กนกพร 2542 มักจะตรวจสอบเงื่อนไขที่ทำให้ ผู้หญิงมีสถานภาพทางสังคมสูงหรือต่ำ ภายใต้บริบทสังคมที่การผลิตสมัยใหม่แบบทุนนิยม กำลังผนวกเข้ากับแรงงานและการผลิตในภาคครัวเรือน ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า แม้ผู้หญิงจะมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจทั้งในบ้านและนอกบ้านแต่สถานภาพของเพศหญิงยังผูกติดกับอุดมการณ์เหย้าเรือนของระบบ ปิตาธิปไตย สำนึกในทางคุณค่ามักจะจำกัดอยู่แต่ในโลกของงานบ้านงานเรือน งานเลี้ยงดูเด็ก คนป่วย และคนชรา (ซึ่งเป็นภาคการผลิตซ้ำ) บทบาทและคุณค่าดังกล่าวเป็นหน้าที่ที่จารีตประเพณีและวัฒนธรรม กำหนดให้ผู้หญิงทำ ประกอบกับสถานการณ์ที่มีการแข่งขันกันสูงในระบบทุนนิยม ผู้ผลิตขนาดเล็กซึ่งอยู่นอกกระบวนการจ้างงานอุตสาหกรรม จะผลิตสินค้าและปัจจัยการผลิตป้อนอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในราคาต่ำ นัยยะในที่นี้คือ การผลิตส่วนที่ไม่เป็นทางการหรือการผลิตนอกระบบนั้น เป็นกลไกสำคัญของการแข่งขัน ของระบบทุนนิยม ซึ่งถูกควบคุมค่าจ้างแรงงานจากเศรษฐกิจส่วนที่เป็นทางการของประเทศ อุตสาหกรรม แบบทุนนิยมนั้นสามารถบังคับให้แรงงานยอมรับค่าจ้างต่ำได้ เนื่องจากต้นทุนในการผลิตซ้ำแรงงาน โดยรวมนั้น ถูกถ่ายโดยกิจกรรมของส่วนที่ไม่เป็นทางการไปแล้ว (Hayzer 1986; Pineda-Ofeno 1988; Gray 1990; Ong 1991)

งานศึกษาเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าแม้ผู้หญิงจะทำงานและใช้ชีวิตอยู่ในบ้านเรือนและชุมชน ก็ยังมีความสัมพันธ์กับการผลิตและการผลิตซ้ำของระบบทุนนิยม ภายใต้การกำกับของอุดมการณ์ทางเพศของ วัฒนธรรม ดังนั้นจึงไม่อาจกล่าวแบบรวม ๆ ว่ากิจกรรมที่ผู้หญิงทำอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันนั้นไม่เกี่ยวข้องกับ ระบบเศรษฐกิจที่เป็นทางการหรือระบบตลาด ยิ่งไปกว่านั้นงานวิจัยในระยะหลัง ๆ แสดงให้เห็นมากขึ้นถึง ความเชื่อมโยงของวิถีชีวิตของผู้หญิงในท้องถิ่นกับสังคมภายนอก อย่างเช่น พื้นที่ตลาดในชีวิตประจำวัน ของผู้หญิง ก็คือ “พื้นที่สาธารณะทางเศรษฐกิจ” (นพพล, 2556) ซึ่งมีได้จำกัดอยู่แค่เพียงเรื่องการค้า การขายเท่านั้น แต่ยังขยายขอบเขตไปถึงเรื่องการเมืองระดับประเทศด้วย นอกจากนี้ในมิติของการบริโภค กลุ่มแม่ค้าที่นพพลศึกษายังมีวิถีที่ใกล้เคียงกับชนชั้นกลางในเมืองค่อนข้างมาก อาทิ การย้ายไปอาศัยอยู่ที่บ้าน จัดสรรบริเวณด้านนอกตัวอำเภอ ซ้อทัวร์ไปเที่ยวในประเทศใกล้เคียง ซึ่งค่าใช้จ่ายไม่แพงนัก รวมทั้งใน ภาวะที่การเข้าถึงสื่อประเภทต่าง ๆ ทำได้ง่ายขึ้นในปัจจุบัน การติดตามข่าวสารของกลุ่มแม่ค้าทาง อินเทอร์เน็ต การนั่งฟังข่าวทางวิทยุได้ทั้งวัน การดูโทรทัศน์ดาวเทียมหลากหลายช่องจากทั่วโลก การใช้ โทรศัพท์ติดต่อสื่อสาร หรือส่งข้อความแจ้งข่าวสารต่าง ๆ เงื่อนไขเหล่านี้ทำให้เรื่องระดับชาติ และโลกไม่ใช่ สิ่งไกลเกินรับรู้เหมือนในอดีตอีกต่อไป ในงานของชาร์ลส์ คายส์ (Keyes, 2010) ได้เรียกแม่ค้าว่า “ชาวบ้านผู้รู้จักโลกกว้าง” ผู้สามารถเชื่อมโยงโลกในท้องถิ่นของตัวเองเข้ากับเรื่องระดับชาติและความ เป็นไปของโลกกว้างได้ ซึ่งเป็นผลมาจากการมีประสบการณ์เดินทางทั้งจากการติดตามแม่ที่เป็นแม่ค้า หรือ

เดินทางด้วยตนเองไปในพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศ รวมทั้งกรุงเทพฯ ซึ่งมีผลให้โลกทัศน์ของแม่ค้ากลุ่มนี้ กว้างขวางมากขึ้น

ซีซิลเลีย บัสบาย (Busby, 2000) ได้ศึกษาถึงบทบาททางเศรษฐกิจของผู้หญิงในชุมชนประมง ทางตอนใต้ของประเทศอินเดีย เธอชี้ให้เห็นถึงการแบ่งงานกันทำของหญิงชาย ซึ่งการจัดการเรื่องเงินในครอบครัว ทั้งที่เป็นรายได้ของสามีและลูก ตลอดจนรายจ่ายต่าง ๆ นั้นเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิง อีกทั้งผู้หญิงนั้นรู้เรื่องเกี่ยวกับตลาดเป็นอย่างดี เมื่อเทียบกับผู้ชายที่ต้องออกเรือหาปลากลางทะเลเป็นเวลานาน หน้าที่ในการหมุนเวียนเงินสดตกอยู่กับผู้หญิงที่ต้องสร้างเครือข่ายการกู้ยืมเงิน โดยเฉพาะในยามที่ผู้ชายจับปลาไม่ได้หรือในยามที่ต้องใช้เงินลงทุนค่าซ่อมแซมเรือ และซื้อหาเครื่องมือจับปลา ความสัมพันธ์หลากหลายประเภทถูกใช้ไปกับการกู้ยืมเงินในหลากหลายลักษณะ เช่น การกู้ยืมเงินเพื่อการยังชีพเล็ก ๆ น้อย ๆ โดยทั่วไปแล้วมาจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงที่เป็นเครือญาติกัน เพื่อนบ้าน หรือเพื่อน ในขณะที่การกู้ยืมแบบเสียดอกเบี้ยอย่างเป็นทางการกว่า อาจต้องอาศัยคนที่มีความสัมพันธ์ห่างออกไป กระนั้นก็ตามผู้หญิงยังคงมีบทบาทหลักในการกู้ยืมเงิน ส่วนผู้ชายจะมีส่วนเกี่ยวข้องด้านการตัดสินใจว่า จะให้หรือขอกู้ยืมเงินก้อนใหญ่ ซึ่งต้องเป็นความเห็นชอบร่วมกันอยู่แล้วเพราะเป็นการกู้ยืมเงินแบบเป็นทางการบ่อยครั้งที่เดียวที่ผู้หญิงคือคนขอกู้ยืมเงิน เป็นผู้ที่มีการซื้อขายกว้างขวางแข็งแรงที่สุด และมีความสามารถในการใช้ประโยชน์และสำเร็จผลด้วย จากเครือข่ายความสัมพันธ์เพื่อให้ได้เงินกู้ยืม และในท้ายที่สุดแล้วผู้หญิงส่วนใหญ่อีกเช่นกันที่เป็นคนบริหารการกู้ยืมและจ่ายเงิน หรือคอยเก็บดอกเบี้ยที่ปล่อยกู้

บัสบายกล่าวต่อไปอีกว่า ผู้หญิงคือผู้จัดการการเงิน และมีความสามารถเป็นอย่างดีในการใช้เงินสร้างเงิน ดังที่แม่บ้านคนหนึ่งกล่าวว่า “นั่นคือวิธีการหาเงินของพวกเรา ถ้าเรามัวแต่รอเงินจากการจับปลาอย่างเดียวมันไม่เพียงพอ” อิกยุทธวิธีที่ผู้หญิงนิยมใช้ในการออมและสร้างรายได้ คือการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ โดยการออมเงินทีละเล็กทีละน้อยเป็นระยะยาว ส่วนมากแล้วจะเป็นผู้หญิงที่อยู่ในครอบครัวที่ไม่มีเรือหาปลา การเจียดเงินมาออมสัปดาห์ละสองสามรูปีเป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับพวกเธอ (หน้า 179-186) นอกจากนี้บัสบายระบุว่า บทบาทการเป็นผู้จัดการการเงินของครัวเรือนของผู้หญิงแสดงถึงอำนาจของพวกเธอที่ขัดแย้งกันกับอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ ที่พวกเธอถูกสร้างให้ด้อยกว่าเพศชาย ดังจะเห็นได้จากการกล่าวถึงผู้ชายว่า “เหมือนเด็กที่ต้องกันออกไปให้ห่างจากเงิน เพราะพวกเขามีแต่จะใช้เงินให้หมดไปกับการดื่ม หรือหมดไปกับการไม่รู้จักต่อราคา” (หน้า 186)

ผู้เขียนมีความเห็นว่างานศึกษาของบัสบาย แม้จะเป็นการศึกษาชุมชนชาวประมงที่มีบริบทแตกต่างจากสังคมกึ่งเมืองอย่างชุมชนตลาดในอำเภอเจ้าน้อย และอาจจะมีวิธีการดำรงชีพที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะที่แตกต่างกัน แต่ก็เป็นตัวอย่างของปฏิบัติการในชีวิตประจำวันทางเศรษฐกิจของผู้หญิงในเรื่องการหมุนเวียนเงินตรา อีกทั้งแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงในชุมชนประมงต้องสร้างยุทธวิธีในการจัดหา เพิ่มความมั่งคั่ง และการออม ในหลากหลายวิธี ซึ่งการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์

ใกล้ชิดระหว่างเครือข่าย เพื่อนบ้าน เพื่อน และคนอื่น ๆ ที่อยู่ในวงสัมพันธ์ห่างออกไป นับว่าด้านหนึ่งนั้น ถือเป็นสถาบันทางสังคมที่แฝงฝังอยู่ในระบบเศรษฐกิจ ที่ทำหน้าที่กระจายทรัพยากรระหว่างครัวเรือน และอีกด้านหนึ่งถือว่าเป็นทุนทางสังคม ที่ผู้หญิงผลิตซ้ำ เข้าร่วมเป็นสมาชิก และใช้ประโยชน์ เพื่อให้ครัวเรือนและตัวผู้หญิงเองบรรลุวัตถุประสงค์ของการดำรงชีพ

ความหลากหลายของหอย

ความหลากหลายของหอย ทั้งในแง่ของรูปแบบการเล่น (บ้างก็ใช้คำว่าแทงหรือซื่อ) และในแง่ของประเภทของหอยที่เล่น เป็นแรงจูงใจอย่างหนึ่งในการเล่นหอย ความเสี่ยงของการเล่นหอยทั้งแบบที่เป็นหอยใต้ดินและหอยรัฐบาล ล้วนเป็นเงื่อนไขของการเล่นหอยที่ผู้เล่นตระหนักเป็นอย่างดี ผู้เล่นหอยจะอาศัยความหลากหลายของการแทงหอย และเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ มาออกแบบวิธีการเล่นที่สอดคล้องกับตัวเอง อีกทั้งโครงสร้างของหอยแต่ละประเภท ก็สะท้อนฐานะทางเศรษฐกิจของเจ้ามือหอยและคนขายหอยในระดับที่แตกต่างกัน

หอยในอำเภอเจ้าน้อยมีหลากหลายประเภท ได้แก่ หอยใต้ดิน สลากกินแบ่งรัฐบาล (หรือที่ชาวบ้านเรียกกันติดปากว่าหอยรัฐบาลหรือหอยหลวง) ลำดับต่อมาคือหอยกระด้างหรือแซร์กระด้าง และหอยแอ ความหลากหลายของธุรกิจหอยในอำเภอเจ้าน้อย มีฐานมาจากการดำเนินธุรกิจของกลุ่มเจ้ามือหอยใต้ดินรายใหญ่ ผู้ประกอบการขายสลากกินแบ่งรัฐบาล และเจ้ามือหอยกระด้างที่อิงการลงทุนกับธุรกิจหอยใต้ดิน แต่ละกลุ่มจะมีทุนดำเนินการในระดับที่ต่างกันลดหลั่นไปตามฐานะทางเศรษฐกิจของเจ้ามือ นอกจากนี้ยังมีการออกหอยแอ และหอยปิงปองมาใช้กระตุ้นยอดขายสินค้า มากกว่าจะเป็นการทำธุรกิจหอยโดยตรงอีกด้วย

หอยใต้ดิน

ในช่วงเวลาสิบกว่าปีที่ผ่านมา การแข่งขันในวงการธุรกิจหอยในตัวอำเภอเจ้าน้อยมีสูงขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งระหว่างหอยรัฐบาลกับหอยใต้ดิน และระหว่างหอยใต้ดินด้วยกันเอง เนื่องจากเจ้ามือหอยใต้ดินมีจำนวนเพิ่มขึ้น นอกจากนี้เจ้ามือหอยใต้ดินรายใหญ่จากต่างอำเภอได้ขยายพื้นที่ขายหอยมายังอำเภอเจ้าน้อย ผ่านคนขายหอยรายย่อยที่อยู่ในพื้นที่ คนขายหอยรายย่อยจึงเป็นที่ต้องการสำหรับเจ้ามือหอยมากขึ้น เจ้ามือหอยใต้ดินรายใหญ่ในตัวอำเภอเจ้าน้อยมีด้วยกัน 6 เจ้า และมีอาชีพเป็นผู้ประกอบการค้าขายในตัวอำเภอ แต่ละรายต้องมีเงินทุนหมุนเวียนไม่ต่ำกว่าหลักล้าน ซึ่งต้องมีสายสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่รัฐในการดำเนินธุรกิจหอยให้เป็นไปโดยราบรื่น ในขณะที่คนขายหอยรายย่อยมีประมาณ 1,000 คน ซึ่งอยู่ในสังกัดของเจ้ามือทั้งที่อยู่ในตัวอำเภอเจ้าน้อยและอำเภอใกล้เคียง

ผู้ที่จะเป็นคนขายหอยใต้ดินรายย่อยจะต้องมีเงินทุนหมุนเวียนไม่น้อยกว่า 5,000 บาท เพื่อว่าอาจจำเป็นต้องออกเงินค่าซื้อหอยแทนลูกค้าไปก่อนในกรณีที่ลูกค้าซื้อหอยเป็นเงินเชื่อ หรือบางครั้งต้องจ่ายเงินรางวัลให้แก่ลูกค้าก่อน แล้วจึงไปขึ้นเงินจากเจ้ามือหอยรายใหญ่ในภายหลัง เมื่อความต้องการคนขายหอย

สูงขึ้น เจ้ามือหวยจึงเพิ่มส่วนแบ่งที่ได้จากยอดขายให้แก่คนขายหวยในสัดส่วนที่สูงขึ้น จากเดิมคนขายหวยจะได้รับค่าตอบแทน 20% ปัจจุบันส่วนแบ่งที่คนขายหวยจะได้รับเพิ่มขึ้นมาเป็น 25 % – 30% ของราคาขาย นอกจากนี้คนขายหวยจะได้รับส่วนแบ่งจากผู้ซื้อที่ถูกหวย โดยหักจากเงินรางวัลที่ได้รับในอัตรา 5% - 10% ของเงินรางวัล

ดังนั้นเพื่อเป็นการทำยอดขายให้ได้มาก ๆ คนขายหวยจึงต้องสร้างแรงจูงใจในการซื้อหวยแบบให้ส่วนลดจากเปอร์เซ็นต์ที่ตนเองจะได้รับ จากจำนวนเต็ม 25% ก็คิดกำไรเพียง 15% หรือยอมให้ลูกค้าบางรายซื้อหวยแบบเงินเชื่อ ส่วนเจ้ามือหวยรายใหญ่จะคิดค้นวิธีแทงหวยใต้ดินหลาย ๆ แบบมานำเสนอ เพื่อจูงใจคนซื้อหวย ให้คนซื้อหวยสามารถซื้อได้ในราคาที่ต่ำกว่า และกระจายโอกาสถูกรางวัลมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น

การแทงสองตัวล่างและสองตัวบน เป็นการแทงหวยแบบที่เล่นกันโดยทั่วไปในทุกพื้นที่ “สองตัวล่าง” คือรางวัลเลขท้ายสองตัวของหวยรัฐบาล “สองตัวบน” คือเลขท้ายสองตัวของรางวัลที่ 1 เงินรางวัลที่จะได้จากการแทง 1 บาท : 60 บาท สมมติว่าซื้อเลข 87 ล่าง/บน เป็นเงิน 20บาท ถ้าถูกเลขล่างแต่ไม่ถูกเลขบน ก็เท่ากับถูก 10 บาท เสีย 10 บาท เงินรางวัลที่ได้รับคำนวณโดยการนำจำนวนเงินที่แทงถูก ในที่นี้คือถูก 10 บาท คูณ 60 บาท ก็จะได้จำนวนเงินรางวัลที่จะได้รับ คือ 600บาท

การแทงเลขสามตัวหัวท้าย คือการแทงเลขสามตัวหน้าหรือสามตัวหลังของรางวัลที่ 1 ตัวอย่างเช่น หมายเลขของรางวัลที่หนึ่งคือ 056356 ดังนั้นเลข 056 คือหัวของรางวัลที่หนึ่ง 356 คือท้ายของรางวัลที่ 1 เงินรางวัลที่จะได้จากการแทงคือ 1 บาท ต่อ 600 บาท

การแทง 6 ประตู่ คือ ผู้ซื้อจะเลือกแทงได้เฉพาะเลขสามตัวแรก หรือเฉพาะสามตัวหลังของหวยรัฐบาลรางวัลที่ 1 เท่านั้น ผู้ซื้อสามารถแทงกลับไปกลับมาได้ 6 ครั้ง หรือเรียกว่าคูณ 6 ตัวอย่างเช่น เลขสามตัวแรกของรางวัลที่หนึ่งคือ 056 ผู้ซื้อจะถูกหวยเมื่อสามตัวแรกของรางวัลที่หนึ่งออก 056 065 605 560 506 650 การแทงแบบนี้จะมีโอกาสถูกรางวัลมาก เงินรางวัลที่จะได้จากการแทง 1 บาทต่อ 90 บาท

หวยรัฐบาล

กลุ่มที่ขายหวยรัฐบาลจะเป็นผู้ประกอบการรายย่อยที่มีเงินหมุนเวียนราว 30,000 ขึ้นไปถึง 100,000 บาทต่องวด ส่วนมากจะนั่งขายหวยรัฐบาลเป็นที่ประจำในแหล่งชุมชน เช่นตลาด คิวรถโดยสาร หน้าธนาคาร หน้าวัด และมีบางรายที่นำหวยรัฐบาลมาเช่าขายตามชุมชนในวันใกล้หวยออก ผู้ประกอบการกลุ่มนี้จะซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาลมาจากผู้แทนจำหน่ายรายใหญ่ของจังหวัด ซึ่งเป็นการซื้อขาด คือไม่สามารถส่งคืนได้หากขายไม่หมด ทำให้ต้องแบกรับภาระต้นทุนในส่วนที่ขายไม่หมดด้วย ราคาขายหวยรัฐบาลจะสูงกว่าที่กำหนดในสลากกินแบ่งคู่ละ 30-40 บาท กล่าวคือในสลากกินแบ่งเขียนไว้ว่าราคาใบละ 40 บาท แต่ราคาขายจริงใบละ 55-60 บาท หรือคู่ละ 110-120 บาท

การขึ้นเงินรางวัลสลากกินแบ่งรัฐบาลสามารถนำไปขึ้นเงินได้หลายแห่ง แต่ละแห่งมีเงื่อนไขต่างกัน ผู้ถูกรางวัลจะพิจารณาความเหมาะสมว่าจะนำสลากกินแบ่งฯ ไปขึ้นรางวัลที่ใด กรณีที่ขึ้นรางวัลกับตัวแทนจำหน่ายจะถูกหักเงินรางวัล 2% แต่ได้รับเงินทันที หากขึ้นเงินรางวัลที่ธนาคารจะถูกหักเงินรางวัล 1% และจะใช้เวลา 15 วันกว่าจะได้เงินรางวัล หากเดินทางไปขึ้นเงินรางวัลที่กองสลากกินแบ่งรัฐบาลจะถูกหักเงินรางวัล 0.5% และได้รับเงินรางวัลโอนผ่านธนาคารทันที

หวยแอ

หวยแอเป็นการขายสลากกินแบ่งรัฐบาลพ่วงกับรางวัลพิเศษ ที่ผู้ขายสลากกินแบ่งรัฐบาลตั้งรางวัลขึ้นมาเอง เพื่อสร้างแรงจูงใจแก่ผู้ซื้อ โดยอาจจะขายสลากกินแบ่งรัฐบาลแพงกว่าราคาปกติ ประมาณคู่ละ 150 บาท หากเลขท้ายสลากกินแบ่งรัฐบาลที่ลูกค้าซื้อไปตรงกับเลขท้ายสองตัวของรางวัลที่ 1 ลูกค้าก็จะได้รับรางวัลจากผู้ขาย 200 บาท นอกเหนือจากเงินรางวัลที่จะได้รับกรณีถูกรางวัลรัฐบาล

นอกจากนี้วิธีกระตุ้นยอดขายแบบเดียวกับหวยแอ ก็ถูกนำไปใช้ในการค้าขายสินค้าบริโภคประเภทอื่นที่ขายในตลาดสด เช่น ปลาชนิดเผา ไช้สด เป็นต้น แม่บ้านจะรู้จักกันในนามของ **หวยปิงปอง** กล่าวคือแม่ค้าขายปลาชนิดเผา หรือ ไช้สด จะเขียนหมายเลขลงบนลูกปิงปอง และจะขายเลขให้แก่แม่บ้านที่มาจับจ่ายซื้อของในตลาดเบอร์ละ 20 บาท และนัดหมายกับผู้ซื้อว่าอีก 1 ชั่วโมงจะประกาศรางวัล ภายใน 1 ชั่วโมงแม่ค้าจะต้องขายเลขให้ได้ครบจำนวนที่ต้องการ เช่น ปลาชนิดตัวละ 80 บาท แม่ค้าจะต้องขายเบอร์ให้ได้อย่างน้อย 4 ใบ จึงจะคุ้มราคาปลาที่จะขาย ครบกำหนดหนึ่งชั่วโมงแม่ค้าจะจับปิงปอง และประกาศหมายเลขที่จะได้รางวัลเป็นปลาเผาหรือไช้สด ผู้โชคดีจะได้รางวัลเป็นปลาเผาหรือไช้สดในราคาเพียง 20 บาทจากราคาปกติ 80 บาท ส่วนผู้ที่ไม่ถูกรางวัลก็จะเสียเงินไปฟรี ๆ 20 บาท

หวยกระด้างหรือแฮร์กระด้าง

ผู้ขายหวยกระด้างจะเป็นเจ้ามือหลายย่อย รางวัลของหวยกระด้างอาจเป็นเงินจำนวนหนึ่งเครื่องประดับ ทองคำ หรือสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือน ตามแต่เจ้ามือจะกำหนดขึ้นเอง เจ้ามือจะเขียนเลข 00-99 และนำไปจำหน่าย เมื่อเจ้ามือขายเลขทั้งหมดแล้ว ก็จะนำเลขทั้งหมดไปแทงหวยใต้ดิน ลูกค้าที่ถูกรางวัลจะได้รับรางวัลที่เจ้ามือหวยกระด้างกำหนดขึ้น ส่วนเจ้ามือที่ขายหวยกระด้างจะได้รายได้สองต่อ คือเงินรางวัลจากเจ้ามือหวยใต้ดิน และเงินค่าขายเลขของแฮร์กระด้าง

คนซื้อหวยจะอาศัยความหลากหลายของรูปแบบการแทงหวยตามที่กล่าวมาข้างต้น มาจัดการกับความเสี่ยงในการเล่นหวยทั้งสองประเภท พวกเขาจะตระหนักถึงความเสี่ยงในการได้รางวัลไม่เต็มจำนวนของหวยใต้ดิน หรือ “ถูกเฉลี่ย” หมายถึงหากมีคนถูกรางวัลกันเป็นจำนวนมากเกินกว่าเจ้ามือจะจ่ายได้จำนวนเงินรางวัลจะลดลง โดยเฉลี่ยให้คนถูกรางวัลได้รับเงินกันถ้วนทุกคน อย่างเลวร้ายที่สุดก็คือถูกโกงรางวัลจากเจ้ามือหวยใต้ดิน ตามที่เรียกกันว่า “เจ้ามือลัม” ฝ่ายหวยรัฐบาล แม้ว่าจะได้เงินรางวัลแน่นอน ไม่มีการโกง แต่โอกาสถูกหวยต่ำมาก เพราะลักษณะของเงินรางวัลของหวยรัฐบาลจะมุ่งสร้างแรงจูงใจที่

เงินรางวัลใหญ่ ๆ จำนวนเงินรางวัลสูง ซึ่งมีเพียงไม่กี่รางวัล โอกาสในการถูกจึงมีน้อย ชาวบ้านจึงตั้งฉายาให้กับหวยรัฐบาลว่า “หวยขี้จู้”

แม้จะตระหนักได้ถึงความเสี่ยงของการเล่นหวย ที่สะท้อนออกมาจากการกล่าวถึงหวยใต้ดินว่า โอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์ “เจ้ามือล้ม” หรือ “โดนเจดีย์” คนแทงหวยก็ไม่สามารถไปเรียกร้องสิทธิใดได้ เนื่องจากเป็นสิ่งผิดกฎหมาย และ “หวยขี้จู้” ซึ่งโอกาสที่จะไม่ถูกหวยรัฐบาลมีสูงกว่าถูก แต่ชาวบ้านก็ยังคงนิยมเล่นหวยทั้งสองชนิดนี้กันมาก โดยภาพรวมแล้วชาวบ้านจะเลือกเล่นหวยในลักษณะที่เหมาะสมกับสถานะทางเศรษฐกิจของตนเอง เช่นคนที่มีรายได้น้อยอาจจะซื้อหวยใต้ดินเป็นหลัก ในวงเงินไม่เกินหลักร้อย และซื้อหวยรัฐบาลเป็นบางงวด หรืองวดละใบ ส่วนคนที่มีรายได้มากก็จะซื้อหวยใต้ดินในวงเงินเป็นหลักพันและซื้อหวยรัฐบาลทุกงวด ๆ ละหลาย ๆ ใบ นอกจากนี้คนซื้อจะกระจายความเสี่ยงจากการเล่นหวยใต้ดินด้วยการซื้อจากคนขายหวยหลาย ๆ เจ้า เพื่อว่าหากเจ้ามือรายใดไม่จ่ายเงินรางวัลก็อาจจะได้จากเจ้ามือรายอื่นแทน วิธีการกระจายความเสี่ยงอย่างหลังนี้คนขายหวยก็นำมาใช้ด้วยเช่นกัน

หวยมีหลายความหมาย

สำหรับผู้หญิงในชุมชนตลาด ความหมายของหยวนั้นมีด้วยกันหลากหลายความหมาย พวกเขาจะให้ความหมายของหวยตามประสบการณ์ของตนเอง เกี่ยวกับหวยใต้ดิน เทียบเคียงกับหวยรัฐบาล และกิจกรรมอื่น เช่น การเล่นเกม ไฮโล ชนไก่ ซึ่งเป็นการเล่นตามบ่อนพนันที่มีอยู่ในชุมชน ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้หญิงที่เล่นหวยจำนวน 31 คน ส่วนมากจะเล่นทั้งหวยรัฐบาลและหวยใต้ดิน (61.1%) ในจำนวนผู้เล่นหวยทั้ง 31 คนนี้มีจุดประสงค์ของการเล่นหวยที่ชัดเจน 25 คน และผู้หญิงจำนวน 6 คนไม่มีจุดประสงค์ที่ชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น

ป้าดอกแป้น อายุ 58 ปี ผู้ที่มีความเห็นว่าทั้งหวยใต้ดินและหวยรัฐบาลเป็นการพนัน อธิบายว่า “หวยรัฐบาลเป็นหวยขี้จู้ เงินเอาไปทุ่มกับรางวัลที่หนึ่งนักล้ำ น่าจะเอามาเจดีย์ในรางวัลน้อย ๆ ทางลุ่มพ่องสมมุติได้ 30 ล้านพิเศษ แหมคนได้สองแสนบ่ตาย บ่ยุติธรรม ซื้อในราคาเท่ากันแต่รางวัลบ่ยุติธรรม เคยซื้อหวยออสมลิน หวยธกส.บ่ซื้อแล้ว เล่มละ 500 แพง เคยซื้อแต่มัน 3 ปีถึงถอนได้ ถ้าขายคืนมันถูกหัก 50% ขายหวยและเลขกระด้างเป็นรายได้ของครอบครัว ตอนลูกได้ 2-3 ขวบ ขายอยู่ 10 ปี เดี่ยวขายตามกลางบ้าน 15 วันได้ 200 ปาย ได้ค่าส่วนแบ่ง 20% แต่เดี๋ยวนี้อันเป็น 25%”

พี่อ้อ อาชีพรับจ้างทั่วไป กล่าวว่า “หวยเป็นการพนัน เพราะหมดแล้วหมดเลย ซื้อหวยหลวงใบละ 100-120 ไม่ซื้อทุกงวด เสาบมีโชค แต่ซื้อหวยใต้ดินบ่บ่อย งวดละ 10-20 บาท บางทีก็ซื้อแปะ”

พี่แอ๊ด มีอาชีพขายกล้วยเดี่ยวอยู่ที่บ้าน ให้ความเห็นว่า “หวยใต้ดินเป็นการพนันแน่นอน แต่ลือตเตอร์ีจะว่าเป็นการพนันก็มีคนยับคนจับ ขายเกินราคาก็มีคนยับ อยากรู้อรางวัลใหญ่เอามาใช้หนี้ ชอบซื้อหวยรัฐบาลซื้องวดละใบ ถูกเลขท้ายสองตัวสามตัว”

แม่อรทัย เดิมขายผัก พอแก่ตัวมาก็เลิกขาย ตอนนี้อยู่ปลูกถั่ว ทำนามรดก 6 ไร่ จุดประสงค์ของการซื้อหวย “เพื่อเอาเงินมาออม จอมออมสินกะหลอกยาว ๆ ซื้อเยอะก็ไม่ซื้อ ซื้อไม่ถูก ซื้อหวยใต้ดินเดือนละ 200 หวยรัฐบาลไม่เคยถูกเป็นหวยซื้อๆ ไม่มีใครถูกรอก เห็นเขาซื้อกันเป็นร้อย ๆ โใบ โยนลงน้ำเหมือนทิ้งไป หวยหลวงใบละ 100 ไม่มีประโยชน์ ลอตเตอรี่มันเป่าเยอะ”

พี่สวย อายุ 45 ปี อาชีพเกษตรกรและเย็บผ้า กล่าวว่า “หวยเป็นเงินร้อน ได้มาก็บ่ดี เป็นซื้อแต่ เป็นกินก็แดงแต่ ได้เลขได้สตาบก็เอามาซื้อกินม่วน ซื้อครั้งละ 60-120 ต่องวด เล่นเป็นครั้งคราว ช่วงนี้ห่าง ๆ ไป เพราะรายได้ไม่มี”

พี่พิมพ์ อายุ 49 ปี อาชีพปักผ้า กล่าวว่า “สำหรับเธอคือการเสี่ยงโชค บ่คิดว่าพุ่มเทหรือไปติดมัน บ่ต้องดิ้นรนหาเงินมาซื้อหวย เมื่อได้เลขเด็ดมาก็ซื้อ เรายึดอาชีพของเราเป็นหลัก อย่างวันนี้มีคนมาถาม บ่เสี่ยงโชคก่า เป็นมีเลขนั้นเลขนี้ เรายังชั๊ก 20 ชั๊ก 10 พี่อีกคนขายไก่ทอด เป็นเอาก่าไรจากการขายหวยไปซื้อหวยอีกที เป็นรายได้เสริมอีกทางหนึ่ง ขายไก่ทอดก็รายได้เยอะอยู่แล้ว ส่วนการพนันก็ต้องพุ่มเท ไปซื้อใบโพยหวย บอกรวันที่ 16 เต็ง 6 ดั่ง ปฏิทินใบ้หวย บางคนเอาไปแทงก็ถูกจริง ๆ ปฏิทินจีนโยงไปโยงมา”

พี่จันทร์ อาชีพหมอนวดจับเส้น มีความเห็นว่า “หวยไม่แตกต่างจากการพนัน เขาฝัน เขาเสี่ยงดวงใจจริงเขาก็บ่ค่อยเล่นเท่าใด คิดว่าเลขนี้จะออก การพนันอย่างอื่นไม่เล่น เพราะกลัวเป็นหนี้สิน เล่นบ่จ้างได้เงินมาก็เอามาซื้อกับข้าว ซื้อหวยเดือนละ 800 บาท ซื้อหวยใต้ดินงวดละ 100 ซื้อหวยรัฐบาลงวดละ 300 ถูกหวยรัฐบาลบ่อยกว่าหวยใต้ดินเลยเน้นซื้อหวยรัฐบาลมากกว่า ถูกปีละประมาณ 3 ครั้ง”

แม่ชบา เปรียบเทียบการเล่นหวยว่า “เหมือนกับกินข้าวแล้วต้องกินผลไม้ และสูบบุหรี่ หวยใต้ดิน บ่ล่ำมซื้อมัน ถูก 4,000 เจ้ามือเจดีย์ ได้มาแค่ 400 ก็เลยบ่ล่ำม เลยเลิกเลย โวยวายบ่ได้ ไปแจ้งความเป็น จะยับทั้งคู่ แม่จะซื้อลอตเตอรี่ทุกงวด ๆ ละ 110 บาท หวังรางวัลที่ 1,2,3 ซื้อหวยใต้ดินงวดละ 50-70 บาท ฟ่อง”

พี่ตัน แม่ค้าขายไก่ทอด บอกว่าถูกหวยบ่อย ถูกหวยใต้ดินสูงสุด 50,000 บาท ถูกลอตเตอรี่รางวัลใหญ่ที่สุดคือรางวัลที่ 5 “หวยใต้ดินเป็นการเสี่ยงโชค บ่ถึงขึ้นการพนัน ถูกหวยก็คือดวงดี ลอตเตอรี่ไม่เชิงว่าเป็นการพนัน เพราะตำรวจไม่จับ ถ้าเป็นไฮโล ไฟ่ ชนไก่ จึงเป็นการพนัน ซื้อหวยทุกงวด เน้นหวยรัฐบาล เพราะมีโอกาสถูกรางวัลเยอะ มีความหวังอยู่ว่าจะได้เงินรางวัลใหญ่ ซื้อทีละ 5 คู่ ๆ ละ 110 บาท หวยใต้ดินจ่ายน้อยก็ซื้อน้อย ถ้าถูกก็ภูมิใจ ซื้องวดละ 1,000 กว่าบาท”

แม่เมาะ วัย 66 ปี กำลังทำกับข้าวอยู่ในครัวหลังบ้าน ผู้เขียนสังเกตเห็นตัวเลขเขียนด้วยปากกาบ้าง ดินสอบ้าง เต็มฝาผนังด้านที่แกทำครัว แกบอกว่าเลขพวกนี้จดไว้ตอนทำกับข้าว ได้ยินโทรทัศน์ประกาศข่าว รถคันนั้นคันนี้ประสบอุบัติเหตุ ก็จดเลขทะเบียนรถไว้ เอาไว้แทงหวย แกบอกผู้เขียนว่านี่แกถูกหวยใต้ดิน 3 ครั้ง ได้ครั้งละ 900 บาท แกอยู่กับสามีทำสวนลำไย 3 ไร่ รายได้เป็นรายปี ๆ ละ 30,000 บาท ไม่มีนาไม่มีไร่ ตอนหนุ่ม ๆ ทำนา ทำสวนผัก ปลูกผักบุง ผักกาด สำหรับแกแล้ว “หวยใต้ดินเป็นการ

พนัน หวยหลวงบ่ใช้การพนัน ถูกหวยขึ้นกับดวง ซื่อหวยใต้ดินงวดละ 100 หวยหลวงงวดละ 1 ใบ แต่ก่อนชอบหวยใต้ดิน แปะก็ได้ ขายแพงบ่ได้ แต่ตอนนี้ชอบเท่าใด เพราะเฮาบ่สบาย ต้องมีค่าใช้จ่ายนั้ก”

แม่คงคา อายุ 73 ปี มีความเห็นต่างไปว่า “หวยหลวงเป็นการพนันเข้าทางหลวง เฮาบ่ได้ก็ช่วยทางหลวงไป หวยใต้ดินเป็นการพนัน ถ้าเฮาบ่ได้ เจ้ามือก็บ่ได้ช่วยเหี้ย อย่างรัฐบาลเรายังได้ช่วย ซื่อหวยใต้ดินอย่างเก่งงวดละ 30 บาทไม่ได้ซื่อทุกงวด เฮาอยากได้ก็ซื่อ 5 บาทถูก 300 ก็ดีใจนั้กแล้ว ซื่อลอตเตอรี่เป็นเตื่อ สดางค์บ่มี จ่ายใบละ 110 บาท เฮาบ่ใจนั้กเล่นแต่ คนเล่นแต่คือเป็นพนันเป็นหมื่น หวยหลวงได้แต่ หวยใต้ดินเจ้ามือลั้มก็บ่ได้ หรือได้กั้งเดียว ยายเสียดายจะเอาไปจูนเจ็อครอบครัว แต่**สามีของแม่คงคา**บอกกับผู้เขียนว่า “หวยหลวงเป็นการพนัน เป็นการมอมเมาชาวบ้าน”

พี่จืด อดีตสาวโรงงานเย็บผ้า บอกว่า “เล่นหวยเป็นการเสี่ยงโชค ถูกเลขได้สัก 200 ก็ม่วน ได้สดางค์มันก็ม่วน มันดีอกดีใจ อย่างเราทำงานได้สดางค์มันเฉย ๆ อย่างเราถูกเลข ถึงไม่มากเรากั้ดีใจ เรามีโชคเรากั้ดีใจ เดียวนี้ไม่เล่นหวยแล้ว เคยซื่อหวยใต้ดินครั้งละ 20-50 บาท หวยรัฐบาลนาน ๆ จะซื่อสักใบไม่ถูก เคยถูกหวยใต้ดินสมัยทำงานโรงงานเย็บผ้าเลขท้ายสองตัว สองครั้ง หวยรัฐบาลถูกกฎหมาย หวยใต้ดินผิดกฎหมาย เวลาขึ้นรางวัลมีความเสี่ยงมากกว่าหวยรัฐบาล”

แม่หม่อน ประธานกลุ่มแม่บ้าน อาชีพรับจ้างทั่วไป ทำสวน ปลูกยาสูบ ให้ความเห็นว่ “หวยใต้ดินเป็นการพนัน ถูกหวยก็เอาเงินมากิน มาทำทาน จ่ายค่าบัตรศพ ทำบุญ หวยรัฐบาลบ่ใช้การพนัน เป็นการช่วยรัฐ ถ้ามีรายได้มันกกว่านี้ จะซื่อหวยรัฐ ช่วยรัฐ หวยใต้ดินมีความเสี่ยง ซื่อถูกบั้งไม่ถูกบั้ง หวยรัฐบาลก็มีความเสี่ยง แต่ดีกว่า เป็นการช่วยรัฐ หวยใต้ดินเจ้ามือได้กิน ซื่อหวยครั้งละ 100-200 ปีนี้ถูกหวยใต้ดินสามครั้งแล้ว ไม่ชอบหวยรัฐบาลเท่าไร๋ บ่ถูก บิดไปบิดมา เมื่อก่อนเคยถูกใบเดียว โอกาสถูกหวยใต้ดินมีมากกว่า”

แม่เนียม อายุ 66 ปี กล่าวว่ “ชอบหวยใต้ดินพอ ๆ กับหวยหลวง โดยมากรัฐบาลจะดีกว่า จะได้ช่วยรัฐบาล ถึงเฮาบ่ถูกเงินก็เข้าหลวง ถูกหวยก็เอาเงินมาทำบุญใส่บาตรตอนเช้า มีเงินไปฮ่อมเป็นเวลามีงานการบุญจะนั้ก ได้เงินมาทำบุญขอให้ตาเป่งตาใสอย่าไปตามืดตามัว รายได้บ่ดีเฮาซื่อหวยใต้ดินมากกว่า งวดละ 100-200 ปีหนึ่งถูกสองครั้ง โดยมากจะถูกใต้ดินมากกว่า หวยรัฐบาลจะซื่อใบเดียว”

น้องน้อย อาชีพรับจ้างซักผ้า บอกว่ “เป็นความหวังของเรานะ คือได้มาหนุนเรา แต่มันก็ไม่ค่อยได้ จะเอาเงินรางวัลมาเป็นทุนสำรองในครอบครัว เพราะเราเล่นไม่มาก เล่นเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ไม่พอที่จะเอาไปจูนเจ็ออย่างอื่น ก็เป็นแต่กองทุนของชีวิตประจำวัน”

น้ำสมจิตร อายุ 57 ปี อาชีพทำนา รับจ้างทั่วไป และขายของเก่า ให้ความเห็นว่ “หวยเป็นการเสี่ยงโชค หวยใต้ดินผิดกฎหมาย แต่ซื่อหวยใต้ดินหลายเจ้า กระจายความเสี่ยง เผื่อโดนเบี้ยว เล่นหวยก็หวังเอามาเพิ่ม บ่ได้หวังหวย”

น้ำสมใจ อายุ 48 ปี น้องสาวของน้ำสมจิตร์ ซึ่งเป็นหุ้นส่วนชายของเก่ากับน้ำสมจิตร์ด้วย กล่าวว่า “เป็นการเสี่ยงโชค และ ถ้าถูกรางวัลจะเอามาเป็นทุนการศึกษาให้ลูก บได้หวังรวย”

วิไล แม่ค้าขายเครื่องจักสาน และรับจ้างซักรีดผ้า ให้ความเห็นว่าการเล่นหวย “เป็นความหวังของคนจน” เธออยากมีที่ดินติดถนนเป็นของตัวเองสำหรับทำร้านค้า เพราะปัจจุบันเช่าที่ดินคนอื่น “เรามีที่ดินเป็นของตัวเองก็ไม่ต้องเช่าเขา ไม่ต้องให้เงินไหลออกไป เล่นทั้งสองอย่างแต่ไม่มั่งงาย หวยหลวงถ้ามีเลขเด็ดก็ 2 ใบ ซื้อหวยหลวงครั้งละใบสองใบ แต่ได้ดินนี้ซื้อประจำไว้แล้ว”

น้องป้อน กล่าวว่า “เป็นการเสี่ยงโชค เล่นเพราะอยากได้ หวังร่ำรวย ถ้าถูกก็มีความสุข ได้สามร้อยหกร้อย หวยรัฐบาลไม่ค่อยซื้อ ซื้อแล้วไม่ค่อยถูก มันแพง ใบละร้อย ซื้อแต่หวยได้ดิน บางทีก็ร้อยหรือร้อยกว่า สีสิบ ห้าสิบ บางงวดก็ไม่ซื้อ หยุด มีทางเลือก มีหลายตาให้แทง เขาบอกมาก็เอาสักชนิดหนึ่ง อยากได้เร็ว ได้สักหน่อยก็ดีใจ อยากซื้อที่ดินเอาไว้ให้ลูกหลาน เป็นนา เอาให้เขาเช่า ถ้าเราทำเองไม่เป็น จะไม่รับจ้าง จะหยุด เอาเงินไปทำบุญ”

น้องก้อย มองว่าการเล่นหวยเป็นการเสี่ยงโชค “นาน ๆ ก็ได้ 500-600 บางทีก็ 1,000 กว่า ก็เสีย ๆ ไป คือจะเป็นคนไทยมีความสุขอย่างนี้กับหวย ก็ว่าจะไม่ซื้อแล้ว เพื่อนบอกว่าเลขเด็ดก็ซื้อ ซื้อทั้งสองอย่าง หวยรัฐบาลงวดละใบ จะเล่นไม่มากเท่าไร ดวงไม่ค่อยมี หวยได้ดินซื้อทีละ 100-200 วันไหนฝันดีก็ 300 เอาเลขฝันและก็ตามเขาบ้าง”

วิชา มองว่า “หวยเป็นการพนัน เผื่อมีโอกาส อยากได้ ก็ซื้อไว้เผื่อฟลุค เผื่อมีดวง เมื่อก่อนขายจ่ายมากแพนกินเหล้ากินเบียร์ แต่ไม่ค่อยเล่นเท่าไร เพราะเป็นคนไม่ค่อยชอบเล่นหวย ถ้าถูกรางวัลที่ 1 จะปรับปรุงบ้านให้ดูดี แบ่งเป็นส่วนทำหอพักแล้วก็ไปทำกุฏิที่วัด วันอาทิตย์ไปโบสถ์คาทอลิก”

น้องไก่ อาชีพเสริมสอย ทำสวนลำไย หน้าลำไยก็มีรายได้ 5,000-7,000 บาทต่อเดือน มองว่าหวยได้ดินเป็นการพนัน แต่หวยรัฐบาลไม่ใช่การพนัน “ถ้าถูกหวยรางวัลที่ 1 จะทำบุญก่อน อยากปรับกิจการให้ใหญ่กว่านี้ อยากทำแบบสปา ส่วนมากเล่นหวยได้ดิน หวยรัฐบาลไม่ค่อยเล่น ถ้าเลขดีก็งวดละ 500-600 ถ้าเลขไม่ดีก็งวดละ 100-200 หวยรัฐบาลเดี๋ยวนี้ออกแบบเบิ้ล ๆ เขาก็ว่าเป็นเลขลึกลับ แต่ได้ดินถูกแล้วได้เยอะ และรัฐบาลถูกแล้วได้น้อย ถ้าถูกรางวัลใหญ่ถึงจะดี”

ปานิด ให้ความเห็นว่า “หวยรัฐบาลเงินบางส่วนช่วยคนพิการอย่างเงินกองกลางที่เขาไปทำอะไรที่เป็นประโยชน์อย่างที่เขาออกข่าว หวยได้ดินผลประโยชน์ตกอยู่ที่เจ้ามือ ไม่ได้เข้ากองกลาง รับอยู่สองฝ่าย คนซื้อกับคนขาย ถ้าถูกรางวัลใหญ่จะแบ่งไว้ใช้ส่วนตัวยามแก่เฒ่า อีกส่วนหนึ่งทำบุญ ส่วนหนึ่งก็ให้ญาติพี่น้องบ้าง ซื้อหวยได้ดินทุกงวด หวยหลวงนาน ๆ จะซื้อสักใบ ซื้องวดหนึ่งรวม 300 ไม่เกิน 500 บาท เคยถูกหวยแต่ไม่ได้มาก ไม่ได้ซื้อเป็นพันเหมือนคนอื่นเขา”

ต๋อยน้อย มีความเห็นว่า “เงินที่ได้มาเป็นเงินร้อน อาชีพรับจ้าง รายได้เดือนละ 7,000 สามารายได้เดือนละ 10,000 บางเดือนก็ติดลบบางเดือนก็เหลือ แต่จะพูดกันตามจริงแล้วมันก็ไม่เหลือ ที่ว่าเหลือคือ

แบ่งเอาไปเก็บ ชื่อก็ต้องหวัง เงินที่ถูกเลขเป็นเงินร้อนที่ได้มาง่าย ถ้าถูกต้องทำบุญครั้งหนึ่ง เหลือกก็ส่งลูก หรือชื่อเป็นที่ดินไว้ เงินร้อนได้มาง่าย หมดไว เราต้องรีบเอาไปทำอะไร หวยรัฐบาลซื้องวดละ 1 ใบ หวยได้ดินเล่นแบบเสี่ยงน้อย ๆ รวมแล้วทั้งสองแบบก็งวดละสูงสุด 500 ถ้าได้รางวัลใหญ่ก็คุ้ม ถ้าเราซื้อหวยได้ดิน ถูกสองตัวก็ได้รางวัลมากกว่าหวยรัฐบาล อย่างหวยได้ดินซื้อ 200 ถูกเลขสองตัวได้ 6,000 แต่หวยรัฐบาล ใบละ 120 ถูกเลขสองตัวได้ 2,000 กว่าบาท หวยได้ดินได้มากกว่าเป็น 3 เท่า”

พิ้วว กล่าวว่า “หวยหลวงนี่ดีเพราะว่าได้ช่วยรัฐบาลบ้าง ได้ดินซื้อแล้วหมดไป ๆ สมัยสาว ๆ เล่น หวยได้ดิน 20-30 แต่เดี๋ยวนี้ไม่เล่น แฟนซื้อหวยหลวงงวดละ 5-6 ใบ บางงวดก็ 2-3 ใบ ถ้ามีแขกก็ได้ซื้อ ไม่ได้ซื้อประจำ อย่างเราได้ 500 ก็จะไม่ไปซื้อหวยไม่ได้ ถ้าถูกหวยรางวัลที่ 1 จะเอาไปทำบุญก่อน นอกนั้นก็ส่งลูกเรียน เก็บไว้เป็นทุนต่อไป”

ความหมายของหวยที่หลากหลายดังที่กล่าวมาข้างต้น บ่งบอกถึงคุณสมบัติที่สิ้นไหลของหวย เมื่อผ่านการตีความในบริบทการดำรงชีพของผู้หญิง ผู้เขียนนำคำตอบข้างต้นมาสรุปเป็นตารางเพื่อให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงร้อยละของผู้ตอบคำถามแบ่งตามประเภทของค่านิยมหวย

นิยามหวย	จำนวนผู้ตอบ (ร้อยละ)
1. การพนัน	16.7
2. การเสี่ยงโชค	19.4
3. เงินที่ได้เป็นเงินร้อน	5.6
4. ความหวังของคนจน	2.8
5. หวยได้ดินเป็นการพนัน แต่หวยหลวงไม่ใช่การพนันหรือไม่เชิงว่าเป็นการพนัน	19.4
6. ไม่ตอบ	36.1

ความหมายของหวยที่รวบรวมได้ตามตารางที่ 1 เป็นการรวบรวมจากการตั้งคำถามปลายเปิด ในระหว่างที่ผู้วิจัยสอบถามในเรื่องรายได้และรายจ่ายของครัวเรือน ซึ่งค่าซื้อหวยเป็นรายจ่ายรายการหนึ่ง ผู้วิจัยจะตั้งคำถามว่า “หวยเป็นการพนันหรือไม่” ซึ่งมีทั้งผู้ตอบคำถามแบบตรง ๆ กล่าวคือ คำตอบข้อที่ 1) หวยเป็นการพนัน ข้อที่ 2) หวยเป็นการเสี่ยงโชค และข้อที่ 5) หวยได้ดินเป็นการพนันแต่หวยหลวงไม่ใช่หรือไม่เชิงว่าเป็นการพนัน *ตอบคำถามแบบอ้อม ๆ* ซึ่งต้องอาศัยการตีความต่อ กล่าวคือ คำตอบข้อที่ 3) เงินที่ได้เป็นเงินร้อน และคำตอบ ข้อที่ 4) เป็นความหวังของคนจน และกลุ่มที่ *ไม่ตอบคำถาม*

เกี่ยวกับคำตอบในข้อที่ 3. “เงินที่ได้เป็นเงินร้อน” อาจตีความได้ว่าเงินร้อนก็คือเงินที่มาจาก การพนัน หรืออาจจะตีความได้อีกทางหนึ่งว่าผู้ตอบไม่ได้ยอมรับเสียทีเดียวว่าเป็นการพนัน แต่ก็ยอมรับว่าเป็น

เงินที่ได้มาแบบไม่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม คำอธิบายของผู้หญิงส่วนใหญ่จะมองการพนันว่าเป็นกิจกรรมที่เล่นอยู่ในบ่อนเถื่อน ซึ่งมีหลายแห่งในตัวอำเภอเจ้าน้อย วิธีชีวิตของคนเล่นการพนันจะหมกมุ่นอยู่กับการเล่นพนันอย่างเดียว การเล่นเกมจริงจัง หมายถึงทุ่มเทเวลาและเงินทองไปกับการพนันมากกว่าการทำงาน ประกอบอาชีพอย่างอื่น นอกจากนี้ยังเป็นกิจกรรมที่ต้องหลบซ่อน และมักเข้าไปเกี่ยวพันกับกลุ่มเงินกู้นอกระบบ ที่ใช้ชายฉกรรจ์ขับรถมอเตอร์ไซด์ตามเก็บเงินกู้ถึงบ้าน บ้างก็จอดรถดูหนีให้ไปส่งดอกเบี้ยยตามหน้าวัด มุมตลาด ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านเรือนของผู้กู้เงิน หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “พวกหมวกกันน็อค”

เกี่ยวกับคำตอบในข้อ 4 “เป็นความหวังของคนจน” ตามการตีความของผู้เขียนคือ แม้หวยใต้ดินจะเป็นสิ่งผิดกฎหมาย และหวยรัฐบาลอาจถูกจัดว่าเป็นการพนันประเภทหนึ่ง การเล่นหวยก็ไม่ใช่เรื่องร้ายแรง สังเกตได้จากคำเรียกของชาวบ้าน จะใช้คำว่า “ซื้อหวย” ซึ่งมีความหมายในเชิงการซื้อขาย มากกว่าจะใช้คำว่า “เล่นหวย” ซึ่งคำว่า “เล่น” มักใช้กับการพนัน การระบุว่า “หวยเป็นความหวังของคนจน” จึงเป็นคำตอบแบบไม่ฟันธง แต่มีคำอธิบายที่ชี้ให้เห็นว่าตนเองนั้นมองไม่เห็นทางเลยว่าจะหาเงินสักก้อนจากการทำงานปกติได้อย่างไร

รูปแบบของการซื้อหวยกับการจัดการ “ความเสี่ยง”

ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามต่อไปคือ “ชอบซื้อหวยอย่างไรหนามากกว่ากัน และทำไมถึงซื้ออย่างนั้น” เพื่อรวบรวมข้อมูลที่แสดงรูปแบบของการซื้อหวยของผู้หญิง เจตนาของผู้วิจัยคือต้องการเปรียบเทียบ “ความหมาย” ของหวย กับ “การปฏิบัติ” ของผู้หญิงว่ามีความสอดคล้องหรือว่าแตกต่างกันอย่างไร ผลที่ได้จากการสัมภาษณ์พบว่าผู้ตอบคำถามส่วนใหญ่จะซื้อทั้งหวยรัฐบาลและหวยใต้ดิน (ดูในตารางที่ 2) แสดงให้เห็นถึงการใช้ตรรกะแบบความน่าจะเป็นทางสถิติมาเป็นหลักคิดในการซื้อหวย

ในการลงทุนซื้อหวยแต่ละงวดผู้หญิงจะไตร่ตรองอย่างระมัดระวัง ถึงความเป็นไปได้ในการถูกหวยแต่ละประเภท ร่วมกับความสามารถทางการเงินเพื่อใช้ในการลงทุนของผู้หญิงแต่ละคน และความเสี่ยงต่อการเสียเงินไปโดยไม่ได้รางวัลใดใดที่พวกเขาจะสามารถรับได้ ด้วยเหตุนี้ในการลงทุนซื้อหวยแต่ละงวดพวกเขาจะไม่นับรวมกับจำนวนเงินที่จ่ายไปกับการซื้อหวยในงวดก่อนหน้านี้ ผู้หญิงส่วนใหญ่จะซื้อหวยรัฐบาลเพื่อหวังรางวัลก้อนใหญ่ และซื้อหวยใต้ดินด้วยตระหนักดีว่าจะมีโอกาสถูกรางวัลมากกว่าหวยรัฐบาล ดังจะเห็นได้จากผู้หญิงส่วนมากจะซื้อหวยทั้งสองประเภท (61.1%) และจำนวนที่ลงทุนซื้อหวยจะมากน้อยแตกต่างกันไปตามฐานะทางเศรษฐกิจ

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนผู้เล่นหวยแยกตามประเภทของหวยที่เล่น

ประเภทหวย	ร้อยละของจำนวนผู้เล่นหวย
ซื้อเฉพาะหวยใต้ดินเท่านั้น	16.7
ซื้อเฉพาะหวยรัฐบาลเท่านั้น	8.3
ซื้อทั้งหวยรัฐบาลและหวยใต้ดิน	61.1
เคยซื้อหวยแต่เลิกไปนานแล้ว	13.9

ส่วนผู้หญิงที่เป็นคนขายหวยรายย่อย (แบ่งเป็นขายหวยรัฐบาล 1 คน และขายหวยใต้ดิน 4 คน) จะเป็นกลุ่มที่ลงทุนซื้อหวยมากกว่าผู้ที่ซื้อหวยทั่วไป พวกเขาจะนำเงินส่วนแบ่งที่ได้จากการขายหวยใต้ดินมาซื้อหวยที่ตนเองเป็นผู้ขายในราคาถูกกว่าผู้ซื้อทั่วไป 25-30 เปอร์เซ็นต์ และในบางงวดหากขายหวยไม่ได้มากก็อาจนำเงินจากส่วนอื่นมาสมทบเพื่อซื้อหวย มีเพียงคนขายหวยรัฐบาลเป็นอาชีพหลักรายเดียวเท่านั้นที่จะซื้อหวยใต้ดินเป็นบางงวดที่ได้เลขเด็ดมา ส่วนคนขายหวยใต้ดิน 4 คนมีจุดประสงค์ของการขายหวยเพื่อให้ครอบครัวมีรายได้เสริม แล้วจึงนำเงินส่วนแบ่งจากการขายหวยใต้ดินมาลงทุนซื้อหวยอีกทอดหนึ่ง

ไม่ว่าจะนิยมในแง่ใด หวยเป็นการพนัน หรือว่าการเสี่ยงโชค ฯลฯ ในทางปฏิบัติแล้วผู้หญิงจะมีปฏิสัมพันธ์ต่อหวยในด้านที่เป็น “ความเสี่ยง” หรือด้านที่กำหนดผลลัพธ์ตายตัวไม่ได้ของตัวเลข ดังนั้นสำหรับผู้หญิงในพื้นที่วิจัยแล้ว ความคิดเรื่องความน่าจะเป็นตามหลักสถิติ จึงไม่น่าจะเพียงพอต่อการขับเคลื่อนชีวิตและความหวังทางเศรษฐกิจของครอบครัว ดังนั้นความเชื่อเรื่องโชคและดวงชะตา จึงมีบทบาทต่อความน่าจะเป็นในการถูกรางวัล เท่ากันหรืออาจจะมากกว่าความน่าจะเป็นในเชิงสถิติ(ตามความเห็นของพวกเขา) ซึ่งผู้หญิงได้นำศาสตร์ทั้งสองประเภทนี้มาพิจารณาควบคู่กัน เพื่อออกแบบแนวทางการเล่นหวยตามความเหมาะสมกับเงื่อนไขของตนเอง ดังที่ปรากฏในรูปของการกำหนดความหวังในการเล่นหวย วิธีการเล่นหวย จำนวนเงินที่จะนำมาซื้อหวย และการคำนึงถึงสถานะปัญหาของเศรษฐกิจในครัวเรือนว่ามีศักยภาพมากน้อยเพียงใดต่อการ “ลงทุน”

ในเมื่อหวยมีความเสี่ยง เหตุใดชาวบ้านยังคงนิยมเล่นหวยกันเป็นจำนวนมาก? ในทัศนะของผู้เขียน การเล่นหวยจัดว่าเป็นกิจกรรมการดำรงชีพอย่างหนึ่งที่ต้องใช้เงินลงทุน ผู้หญิงจะแสวงหากิจกรรมการดำรงชีพที่หลากหลายเพื่อค้าจุน และ/หรือเพิ่มความมั่นคง ให้แก่เศรษฐกิจครัวเรือนของตนเอง “หวย” ทั้งที่เป็นหวยใต้ดินและหวยรัฐบาล ในบางเวลาอาจมีลักษณะของธุรกิจอย่างชัดเจน เมื่อมองในแง่การซื้อขาย และในบางเวลา “หวย” มีลักษณะของการซ้อนทับกันของกิจกรรมกระชับความสัมพันธ์กับธุรกิจ ดังจะเห็นได้จากการให้ลูกค้าบางรายซื้อหวยเป็นเงินเชื่อ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “แปะ” การลดราคาให้กับคนที่สนิทกัน และการซื้อหวยด้วยเหตุผลที่ญาติขอให้ช่วยอุดหนุน เป็นต้น

ด้วยกรอบคิดการดำรงชีพ การซื้อหอยและขายหอยของผู้หญิง จึงเกี่ยวข้องกับการจัดหาเงินสดมาหมุนเวียนในครัวเรือนโดยตรง **หอยจึงมีความเกี่ยวข้องกับการจัดการเศรษฐกิจครัวเรือนของผู้หญิง** ในขณะที่เดียวกันการซื้อหอยและขายหอยก็ไม่อาจมองแยกออกจากเศรษฐกิจเชิงสถาบัน ที่อาศัยความสัมพันธ์ทางสังคมหรือระบบการดำรงชีพของผู้คนในท้องถิ่นเข้าด้วยกัน

จากบริบทเชิงประวัติศาสตร์ของอำเภอเจ้าน้อย ในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรม ปัจจุบันมีสภาพเป็นสังคมกึ่งเมือง ที่มีระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเติบโตอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว นับตั้งแต่สองทศวรรษที่ผ่านมา ในขณะที่เดียวกันก็ยังมีการผลิตข้าวทั้งในเขตชลประทานและเขตน้ำฝน ถั่วเหลือง พืชผัก และพืชเศรษฐกิจอย่างลำไย ชาวบ้านมีหนี้สินสะสมมาจากอดีต อันเกิดจากความล้มเหลวในการพัฒนาการผลิตแบบสมัยใหม่ ซึ่งเน้นการผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อขาย และส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพิ่มผลผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ประกอบกับราคาที่ดินในอำเภอเจ้าน้อยเพิ่มสูงขึ้น อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเติบโตทางเศรษฐกิจระดับประเทศ ชาวบ้านจึงขายที่นาและสวนลำไย เพื่อนำเงินมาใช้หนี้ ภาวะบีบรัดทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากหนี้สินจนกระทั่งบางครอบครัวสูญเสียที่ดินทำกิน ประกอบกับค่านิยมส่งเสริมบุตรธิดาให้เรียนหนังสือระดับสูง ซึ่งถือว่าเป็นการปรับตัวของครัวเรือนในสังคมเกษตรกรรม ที่ประสบภาวะล้มเหลวในการผลิตภาคเกษตร จนต้องหันมาลงทุนด้านการศึกษาแก่บุตรหลาน เพื่อให้ครัวเรือนมีรายได้ประจำในอนาคต อาจกล่าวได้ว่าเป็นยุทธวิธีหนึ่งของครัวเรือนในบริบทเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มีความต้องการเงินตรา หรือทุนทางการเงิน สูงกว่าในยุคที่เป็นสังคมเกษตรกรรมดั้งเดิม การเจ็บไข้ของสมาชิกครอบครัวและความจำเป็นต้องมีเงินจับจ่ายในการลงทุนทำการเกษตร การค้า และการยังชีพ ทำให้ความต้องการเงินสดของครัวเรือนมีสูงขึ้น

สภาพบีบรัดทางเศรษฐกิจดังที่กล่าวมาทำให้ครัวเรือนไม่สามารถพึ่งพาการผลิตภาคเกษตรแต่เพียงอย่างเดียวได้อีกต่อไป แต่จะยังชีพด้วยการประกอบอาชีพที่หลากหลายควบคู่ไปกับการทำนาเพื่อผลิตข้าวบริโภคในครอบครัว มีครัวเรือนส่วนน้อยมากที่สามารถผลิตข้าวได้มากจนเหลือขาย อาชีพดังกล่าว เช่น ค้าขายในตลาดสด รับจ้างทั่วไปในภาคเกษตร และนอกภาคเกษตร รับราชการ พนักงานบริษัท ช่างก่อสร้าง ช่างเสริมสวย ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า ผู้ประกอบการร้านอาหาร คนขายหอยรัฐบาล คนขายหอยใต้ดิน หมอนวดแผนโบราณ พนักงานโรงแรม และคนเก็บของเก่าไปขาย เป็นต้น

ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าวครัวเรือนต้องอาศัยระบบความร่วมมือตามประเพณีเดิม เช่น การระดมแรงงานในการปรับปรุงเหมืองฝาย การทำนาทำไร่ เพื่อแลกเปลี่ยนหมุนเวียนทรัพยากรระหว่างกัน เช่น แรงงาน เงินทุน ที่ดิน และอาหาร อีกทั้งต้องสร้างและรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนและระหว่างปัจเจกบุคคล ด้วยการร่วมงานประเพณีต่าง ๆ เช่น งานเลี้ยงผีเจ้าเมือง งานประเพณีทางศาสนาของชาวคริสต์ และชาวพุทธ ตลอดจนการสร้างพันธะผูกพันระหว่างกัน ผ่านการเข้าร่วมเป็นศิษย์กลุ่มเดียวกันของพระภิกษุ และการเข้าร่วมเป็นผู้นำถือผีเจ้าเมืองตนเดียวกัน การเป็นสมาชิกฌาปนกิจศพของหมู่บ้าน การ

เล่นแชร์ ทั้งหมดที่กล่าวมานั้นว่าเป็นกิจกรรมการดำรงชีพที่สำคัญต่อความเป็นอยู่ของครัวเรือน และหยกก็จัดว่าเป็นกิจกรรมการดำรงชีพอย่างหนึ่งของผู้หญิง ที่ไม่ได้มีหน้าที่เพียงจัดการงบประมาณของครอบครัวให้เพียงพอเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการจัดหาเงินสดมาหมุนเวียนเพื่อให้การใช้จ่ายในครัวเรือนมีความคล่องตัวขึ้นหรือมีประสิทธิภาพขึ้นอีกด้วย

ยกตัวอย่างกรณีการเลี้ยงผีเจ้าเมือง ซึ่งต้องอาศัยแรงงานทั้งหญิงและชายในการจัดเตรียมอาหารสถานที่ เครื่องประกอบพิธีกรรม และการจัดขบวนแห่รอบเมืองเพื่อ “บอกบุญ” ให้สมาชิกในชุมชนร่วมบริจาคเงินผ้าป่าสมทบการสร้างหอผี และถวายให้แก่วัดพระธาตุของอำเภอ ร้างทรงของผีเจ้าเมืองเป็นเด็กหนุ่มที่เรียนจบการศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิทยาศาสตร์ และเป็นหลานชายของ “แก่ฝาย” ซึ่งเป็นตำแหน่งตามระบบประเพณีดั้งเดิมของผู้นำด้านบริหารจัดการน้ำเพื่อทำการเกษตร มีอำนาจหน้าที่เป็นที่ยอมรับของเจ้าของที่นาทั่วทั้งอำเภอ ตลอดครึ่งวันของการเคลื่อนขบวนแห่ไปรอบเมือง ผ่านชุมชนตลาดทั้ง 4 แห่งของอำเภอ เพื่อนบ้านใกล้เคียง สมาชิกเครือข่ายเหมืองฝาย ตลอดจนแม่ค้าที่นั่งขายของในตลาด ต่างก็ร่วมอนุโมทนาสมทบเงินคนละ สิบ ยี่สิบ ห้าสิบ ร้อย สองร้อย บางคนร่วมขบวนแห่แล้วก็จำหน่ายเลขทะเบียนรถในขบวนแห่ที่ร้างทรงนั่งไปซื้อหวยใต้ดิน บ้างก็ซื้อลอตเตอรี่ ผู้ให้ข้อมูลเป็นเพศชายรายหนึ่งบอกแก่ผู้เขียนว่า ไม่ว่าจะเป็งานบุญของหมู่บ้าน หรือของครอบครัว ญาติและเพื่อนบ้านจะสละเวลาและช่วย “ฮอมเงิน” เพื่อการจัดงาน หากใครละเลยไม่เข้าร่วม สนใจแต่เรื่องของตนเอง ก็ถือว่าเป็น “คนเห็นแก่ตัว”

วิถีปฏิบัติที่ให้ความสำคัญต่อการตอกย้ำความสัมพันธ์ แนบแน่นไปกับประเพณีจัดงานศพ ซึ่งทุกครัวเรือนจะให้ความสำคัญอย่างมาก เห็นได้จากการจัดหมวดจ่ายค่าสมาชิกฌาปนกิจศพของหมู่บ้าน และค่าบัตรศพ (ซองดำ) เป็นรายจ่ายที่จำเป็นต้องมีทุกครัวเรือน แม้แต่ครัวเรือนฐานะยากจน ผู้เขียนถามแม่แต่ว่าคนหนึ่งว่าเหตุใดจึงต้องใช้เงินจัดงานศพจำนวนมาก คราวละหลายแสนบาท แม่แต่ว่าให้คำตอบว่า เวลาจัดงานศพจะ “มากิน มาทาน กันทั้งหมู่บ้าน” จึงต้องใช้เงินมากซื้อข้าวปลาอาหารเลี้ยงผู้มาร่วมงาน (เพื่อทำทาน) อีกทั้งต้องทำบ้านและปราสาทให้คนตายเพื่อจะได้ไปสู่สวรรค์ ซึ่งต้องใช้เงินเป็นแสนเช่นกัน สำหรับจำนวนเงินที่ใส่ซองช่วยงาน หากเป็นญาติหรือเพื่อนบ้านใกล้เคียงก็จะใส่ซองให้มากกว่าคนอื่น “มันเป็นบ้านใหญ่ เป็นมีงานนัก เอาใส่ปักกะตั้นไว้ (จดใส่สมุดไว้) ว่าเป็นช่วย 200 คราวหน้าเขาช่วยเป็น 220 ต้องตอบกันไป สมมุติว่าถ้าเป็นพี่น้อง ลูกพี่ลูกน้อง ต้อง 500 บาทขึ้นไป ตอนตาเสียเอาไว้สามคืนเลี้ยงเป็นแสน ข้าวऊกันเป็นหมื่นสองหมื่น วันแรก ๆ คนน้อย ถ้าจะแกงฮังเลต้อง 100-120 กิโล ข้าว 9 ถัง เข้าเป็นสมาชิกศพแมริม กับ ธกส. ก็ยังดี ได้ตัวนี้มาช่วยงานศพ จะต้องเบิกส่วนนั้นมาช่วยงาน ถ้าเป็นของหมู่บ้าน 3 หมู่ ได้เงินไม่เกิน 50,000 ขนาดประหยัดนะ วันดาบฮ้ายบตี วันสุดท้ายหนักจิ้น 120 กิโล ทำแกงฮังเล คนมาร่วมงานประมาณ 300 - 300 กว่า จาก 3 หมู่บ้าน”

จากกรณีการเข้าร่วมงานเลี้ยงผีเจ้าเมือง สะท้อนว่าการร่วมแรงร่วมใจ ให้การช่วยเหลือกัน เป็นจริยธรรมท้องถิ่นอย่างหนึ่ง ที่คอยกำกับระบบเศรษฐกิจของสังคมกึ่งเมืองกึ่งเกษตรกรรมแห่งนี้เอาไว้

อย่างเช่นการทำนา ก็ต้องอาศัยความร่วมมือในการจัดการน้ำ และต้องเข้าร่วมกิจกรรมเลี้ยงผีเจ้าเมืองซึ่งผูกโยงอยู่กับครอบครัวของแก่ฝ่าย ส่วนการทำบุญทำทานเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายนั้น มีมิติของการต่อยอดความสัมพันธ์ทางสังคมของคนที่ยังมีชีวิตอยู่ร่วมด้วย ทั้งสองกรณีชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแกนสำคัญซึ่งสร้างกติกา จริยธรรม หรือธรรมเนียมปฏิบัติ (การช่วยเหลือกันและกัน) ผ่านสถาบันทางสังคมซึ่งจะปรากฏอยู่ในลักษณะข้อทับกันหลายมิติ

แม้ว่าในด้านหนึ่งนั้นการอยู่ใกล้พื้นที่สาธารณะทางเศรษฐกิจ อย่างเช่นตลาด จะนำไปสู่การเข้าถึงโอกาสใหม่ ๆ ทางการเงิน แต่อีกด้านหนึ่ง “ระบบตลาดเองก็มีความเสี่ยง และชีวิตต้องอยู่ภายใต้ความผันผวนของภาวะทางเศรษฐกิจ อันมีปัจจัยในระดับต่าง ๆ ที่ตัวแม่ค้าเองไม่สามารถควบคุมได้ เช่น ความไม่แน่นอนของรายได้ ความไม่แน่นอนของต้นทุน ภาวะราคาสินค้าขึ้นลง เป็นต้น แม่ค้าส่วนใหญ่จึงให้ความสำคัญกับราคาสินค้าในตลาดค่อนข้างมาก หรือต้องยุ่งเกี่ยวกับการกั๊ยเงินเพื่อใช้มาเป็นต้นทุนในภาวะที่ประสบปัญหาเงินหมุน เครือข่ายเงินกู้หรือกลุ่มพนันต่าง ๆ จึงมีความสำคัญในตลาด” (อริยา, 2544) “ลักษณะเช่นนี้จึงทำให้โอกาสในชีวิตของแม่ค้าดำเนินควบคู่ไปกับความเสี่ยง หรือความไม่แน่นอนในช่วงต่าง ๆ ของชีวิต” (นพพล, อ้างแล้ว)

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ที่เป็นผู้เล่นหอย จะกล่าวว่า ไม่ได้หวังรายได้จากการเล่นหอย การถูกรางวัลแม้เพียงร้อยสองร้อยบาท ก็ทำให้พวกเขาดีใจและมีความหวังในชีวิต ผู้หญิงแต่ละคนระบุจุดประสงค์ของการซื้อหอยอย่างชัดเจนว่า ต้องการมีเงินสำรองสำหรับเป็นค่าเล่าเรียนของบุตร ค่าอาหารประจำวันของครอบครัว มีเงินเพื่อการทำบุญให้มีสุขภาพและชีวิตที่ดีในภายภาคหน้า เป็นความหวังที่จะมีเงินสักก้อนสำหรับซื้อที่ดินเป็นของตนเอง เพราะปัจจุบันอาศัยที่ดินคนอื่นอยู่ และต้องอาศัยที่ดินคนอื่นในการทำเกษตร เป็นความหวังที่จะมีเงินสักก้อนสำหรับชำระหนี้สิน เป็นความหวังที่จะมีเงินลงทุนหรือขยายกิจการค้าขาย เป็นความหวังที่จะมีเงินสำหรับซ่อมแซมหรือปรับปรุงบ้านที่ทรุดโทรม และเป็นเงินสำรองในครอบครัว เป็นที่น่าสังเกตว่าความหวังที่จะได้เงินจากการเล่นหอยล้วนเป็นความหวังต่อครอบครัว ไม่ใช่ความสุขสบายส่วนตัว ในที่นี้เงินซื้อหอยจึงมิใช่ค่าใช้จ่ายส่วนตัวของผู้หญิง

คนเล่นหอย

กรณีที่ 1 หมุนเงินจนหมดแรง

ป้าดอกแป้นบอกกับผู้เขียนว่า แกจะเลิกกิจการขายน้ำดื่มแล้ว แกจะย้ายไปอยู่กับน้องสาวของแก ซึ่งเปิดร้านเสริมสวยอยู่ในตัวจังหวัด น้องสาวแกให้ไปช่วยเลี้ยงหลานที่เป็นเด็กพิเศษ แล้วน้องสาวของแกจะให้เงินเดือน ๆ ละ 7,000 บาท ป้าดอกแป้นขอให้ผู้เขียนช่วยขายที่ดินที่ปลูกหอมพริกและสวนลำไยเก่าให้แกด้วย แกบอกว่า “จะขายหอเอาสตางค์มาใช้หนี้ เริ่มเปื้อ ท้อ จะไปอยู่ในตัวจังหวัดสิ้นเดือนนี้” นับว่าเป็นการอึดตัวอีกครั้งหนึ่งของชีวิตการทำงานของป้าดอกแป้น

ป่าดอกแป้นเคยทำกิจการขายน้ำดื่มแบบขายปลีกเป็นลัง โดยรับมาจากผู้ผลิตน้ำดื่มในชุมชน รายได้จากการขายน้ำประมาณเดือนละ 5,000-6,000 บาท แต่กิจการไม่ดีมาหลายเดือนแล้วเพราะต้นทุนน้ำดื่มสูงขึ้น จากเดิมราคาขายส่งลังละ 22 บาท ปัจจุบันราคาสูงขึ้นมาเป็นลังละ 35 บาท ทำให้คนซื้อไม่ยอมซื้อน้ำดื่มเจ้านี้อีกต่อไป ป่าดอกแป้นจึงจะเลิกขายน้ำ และตั้งใจว่าจะไปอยู่กับน้องสาวที่มีฐานะร่ำรวยในตัวจังหวัด ป่าดอกแป้นยังส่งลูกสาวคนโตมาอยู่กับน้องสาวคนนี้ตั้งแต่ลูกสาวของป่าดอกแป้นเรียนจบชั้นประถม จนปัจจุบันกำลังเรียนระดับปริญญาโท ลูกสาวของเธอก็ยังอยู่กับน้องสาวคนนี้ ป่าดอกแป้นวาดฝันไว้ในทุกวันพุธ จะมีตลาดนัดที่หน้าหมู่บ้านของน้องสาว เธอจะทำห่อหมกขายเพื่อเป็นรายได้เสริม นอกเหนือจากค่าตอบแทนที่จะได้รับจากน้องสาวเดือนละ 7,000 บาท

ส่วนลุงชัชมีอาชีพหลักคือขายรถจักรยานยนต์มือสอง มีกำไรจากการขายรถจักรยานยนต์เฉลี่ยเดือนละ 10,000 กว่าบาท ซึ่งลูกชายคนโตทำงานอยู่บริษัทออกเงินกู้ในตลาดเป็นคนลงทุนร่วมกับลุงชัช โดยป่าดอกแป้นจะกู้เงินจากธ.ก.ส. จำนวน 200,000 บาทมาลงทุน แล้วผ่อนชำระเดือนละ 1,500-3,000 บาท สถานที่ขายรถจักรยานยนต์มือสองคือชั้นล่างของบ้านที่ป่าดอกแป้นและลุงชัชอาศัยอยู่นั่นเอง หากขายรถได้ลุงชัชและลูกชายจะแบ่งกำไรคนละครึ่ง รายได้ของครอบครัวนี้ถือว่าพออยู่ได้สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายประจำวันของสองสามีภรรยา แต่ไม่เพียงพอต่อการส่งลูกสาวเรียนปริญญาโท และทั้งสองยังมีหนี้สินก้อนโตที่หยิบยืมมาจากน้องสาวค้างชำระอยู่ นอกจากนี้บ้านที่ป่าดอกแป้นและลุงชัชอาศัยอยู่ปัจจุบันก็ยังเป็นบ้านของน้องสาวด้วย หนี้สินและรายได้ที่ลดลงจึงทำให้ป่าดอกแป้นเกิดความท้อใจ

ประวัติการประกอบอาชีพของป่าดอกแป้น นับว่าเข้มข้น โชกโชน และเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสเศรษฐกิจของอำเภอเจ้าน้อย นับตั้งแต่ “ตอนยังไม่แต่งงาน ค้าข้าวค้าเกลือ (รำ) ช่วยกันสองคนพี่น้อง เพราะแม่มีโรงสี สมัยนั้นกำไรจากการขายข้าว 500 บาท ก็สามารถอยู่ได้หลายวัน ต่อมาก็ทำขนม และน้ำหวานขาย รับเลี้ยงเด็กที่บ้านตนเองคิดค่าเลี้ยงเป็นรายเดือนคนละ 60 บาท เขาเด็กนอนเรียงกัน 80 กว่าคน แม่บ่สบาย เขาละอ่อนละไว้หื้อลูกจ้างหื้อแฟน พ่อแม่เสียเลยเลิกรับเลี้ยงเด็ก ต่อมาก็เลี้ยงหมู น้องแมน (ลูกชาย) ช่วยทำคลอดหมู ปีหนึ่งหมูราคาตกเหลือกิโลละ 28 บาท ล้มเลย เป็นหนี้ ธ.ก.ส. 3-4 แสน เลี้ยงแม่พันธุ์กว่าจะใหญ่ จากขายหมูก็มาเลี้ยงหมา เพราะพันธุ์หมาขาย ผสมกับติด บ่เข้าใจ ก็เลยเลิก เลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ กู้เงิน ธ.ก.ส. เลี้ยงแล้วไก่มันตาย ต่อมาเลยเลี้ยงไก่พื้นเมือง กิโลละ 50 บาท ยังไม่ทันได้ขายไก่มันตายหมด เลี้ยงจิ้งหรีดมันตาย บ่ได้ขาย เลี้ยงเป็ดไข่กับไข่ คอกหมูว่างในสวน อาจารย์แก้วไปแ่วกก็เลยว่าถึงเวลาแล้วบ่ได้ทำบาป ได้ขายที่เอาไปใช้หนี้ แบ่งหื้อลูกคนเป็นแสน เขาเงินไปทำหอพัก เดียวนี้เป็นหนี้หอพัก หอพักก็อยู่ในสวนที่เลี้ยงหมู ละอ่อนมาเช่า แต่เขาบักบ่หื้อสตางค์ เป็นหมื่นบ่จ่าย ทำเลขของเฮาสู้หอพักใหม่ ๆ บ่ได้ ที่ทำหอพักไว้ 1 ไร่ 3 งาน 5 ห้อง 6 กับออฟฟิศ คอกหมูยังมีอยู่ ที่เลี้ยงไก่ก็ยัง”

ป่าดอกแป้นเป็นผู้หญิงแถวหน้าในเรื่องการหมุนเงิน เธอเป็นทำแซร์โดยมีแม่ค้าและเพื่อนบ้านที่ค้าขายในตลาดเป็นลูกแซร์ และจะเปี่ยแซร์กันทุกสัปดาห์ ค่าแซร์มือละ 500-1,000 บาท ด้วยสถานะทาง

เศรษฐกิจของครอบครัวที่มีรายจ่ายเรื่องการศึกษาของลูกสองคน ภาระหนี้สินจากการลงทุนทำการเกษตรขาดทุน ทำให้ป่าดอกรับเงินและลุงชัชต้องทำงานอย่างหนัก และต้องอาศัยความช่วยเหลือทางการเงินจากน้องสาวและพี่สาวที่มีฐานะดีกว่าเป็นเวลายาวนาน สายสัมพันธ์ทางเครือญาติฝ่ายหญิงจึงมีความสำคัญต่อความอยู่รอดของครอบครัวป่าดอกรับเงินอย่างยิ่ง “ช่วงชายหนุ่มมีสตางค์ให้ลูกก็ยืมพี่น้อง ไม่มีดอกเบียจกดไป ของพี่แก้วแสนปายยังบ่ได้ใช้คืน ตอนทำที่เลี้ยงหมูก็ช่วยกันกับสามี สั่งซารบหื้อแล้ว หัวเข่าบ่ดี สมัยเลี้ยงหมูตักขี้หมูโดดเข้าโดดออก หมูชน ไม่มีลูกจ้าง เฮาบ่จ้าง เฮาทำงานหนักมาแต่หนุ่ม ๆ แแบกกระสอบข้าว ยะงานหนัก เกี่ยวข้าว ปลูกหอม ที่นี้ (ที่บอกขายพร้อมหอพัก) ไปซื้อมา 200,000 กู้ธนาคารอาคารสงเคราะห์ปี 37 ตอนนี้อยู่สาวคนเล็กอายุ 26 ปี เป็นละอ่อนหัวใจเด็ดเดี่ยว ดูรูปลูกแล้วร้องไห้ เพราะสมัยเด็ก ๆ เราบ่ได้เลี้ยงลูก บ่ได้อุ้มมัน อุ้มแต่ละอ่อนคนอื่น นึกถึงคำพูดของลูกสาวว่า “น้องจะไปเพื่ออนาคต” ตั้งแต่อายุ 5 ไปอยู่ในเวียง”

ด้วยความเป็นคนกว้างขวางของป่าดอกรับเงิน บ้านของเธอเคยเป็นศูนย์กลางของกลุ่มแม่บ้านทำผ้าเช็ดเท้าจำหน่ายผืนละ 8 บาท แต่ปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านกลุ่มนี้ก็ไม่ได้มีกิจกรรมใดต่อเนื่อง และเธอยังเคยถูกชักชวนให้สมัครเป็นสมาชิกสหภาพเทศบาล และได้เป็นอยู่สมัยหนึ่ง “น้องสาวบอกลองลงดู สู้แบบมือเปล่าพอดีได้ ดวงเฮาทำอะไรไปอยู่นั้นบ่ใจชีวิตเฮา ไปไหนก็ต้องแต่งตัว อัดอัด เฮาลูกสาวนา แต่ชอบตรงที่ได้ช่วยคนทุกข์คนร้อน ลงรอบสองนายขอให้ลง ก็บ่ได้” แม้ว่าป่าดอกรับเงินจะสิ้นสุดบทบาทการเป็นสมาชิกสหภาพเทศบาลไปแล้ว ปัจจุบันเธอจะเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มที่นับถือผีเจ้านายของอำเภอเจ้าน้อย ซึ่งเธอจะไปร่วมงานอย่างแข็งขันในเวลาที่มีการจัดงานประเพณีของกลุ่มผีเจ้านาย นอกจากนี้ยังมีบทบาทเป็นผู้นำสตรีเป็นตัวแทนเข้าร่วมการประชุม การสัมมนา กับหน่วยงานต่าง ๆ เช่นเมื่อเร็ว ๆ นี้เธอได้เข้าร่วมประชุมที่จัดโดยคณะทำงานผู้ตรวจการแผ่นดินแห่งรัฐสภา เพื่อหารือเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ โดยไปร่วมประชุมกับตัวแทนเหมืองฝายของอำเภอเจ้าน้อย

เธอเริ่มขายหอยได้ดิน และหอยกระด้าง ตั้งแต่ลูกชายคนโตเพิ่งอายุได้ 2-3 ขวบ (เมื่อ 26 ปีก่อน) จุดประสงค์ของการขายหอยคือต้องการหารายได้เพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว “ขายทุกอย่างได้เป็น 10 ปี เตียว(เงิน)ขายตามกลางบ้าน 15 วันได้ 200 ปาย ค่าใช้จ่ายบ่หนัก แต่ก่อนได้เปอร์เซ็นต์ 20% บัดเดี๋ยวนี้ 25% เพราะเจ้ามือแข่งกัน เจ้ามือคนหน้าใหม่ ๆ แหมเยอะ ตอนนี้อยู่ไม่เล่นแล้ว เสียตายสตางค์ แต่ก่อน 1 บาทได้ตั้ง 500 แต่มาสะดุดตอนที่เจ้ามือว่า “อย่าไปซื้อ ฮาไม่ได้กำไรจะกล้าจ่ายหรือ” เมื่อก่อนบ่คิดอย่างนี้ เฮาคิดแต่เฮาจะถูก บ่คิดว่าเฮาเป็นคนบ่ถูก เฮาคิดแบบคนมีความหวัง เบอร์ปลา ไข่ หมู มีทุกอย่างเบอร์ละ 10 บาท ก็คิดกันไปว่า 10 บาทได้ไข่ตั้ง 100 ฟอง (เบอร์ไข่มักจะขายในช่วงที่มีงานศพ เหมือนหอยรัฐบาลที่มีคนนำมาขายในงานศพ --ผู้เขียน) ณ วันนี้ถ้าคิดได้อย่างนี้คงจะมีสตางค์ โอกาสในการถูกยก 99% นอกจากเป็นดวงจะมาทางนี้..”

พ่อเล็กขายหอยใต้ดิน ป่าดอกแป้นก็เล็กซื้อหอยทุกอย่าง แต่ลุงชัชยังซื้อหอยรัฐบาล ลุงชัชไม่ขายหอยเพราะเป็นคนขี้เกรงใจคน ไม่เคยยิ้มสตาจใคร ลุงชัชจะทำงานอยู่ที่บ้าน หน้าที่ในการจัดการและหาเงินมาหมุนภายในบ้านจึงตกเป็นของป่าดอกแป้น “ป่าเป็นคนปากหนัก เหาะนี่ทั้งนั้นเรื่องหมุนเงิน ลุงเป็นช่างก่อสร้างได้ค่าแรงวันละ 50 บาท ก่อนหน้านี้เป็นลูกจ้างป่าไม้ ได้วันละ 30 บาท 5-6 เดือนจึงจะได้รับค่าตอบแทน บัดเดี๋ยวนี้นี้แพ้น ลอกหมดแล้ว ถ้าโดนปูนผิวลอก เวลาลุงได้สตาจมาสมมุติว่า 600 บาทจะซื้อหอย 100 บาท ให้ป่า 100 บาท เติมน้ำมันรถ 400 บาทเอาไว้น้ำไปส่งเป็น แต่ก่อนป่าขายหอย แกมาซื้อบต้องจ่ายเงิน 10-20 บาท แล้วแต่จะซื้อ ก็เอาเงินไปเอามาซื้อนะแหละ”

เมื่อถามถึงค่าใช้จ่ายในครอบครัวของป่าดอกแป้น แกแจกแจกออกมาให้ฟังว่า “การศึกษาของลูกจำเป็นที่สุด เยอะ ยาวนานที่สุด ลูก..อย่างใดก็ต้องเขาหื้อเป็น อาทิตย์ละ 500 แต่เดือนที่แล้วเสีย 8,000 ดีที่มันเป็นรูรั่วด้านข้าง ดีที่ลูกชายคนโตจบแค่ปวส. ณ. วันนี้เขาสองคนตายอายุคุ้มกิน แต่ไม่มีเงินให้ลูกสาวที่กำลังเรียนปริญญาโท ค่าเทอมลดครึ่งเพราะได้ทุน เทอมละ 12,500 รักษาสภาพเทอมละ 10,000 ป่าก็แบ่งสะปะ แบ่งเทียน ขอให้อาจารย์รัก ขอให้อุจ ค่าน้ำเดือนละ 200 ค่าไฟเดือนละ 400 ค่าข่าวสาร 500 ใช้หนี้วันละ 100 เขาขายน้ำป่เตือรื้อนเรื่องใช้หนี้รายวัน ค่าโทรศัพท์ 300 ภาษีสังคมต้องใช้จ่าย ต้องได้ตอบแทนกัน (เครือข่ายที่ต้องจ่ายภาษีสังคมขยาย) ไปถึงน้ำตกแม่กลาง แต่งงานอย่างน้อย 100 บัตรมาปนกิจหมู่บ้าน 20 บาทต่อคน (ของดำ) ถ้าศพ 3 หมู่บ้านก็ 60 บาทแล้ว”

กรณีที่ 2 รวยแล้วก็ยังเล่น

พีดัน อายุ 48 ปี บ้านเกิดอยู่จังหวัดเชียงราย นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันแคทอลิก สมัยเป็นเยาวชนแต่ละโบสถ์จะมาทำกิจกรรมร่วมกัน เธอจึงได้พบกับสามีซึ่งเป็นชาวอำเภอเจ้าน้อย หลังจากแต่งงานพีดันได้ย้ายมาอยู่ที่บ้านสามีและประกอบอาชีพค้าขาย เธอและสามีช่วยกันทำงานด้วยการขายไก่ทอด ข้าวเหนียวหนึ่ง และน้ำพริกที่ตลาดเช้าซึ่งเป็นตลาดของเอกชน โดยการขายส่งให้แม่ค้ารายย่อยมารับซื้อไปขายตามโรงเรียนและชุมชนใกล้เคียง เธอและสามีประกอบอาชีพขายไก่ทอดมา 26 ปี กิจการนับว่าดีมาก ทั้งสองมีบุตรด้วยกัน 2 คน คนโตเรียนมหาวิทยาลัยปี 4 ส่วนคนเล็กกำลังเรียนชั้นมัธยมปีที่ 6

ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวพีดันจัดว่าอยู่ในขั้นดีมากเมื่อเปรียบเทียบกับเพื่อนบ้าน เพราะนอกจากจะมีรายจ่ายต่อเดือนค่อนข้างสูง พีดันไม่มีหนี้สิน มีเงินออม และสามารถซื้อรถยนต์มาใช้ในงานค้าขาย (ผ่อนชำระหมดแล้ว) รวมทั้งซื้อรถยนต์ให้ลูกคนโตได้ขับไปเรียนหนังสือที่มหาวิทยาลัย (ซื้อเงินสด) เธอกล่าวว่าข้อดีของสามีเธอนั้นคือเป็นคนประหยัด ไม่ค่อยเที่ยวเตร่ และไม่ใช้เงินหมดเปลืองไปกับการดื่มสุราและเสื้อผ้าราคาแพง รายได้ในช่วงเปิดเทอมจะดีกว่าช่วงปิดเทอม เนื่องจากไก่ทอดข้าวเหนียวและน้ำพริกเป็นอาหารที่นิยมสำหรับเด็กนักเรียน พ่อและแม่สามีก็มีรายได้เป็นของตนเอง บางครั้งยังให้เงินหลาน ๆ มาใช้ด้วย เธอและสามีจึงไม่มีภาระหนักมาก นอกจากส่งเสียบุตรทั้งสองคนให้เรียนหนังสือจนจบมหาวิทยาลัย

แม้จะมีฐานะทางการเงินในขั้นต้นดีมากที่ต้นกียังชวนขายหารายได้เสริมด้วยการขายหวยใต้ดินและใช้เงินจากส่วนแบ่งที่ได้รับจากเจ้ามือหวยมาซื้อหวยอีกทอดหนึ่ง เธอมีความเห็นว่าตัวเธอนั้นไม่เชิงว่าเป็นผู้ขายหวยใต้ดิน หากมีใครมาซื้อกับเธอก็จะขายให้ รายได้จากส่วนแบ่งหรือเปอร์เซ็นต์จากการขายหวยใต้ดินคือ 20% และจะได้รับส่วนแบ่งกรณีที่ถูกค้าถูกหวยอีก 10% (นับว่าเธอนั้นหักเปอร์เซ็นต์จากคนถูกหวยมากกว่าคนขายหวยใต้ดินรายย่อยรายอื่น ๆ) เธอหวังว่าจะถูกรางวัลใหญ่ของหวยรัฐบาล ถ้าเป็นไปได้ก็จะปลูกบ้านใหม่ เพราะบ้านที่อยู่ปัจจุบันเป็นของพ่อแม่สามีซึ่งยังไม่ได้แบ่งมรดกให้ลูกคนไหน สำหรับเธอนั้นโอกาสในการถูกรางวัลจากหวยรัฐบาลมีมากเพราะซื้องวดละ 5 คู่ ส่วนหวยใต้ดินจะซื้องวดละ 1,000 บาท เธอเคยถูกรางวัลหวยรัฐบาลรางวัลใหญ่ที่สุดคือรางวัลที่ 5 ส่วนหวยใต้ดินเคยถูกรางวัลมากที่สุดคือ 50,000 บาท

รายการหลักของครอบครัวที่ต้น

1. ค่าน้ำมันรถยนต์ ค่าหอพัก ค่าใช้จ่ายส่วนตัวของลูกคนโตเดือนละ 8,000 บาท
2. ค่าเล่าเรียนของลูกทั้งสองคน ปีละ 28,000 บาท
3. ค่าใช้จ่ายส่วนตัวของลูกคนเล็กเดือนละ 3,000 บาท
4. ค่าใช้จ่ายภายในบ้าน เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ เดือนละ 2,000 บาท
5. ค่าฌาปนกิจศพของธ.ก.ส.เดือนละ 150 บาท
6. ค่าอาหารเดือนละ 9,000 บาท
7. ค่าประกันชีวิตลูกคนโตปีละ 13,000 บาท
8. อื่น ๆ เช่นค่าตัดฟันลูกคนโต ค่าหนังสือ ของใช้ส่วนตัวของลูกปีละ 30,000 บาท
9. ซื้อหวยรัฐบาลงวดละ 500 บาท
10. ซื้อหวยใต้ดินงวดละ 1,000 บาท

ตามทัศนคติของพี่ต้นการเล่นหวยคือ “การเสี่ยงโชค ยังไม่ถึงขั้นพนัน หวยรัฐบาลก็ไม่เชิงพนัน เพราะตำรวจไม่จับ ถ้าเป็นไฮโล ไพ่ ชนไก่ ถึงจะเรียกว่าเป็นการพนัน หากถูกหวยรัฐบาลเลขท้ายสองตัวหนึ่งใบก็ได้เงินรางวัล 2,000 บาทคือเท่าทุน ถูกหวยใต้ดิน 30-40 บาทก็ถือว่าคุ้มทุนกับที่เราลงทุนไปอยู่ สลากธ.ก.ส.กับสลากออมสินโอกาสถูกรางวัลมีน้อย ได้ช้า ถูกหวยได้มาก็เอามารวมกับที่ขายของ คิดโดยรวมไม่คุ้ม ความหวังทำให้ซื้อทุกงวด เลขบ้านเราจะออกใหม่ เลขรถเราจะออกใหม่ รายได้ก็จะเพิ่มขึ้นมาแล้ว การกระทำของเราแต่ละวันทำความดีหรือไม่ดีจะส่งผลให้ถูกหวยหรือไม่ก็ที่สุดแล้วแต่ มันอยู่ที่ดวงของเรา หวยก็เหมือนการเสี่ยงโชค ได้ถูกหวยก็คือดวงดี ไม่เล่นแชร์ เพราะเคยโดนโกง เหมือนเราเอาเงินให้เขายืม แล้วเขาไม่สามารถเอาเงินมาให้เราตามที่กำหนดได้ คนเราโกงได้ซึ่ง ๆ หน้า ดูเลขเด็ดตามหนังสือที่เขาวางขาย ช่วงหลังซื้อทุกงวดเล่มละ 25 บาท สิ่งที่มีใจที่สุดคือขายของทุกวันนี้”

กรณีที่ 3 ความหวังของคนจน

นางสาวอุษามณี วัย 60 ปี เธอหุฟิการ ปีนี้อายุของเธอเข้าเกณฑ์ได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุเป็นปีแรก เดือนละ 600 บาท และยังได้รับเบี้ยยังชีพผู้พิการเดือนละ 500 บาท เธออยู่กับน้องสาวซึ่งเป็นโสด เหมือนกันกับเธอวัย 50 ปี ที่บ้านไม้หลังเล็กและเก่าที่เคยเป็นบ้านของพ่อแม่ อาชีพหลักของเธอคือรับจ้าง รีดผ้าตามบ้านของคนในตลาด ได้ค่าจ้างตะกร้าละ 60-80 บาท บางวันหากมีคนเรียกไปรีดผ้าหลายเจ้าก็ จะได้เงินค่าจ้างวันละ 100 กว่าบาท หากไม่มีงานรีดผ้าเธอจะรับจ้างทำความสะอาดบ้าน ซึ่งก็จะได้ค่าแรง มาเป็นรายวัน ๆ ละ 100 กว่าบาท น้องสาวของเธอนั้นไม่สามารถออกไปทำงานนอกบ้านได้ เพราะมีปัญหา ในการอยู่ร่วมกับคนแปลกหน้า ดังนั้นน้องสาวของเธอจะทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยรีดผ้าให้เธอโดยเธอต้องนำผ้า กลับมารีดที่บ้าน ลูกค้าที่จ้างนางสาวอุษามณีรีดผ้าจะมีทั้งคนขายหอย ช่างประปา พนักงานบริษัทใน ตลาด ครู ครอบครัวยุ้ยรายจรจก รายได้เฉลี่ยของสองพี่น้องรวมกันวันละ 150 บาท

นอกจากงานรับจ้างรีดผ้า และทำความสะอาดตามบ้านแล้ว นางสาวอุษามณียังทำนาเช่าแบบผ่ากิ่ง และยังมีอาชีพทำผ้ามัดย ลูกค้าของเธอจะเป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในชุมชนที่นาน ๆ ครั้งจะเรียกใช้บริการจากเธอ สนราคาค่าบริการตัดผมครั้งละ 100 บาท ฐานะทางการเงินของทั้งสองคนจัดว่าเป็นลักษณะหาเช้ากินค่ำ แม้จะเคยได้รับส่วนแบ่งมรดกจากพ่อแม่เป็นที่ดินร่วมกับพี่ ๆ น้อง ๆ ซึ่งต่อมาพี่ ๆ น้อง ๆ ก็ได้ขายที่ดินและ แบ่งเงินมาให้ประมาณ 200,000 บาท ในตอนแรกนางสาวอุษามณีและน้องสาวตั้งใจจะนำเงินส่วนแบ่งที่ ได้จากการขายที่ดินมรดกมาปลูกบ้านหลังใหม่ แต่ทั้งสองพี่น้องก็ไม่ได้ใช้เงินเหล่านั้น เพราะพี่ชายและ น้องชายได้ขอยืมไปใช้ก่อน จนเวลาล่วงเลยมาหลายปีก็ยังไม่ได้รับเงินคืนมา

ในยามขัดสนนางสาวอุษามณียังพอได้ยืมเงินจากญาติที่อยู่บ้านใกล้เคียงมาใช้จ่าย ในบางครั้งเธอก็ ได้รับการช่วยเหลือจากหลานสาวที่มีฐานะดีที่อยู่ในตัวจังหวัดให้เงินบ้าง ให้เสื้อผ้าบ้าง เป็นค่าตอบแทนใน ฐานะที่เธอไปช่วยหลานสาวตัดหญ้าที่สวนลำไย บางครั้งพี่น้องผู้ชายที่ยืมเงินเธอไปก็ให้ของใช้ในบ้าน เช่น โทรศัพท์ ตู้เย็น และติดตั้งโทรศัพท์บ้านพร้อมกับรับผิดชอบค่าบำรุงรายเดือนโทรศัพท์เดือนละ 100 บาท ให้แก่เธอทั้งสองด้วย

รายจ่ายประจำของครอบครัวนางสาวอุษามณีและน้องสาว

1. ค่าน้ำ เดือนละ 200 กว่าบาท
2. ค่าไฟ เดือนละ 200 กว่าบาท
3. ค่ากับข้าววันละ 20-30 บาท
4. ค่าสมาชิกศพหมู่บ้านหมู่ที่ 5 รายละ 20 บาท (ในแต่ละเดือนอาจมีคนเสียชีวิตหลายคน ค่าใช้จ่ายในส่วนนี้จึงไม่แน่นอน เดิมเคยเป็นสมาชิกศพของหมู่ 9 ด้วย แต่จ่ายหนัก ไม่สามารถจ่ายค่าสมาชิกได้อย่างสม่ำเสมอ จึงลาออก)
5. ค่าซื้อหอยใต้ดิน (ซื้อทุกงวด) งวดละ 10-20 บาท

6. ค่าซื้อหอยรัฐบาลงวดละ 100-110 บาท แต่ไม่ได้ซื้อทุกงวด
7. เงินใส่ซองของหน่วยงานศพ รายละ 20-40 บาท (ค่าใช้จ่ายส่วนนี้ไม่แน่นอนในแต่ละเดือน เช่นเดียวกันกับค่าสมาชิกศพของหมู่บ้าน)

นางสาวอุษามณีเคยถูกหวยได้ดินได้เงิน 300 บาท (จ่ายค่าซื้อหอยไป 5 บาท) ส่วนน้องสาวไม่ซื้อหอยเพราะไม่มีรายได้ เงินที่นำไปซื้อหอยคือเงินที่ได้จากการทำงานรับจ้าง “จะซื้อหอยหลวงงวดละ 1 คู่ บ่ทุกงวด บ่เคยถูกเลย หวยได้ดินซื้อครั้งละ 10-20 บาท ซื้อแปะบ้าง เล่นบ่อยหน้อย เคยถูก 5 บาท ผันแล้วมันแก้บ่จับ (หมายถึงผันแล้วตีหวยออกมาไม่ตรง) วันพระศีลใหญ่จะไปวัด ถ้ามีพระมาหน้าบ้านก็ใส่บาตร เขามันบ่มีโชค เคยไปหาร่างทรงเวลาไม่สบาย ขวัญไปบ่ตาย เทียนตามโชคบ่เคย แต่เคยไปส่งน้องสาวแพง เทียนเลี้ยงเงินไป 200 บาท วันศีลไปใส่บาตร ตานข้าวให้ตุ้ ให้พ่อแม่โดย ใค้ได้บ้านใหม่ มันต่ำ หวยได้ดินมันบ่แน่ เพราะว่าถูกหวยก็ไปเรียกร้องบ่ได้(ถ้าเจ้ามือไม่ยอมจ่าย) จะเดือดร้อน หวยรัฐบาล(ถ้าถูกรางวัลก็ได้เงิน)แน่นอน”

กรณีที่ 4 เราเป็นหนึ่งในร้อยเราตีใจ

พี่พิมพ์พาเล่าให้ผู้เขียนฟังว่าเคยถูกลอตเตอรี่ใบเดียว เป็นรางวัลเลขท้ายสองตัว ก่อนหน้าจะถูกรางวัล ผันว่าไฟไหม้บ้านตัวเอง “เดินมากับน้องสาวมีควนขึ้น รีบกลับบ้าน ก็สะดุ้งตื่น เลยเล่าให้น้องสาวฟัง ถ้าเขา ผันว่าบ้านนั้นคนตายหรือไฟไหม้ ให้ไปดูบ้านเลขที่ ชื่อใบเขาเลือกมาให้ 120 บาท ได้ 1,960 ถูกหัก 30 บาท ซื้อหวยได้ดินเบอร์ละ 10-20 บาท ถ้าบอกคนอื่น ๆ เขาจะซื้อเยอะ เป็นร้อยเป็นพัน หวยได้ดินถูก 1 บาทได้ 60 เขาโดยได้จัดหลายพัน ผันอะไรก็บอกน้องสาว เอ..ทำไมมันไม่ได้เยอะ ๆ อยากจะเสี่ยงตัวนี้แบบว่าเราโชคดีมา เราก็เอามาจุนเจือ เป็นส่วนหนึ่งของการหนุนในครอบครัว ไม่ค่อยได้ซื้อบ่อย ชื่อ 20-30 เสี่ยงมันไป เราเป็นหนึ่งในร้อยเราตีใจ เราเย็บผ้าเราได้อยู่แล้วเราตีใจ แต่ถูกหวยก็ตีใจมาก”

พี่พิมพ์พาเป็นคนแวดล้อมใกล้ชิดชิตชายหวย นับตั้งแต่วัยเด็ก พ่อของพี่พิมพ์พาซึ่งเสียชีวิตไปหลายปีแล้ว ชายหวยได้ดินเป็นอาชีพเสริม น้องสาวของพี่พิมพ์พาเคยขายหวยกระดังงาในช่วงเวลาหนึ่ง สามีของพี่พิมพ์พา ก็เคยขายหวยในช่วงที่ยังไม่ได้มีกิจการรับเหมาก่อสร้างเป็นของตัวเอง ภรรยาของลูกน้องสามีก็ขายหวยได้ดินเป็นอาชีพเสริม พี่ชายก็ขายหวย ปัจจุบันครอบครัวของพี่พิมพ์พาจะบริหารจัดการเงินได้อย่างมีเสถียรภาพพอสมควร พี่พิมพ์พาที่ซื้อหวยแบบ “แค่อยากเสี่ยงบ้างเป็นบางครั้ง”

พี่พิมพ์พาและพี่หล้า(สามี) เป็นเพื่อนรุ่นเดียวกัน เรียนหนังสือจบชั้นม.6 ก่อนแต่งงานพี่พิมพ์พาและน้องสาวช่วยพ่อแม่ค้าขายในตลาด และเริ่มทำงานเป็นครูอนุบาลในตัวอำเภอเจ้าน้อย และรับจ้างซักผ้าไปด้วย หลังจากทำงานเป็นครูอนุบาลได้ 2 ปีก็แต่งงาน “ตอนเรียนหนังสือ ได้ทุนฝรั่งจากคุณพ่อ(นักบวชศาสนาคริสต์)หาให้ ตอนแรกก็อยากจะทำเรียนต่อ แต่เป็นห่วงแม่ เลยอยู่บ้านทำงานไป มีพี่คนหนึ่งไปเรียน

เย็บผ้าจบนิรันดร์รัตน์ มาเช่าหน้าบ้าน พี่เขาตัดผ้าสวย ลูกค้าเยอะ เอ..อยู่โรงเรียนอนุบาล 3-4 ปี เหนื่อย ถูกเลื่อนตำแหน่ง จากครูมาเป็นแม่บ้าน เพราะเขาจับคนที่จบสูงขึ้นกว่าแต่ก่อน เลยลาออกมาช่วยพี่คนนั้น เย็บผ้า แล้วไปเรียนเสริมที่ก.ศ.น. มีร้านปักเสื้ออยู่ร้านหนึ่งคนเยอะ เลยไปเรียนปักเสื้อที่สันป่าตอง ประมาณหนึ่งปี พี่สาวคนนี้จะเย็บผ้า พี่ปักเสื้อ เริ่มพัฒนาร้านซ่อมผ้า น้องสาวก็กลับมาจากเรียนตัดเย็บ เสื้อผ้าที่มูลนิธิคริสตีย์ในตัวจังหวัด พ่อฝรั่งให้จักร 1 ตัว บอกว่าถ้าไม่ใช้ก็มอบให้มูลนิธิของคาทอลิกต่อไป พ่อก่อนตายยังถามว่าจักรยังอยู่ไหม จักรปักเสื้อพี่ชื่อเอง มีจักรพัง และจักรที่พ่อให้ อ้ายหัดตอนยังไม่ แต่งงาน เป็นลูกน้องของคนรับจ้างปูพื้น พอแต่งงานได้ 2 ปีหัวหน้าก็ไปเป็นส.ท. ยกงานให้อ้ายหัด ว่างงานเอง มีลูกน้องเอง ตอนนั้นยังไม่มีรถยนต์ ต่อมาเก็บเงินได้นิดหน่อย ซื้อรถ เลี้ยงหมูไปด้วยทำงานนี้ไปด้วย เราไม่ได้เข้าสหกรณ์ ถ้าเข้าสหกรณ์หมูออกลูกสหกรณ์จะรับซื้อ ของเราขายให้พ่อค้าเชือดหมูวันละ 2-4 ตัว เขาจะไปหาซื้อ ใหม่ ๆ ก็ดี ช่วงวิกฤตปี 30 ปาย ๆ มีโรคระบาดหมู ขาดทุน ไม่ไหว หมูกินอาหารหมดวันละ หลายพัน ก็เลยมาyardงานขัดพื้นตัวเดียว ตอนนั้นน้องบอมก็ยังไม่ได้งานเยอะ อ้ายหัดก็ไปเอาถั่วเหลืองมา ลง ถึงละ 300 เก็บเกี่ยวเสร็จก็ไปเอาเงิน เก็บได้บ้าง แต่บางทีก็ไม่ได้ (กำไรถึงละ 100) อยู่ได้หลายปี บางที ชาวสวนโชคเข้าร้ายเอาถั่วไปลงฝนลง ถั่วก็เน่า ขาดทุน เขาก็ไม่ให้ เราก็ขาดทุน ลูกค้าร้อยละคน มีไม่ถึง สิบที่เจอปัญหาแบบนี้ ช่วงหลังงานรับเหมาจะเยอะขึ้น เลยพักงานขายถั่ว ชาวสวนก็ไม่นิยมปลูกถั่วเหลือง หันไปปลูกข้าวโพดอาหารสัตว์ และข้าว ที่เลี้ยงหมูจะไม่ถึงงาน มีคนเลี้ยงหมูเยอะ ตอนนี้อยู่ที่แปลงนั้นให้ พี่สาวอ้ายหัด พี่สาวเป็นเลี้ยง แต่ก็เล็ก”

อ้ายหัดเล่าว่า “ตอนยังไม่ค่อยมีงานรับเหมา อ้ายก็ขายหอย แต่พอมีงานรับเหมามากขึ้น ก็ไม่มี เวลาไปขายหรือเก็บเงิน เลยเลิกไป” พี่พิมพ์แจกแจกต่อว่า “รายได้ของอ้ายหัดก็เอาไปชำระหนี้ธกส. เกิด หนี้เสียตอนเลี้ยงหมู วงเงินแสนกว่า เข้ากรุงไทย ดอกเบี้ยเพิ่มมาเป็นสามแสน ที่บ้านก็เอาไปจำนอง อ้าย หัดมีสวนก็เลยจำเป็นต้องขายที่สวน ขายแล้วเอาเงินไปชำระธนาคารเอาไปขอกองทุน พอดีอ้ายหัดเป็น ลูกค้าธกส. เอาที่บ้านไปเข้าธกส. 5 ปี จ่าย 200,000 เราก็แจ้งว่าเราจะเอามาทำสวนเลี้ยงหมู ปลูกข้าว ที่ จริงเอามาลงทุนงานรับเหมา รายได้อ้ายหัดอีกส่วนหนึ่งก็เป็นค่าเทอมลูกสองคน ตกปีละ 28,000 รายได้พี่ พิมพ์ ต้องเอาไปจ่ายค่าน้ำ ไฟ กับข้าว เสื้อผ้า ตัดเน็ตให้อ้ายหัดคนเล็ก ค่าบัตรศพ บัตรมาปนกิจ ประ กันธกส. รวม ๆ แล้วตกเดือนละ 20,000 บาท ให้อ้ายหัดไปโรงเรียนวันละ 60 ลูกชายสองอาทิตย์ต้องโอนให้ เขาครั้งละ 3,000 เดือนหนึ่งบางที 8,000 ลูกชายเรียนช่างยนต์ แถวเพชรบุรีตัดใหม่ มาสเตอร์ของโรงเรียนคา ทอลิกติดต่อมาจะให้งานทำเดือนละ 9,500 วุฒิปวส. ช่วงนี้ยังต้องให้เงินน้องบอม (ลูกชาย) ใช้ก่อนเพราะ เพิ่งเริ่มทำงาน เขาคิดค่าหอเดือนละ 1,900 รวมน้ำไฟก็ 2,000 กว่า นั่งแพข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ตอนนี มาสเตอร์ให้ทำโอที ต้องนั่งแพ นาน ๆ จะออกที ถ้าได้ยื่นข่าวช่างตีกันก็โทรหาแล้ว” “ตอนแต่งงานแม่ยังมี อยู่ เพิ่งเสียเดือนธันวาคม แม่จะมีน้องสาวของพี่อยู่ดูแลเป็นหลัก เรื่องดูแล น้องสาวจะทำเยอะกว่า ค่าใช้จ่ายพี่น้องสองคนจะช่วยกันซื้อแพมเพิร์ท ได้ค่าผู้สูงอายุ/ผู้พิการ ได้เดือนละ 1,000 บาท”

รายจ่ายประจำอีกส่วนหนึ่งของครอบครัวที่พิมพา คือรายจ่ายเพื่อสร้างสวัสดิการแก่ครอบครัว ด้วยการเป็นสมาชิกสวัสดิการของรทส. เครดิตยูเนียน และฅาปนกิจสงเคราะห์ของหมู่บ้าน “ของรทส.จ่ายค่าสมาชิกเดือนละ 150 บาท เขามีสวัสดิการด้านเข้าโรงพยาบาล เอาใบเสร็จไปเบิก ถ้าน้องก้อย(ลูกสาว) ได้เกรด 3.5 ขึ้นไป ก็ได้ทุน จ่ายค่าสมาชิกออมทรัพย์เครดิตยูเนียน เดือนละ 200 ฅาปนกิจหมู่บ้าน ศพละ 20 บาท เข้าเป็นสมาชิกของหมู่ 5 และ 9 บางที่เดือนหนึ่งคนตายเยอะ ก็เสีย 300 ต่อเดือน ได้เงินแค่หมื่นกว่าบาท แต่ถ้าเป็นสมาชิกฅาปนกิจของแมริมจะได้แสนเก้าพันกว่าบาท”

“ทุกวันนี้ซ่อมผ้าได้วันละ 100-300 บาท เส้นของเราอยู่ที่ 300-400 ทำบัญชีรับจ่ายรายวัน อ้ายหล้าได้เงินมาปั๊บ ก็ให้พี่ทำบัญชีให้ ลูกน้องสองสัปดาห์จ่ายที่ วันละ 280 ต่ำสุด 250 หักค่าน้ำมัน รายจ่ายที่เขาซื้ออุปกรณ์งานก่อสร้าง เดือน ๆ หนึ่งจะรับงานหลายที่ บางทีก็ทำ 5 วัน บางทีก็ทำ 10 วัน”

ในบริบททางเศรษฐกิจของครอบครัวของผู้หญิงแต่ละคน “ความเสี่ยงประจำวัน” ที่พวกเขาเผชิญอยู่ มีระดับและประเภทที่แตกต่างกัน ผู้หญิงจะวิเคราะห์ความเสี่ยงของครอบครัวและประเมิน “กำลัง” ของการ “ลงทุน” ซื้อหอยของตัวเองว่า ควรจะซื้อมาก ซื้อน้อย ซื้อบ่อย เพียงใด อีกทั้งจัดให้การเล่นหอยเป็นกิจกรรมที่นำมาซึ่งรายได้เพื่อ “หมุน” “ชดเชยรายจ่าย” “เก็บออม” หรือแม้กระทั่ง “เผื่อฟลุค” ว่าจะมีเงินสักก้อนสำหรับรายจ่ายก้อนใหญ่ ซึ่งมีความเป็นไปได้ยากยิ่งสำหรับผู้มีรายได้น้อย และไม่มีความแน่นอน ดังนั้นลักษณะการซื้อหอยรัฐบาลเพื่อหวังรางวัลใหญ่ ควบคู่ไปกับการซื้อหอยใต้ดิน (เพราะมีโอกาสถูกมากกว่าหอยรัฐบาลแม้จะได้น้อยกว่า) จึงกลายเป็นแบบแผนทั่วไปของการซื้อหอยของผู้หญิงในพื้นที่นี้

ยิ่งไปกว่านั้นรอบของการหมุนเงินสำหรับผู้ประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้าง ผู้ประกอบการรายย่อย ซึ่งส่วนใหญ่แล้วไม่ได้มีรายได้เป็นรายเดือน มักจะเป็นรอบสั้น ๆ แต่รายจ่ายกลับมีรอบระยะเวลาหลายช่วง เช่น เป็นรายวัน (เช่น ลงทุนค้าขาย ใช้หนี้ ค่ากับข้าว เงินค่าอาหารกลางวันของลูก) รายสัปดาห์ (เช่น เงินค่าใช้จ่ายของลูกที่ไปเรียนหนังสือในตัวจังหวัดและกลับบ้านอาทิตย์ละครั้ง) รายปักษ์หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าเป็นวีคหรือสองสัปดาห์ (เช่น ค่าแรงคนงาน) รายเดือน (เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ ค่าสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ค่าประกัน และค่าสมาชิกกลุ่มฅาปนกิจ) และรายปี (เช่น ค่าลงทุนทำการเกษตร ค่าประกัน ค่าเทอมบุตร) นอกจากนี้ยังมีเงินส่วนที่เป็น “ภาษีสังคม” ที่ชาวบ้านเรียกกันว่าซองแดง (เงินช่วยงานแต่งงาน) ซองดำ (เงินช่วยงานศพ) ซึ่งกำหนดตายตัวไม่ได้ว่าจะเป็นจำนวนเงินมากน้อยเพียงใดในแต่ละเดือน การเล่นแชร์เป็นรายอาทิตย์ และการเล่นหอยเดือนละสองงวด จึงเป็นวิธีการที่ตอบสนองความต้องการเงินสดได้อย่างรวดเร็ว

ดังนั้นการเล่นหอยจึงมิใช่การเล่นพนันเพื่อสนองความอยากแบบลอย ๆ แต่เรียกได้ว่าเป็นการลงทุนอย่างหนึ่ง การเลือกเล่นทั้งหอยใต้ดินและหอยรัฐบาลด้วยจุดประสงค์ที่แตกต่างกันด้วยการพิจารณาถึงทั้งข้อดีและข้อเสียของหอยทั้งสองชนิด เพื่อจุดประสงค์จะนำเงินรางวัลมาเพิ่มสภาพคล่องของการ

หมุนเวียนทางการเงินก็ดี หรือเพื่อเพิ่มปริมาณเงินออมก็ดี และการนิยามความหมายของหอยที่หลากหลาย ไม่ได้ยึดติดอยู่กับความหมายทั่วไปที่ว่าหอยคือการพนันแต่เพียงความหมายเดียว แสดงถึงอัตวิสัย (Subjectivity) ของผู้หญิงที่มีได้ถูกครอบงำโดยความรู้หรืออำนาจของสังคมกระแสหลัก ที่สร้างวาทกรรมเกี่ยวกับหอยว่าเป็นการพนัน เป็นสิ่งไม่ดี และหอยใต้ดินคือสิ่งผิดกฎหมาย คนเล่นหอยใต้ดินเป็นพวกมกมาย ฯลฯ และรัฐได้นำวาทกรรมชุดนี้มาควบคุมและกีดกันหอยใต้ดินให้อยู่นอกระบบ

ดวงชะตากำหนดโชค

ผู้เขียนจะได้ยินผู้หญิงในชุมชนตลาดกล่าวคำว่า “โชค” ควบคุมมากับการเล่นหอยเสมอ การอธิบายเรื่องโชค-เคราะห์จะเกี่ยวโยงกับความรู้เชิงโหราศาสตร์ว่าด้วยเรื่อง “ดวงชะตา” ในอดีตกาลโหราศาสตร์คือชุดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชนชั้นนำของสังคม ปัจจุบันกลายมาเป็นชุดความรู้แบบชาวบ้านที่มีการผสมผสานกับความรู้ท้องถิ่น อันมีลักษณะแนบแน่นกับคติความเชื่อเรื่องบุญ-กรรมในพุทธศาสนา และอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์แบบไสยศาสตร์ ตลอดจนผีบางเทวดา ชุดความรู้แบบชาวบ้านในที่นี้ จึงเป็นชุดความรู้ที่มีพื้นฐานมาจากความรู้ในชีวิตประจำวันของผู้หญิง ที่มีบทบาทหน้าที่ข้ามไปมาระหว่างอาณาเขตในบ้าน (Domestic sphere) และอาณาเขตนอกบ้าน (Public sphere) หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่าเป็น “แม่บ้าน” ที่มีบทบาททั้งการเป็นผู้ดูแลจัดการความทุกข์ความสุขของสมาชิกครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงดูเด็ก คนชรา และคนป่วย หุงหาอาหาร ทำงานบ้าน จัดการงบประมาณของครอบครัว ฯลฯ ซึ่งเรียกว่าเป็นบทบาทด้านการผลิตซ้ำ (Reproduction) และเป็น “คนทำงาน” ซึ่งเป็นบทบาทนอกบ้าน ทำหน้าที่ด้านการผลิต (Production) นำมาซึ่งรายได้และทรัพยากรต่าง ๆ คำอธิบายเรื่องหอย-โชค-ดวงชะตา ในที่นี้เป็นผลผลิตของสังคมหรือ “กลุ่มผู้หญิงในชุมชนตลาด” ซึ่งเป็นชุดความรู้แบบชาวบ้าน ที่ผู้หญิงเลือกใช้และเป็นวิธีจัดการกับสถานะ “ความเสี่ยง” ที่ตนเองกำลังเผชิญอยู่ในชอกหลีบของสังคมสมัยใหม่ ผู้เขียนจะหยิบยกตัวอย่างความสัมพันธ์ของความรู้เรื่องโชค หอย และการจัดการกับสถานะความเสี่ยงของผู้หญิงผ่านเรื่องราวของพี่บัวมัน พี่บัวเกียง และบัวเงิน ดังต่อไปนี้

พี่บัวมัน

ก่อนวันงานแต่งงานของลูกสาวคนโตของพี่บัวมัน ผู้เขียนมีโอกาสไปทำความรู้จักและพูดคุยกับแกที่บ้าน การพบกันครั้งแรกของเราเป็นเพียงการทักทายสั้น ๆ และแสดงน้ำใจยินดีต่อแขกแปลกหน้าที่ไปเยี่ยมถึงบ้านด้วยการนำเครื่องดื่มและข้าวเกรียบทอดมาต้อนรับ ช่วงนั้นพี่บัวมันกำลังสรวลอยู่กับการจัดเตรียมอาหารต้อนรับแขกที่จะมาร่วมงานในวันรุ่งขึ้น เราจึงไม่ค่อยได้พูดคุยกันมากนัก ส่วนสามีของพี่บัวมันนั้นกำลังนั่งร่วมโต๊ะดื่มกับกลุ่มผู้ชายที่มาช่วยเตรียมงาน สามีพี่บัวมันกำลังเมามาก เดินสะเปะสะปะเหมือนจะเข้ามาทักทายพูดคุยด้วย แต่ก็ไม่ได้พูดคุยอะไรเพราะท่าทางจะหมดสภาพ ผู้เขียนนึกในใจว่าแกคงดีใจที่ลูกสาวกำลังจะเป็นฝั่งเป็นฝาจึงดื่มหนัก แต่มารู้หลังจากนั้นว่าแกหมดสภาพอย่างนี้ทุกวันอยู่แล้ว

อีกหลายวันหลังจากวันนั้นญาติของแกบอกผู้เขียนว่า สามีของแกไปอยู่โรงพยาบาลจิตเวชในตัวจังหวัดได้เดือนกว่าแล้ว ก่อนหน้านี้มีอาการประสาทหลอน จะทำร้ายพี่บัวมันจนแกต้องกระโดดหนีลงจากบ้าน เมื่อมีโอกาสได้พบกับพี่บัวมันอีกครั้ง ผู้เขียนจึงขอสัมภาษณ์แก แกว่าคงคุยด้วยไม่ได้นานเพราะมีนัดนัดจับเส้นให้ลูกค้า ทำทางของพี่บัวมันในวันนี้ดูแจ่มใสมีชีวิตชีวาว่าครั้งแรกที่ผู้เขียนได้พบ แกบอกกับผู้เขียนว่าสามีของแกป่วยมา 5 ปีแล้ว มีอาการติดเหล้าอย่างรุนแรง “บได้เสี้ยงเงิน ใช้บัตรทองและบัตรคนพิการ ประสาทหลอน ยามมะคีนก่อนไปโรงพยาบาลบู้คิง อยู่โรงพยาบาลจิตเวชตั้งแต่เดือนพฤษภา ยังบู้ผล หมอว่าต้องใช้เวลานาน ช่วงนี้ต้องชื้อตไฟ” แกว่าอาการประสาทหลอนของสามีหนักขึ้นทุกวัน บางครั้งสามีก็จะเอามีดมาฟันแก

พี่บัวมันมีอายุ 55 ปี แกเล่าถึงอาชีพการงานของแกว่า “เมื่อก่อนทำนาเอง เดียวนี้ทำนาผ่าคนละครั้ง ได้ข้าวคุ้มกินตลอดปี” แกมีที่ดินมรดกพ่อแม่ 3 ไร่ ช่วงทำนาปีจะได้เก็บข้าวไว้กิน พอช่วงทำนาปรังได้ข้าวก็จะนำมาขาย แกมีที่สวนลำไยอยู่แปลงหนึ่ง มีลำไยสามสิบกว่าต้น ทำให้แกมีรายได้จากการขายหมอลำไยปีละ 3,000 บาท “ก่อนหน้านี้หวิด ๆ อยาก ๆ ต้องส่งลูกเรียนหนังสือ เป็นลูกจ้างร้านก๋วยเตี๋ยว เป็นแม่บ้าน เลี้ยงเด็ก รับจ้างในสวนลำไย ปลูกนารับจ้าง ดำนารับจ้าง บางทีก็ขายข้าวที่เราทำนามาช่วยเสริมเลี้ยงหมู ส่วนแฟนทำงานก่อสร้างตามบ้าน” พี่บัวมันจะมีรายได้จากการทำงานก่อสร้างวันละ 120 บาท สามีของแกมีรายได้วันละ 200 บาท แกต้องกู้เงินจากธกส.มาลงทุนเลี้ยงหมู ทำสวน ทำนา “เริ่มจากกู้เงิน 50,000 บาท ระยะเวลาสั้น ใช้หนี้หมดแล้ว ลูกชื้อรถทั้งสองคน รวมทั้งหมดครั้งแรก 100,000 ปาย มีหนี้ระยะยาวอีกเพราะค้างค่ารถ รวม 70,000-80,000 ลูกจะเป็นคนส่งค่ารถยนต์ กู้มาได้ 5 ปีแล้ว ช่วงนี้ผัดหนี้”

ลูกชายคนโตของแกทำงานกับน้ำชาย (น้องของพี่บัวมัน) ซึ่งเป็นผู้รับเหมาก่อสร้างรายย่อย การทำงานกับน้ำชายจึงเป็นทั้งคนคอยช่วยงานและเรียนรู้งานไปในตัวด้วย “ได้วันละ 300 กำลังจะเป็นทหารเกณฑ์ เดือนพฤศจิกายนก็จะไปแล้ว ลูกชายเรียนจบม. 3 โรงเรียนในอำเภอเจ้าน้อย” ส่วนลูกสาวที่เพิ่งแต่งงานไป ทำงานที่จังหวัดระยอง เรียนจบปริญญาตรีจากวิทยาลัยเทคโนโลยีลำปาง “ยะการบริษัท ได้เงินเดือนหมื่นปาย จะทำโอทีก็มีเงินเก็บ ลูกหญิงส่งเงินมาพอง แล้วแต่แม่จะขอ เวลาแม่เงินชื้อตเรื่องบัตรศพ เราเข้าบัตรศพ ธกส.เดือนละ 150 ต่อคน บัตรศพของแมริมแฮมเดือนละ 620-630 ต่อคน บัตรศพหมู่บ้านของ 4 คน รวมเดือนละ 2,000 ค่าประกันชีวิตของไทยประกันฯ 535 บาทต่อเดือน ประมาณว่าค่าบัตรศพจ่ายเดือนละ 1800-1900 บาท เพราะว่าจ่ายของแฟนด้วย”

ผู้เขียนสอบถามว่าเหตุใดจึงเป็นสมาชิกบัตรศพหลายที่นัก ไม่หนักเกินไปหรือ แกอธิบายว่า “บ้านทางนี้เป็นมาทำบุญ มากิน มาตาน ไม่อย่างนั้นเราจกระเป่าเอง เป็นบ้านหลวงจัดงานใช้เงิน 300,000 ขึ้น มีเงินแค่ 100,000 – 200,000 บกุ่ม ต้องแปงเสียนน้อย ปราสาท สะปะ”

“ค่ากับข้าวรายวัน 300 บาท กินกันสามคนพ่อแม่ลูก ค่าน้ำเดือนละ 200 ค่าไฟเดือนละ 300 ค่าโทรศัพท์มือถืออีก 200 เล่นแชร์ 10 วันเปี้ยได้ จ่ายค่าแชร์วันละ 100 บาท เดือนหนึ่งตก 3,000 บาท เล่นกัน

16 คนเปียครั้งหนึ่งก็จะได้เงิน 16,000 บาท ดอกเบี้ยขั้นต่ำ 220 บาท ส่งแชร์แบบนี้อดีต(เหนื่อย) กว่าเล่นแชร์
สร้อยทองสองสลึง ส่ง 1,470 บาทต่อเดือน เป็นก็กินดอกเสนาพัก เล่นอยู่ 10 เดือน ตอนนี้ส่งหมดแล้ว”
ผู้เขียนถามว่าเล่นแชร์ทองแบบนี้เก็บเงินซื้อเอาเองไม่ดีกว่าหรือ เพราะจะได้ไม่ต้องเสียดอกเบี้ย แกให้
เหตุผลว่าถ้าคิดว่าซื้อทองเฉย ๆ ก็ขาดทุน แต่อาศัยว่าได้หมุนเงิน “สร้อยเขาจะปิด(ขาดทุน) แต่เงินเขาได้”

หลังจากสามีมีอาการติดเหล้าขั้นรุนแรงก็ไม่สามารถทำงานการใดได้ ภาระในการหาเงินจึงตกอยู่ที่
พี่บัวมัน แม้ว่าลูกชายลูกสาวจะมีงานและรายได้เป็นของตนเอง แต่ก็ไม่เพียงพอที่จะรับภาระเลี้ยงดูพ่อแม่
ได้ แม้จะมีที่นาและสวนลำไย เมื่อไม่มีแรงงานช่วยทำงานก็ต้องให้คนอื่นมาทำ แล้วแบ่งผลผลิตกันคนละ
ครึ่ง หรือขายเหมาลำไยไปแบบถูก ๆ ส่วนพี่บัวมันก็หันเหมาทำอาชีพรับจ้างนวดจับเส้น โดยเข้าเรียนการ
นวดจับเส้นที่ทางอบต.จัดอบรมฟรีแก่ชาวบ้านที่สนใจ ปัจจุบันแกยึดอาชีพเป็นหมอนวดมาได้ครบสามปี
พอดี “ถ้าวันใด ทำให้เรามีรายได้ทุกวัน ได้หอมด้วย รายได้วันละ 300 – 1,000 บาท เฉลี่ยวันละ 500 บาท
หมูสิงคโปร์มาเที่ยวดูงานพักบนดอย ไปนวดให้เป็น นอนบนดอย 1 คืน นวดกลางคืนและตอนเช้าได้ 5 คน
ได้เงิน 2,000 เพื่อนที่ไปด้วยจะบริการนวดฝ่าเท้าแล้วกลับ คนสิงคโปร์ทำพลิกฟิไลยนวดให้”

“ซื้อหอยใต้ดินงวดละ 100 ลอตเตอร้งวดละ 300 ถูกบ่อยกว่าหอยใต้ดิน ซื้อหอยเดือนละ 800 บาท
ปีละ 3 ครั้งถูก บางทีก็ได้ 1,000 ปาย บางทีก็ได้ 2,000 ได้ก็เอามาซื้อกับข้าว เขาฝัน เขาเสี่ยงดวง ใจ
จริงเขาก็ไม่ค่อยเล่นเท่าใด คิดว่าเลขนี้จะออก ไม่แตกต่างจากการพนัน การพนันอย่างอื่นไม่เล่น เพราะกลัว
เป็นหนี้สิน เล่นบ้าง ซื้อหนังสือตีเลข เขาขายใบหอยใบละ 3 บาท เขาก็เสี่ยงดวงไปยันละ เลือซื้อหอย
รัฐบาลแทนหอยใต้ดิน เพราะถูกบ่อยกว่า และต้องทำบุญ แบ่งเทียนกับลุงหนานมี สืบชะตาลดเคราะห์
บูชาโชคลาภ เขาไปจุด เขาออกใส่ บูชาที่บ้าน บางทีก็บูชาหน้าพระเจ้า อธิษฐานขอให้ได้โชคลาภ อยู่ดีมีสุข
ทำทุกงวด บางทีก็เดือนละครั้ง โชคลาภมีเป็นปี ปีไหนไม่มีเขาจะซื้อหวิดไปหวิดมา ขึ้นอยู่กับดวงชะตาในแต่ละ
ปี หอยรัฐบาลโชคใหญ่ รางวัลที่สี่ที่ห้าก็พอใจแล้ว รางวัลที่สี่จะได้ 30,000 ที่ห้าจะได้ 20,000 ถ้าชาติที่
แล้วเราทำบุญหนัก ๆ จะได้รางวัลที่ 1 เรื่องเจ้ากรรมนายเวรจะส่งผลต่อโชคลาภ บางทีทำให้เรามีเคราะห์
บารมีเราสูงเราก็ได้เลข”

แกยื่นมือให้ผู้เขียนดูแหวนทองเหลืองหัวแก้วสี่เหลี่ยม บอกว่าเป็นแหวนที่ครูบามอบให้ ครูบาที่แก
กล่าวถึงเป็นภิกษุที่แกให้ความนับถือ และแกจะไปปฏิบัติธรรมที่วัดของครูบาทุกวันพระใหญ่หากไม่ติดงาน
นวด แกยังเป็นศรัทธาวัดอื่น ๆ อีก 3 วัดซึ่งอยู่ในเขตอำเภอเจ้าน้อย หากเป็นวัดที่อยู่ไกลจากบ้าน แกก็จะให้
ลูกขับรถพาไปส่งเพื่อร่วมงานบุญ นอกจากนี้แกยังเข้าร่วมงานพิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้าเมืองในฐานะศิษย์อย่าง
แข็งขัน ร่วมกับชาวบ้านร้านตลาดคนอื่น ๆ ที่อยู่ในตลาดอำเภอเจ้าน้อย ซึ่งนับว่าแกเป็นสมาชิกเครือข่าย
ศรัทธาวัดพุทธและเครือข่ายผีเจ้าเมืองอย่างแนบแน่น สร้อยคอสแตนเลสที่แกสวมอยู่ยังมีเครื่องราง
ประเภทตะกรุด รูปเหมือนรูปปั้นผีเจ้าเมือง และพระเครื่อง ห้อยอยู่รวมกันหลายอัน อีกทั้งมีด้ายถัก
สายสิญจน์ที่ข้อมือข้างหนึ่ง แกบอกกับผู้เขียนว่าเครื่องรางเหล่านี้จะช่วยคุ้มครองป้องกันภัยจากมนต์ดำ

ไสยศาสตร์ เพราะเนื่องจากแกต้องออกไปนอกชุมชนเพื่อนวดให้ลูกค้า ในบางครั้งอาจจะต้องขึ้นไปนวดให้ลูกค้าที่มาพักที่รีสอร์ทบนดอย อาจจะไปโดนของที่พวกชาวดอยทำพิธีอยู่ โดยไม่ได้ตั้งใจ “บางทีเขาโดนโป่ง ปวดน่อง เขาย่ำใส่เป็น ถึงเวลาเป็นออก มูเซอดำปล่อยของใส่ ยายหวันเอาออกฮือ (ยายหวันอยู่หมู่ 4 เป็นร่างทรงของพ่อปู่เจ้าเมืองลำปาง) ตะปู แก้ว ฝ้าย กระดุก เบ็นเอาไข่เซ็ด เจ้า(ฉัน)ก็ไปอยู่ที่นั่นสองเดือนไป”

อีกหลายวันต่อมา ผู้เขียนทราบจากน้องชายของพี่บัวมันว่า พี่บัวมันขอให้ช่วยขับรถไปรับสามีออกจากโรงพยาบาล การไปรับสามีในครั้งนี้ดูท่าทางพี่บัวมันไม่ค่อยยินดีนักและมีความกังวลใจเจืออยู่น้องสะใภ้ของพี่บัวมันคุยให้ฟังว่าช่วงที่สามีพี่บัวมันอยู่โรงพยาบาล พี่บัวมันดูสบายอกสบายใจ แต่พอกลับมาอยู่บ้านทั้งพี่บัวมันและญาติพี่น้องก็จะคอยพูดคุย ให้กำลังใจกัน และคอยจับตาดูว่าสามีแกหายป่วยจริงหรือไม่ เพราะแกเข้า ๆ ออกโรงพยาบาลหลายรอบแล้ว อยากให้แกอยู่โรงพยาบาลไปตลอด เพราะช่วงที่อยู่โรงพยาบาลสามีแกได้ช่วยงานหมอในโรงพยาบาลเป็นการบำบัดอาการด้วย และมีสภาพเหมือนคนปกติ จากนั้นอีกสองวันน้องสะใภ้ของแกก็บอกกับผู้เขียนว่าสามีของพี่บัวมัน กินเหล้าอีกแล้ว

สภาวะกดดันทางเศรษฐกิจและจิตใจที่พี่บัวมันได้รับ จากการที่สามีกลายเป็นคนไร้สมรรถภาพ และอาจจะทำร้ายร่างกายแกได้ทุกเมื่อ ทำให้พี่บัวมันต้องดิ้นรนปรับเปลี่ยนยุทธวิธีในการดำรงชีพ จากการทำการเกษตรและรับจ้าง มาเป็นอาชีพหมอนวดจับเส้น และให้คนเช่าที่นาแบ่งผลผลิตคนละครึ่ง รวมทั้งอาศัยเครือข่ายญาติพี่น้อง ตลอดจนจนพระ ฆีเจ้าเมือง เครื่องรางของขลัง การจุดเทียนบูชาโชคลาภลดเคราะห์ และอื่น ๆ อย่างเข้มข้นเพื่อเยียวยาตนเองในยามที่จิตใจอ่อนล้า ท้อถอย และเพื่อสร้างความมั่นคงปลอดภัยต่อการดำรงชีพ การยึดอาชีพหมอนวดจับเส้น ทำให้แกมีเงินหมุนเวียนรายวัน ร่วมกับการเล่นหวย เล่นแชร์ เป็นสมาชิกบัตรศพหลายแห่ง และการได้รับเงินช่วยเหลือจากลูกสาวที่ออกเรือนไปแล้วมาจ่ายค่าบัตรศพ ล้วนเป็นตัวอย่างของวิถีการดำรงชีพที่หลากหลาย และอาศัยความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่าง ๆ ที่ต้องต่อยอดความสัมพันธ์ให้กระชับแน่นแฟ้น ดังจะเห็นได้จากกรให้ความสำคัญต่อการหาเงินมาจ่ายค่า “บัตรศพ” ซึ่งไม่ได้เป็นเฉพาะพี่บัวมันเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่คนในชุมชนทุกครัวเรือนให้ความสำคัญ ไม่ว่าจะมีความฐานะทางการเงินดีหรือไม่เพียงใด

พี่บัวเกียง

หลังจากสามีคนแรกเสียชีวิตก็ย้ายจากอำเภอขุนเณร มาอยู่กับสามีคนที่สองที่อำเภอเจ้าน้อย พี่บัวเกียงอยู่กินกับสามีคนที่สองจนลูกชายที่เกิดกับสามีคนที่สองอายุได้สิบกว่าปี สามีก็ไปมีความสัมพันธ์กับผู้หญิงอื่น และแยกทางกันที่สุดในที่สุด ส่วน บัวเงิน ก็ประสบชะตากรรมไม่แตกต่างจากพี่บัวมันสักเท่าใดนัก เธอเป็นลูกกำพร้าจากหมู่บ้านห่างไกลมาแต่งงานกับคู่รักชาวอำเภอเจ้าน้อย ซึ่งเป็นคนมีฐานะดีกว่าเธอ แต่ในช่วงหลังจากแต่งงาน สามีกลับกลายเป็นคนติดเหล้า ไม่ทำงานทำการ บัวเงินนอกจากจะต้องดูแลสามีที่

มีอาการเหมือนคนไร้สติ และหาเงินส่งเสียลูกสาวให้ได้เข้าเรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏในตัวจังหวัดแล้ว เธอยังต้องคอยดูแลความเป็นอยู่ของแม่สามีที่ชราภาพ

วิธีการสร้างความมั่นใจในการดำรงชีพ และสร้างกำลังใจให้แก่ตนเองของพี่บัวเกียงและบัวเงิน ก็อยู่ภายใต้ตรรกะเรื่องโชค บุญ กรรม และการสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน เช่นเดียวกับพี่บัวมัน หากทว่าอาจจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไปบ้าง ตรงที่พี่บัวเกียงเป็นผู้หญิงที่มาจากอีสาน ไม่มีญาติพี่น้องในอำเภอเจ้าน้อย เพื่อนที่คอยช่วยเหลือทางการเงิน และฟังแก้ปรับทุกข์ก็จะเป็นเมียและน้องสาวของนายจ้างสามีของพี่บัวเกียง ส่วนบัวเงินนั้นมีอาชีพขายลอตเตอรี่ มักจะมานั่งคุยและปรับทุกข์ที่ร้านเย็บเสื้อของเมียอ้ายหล้า และเป็นลูกค้าประจำของร้านตัดเสื้อ

พี่บัวเกียง อายุ 49 ปี เป็นคนอีสาน ทำงานเป็นลูกจ้างของสำนักงานป่าไม้บนอุทยานแห่งชาติ มีอาชีพเสริมที่ทำมาเป็นเวลากว่าสิบปีคือขายหอยใต้ดิน ถักเสื้อและผ้าสบง ส่งให้ร้านค้าหน้าวัดพระธาตุ แก่ต้องไปทำงานด้วยการขับรถมอเตอร์ไซด์ไปกลับวันละ 20 กว่ากิโลเมตร นับว่าเป็นเรื่องที่อันตรายต่อสุขภาพอย่างยิ่ง สำหรับผู้หญิงวัยกลางคน ที่ป่วยเป็นโรคกระดูกพรุน สันหลังคดงอ และเพิ่งเข้ารับการผ่าตัดตามเหล็กที่กระดูกสันหลัง แต่เธอยังไม่มีทางเลือกที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ เมื่อสามีแยกทางไปอยู่กับเมียน้อย ทำให้พี่บัวเกียงเครียดจัด

“ลุงอ้วน (สามี) แก่ไปเมินแล้ว อยู่กับผู้หญิงใหม่ จะหย่าก็ไม่หย่า เป็นมีเมียใหม่ เป็นจะขอ 1 แสนเฮาจะฟ้องหย่าก็เสียเงิน แต่ก่อนแฟนไปะการโดยอ้ายหล้า (น้องชายของพี่บัวมัน) ไปปรับทุกข์ เขาก็เอ็นดู (สงสาร) เฮาเครียดกับลูกกับผัว เฮาน้อยใจ เฮาอะทุกอย่าง บ่เคยไปเ็นผัวที่ร้านหล้า ไปนอนกับแม่ยิงที่บังกะโล่มือเที่ยงกับมือแลง แม่ยิงก็มีผัวขายไอดิมหน้าวัด ผัวเฮามาเยี่ยมเงินอ้ายหล้าไปให้เมียน้อย เมียอ้ายหล้าโกรธจัด ยืมเงินไปให้กิ๊ก ถ้าเฮาไปเอาบ่ว่า บ่เอาแล้วผัว อยู่อย่างอึดดีกว่า เหล้ายากินเป็นเตี้ย เป็นโรคกระดูกพรุนทำให้หลังโค้ง เคยล้มด้วย ตอนเกิดลูกปวดลงขา เป็นโรคทาร์สซีเมียตอนปี 43 เป็นเหมือนคนเมาเหล้า เริ่มมีอาการตอนยกน้ำไปเสิร์ฟเจ้านาย ช่วงพระราชินีเสด็จ”

“ที่เฮาซื้อหอยแต่ก่อนซื้อเดือนละ 3,000 ตอนนี้อยู่เหลือ 1,000 ปาย แล้วลดลงอีกเหลือ 500 ที่ลดลงเพราะมันไม่ถูก เราเป็นหนี้เป็น บัดเดี๋ยวนี้ยังค้างอยู่ 4,000 ผ่อนเดือนละพันกับห้าร้อย ซื้อลอตเตอรี่งวดละใบ อย่างมากที่สุดสองใบ ส่วนมากจะซื้อหอยใต้ดินนั้ก ถ้าว่าชอบแต่ ๗ ว่ามันจะออกก็ซื้อหอยหลวง 3 ใบ ซื้อกับเลขรถบ่ตาย เลขที่บ้าน เลขที่เจ้านาย (ร่างทรง) ว่า ส่วนมากจะซื้อเลขบ้านก่อน ต่อมาจึงเป็นเลขรถ บางครั้งฝันว่าพ่อบอก 164 แต่พ่อเขียน 165 ซื้อโตดก็บ่ถูก สักเตือหลานบอกก็ถูก เลยซื้อกระเป่านักเรียนให้หลาน 300 ปาย ตั้งแต่มีภูษาปีที่แล้วจนถึงปีนี้อยู่เลขสักกำ ไปตามเทียนก็บ่ถูก เฮาไค้ได้ หวังจะล้างหนี้ล้างสิน เฮาบ่มีที่พึ่ง เทวบุตร เทวดา อานไปเหมิด เฮาไค้ได้ มันเป็นการพนัน แต่ก่อนกินกับหอยได้วีคละ 1,000-2,000 ถูกเลขวีคละ 4,000-6,000 บางงวดได้ 28,000 ก็ได้ มันออกเลขรถ แต่ก่อนเราบ่ได้เตือร้อนเรื่องเงินเตี้ย ขายหอยได้ชาวห้าเปอร์เซ็นต์ เพื่อน ๆ ที่ทำงานก็โทรมาแทง บ่ขายมา 4 งวดแล้ว เพราะบางคน

ซื้อแล้วบ๊อ เคยมีคนซื้อเป็น 12,000 แล้วหนี้นี้ ต้องเอาเงินตัวเองออก เอาสร้อยไปจำนำ ลืมส่งดอก 3 เดือนเลยปู้ด(หลุดจำนำ) เพราะปุ้อวนหนี้จากเลยเครียด”

“แต่ก่อนบริการผ่านวม เตาถ่าน ให้นักท่องเที่ยวเช่า เก็บขวดเก่ามาขายได้เดือนละ 4,000 ตอนนี้เป็นโรคกระดูก เขาก็บ่ไหว ทุกวันเก็บขวดเก่าไปขายได้เป็นรายได้เสริม ปีละสามครั้ง ๆ ละ 200 ปาย – 300 ปาย ตอนอยู่บนดอยเก็บขวดเก่ามาขายได้เดือนละ 4,000 – 6,000 เดือนหนึ่งสองครั้ง อยู่ดอยก็ขายห่วย อยู่ได้มาเป็นสิบปี อยู่ลุ่มบ่ได้นัก แต่ก่อนอยู่ดอยทำเงินหมื่นปาย”

“ช่วงนี้ดวงตก มันจะตกก็ตก มันเป็นกรรม ตามเทียนบูชาโชคก็ทำ ไปขอเลขเจ้าพ่อหนานฟ้า บางครั้งก็ถูก บางครั้งก็บ่ถูก ใส่เทียนซื้อเป็น 24 บาท ค่าเสาขอเลขกับเป็น ช่วงนี้ดวงบ่ดี ดวงตก ทานเจ้ากรรมนายเวรนัก ๆ ให้เจ้ากรรมนายเวรไปทางหน้าบ้าง แต่ก่อนได้กินกับห่วย 25 เปอร์เซนต์ ลดซื้อเป็น 10 เปอร์เซนต์ ได้ 15 เปอร์เซนต์ อยู่ดอยขายห่วยได้งวดละหมื่น หมื่นปาย อยู่ลุ่มขายได้งวดละ 5,000 – 6,000 คู่แข่งที่เป็นคนขายเยอะ ครุมนต์ซื้อห่วยงวดละ 30,000 ปาย ถ้าเขามีเงินสามสี่หมื่นเขาบ่ได้แพงแล้ว บางคนบ่ได้ขายห่วยแต่แพงหนัก 1-3 หมื่นต่องวด ก็จะส่งให้เจ้ามือใหญ่โดยตรง ได้ส่วนลด 28 เปอร์เซนต์ ชอบห่วยได้ดินเพราะมีโอกาสถูกเยอะ เลยซื้อห่วยได้ดินเยอะกว่าห่วยหลวง”

“สวดมนต์ก่อน นั่งสมาธิ อธิษฐาน กรวดน้ำ แผ่เมตตา เอาธูปดำจุดกลางแจ้งบ๊อคนหัน ก็ยะทุกเช้า ห่วงลูกไปปฏิบัติบ่ได้ ส่วนมากไปใส่บาตรที่วัดบ้านเฮา ไปสองวัด จะใส่หิ้งพระ เป็นขันปลา ข้าว ข้าวต้ม ขนม จะใส่เจ้าที่เป็นขนม ไปวัดใส่บาตรทุกวันพระ”

บัวเงิน

อายุ 46 ปี เรียนหนังสือจบชั้นประถม 4 มีอาชีพขายลอตเตอรีหน้าธนาคาร ผู้เขียนพบเธอครั้งแรกที่ร้านตัดเสื้อผ้าของพี่พิมพ์และน้องสาว เธอมีรูปร่างหน้าตาอวบอ้อมออกจะเจ้าเนื้อ ผิวขาวใส แต่งตัวสวยเฉี่ยว แต่งหน้าอย่างประณีต และตัดผมเป็นลอนสวย เธอถามผู้เขียนพร้อมกับรอยยิ้มสดใสว่าหน้าตาของเธอเป็นอย่างไร ผู้เขียนจึงชมว่าหน้าตาสวยสดใส เธอยิ้มพอกพอใจ และกล่าวต่อไปว่า เพื่อนที่นั่งขายห่วยด้วยกันเขาจะพากันใช้ผ้าปิดหน้าและใส่หมวกเพื่อป้องกันไม่ให้หน้าเป็นฝ้า แต่เธอไม่ปิดหน้า และมีความมั่นใจในความสวยความงามของตัวเอง ภายหลังผู้เขียนจึงทราบจากน้องสาวของพี่พิมพ์ว่าเธอกำลังสนใจตำรวจหนุ่มที่ประจำอยู่บนโรงพักใกล้ ๆ อำเภอ และเธอมักมาคุยกับน้องสาวของพี่พิมพ์ถึงนายตำรวจคนนี้บ่อย ๆ บัวเงินเป็นผู้หญิงอีกคนหนึ่งในอำเภอเจ้าน้อยที่ตกอยู่ในสภาวะกดดันทางเศรษฐกิจ และต้องรับผิดชอบครอบครัวของตนเองและของแม่สามี เธอออกกับผู้วิจัยว่าเธอไม่ยอมให้ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์ที่บ้าน เพราะสามีของเธอ “ไม่เหมือนคนอื่นเขา”

เธอเล่าถึงสามีว่า “สมัยก่อนแฟนเป็นตำรวจป่าไม้ ลาออก ตอนหลังก็เลยไม่ได้ะหยง ติดเหล้ามือสั้น เลี้ยงเพื่อน น้องไม่พอใจ ขอให้น้องไปส่งแต่น้องบ่ไป เคยพาไปรักษา 12 ครั้งที่โรงพยาบาลจิตเวชจนเบื่อแล้ว ตัวดำคล้ำ เลือดเสีย ถ้าไม่ได้กินจะตัวสีจางลง ถ้าหยุดกินตัวเหลือง แฟนเพื่อนเป็นหมอจับชีพ

จร บอกว่ามะเร็งลามทั่วตัว ร้อนจนต้องเอาผ้าชุบน้ำมาพันตัว กลิ่นในท้องออกมา ปัญหาหนักมาสามสี่ปีแล้ว แต่เมื่อก่อนทำงานก่อสร้างสูมหัวอยู่แล้ว เมื่อเข้าออกก่อนงาย ถ้าเขาไม่ได้กินเขานอนบ่หลับ ไปโรงพยาบาลจิตเวช ของใช้ สตางค์ นม เสียหลาย ไปที่คำรักษาหมื่นกว่าบาท แต่พอดีมีบัตรทอง เลยเสียเงินหลักพันกว่าบาท เมื่อก่อนเบิกได้เพราะพี่แฟนเป็นตำรวจ แต่พี่แฟนตายเลยเบิกไม่ได้”

“ตอนมาแต่งงานอายุ 29 ปี มาอยู่อำเภอเจ้าน้อย รับจ้างตามไร่ตามสวน ตอนนี้มีสวนมีนาเป็นของตัวเอง ทั้งที่เป็นมรดกของแม่แฟนและที่ซื้อมาเพิ่มเติมหลังแต่งงาน” บัวเงินมีรายได้หลายทาง ทั้งจากการทำนาบนที่ดินมรดกเกือบ 3 ไร่ และจากนาที่ซื้อเพิ่มมาใหม่อีก 2 ไร่ ทำให้ครอบครัวของเขามีข้าวกินตลอดทั้งปี และยังเหลือขายอีกด้วย รวมกับรายได้จากการขายลอตเตอรี่ซึ่งไม่เปิดเผย แต่บอกแค่ว่าต้องใช้เงินลงทุนอย่างต่ำงวดละ 30,000 บาท “มีเงินไปซื้อเงินสดกับยี่ปู้ก็ขายได้ งวดนี้ลดการลงทุนเหลือ 3-4 หมื่น คนไม่ค่อยซื้อเพราะว่าเปิดเทอม ปกติงวดละ 6-7 หมื่น เหลือ 100 กว่าใบ หรือ 70-80 ใบ บางครั้งก็ติดลบเพราะห่วยเหลือ เงินก็เลยหายไป”

รายจ่ายของครอบครัวที่มีสมาชิกพ่อ แม่ ลูก และแม่สามี รวม 4 คนก็นับว่าสูงมากเมื่อเทียบกับครอบครัวผู้หญิงคนอื่น ๆ นอกเหนือจากค่าใช้จ่ายในส่วนของคุณค่าไฟ ค่ากับข้าว น้ำดื่ม ค่ารักษาพยาบาล ที่รวมกันแล้วตกเดือนละ 1,000 กว่าบาท เธอยังมีภาระเรื่องการศึกษาของลูกสาวคนเดียว อย่างต่ำเดือนละ 3,500 – 4,500 บาท ค่าเทอมปีละ 24,000 บาท เพื่อที่จะมีบ้านหลังใหม่ที่แยกออกมาจากบ้านแม่สามี และมีรถยนต์ เธอก็ต้องเก็บออมและหมุนเงิน “บ้านหลังใหม่ซื้อมาเกือบสิบปีแล้ว เป็นเงินจากการค้าขายห่วยหลวง ทำสวน สมัยนั้นคนขายลอตเตอรี่ไม่มีคนขายเยอะ ราคาที่ดินสมัยนั้น 60,000 บาทเพราะเนื้อที่ 19 ตารางวา เป็นที่เปล่า ถมที่ด้วยก็เกือบแสน ปลูกบ้านอีกสองแสนกว่า เบ็ดเสร็จสามแสนกว่า ตอนนี้เป็นไทแล้ว กู้เงินเขามาสองแสนแต่ใช้หนี้หมดแล้ว ส่วนที่เป็นหนี้แม่แฟนยังไม่หมด เอาเงินที่พี่ชายที่เสียมาหมุนสามสี่แสน มาหมุนให้ลูกเรียน มีลูกคนเดียว ระหว่างลูกเรียนนม. 5 ม. 6 คิดค่าตัวปีละสามหมื่น ค่ารถอีก ค่ากินอีก รวมแล้วประมาณแสนปาย ก็ได้จากเงินแชร์ เล่นสองมือ แชร์เดือนหนึ่งออกสองครั้ง หมุนเงินด้วยวิธีนี้ ปัจจุบันเล่นแชร์วงละ 29 มือ เล่นมือเดียว มือละ 3,500 ต่อ 15 วัน เดือนหนึ่งจ่ายค่าแชร์ 7,000 ดอกอีก 2,000 เท่ากับ 9,000 ค่ารถยนต์ผ่อนเดือนละ 5,053 บาท”

“เครียด สวดมนต์ ไม่ได้เรียน แต่เรียนเก่ง จบป. 4 มาเรียนทำผม เสริมสวย เป็นลูกจ้างเขา เป็นลูกมือปั้น ยังไม่มีเงินเปิดร้าน รายได้บ่ได้สัก สระผมได้ 20 บาท ลูกค้าจู้จู้จุกจิก บ่ค่อยชอบงานนี้เท่าไฉนสัก สระผมเอง เช็ต ตั้งหน้า ทำเอง ยกเว้นจะออกงานถึงจะเข้าร้าน สรุบเป็นหนี้แม่ 500,000 เพิ่มขึ้นมาเรื่อย ๆ เป็นสมาชิกบัตรศพ 4 หมู่ ศพละ 20 บาท ตกเดือนละ 100 ปาย แม่เข้าสมาชิกคนเฒ่าแมริมจ่ายเดือนละ 1,000 ปาย แล้วแต่คนตายเยอะหรือน้อย ของดำ (เงินช่วยงานศพ) อย่างบ่ฮอมก็ 20 บาท บางเดือนตาย 4-5 คนก็มี คนใกล้ชิดก็ฮอมหนักหน่อย ซองแต่งงาน คราวที่แล้วญาติแต่งก็ใส่ให้ 1,000 ปาย ตอนนั้นเราแต่งเขาใส่ให้เรา 500”

ก่อนบัวเงินจะมาทำอาชีพขายลอตเตอรี่เธอไปเป็นลูกน้องคนจีนขายของที่สามแยกก่อนขึ้นอุทยานแห่งชาติ “มีคนจีนที่รู้จักกันให้หอยมาเราขาย 50 ใบ ได้เงินค่าขาย 100 บาท ตอนนั้นบ่มีหนี้ เข้าบ้านพักอยู่ ตอนขายลอตเตอรี่มีลูกแล้ว ขายไป ๆ ก็ไปะการล้มแข่งหัก เลยยังทำงาน มาขายหอยกับยะนา ตอนนั้นแฟนยังช่วยทำงานได้อยู่ ตอนนั้นแฟนบ่จួយหยังสักอย่าง สวดมนต์ที่บ้านทุกเช้าทุกเย็น ไปสมาคมสร้างคุณค่าแห่งประเทศไทย แปะหมิ่นสี่พันพระธรรมชั้น “นัมเมโฮ เรงเง เคียว¹” เป็นของญี่ปุ่น เริ่มสวดมนต์ตั้งแต่ลูก 1 ขวบ 4 เดือน ตอนนั้นลูกย่างเข้า 21 ปี ชีวิตเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีจากที่ว่บ่เคยคิด ครอบครัวแฟนมีฐานะดีกว่า ตอนนั้นเรามีหลักฐานแล้ว เราเป็นลูกกำพร้า ทำได้ห้ามถอย เดี่ยวกรรมไม่หมด ที่ไปร่วมสมาคมเพราะเจ้ที่ร้านที่เราทำงานเขาอยู่สมาคมนี้ ครอบครัวหนูแตกกัน เจ้ว่าสวดมนต์เดี๋ยวกี้มาหา ลูกสาวหนูก็สวดด้วย มีนักเรียน 15 คน สอบได้ที่ 12 หนูบอกลูกว่าอยากได้เกรดดี ๆ ได้เลขตัวเดียวให้มีสติปัญญา บอกพระขอให้สอบได้ เริ่มแรกได้ที่ 8 เขาก็ดีใจ เขาเรียนเก่ง ลูกสาวได้เกรด 3 กว่า เพื่อน ๆ เขาได้ 2 ปาย เวลาอ่านหนังสือสามชั่วโมง นอนน้อย แต่ได้เกรดเยอะกว่าคนอื่น เพื่อนจะอิจฉาไม่ต้องสนใจ กิจกรรมสมาคมสอนเรื่องล้างชะตากรรม มีกิจกรรมการละเล่นหลาย ๆ อย่าง เหมือนฟ้อนรำ มีกายกรรมแสดงของเยาวชน เขามาเล่นในงาน เช่นฉลองครบรอบวัน 5.3 เป็นวันของสมาคมพระนิชิเลนไดโซนิชิ ตั้งโงะสุนชน มีพระเจ้า 84000 องค์ อธิษฐานขอความช่วยเหลือจากท่าน”

สำหรับบัวเงินแล้วเรื่องความน่าจะเป็นทางสถิติไม่เกี่ยวกับโอกาสในการถูกหวย “ลอตเตอรี่กับหวยได้ดิน โอกาสถูกมีเท่า ๆ กัน แล้วแต่ดวง บางทีซื้อใบเดียวก็ถูกแล้ว” เคยไปดูดวง บางครั้งเครียด ๆ ก็ไปผ่อนคลาย สมาคมฯจะสอนให้ศรัทธาเข้มแข็ง สิ่งดี ๆ ก็จะมา ถ้าเราฝันจริง ๆ เขาก็ให้เรา เราจะลงเสาเอก ต้องใช้เงินก็สวดมนต์ จะเอาตุ้เจ้ามาลงเสาเอก ให้อาจารย์มาทำพิธี ต้องใช้เงินวันนี้ ต้องใช้เงินเท่านี้ เป็นเข้าฝัน เขียนให้ 403 ไปเล่นหวยออนไลน์² ได้มาหมื่นกว่าบาท เลขสามตัวท้าย เราขอเร่งด่วน ซื้อลอตเตอรี่ไว้ใบหนึ่งแต่มันไม่เข้าหมด ตอนนั้นขายหวยออนไลน์ด้วย เป็นหวยแบบที่เขียนเอา น้องชอบขายลอตเตอรี่ไม่ชอบขายหวยได้ดิน ซื้อหวยได้ดินกันไว้เผื่อมันออกสองตัว สามตัว ตอนซื้อหวยรัฐบาลหวังรางวัลใหญ่ เคยถูกสามตัว กับสองตัวล่าง แต่รางวัลไม่เคยถูก เคยหยิบให้เขา ได้รางวัลที่ 2”

กรณีของพี่บัวมัน พี่บัวเกียง และบัวคำ สะท้อนถึงการใช้ความรู้แบบชาวบ้าน ที่อยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน มาจัดการกับความเสี่ยงของการดำเนินชีวิตซึ่งพวกเขาต้องเผชิญอยู่ทุกเมื่อ

1 บทสวดมนต์ “นัม เมียว โฮ เร็งเง เคียว” คือบทสวดมนต์ที่สมาคม โซคา งักไก สากล (Soka Gakkai International) นำมาเผยแพร่ มีรากฐานมาจากนิกายนิชิเรน โชชู หนึ่งในนิกายพุทธฝ่ายมหายาน ที่มีต้นกำเนิดจากประเทศญี่ปุ่น (บุญลิตา 2555, หน้า 40-41)

2 บัวคำเรียกหวยออนไลน์ ซึ่งหมายถึง หวยเลขท้ายสองตัว สามตัว ที่ขายโดยรัฐบาล ตามที่เรียกขานกันโดยทั่วไปว่าหวยบนดิน หวยชนิดนี้มีระบบการขายแบบเขียนเลขที่จะแทงลงบนกระดาษ ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลนายกทักษิณ ชินวัตร สมัยที่สอง

เชื้อวัน จึงกล่าวได้ว่าโลกทัศน์เกี่ยวกับดวงชะตา เป็นความรู้อิงกลุ่ม “ผู้หญิงในสังคมตลาดอำเภอเจ้า
น้อย” ที่มีได้เป็นเพียงวิถีคิดที่ใช้อธิบายเรื่องโชคในการถูกห่วยเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมไปถึงมิติอื่น ๆ ของ
การดำเนินชีวิต ซึ่งยังต้องดำเนินต่อไปอย่างไม่มีวันจบสิ้น ภายใต้สภาวะที่ไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายคอยให้ความช่วยเหลือทางการเงิน ทรัพยากรประเภทอื่น ๆ ตลอดจนกำลังใจ
ของผู้หญิงทั้งที่มาจากนอกชุมชนอย่างพี่บัวเกียงและบัวคำ และผู้หญิงที่มีพื้นเพเป็นคนท้องถิ่นอย่างบัวมัน
ก็มิได้จำกัดอยู่เฉพาะในวงเครือญาติเท่านั้น แต่ยังขยายออกไปยังผู้หญิงกลุ่มอื่น เช่นนายจ้ำง และญาติที่
น้องของนายจ้ำง ภิกษุที่เป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชน กลุ่มสมาชิกสมาคมศาสนาพุทธนิกายอื่นที่เผยแพร่
แผ่แนวคิดและวิถีปฏิบัติจากต่างประเทศ ตลอดจนกลุ่มสมาชิกที่นับถือผีเจ้านายในท้องถิ่น ความ
สลับซับซ้อนของความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจ จึงไม่อาจทำความเข้าใจได้แบบแยกส่วนออกจาก
วิถีคิดเรื่องดวงชะตา โชค บุญ และ กรรม

บทสรุป

ในบริบทของการจัดการเศรษฐกิจครัวเรือน หวยและความเชื่อ มีความสัมพันธ์กันในฐานะที่หวย
เป็นกิจกรรมดำรงชีพของครัวเรือนประเภทหนึ่ง ซึ่งแนบแน่นอยู่กับระบบคิดหรือชุดความรู้แบบชาวบ้าน
เกี่ยวกับโชค ดวงชะตา บุญ และกรรม ซึ่งเป็นผลผลิตของสังคม การศึกษาเรื่องหวยในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่ง
ของระบบเศรษฐกิจครัวเรือน ทำให้มองเห็นความหมายและหน้าที่ของหวยที่หลากหลายกว่าการมองหวย
ในมิติที่เป็นการพนันมิติเดียว หรือศึกษาแยกส่วนออกมาจากบริบทของเศรษฐกิจที่ถูกกฎหมาย
นอกจากนี้ข้อมูลจากภาคสนามได้ยืนยันว่า การเล่นหวยของผู้หญิงในชุมชนตลาดเจ้าน้อยมีลักษณะ
ตรงกันข้ามกับข้อสรุปจากงานศึกษาเศรษฐกิจการพนัน ของสังคีตและคณะ (2547) ในแง่ที่ว่าค่าใช้จ่ายใน
การซื้อหวยของผู้มีรายได้น้อย อย่างเช่นผู้หญิงในชุมชนตลาดเจ้าน้อย นั้นต่ำกว่ารายได้อยู่มาก และยังต่ำ
กว่ารายจ่ายอื่น ๆ เช่น รายจ่ายเพื่อการศึกษาบุตร ค่าสมาชิกมาปนกิจศพของหมู่บ้าน ค่าช่วยงานบุญต่าง
ๆ ดังนั้นข้อสรุปของสังคีตและคณะที่ว่า “โดยเฉพาะผู้มีรายได้น้อยมีแนวโน้มที่จะใช้จ่ายในการเล่นการ
พนันมากกว่าผู้มีรายได้สูง” นั้นไม่ถูกต้องเสมอไป ปรากฏการณ์ดังกล่าวเชื่อมโยงกับการนิยามหวยซึ่งไม่ได้
จำกัดความหมายอยู่ที่ “การพนัน” เพียงอย่างเดียว อีกทั้งความหมายของการพนันสำหรับผู้ให้ข้อมูลโดย
การเปรียบเทียบกับบ่อนไพ่ ไฮโล ดีเก้ ที่มีอยู่ในชุมชน ทำให้ความหมายของ “หวย” นั้นห่างไกลจากคำว่า
การพนันอย่างชัดเจน

ด้วยกรอบการวิเคราะห์แนวคิดการดำรงชีพที่ยั่งยืน **หวยมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการ
จัดการเศรษฐกิจครัวเรือนของผู้หญิง** หวยมีฐานะเป็นกิจกรรมการดำรงชีพ จะตอบสนองต่อความ
ต้องการของครัวเรือนในด้านที่จะเพิ่มประสิทธิภาพของการหมุนเวียนเงินสด ทั้งนี้กิจกรรมการเล่นหวยเป็น

กิจกรรมที่ต้องลงทุนเป็นตัวเงิน ที่อาศัยการขับเคลื่อนของกระบวนการทุนทางสังคม³ และทุนทางวัฒนธรรม⁴ ผ่านสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เท่ากับว่าหอยนั้นยังมีมิติของเศรษฐกิจในระบบตลาดและมิติเชิงสถาบันทางสังคม

ผู้หญิงในชุมชนตลาดต้องใช้ทั้งทักษะและความสัมพันธ์ทางสังคมในการหมุนเงิน ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งหอยจะเป็นหนทางหนึ่งของการได้มาซึ่งเงินสดทุก ๆ สองสัปดาห์ วิธีการนี้จึงตอบสนองความต้องการหมุนเงินระยะสั้นได้ นอกเหนือจากการเล่นแชร์ สำหรับคนที่ไม่ได้มีเงินเดือนแต่มีรายได้หลักเป็นรายวัน (บางครอบครัวอาจจะมีรายได้เป็นรายปี หรือรายฤดูกาลตามรอบของการผลิตภาคเกษตร เช่น ข้าว นาปี ข้าวนาปรัง และลำไย) ทุกครัวเรือนจะมีค่าใช้จ่ายรายวัน เช่น ค่ากับข้าว ค่าขนม เงินไปโรงเรียนของบุตรหลาน ค่าใช้จ่ายรายสัปดาห์ เช่น ค่าใช้จ่ายของบุตรหลานที่ไปเรียนในตัวจังหวัดซึ่งมักได้เงินไปเรียนเป็นรายสัปดาห์ ค่าใช้จ่ายรายเดือน เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์มือถือ หรือหลายครั้งต่อเดือนอย่างไม่สามารถวางแผนล่วงหน้าได้อย่างแม่นยำ เช่น รายจ่ายค่าสมาชิกฌาปนกิจศพของหมู่บ้าน เงินใส่ซองช่วยงานแต่งงาน และงานศพ เป็นต้น นอกเหนือจากหอยแล้วยังมีการเล่นแชร์รายสัปดาห์ และการเล่นแชร์ทองคำรายเดือน ที่เป็นช่องทางของการหมุนเงินของผู้หญิงในชุมชนตลาด เมื่อเทียบกับกับการซื้อสลากออมสินและสลาก ธกส. ก็พบว่าไม่ตอบสนองความต้องการของครัวเรือน ที่ต้องการการหมุนเงินในรอบสั้น ๆ เพราะการซื้อสลากออมสินและสลาก ธกส. นั้นจัดว่าเป็นการออมระยะยาว ดังจะเห็นได้จากเหตุผลของป่าดอกลูกเป็นว่าเหตุที่เลิกซื้อ “หอยออมสิน” และ “หอย ธกส.” ก็เพราะ “มันได้ช้า” แต่หอยได้ดิน “มันได้ไว”

คำนิยามหอยว่าเป็นการพนันซึ่งเป็นความหมายหลัก ไม่มีความสอดคล้องกับวิธีการดำรงชีพที่เน้นกิจกรรมการดำรงชีพที่หลากหลายของครัวเรือนในชุมชนตลาด เพราะความหมายของหอยว่าเป็นการพนันนั้นมีเพียงมิติเดียว ซึ่งเป็นมิติของการจัดกิจกรรมหอยให้อยู่ในระบบเศรษฐกิจที่เป็นทางการหรือระบบตลาด อันเป็นระบบเศรษฐกิจของรัฐและเป็นระบบใหญ่ เศรษฐกิจของรัฐต้องอาศัยกฎหมายและแนวคิดของศาสนาพุทธที่มองว่าการพนันเป็นอบายมุข เป็นเครื่องมือควบคุม ตรงกันข้ามกับคำนิยามหอยที่หลากหลาย ที่ปรากฏในบทความนี้ ความหมายที่หลากหลายของหอยจะมีความสอดคล้องกับวิธีการดำรง

³ ในที่นี้คือความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งเป็นสถาบันต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในสังคม เช่นระบบเครือญาติ ระบบอุปถัมภ์ของนายจ้างและลูกจ้าง ระบบความสัมพันธ์ต่างตอบแทน ความเป็นสมาชิกกลุ่มทางความเชื่อเรื่องผีเจ้าเมือง สมาชิกกลุ่มที่นับถือศาสนาเดียวกัน หรือนับถือภิกษุที่เป็นที่เคารพของคนในสังคมนั้น ๆ การเป็นสมาชิกชุมชนเดียวกันที่ต่อยอดมรดกการมีส่วนร่วมผ่านการเข้าร่วมงานศพ งานแต่งงาน ซึ่งสะท้อนออกมาด้วยการให้ความสำคัญต่อการจัดงบประมาณรายจ่ายเพื่อเป็นค่าบัตรศพและสมาชิกกลุ่มฌาปนกิจศพของหมู่บ้านและของจังหวัด

⁴ ในที่นี้คือชุดความรู้เรื่องดวงชะตา บุญ กรรม และโชค ซึ่งถูกผลิตซ้ำและมีลักษณะผสมผสานกันของศาสตร์หลายแขนง และความรู้ที่เป็นผลผลิตของสังคมอีกอย่างหนึ่งที่ปรากฏออกมาในรูปของแบบแผนการซื้อหอย ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนว่าส่วนใหญ่แล้วจะซื้อทั้งหอยรัฐบาลและหอยได้ดินควบคู่กันไป และมีจุดประสงค์ของการซื้อหอยชัดเจน

ชีพที่หลากหลายของครัวเรือน ซึ่งในแต่ละครัวเรือนจะวางจุดประสงค์ของการเล่นหวยไว้แตกต่างกันไป
หวยจึงมีคุณสมบัติที่ลื่นไหลเมื่อผ่านการตีความในบริบทการดำรงชีพของผู้หญิงแต่ละคน

บริบทของสังคมทุนนิยมสร้างความตึงเครียดและความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตประจำวัน ความ
เสี่ยงทางเศรษฐกิจของคนไม่มีเงินเดือน อย่างผู้หญิงในชุมชนตลาดคือ การหมุนเวียนเงินสดไม่ทันใช้ และ
ความเปราะบางของทุนประเภทต่าง ๆ เช่นแรงงาน เงินสด และปัจจัยการผลิต

การเล่นหวยสอดคล้องกับบทบาทของเพศหญิง ในฐานะคนจัดการเศรษฐกิจครัวเรือน (หมุนเวียน
เงินสด ออม เพิ่มทุนทางสังคม) ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันและนิยามเรื่องหวยของผู้หญิงมีนัยยะปฏิเสธ
ความหมายหลักของหวยที่ว่าเป็นการพนัน เท่ากับปฏิเสธอำนาจการครอบงำของรัฐในเชิงเศรษฐกิจ อีกทั้ง
แสดงถึงความพยายามของคนไร้อำนาจ ที่จะเข้าถึงทรัพยากรประเภทเงินตรา ภายใต้บริบททางเศรษฐกิจ
และเงื่อนไขของสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ดังจะเห็นได้จากการนิยามหวยว่าเป็นการเสี่ยงโชค และ
ปรากฏการณ์ของแบบแผนของการซื้อหวยของผู้หญิง ที่ซื้อทั้งหวยรัฐบาลและหวยใต้ดินควบคู่กันไป

“ความเชื่อ” ในที่นี้ไม่ใช่เรื่องมงายหรือเรื่องไร้เหตุผล (Irrationality) แต่เป็นชุดความรู้ของผู้หญิง
ในการจัดการความเสี่ยงในชีวิตประจำวัน รวมไปถึงคำอธิบายที่ว่าทำไมถูกหวย ทำไมไม่ถูกหวย ชุดความรู้
ดังกล่าว ประกอบไปด้วยวิถีคิดและทักษะในการคำนวณเชิงสถิติ ผนวกเข้ากับ ความเชื่อเกี่ยวกับโชค ดวง
บุญ กรรม เป็นเครื่องมือที่ใช้จัดการกับความเสี่ยงของการดำเนินชีวิต ที่ผู้หญิงกำลังเผชิญอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กนกพร ดีปวี. (2542) เครือข่ายทางสังคมของผู้หญิงในระบบรับเหมาช่วง: กรณีศึกษาการผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูปในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กนกวรรณ มโนรมย์. (2556) *เศรษฐกิจในกำกับของสังคม: สถาบันสังคมกับเศรษฐกิจกลุ่มน้ำอีสานและโขง*, ศูนย์วิจัยสังคมภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง, มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป จำกัด.
- ทวิช จตุวรรพฤกษ์. (2538) พิธีกรรมเพื่อสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ของชาวเขายากจน: การศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าลีซอ ในจังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นพพล อาชามาส. (2556) “การเดินทางของแม่ค้าเสื้อแดง: จากตลาดสู่การเมืองบนท้องถนน”, ใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (บ.ก.), *Becoming Red/กำเนิดและพัฒนาการเสื้อแดงในเชียงใหม่*, ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ, คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นิวัตร สุวรรณพัฒนา. (2540) ความคาดหวังของครอบครัวและบทบาทของลูกสาวใน “ชุมชนคำประเวณี”: กรณีศึกษาหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดพะเยา, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุญสิตา (นามแฝง). (2555) “ศาสนาพุทธคือหลักยึดเหนี่ยวที่แท้จริงของออร์แลนโด บลูม ชูเปอร์สตาร์ระดับโลก”, ใน นิตยสารธรรมลีลา ชีวิตดี สุขภาพดี Smart Life & Healthy, ปีที่ 12:137, หน้า 40-41.
- เบญจา จิรภัทรพิมล. (2538) *การทำงานของหญิงในตลาดแรงงานนอกระบบในเมืองเชียงใหม่*, รายงานการวิจัย, คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2554) *มโนทัศน์การดำรงชีพ Livelihoods*, คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, พงษ์สวัสดิ์การพิมพ์.
- ยศ สันตสมบัติ. (2535) *แม่หญิงสีขาวตัว ชุมชนและการค้าประเวณีในสังคมไทย*, กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- สังคีต พิริยะรังสรรค์และคณะ. (2547) *เศรษฐกิจการพนัน*, ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงพระอาทิตย์.

ภาษาอังกฤษ

- Busby, Cecilia. (2000) *The performance of gender: An anthropology of everyday life in a south Indian fishing village*, London and New Jersey, The Athlone Press.
- Chambers, Robert and Conway, Gordon R. (1992) *Sustainable rural livelihoods: Practical concepts for the 21st century*, Institute of Development Studies discussion paper, No. 296.
- Chipp, Sylvia A. and Green, Justin J. (eds.) (1980) "Introduction: Women's changing role and status", *In Asian women in transition*, The Pennsylvania University Press.
- Ellis, Frank. (2000) *Rural livelihoods and diversity in developing countries*, Oxford University Press.
- Gray, Jennifer. (1990) *The road to the city: Young women and transition in northern Thailand*, Ph.D. Thesis, Macquarie University, Australia.
- Hayzer, Neoleen. (1986) *Working women in Southeast Asia: Development subordination and emancipation*, Open University Press.
- Keyes, Charles. (2010) "Peasant to Cosmopolitan Villagers: Refiguring the 'Rural' in Northeastern Thailand" paper presented in conference 'Revisiting Agrarian Transformations in Southeast Asia', Chiang Mai, Thailand.
- Ong, Aihwa. (1991) "The gender and labour politics of postmodernity", *In Annual Review of Anthropology*, Vol. 20: 279-309.
- O'Connell, Helen. (1994) *Women and the family*, Zed Books Ltd.
- Polanyi, Karl. (1977) *The livelihoods man* (Harry W. Pearson ed.), (New York: Academic Press.
- Pineda-Ofeno, Rosalinda. (1988) "Philippine domestic outwork: Subordinating for export-oriented industries", *In John G. Taylor and Andrew Turton (eds.), Sociology of Developing Societies Southeast Asia*, The Macmillan Press Ltd.
- Scoones, I. (1998) "Sustainable rural livelihoods: A framework for analysis", IDS working paper, No. 72.
- Sen, A. K. (1993) "Capability and well-being", *In A. K. Sen and M. C. Nussbaum, The Quality of life*, Oxford: Clarendon Press.

การสร้างความหมายทางสังคมวัฒนธรรม ว่าด้วยหอยไต่ดินของผู้หญิง “ไต่ดินนอก” ที่เมืองชายแดน

วิสุทธิ์ เหล็กสมบูรณ์

- บทนำ : ว่าด้วยประเด็นวิพากษ์ทางสังคมศาสตร์สี่ประการ-

● ประเด็นวิพากษ์ที่ 1 : หอยกับกับดักวิธีคิดคู่ตรงข้าม และความเป็นอื่น

ขึ้นต้นว่า “หอย” แต่ละท่านคงมีความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ นานากันออกไป บางคนก็ว่าเป็นการพนัน บางคนก็ว่าเป็นการเสี่ยงโชค บ้างก็ว่าเป็นวิถีชีวิตคนไทย ฯลฯ ซึ่งข้อถกเถียงเรื่องการจัดจำแนกประเภทของหอยว่าเป็นอะไร เริ่มตั้งขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะในบริบทปัจจุบัน ที่นักเศรษฐศาสตร์และนักธุรกิจการเมืองเริ่มตาลุกวาวเมื่อมองเห็นเม็ดเงินที่ไหลเวียนอยู่ในวงการหอยว่าจะนำไปใช้ประโยชน์ต่าง ๆ นานาได้ตามแต่จะอ้าง แต่หอยในปัจจุบันก็ก้าวสู่บริบทโลกาภิวัตน์ บริบทที่โลกทุกมิติเชื่อมโยงเป็นโครงข่ายเข้าหากันอย่างซับซ้อน และมีพลวัตสูง จนดูเหมือนว่าจะไม่สามารถหาคำนิยามมาอ้างได้อย่างชัดเจนหรือดีซุ่มเหมารวมในเรื่องนี้ได้

การมองโลกว่าประกอบไปด้วยสรรพสิ่งที่มีลักษณะทวิภาวะ (Dualism) เช่น ขาว-ดำ, ดี-เลว, โง่-ฉลาด, ผู้ชาย-ผู้หญิง, วิทยาศาสตร์-ไสยศาสตร์, อาจารย์-ลูกศิษย์ ฯลฯ รวมไปถึงการมองว่าธรรมชาติ (ชีวภาพ) เป็นคู่ตรงข้าม (Binary Opposition) กับวัฒนธรรมนี้ ในปัจจุบันได้รับการโต้แย้งเป็นอย่างมาก จากวงวิชาการและนักสตรีนิยม (Feminist) โดยเฉพาะในการศึกษาช่วงกระแสนิยมยุคหลังสมัยใหม่ (Post Modernism) นี้ วิธีคิดที่มอง “อะไรต่อมิอะไร” เป็นทวิภาวะ (Dualism) หรือแบ่งแยกเป็นคู่ตรงข้าม (Dichotomy) เช่น ขาว-ดำ, ดี-ชั่ว, ถูก-ผิด, สร้างสรรค์-ทำลาย, คนรวย-คนจน, ผู้หญิง-ผู้ชาย, ธรรมชาติ-วัฒนธรรม ฯลฯ ไปเสียหมดนั้นเป็นวิถีคิดในชีวิตประจำวันที่เป็นมรดกตกทอดมาเรื่อยๆ ผลิตซ้ำๆ กันไปในหลากหลายรูปแบบ โดยที่เรามักไม่รู้ตัว กับดักของวิธีคิดแบบคู่ตรงข้ามนี้ก็คือ เมื่อมีความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากร ผลประโยชน์ หรือต่อรองอำนาจในระดับต่างๆ วิธีคิดแบบนี้มันส่งเสริมให้เกิดการเผชิญหน้าด้วยการใช้ความรุนแรง เพราะมันมักทำให้คนมองเห็นอีกฝ่ายหนึ่งเป็น “คนอื่น” อย่างเป็นคู่ตรงข้ามแยกขาดจากการมีติดของการพึ่งพิงอิงอาศัยกัน หรือที่ นิธิ (2543) เรียกว่า “ความเป็นอื่น” ซึ่งเป็นกระบวนการที่ถูกสร้างขึ้นโดยเจตนา แต่ก็ยากจะสืบสาวว่าใครเป็นผู้สร้าง (นิธิ 2543 อ้างใน วิสุทธิ์ เหล็กสมบูรณ์ 2545ข หน้า 39)

อย่างไรก็ตาม นิธิ (2543) เห็นว่า กระบวนการสร้าง “ความเป็นอื่น” ให้กับคนจน เช่น คนรวยมองเห็นการเคลื่อนไหวของสมาชิกคนจนว่าเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับคนรวย เป็นเรื่องที่ไม่ใช่ธุระของคนรวย เป็นเรื่องของ “คนแปลกหน้า” ในระบบทุนนิยมที่ต้องใช้การแก้ปัญหาเชิงเทคนิค นิธิเห็นว่า “ความเป็น

อื่น” เหล่านี้เป็นผลผลิตของกระบวนการพัฒนาที่ล่าช้าและไม่มีประสิทธิภาพ เป็นการสร้างภาพความจริงที่บิดเบือนผ่านข้อมูลราชการและสื่อมวลชน อันนำไปสู่ความรุนแรงนานาชนิดในสังคมไทย (นิธิ, 2543 : 3, 34, 50 อ้างใน วิสุทธิ เหล็กสมบุรณ์ 2545 หน้า 40) ซึ่งวัตถุดิบในกระบวนการสร้าง “ความเป็นอื่น” ก็มีอยู่มากมาย ไม่ว่าจะเป็น เพศ เพศสภาพ สีผิว ศาสนา อายุชาติพันธุ์ ชนชั้น ตลอดจนกลุ่มและพฤติกรรมทางเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมต่างๆ เช่น การจัดการเศรษฐกิจในครัวเรือน – เศรษฐกิจนอกครัวเรือน , การบริโภค-การผลิต , กลุ่มที่เล่นหวย-ไม่เล่นหวย

การศึกษาเรื่องหวยโดยระมัดระวังถึงกับดักของวิธีคิดแบบคู่ตรงข้าม (Dichotomy) เป็นการก้าวผ่านครั้งสำคัญที่ปรากฏขึ้นในสังคมศาสตร์ยุคหลังสมัยใหม่ (Post modernism) นี้ เป็นก้าวออกจากวิธีคิดเดิมที่มักจะทำให้เราหลงสร้างและผลิตซ้ำ “ความเป็นอื่น” ที่เต็มไปด้วยมายาคติมากมาย ซึ่งความพยายามดังกล่าวน่าจะช่วยให้สังคมศาสตร์สามารถทำหน้าที่ในการสร้างเข้าใจในเรื่องความเปลี่ยนแปลงของผู้คนสังคม วัฒนธรรม โดยนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างยอมรับในคุณค่าของมนุษย์ที่นับวันยิ่งมีความเชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน มีอัตลักษณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่หลากหลาย และมีพลวัตเป็นอย่างมาก

การศึกษา “ความเป็นจริงทางสังคม” จึงไม่ได้ศึกษาไปเพื่อตัดสินว่าสิ่งไหน “ถูก” หรือ “ผิด” อย่างการศึกษาในยุคแสงสว่างทางปัญญา (Enlightenment) และยุคสมัยใหม่ (Modernity) แต่เป็นการศึกษากระบวนการสร้างความหมายทางสังคมวัฒนธรรม (Socio-Cultural Construction) ซึ่งอาจอยู่ในรูปของวาทกรรม(Discourses)ต่างๆ หรือในรูปถ้อยคำที่ใช้กันในการสนทนาปราศรัยและพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน ว่าความหมายต่างๆเหล่านั้น มันมีความสลับซับซ้อน ถูกผสมผสาน ถูกนำเสนอ และมีลักษณะกตัญญูกันอย่างไร (Trinder, 2000 : 51) ซึ่งการศึกษาสังคมศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์กระแสหลักในเมืองไทยมองข้ามไป

- **ประเด็นวิพากษ์ที่ 2 :** หวย คือสิ่งประกอบสร้างทางสังคม ความสำคัญของการศึกษาผ่านประสบการณ์ การนิยามความหมายของคนตัวเล็กตัวน้อย

แล้ว “ความเป็นจริง” ของหวย เป็นอย่างไร?

ตอบตอนต้นบทอย่างนี้คงยาก เนื่องจาก “ความเป็นจริง” คือ สิ่งประกอบสร้างความหมายทางสังคมวัฒนธรรม (Socio-Cultural Construction) จะเข้าถึง “ความเป็นจริง” ดังกล่าวได้ ก็ต้องให้ความสำคัญกับผู้คน และเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรมต่างๆ ที่เข้ามามีส่วนในการประกอบสร้างเป็นชุดความจริงดังกล่าว

หากแต่ที่ผ่านมา การศึกษาทางเศรษฐศาสตร์ก็ดี สังคมศาสตร์ก็ดี ในกระแสหลักของสาขาเหล่านี้ ไม่เพียงยังติดกับดักวิธีคิดแบบคู่ตรงข้ามดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ยังติดอยู่ในวิธีคิดเชิงกลไกโครงสร้างนิยม (Structuralism) ซึ่งมีปัญหาไม่สามารถอธิบายความซับซ้อนเลือนลางของผู้คน อัตลักษณ์

สังคม วัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคโลกาภิวัตน์ ที่คน สิ่งของ และความรู้ ความหมายต่างๆ เดินทางข้ามไปข้ามมา ผสมปนเปกันไปหมด

การศึกษาทางเศรษฐศาสตร์ที่ดี สังคมศาสตร์ที่ดี ยังถูกรอบงำโดยผู้รู้ (knower) ที่มาจากสถาบันการศึกษาต่างๆ ซึ่งเป็นองค์กรที่มีอำนาจในการนิยามความรู้ที่สังคมใหญ่ยอมรับเชื่อถือ ทำให้มุ่งเน้นความรู้ (inclusion) ผลิตซ้ำชุดความรู้แบบเดิมๆ ในขณะที่เดียวกันก็มีมิติของการกีดกัน (exclusion) มองไม่เห็น ความรู้อื่นๆ ที่มาจากฐานราก จากบุคคลที่มีประสบการณ์ตรงในเรื่องนั้น หรือถ้ามองเห็นก็เห็นอย่างมีอคติ เช่น เป็นความรู้ที่ไม่เป็นระบบ ไม่น่าเชื่อถือ พิสูจน์ไม่ได้ งามาย ฯลฯ ทำให้ผู้ที่ไม่ใช่อำนาจในความรู้นั้นก็กลายเป็นคนอื่น (other)

ตรงนี้เป็นจุดสำคัญ เพราะเศรษฐศาสตร์การเมืองเน้นหลักคิดเรื่องความขัดแย้งระหว่างชนชั้น (class) หากแต่เพิ่มนิสต์ได้ขยายพรมแดนความรู้ในเรื่องความขัดแย้งว่าไม่ได้มีแค่ขัดแย้งระหว่างชนชั้น หากแต่มีความขัดแย้งระหว่างเพศสภาพ ชาติพันธุ์ อายุ รูปแบบรสนิยม (Life Style) ซึ่งความแตกต่างหลากหลายนี้ถูกอธิบายผ่านการรวมกลุ่ม – กีดกัน และ การสร้าง/ปะป้ายความเป็นคนอื่น (Other) ซึ่งเป็นรูปแบบของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ⁵

เมื่อเทียบกับการศึกษาเรื่องหอย เต่าที่ผ่านหูผ่านตามาพบว่ามักจะติดอยู่ในการวิจัยเชิงสถิติ และแม้จะมีการศึกษาเชิง “คุณภาพ” มากขึ้น ก็ยังติดอยู่ในการศึกษาวิเคราะห์ผ่านกระบวนการกฎหมาย ซึ่งยังเป็นมุมมองของผู้รู้แบบเก่า เป็นมุมมองเชิงกลไกโครงสร้างนิยม และมุมมองของผู้รู้ ถูกครอบงำโดยผู้รู้ ซึ่งเมื่อถามต่อไปว่าผู้รู้เหล่านี้เป็นใคร เราก็จะพบว่าผู้รู้ส่วนใหญ่เป็นคนชนชั้นกลางถึงสูง เป็นกลุ่มที่มีเพศชาย เป็นฝรั่งผิวขาวที่กีดกันผู้คนที่หลากหลายเพศสภาพ หลากหลายชนชั้น ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ฯลฯ อื่นๆ ซึ่งประสบปัญหา ดังที่ได้กล่าวไว้

การจะสร้าง/เติมเต็มความรู้ความเข้าใจเรื่องหอยในประเทศไทย จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ต้องออกจากวิธีคิดแบบเก่า วิธีคิดที่ติดกับดักคู่ตรงข้าม วิธีคิดแบบแยกส่วน และสร้างความเป็นอื่น วิธีคิดที่ให้ ความสำคัญกับผู้รู้ สถาบันความรู้ มากกว่าความรู้จากประสบการณ์ตรง ละเลยมุมมองของผู้หญิง ผู้คนตัว เล็กตัวน้อย คนยากจน คนชายขอบ

⁵ งานชิ้นนี้ใช้ความหมายของความเป็นคนอื่น (other) ตามแนวคิดของ ของ Simone de Beauvoir (1949) โดยเธอมองว่าความเป็นคนอื่น เป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นมา เป็นวิธีคิดที่ตกทอดมาแต่โบราณในทุกประเทศ และถูกรอบโดยแนวคิดคู่ตรงข้าม (dualism) ที่แบ่งสิ่งต่างๆ ออกเป็นขั้วๆ ที่ขาดจากกันอย่างมีอคติ ความเป็นคนอื่นที่มองแบบแยกส่วนเช่นนี้ เป็นมายาคติ เนื่องจากทำให้มองไม่เห็นความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และนำไปสู่การกดขี่อีกฝ่ายที่มีสถานะสังคม มีอำนาจเชิงโครงสร้าง เศรษฐกิจสังคมด้อยกว่า เช่น ผู้หญิง ชนเผ่าพื้นเมือง คนยากจน ดูเพิ่มเติมในงานเขียนของ Simone de Beauvoir (1949) *The Second Sex* จาก <http://www.feministzine.com/feminist/books/The-Second-Sex-Simone-de-Beauvoir.html>

ด้วยเหตุนี้ การเข้าถึง “ความเป็นจริง” ทางสังคมวัฒนธรรมของหอย ที่ซับซ้อนและมีพลวัตสูงโดย ไม่ละเลยคุณค่าของคนตัวเล็กๆ คนชายขอบทั้งหลาย จึงต้องใช้วิธีการ (Approach) ที่เข้าถึงมุมมองของ คนใน ซึ่งในการศึกษาคั้งนี้ได้เลือกใช้แนวการศึกษามานุษยวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Anthropology) โดยเลือกพื้นที่หมู่บ้านที่นักวิจัยคุ้นเคยและใช้ชีวิตร่วมกับชุมชนมาไม่น้อยกว่า 5 ปี ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

● **ประเด็นวิพากษ์ที่ 3** การจัดการเศรษฐกิจครัวเรือนก็คือเรื่องส่วนรวม : Personal is Political

ดังที่กล่าวถึงปัญหาเกี่ยวกับวิธีคิดแบบคู่ตรงข้ามในช่วงก่อนแล้ว วิธีคิดที่มีปัญหาอีกเรื่อง ก็คือ การ มองพื้นที่ต่างๆ แยกส่วนออกจากกัน เช่น พื้นที่ส่วนตัว แยกออกจากพื้นที่ครอบครัว พื้นที่ชุมชน พื้นที่ ส่วนรวม พื้นที่สาธารณะ ซึ่งการมองแบบคู่ตรงข้ามก็เป็นหนึ่งในวิธีคิดแบบแยกส่วนนี้ด้วย

แนวคิดการแบ่งพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะแบบแยกส่วน แบบคู่ตรงข้าม นอกจากจะไม่ สอดคล้องกับสภาพการณ์จริงในชีวิตประจำวันของผู้คนทั่วไป ที่มีได้อยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งตลอดเวลา หากแต่มีการเคลื่อนไหวอยู่ในพื้นที่ของชุมชน และเครือข่าย ดังนั้นการกำหนดให้ผู้หญิง ผู้ชาย (รวมทั้ง ชาวเขา คนต่างด้าว กลุ่มชาติพันธุ์ ฯลฯ - เพิ่มเติมโดยผู้เขียน) อยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งอย่างตายตัว จึงเป็น การสร้างความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง (ศรีนพร พุ่มมณี, 2550: 17)

ตัวอย่างงานศึกษาของ วิเศษ สุจินทรัพย์ (2544) ที่ศึกษาเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวในพื้นที่ สาธารณะ ผู้หญิงในการจัดการป่าชุมชน ซึ่งพบว่า ผู้หญิงหมู่บ้านทุ่งยาว จังหวัดลำพูน ได้รับความ เดือดร้อนจากเงื่อนโซ่ที่รัฐและทุนได้ทำการปิดล้อมและขยายพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มมากขึ้น ทำให้ผู้หญิงไม่ สามารถเข้าไปเก็บของป่ามาหาเลี้ยงครอบครัวได้อย่างเคย อีกทั้งการจัดการป่าชุมชนที่ผ่านมามักอยู่ในมือ ของผู้ชายซึ่งมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับกฎระเบียบในการตัดไม้ ขณะที่ผู้หญิงให้ความสำคัญในการ จัดการป่าชุมชนในแง่มุมมองของความอยู่รอดของครอบครัวและชุมชนที่จำต้องใช้ป่าในการอุปโภคบริโภคใน ชีวิตประจำวัน (วิเศษ สุจินทรัพย์ 2544 อ้างใน ศรีนพร พุ่มมณี, 2550: 16) มองในแง่นี้ก็เห็นว่าพื้นที่ เศรษฐกิจ (ซึ่งไม่ใช่ในความหมายแค่ตัวเงิน) ของผู้หญิงไม่สามารถถูกทำให้เข้าใจได้แค่การมองว่าผู้หญิง อยู่แต่ในบ้าน ในครัวเรือน แต่พื้นที่เศรษฐกิจครัวเรือนเชื่อมโยง และทับซ้อนกับปฏิบัติการในพื้นที่ สาธารณะในเรื่องการจัดการป่า

งานศึกษาผู้หญิง พื้นที่ และการพัฒนาเมือง ในพื้นที่เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนของ ศรีนพร พุ่มมณี (2550) พบว่าผู้หญิงแม่ฮ่องสอนในอดีตมีภารกิจหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการจัดการภายในครัวเรือน เช่น งานบ้าน การดูแลสมาชิกในครัวเรือน การทำเกษตร รับจ้างนอกบ้าน เก็บของป่า ซึ่งเป็นบทบาทที่ยืดโยง ผู้หญิงกับอุดมการณ์ความเป็นเมียและแม่เสมอมา นอกจากนี้พวกเขายังมีบทบาทเด่นในฐานะผู้ทำนุบำรุง

พุทธศาสนาผ่านการทำบุญและร่วมกิจกรรมอุทิศตนเพื่อการกุศลต่างๆมากมาย ในขณะที่เดียวกัน ผู้หญิงก็มีการสะสมองค์ความรู้ภายใต้ภารกิจเหล่านี้ แต่ต่อมากการพัฒนาโดยรัฐและระบบตลาดได้เข้ามาแทรกแซงก่อให้เกิดกระแสการท้องเที่ยวขึ้น จนเกิดการประดิษฐ์สร้างความเป็นไทใหญ่จนเกินความจำเป็นและเกินความเป็นจริง พวกเขาต้องปรับตัวเข้าสู่ภาคการผลิตสมัยใหม่ โดยใช้องค์ความรู้ที่สะสมมาพัฒนา ต่อยอด เช่น เรื่องการทำอาหาร การตัดเย็บเสื้อผ้าไทใหญ่ ระหว่างนี้ พวกเขายังได้เข้าร่วมกับโครงการพัฒนาเมือง โดยเฉพาะ โครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองนำอยู่ ที่ทำให้พวกเขาสะสมประสบการณ์การบริหารกองทุน จัดการดูแลงบประมาณ ตลอดจนเชื่อมประสานหน่วยงานภาครัฐไปทำงานกับเครือข่ายอื่นๆได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้หญิงเริ่มมีความหมายในการเป็นผู้นำชุมชน ผู้มีพลังในการพัฒนาชุมชนเมืองขึ้นมา การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการสร้างความหมายทางสังคมวัฒนธรรมของผู้หญิงในรูปแบบใหม่ ซึ่งยังคงสัมพันธ์อยู่กับการปรับเปลี่ยนบทบาทในครอบครัว ที่ผู้ชายเกิดการรับรู้ถึงการทำงานของหญิงในพื้นที่สาธารณะที่เป็นประโยชน์โดยรวม ผู้ชายจึงก้าวเข้ามาร่วมรับผิดชอบภารกิจในครัวเรือนเท่าที่จะทำได้ เป็นการสร้างทัศนคติแบบใหม่ข้ามผ่านเส้นแบ่งระหว่างพื้นที่ส่วนตัวกับพื้นที่สาธารณะตามค่านิยมเดิม (ศรีนพร พุ่มมณี, 2550: 137-145)

อีกตัวอย่างงานเขียนหนึ่งคือ Karim (1995) ซึ่งมาศึกษาผู้หญิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ Karim ไม่เพียงโต้แย้งว่าผู้หญิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีชีวิตที่ผสมปนเปทั้งพื้นที่ในบ้านและนอกบ้าน นอกจากนี้แล้ว บทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงก็มีได้มีลักษณะเป็นโครงสร้างลำดับชั้น (Hierarchy) หรือแสดงออกอย่างเป็นทางการ (Formal) ตามครรลองของสังคมตะวันตก รวมทั้งคำจำกัดความต่างๆ เช่น คำว่า “งาน” “ศักดิ์ศรี” “กตขี” “คุ้มค่า” ใน “สายตา” ของผู้หญิง (และผู้ชาย อีกทั้งมีเงื่อนไขใหญ่ๆ คือ อายุ ชาติพันธุ์ และชนชั้นมาร่วมพิจารณาอีก) ในภูมิภาคนี้ก็เชื่อว่าเหมือนๆกับภูมิภาคยุโรปหรือตะวันตกไปเสียหมด แต่กลับมีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้ผู้หญิงและชนชั้นที่ด้อยเอกลิทธิในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สามารถแสดงอำนาจได้ แต่เป็นอำนาจในรูปแบบที่ “มองไม่เห็น”, ไม่เป็นทางการ, ไม่เป็นระบบระเบียบแบบอำนาจรัฐ และไม่เป็นโครงสร้างองค์กรแบบราชการ อำนาจของผู้หญิงเป็นอำนาจที่แสดงผ่านยุทธวิธี “เงียบ” และถอนตัวจากการให้ความสนับสนุนในกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะกิจกรรมทางการเมืองและศาสนา ซึ่งการกระทำดังกล่าวสร้างความวิตกและเดือดร้อนต่อผู้ชาย เพราะกิจกรรมดังกล่าวจำเป็นต้องพึ่งการสนับสนุนจากผู้หญิง ไม่ว่าจะมาจากผู้หญิงที่เป็นภรรยาหรือจากสมาชิกกลุ่มผู้หญิงในชุมชน (Karim, 1995 : 12 , 13-14 และ 28)

จะเห็นได้ว่า ในยุคปัจจุบัน มีการทบทวนแนวคิดว่าการศึกษารื่องบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่สามารถ “ลอกแบบ” แนวคิดทฤษฎีจากตะวันตกมาใช้อธิบายให้เกิดความเข้าใจได้ทั้งหมด เนื่องจากบทบาทของผู้หญิงในภูมิภาคนี้ไม่ได้มีลักษณะแบ่งแยกระหว่างพื้นที่ “นอก

บ้าน” (Public Sphere) กับ พื้นที่ “ในบ้าน” (Domestic Sphere) หรือใช้แนวคิดคู่ตรงข้ามระหว่าง “ธรรมชาติ” กับ “วัฒนธรรม” อย่างที่แนวคิดแบบตะวันตกใช้ (วิสุทธิ์ เหล็กสมบูรณ์, 2545 : 32)

และเมื่อสังคมเป็นความสัมพันธ์ที่มีการเชื่อมโยงกันด้วยอำนาจมากมาย แนวคิดการแบ่งพื้นที่ ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะแบบแยกส่วน แบบคู่ตรงข้าม เป็นการแบ่งที่ซ้อนทับกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ อยู่เสมอ การจัดจำแนกว่าอะไรเป็นพื้นที่เศรษฐกิจในครัวเรือน อะไรไม่ใช่เศรษฐกิจครัวเรือน ซึ่งมักจะเป็น การนิยามโดยคนนอก ก็คือการใช้อำนาจกดทับลงไป ซึ่งนอกจากจะไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์จริงใน ชีวิตประจำวันของผู้คนทั่วไปแล้ว ยังทำให้เกิดผลกระทบตามมา

ทั้งนี้ หมายรวมถึงการแบ่งระบบเศรษฐกิจเป็นแบบในครัวเรือน นอกครัวเรือนโดยแยกส่วนกัน สิ้นเชิงอีกด้วย

● **ประเด็นวิพากษ์ที่ 4** : การบริโภคไม่ใช่เรื่องไร้สาระเสมอไป แต่มีสัญลักษณ์หรือความหมาย ทางสังคมซ่อนอยู่

“เวลาเห็นผู้คนจับจ่ายใช้สอย เช่น ผู้ชายซื้อรถหรูๆ ผู้หญิงสาวซื้อเครื่องสำอาง แม่บ้านซื้อหอย คน รวยเล่นหุ้น วัยรุ่นซื้อ i-Pad คุณคิดถึงอะไร?”

การบริโภคในทางสังคมวิทยาไม่ได้มีความหมายแต่เพียงแค่การนำวัตถุสิ่งของมากิน มาดื่ม มาเสพ มาอุปโภคบริโภคเท่านั้น แต่มันมีความหมายทางวัฒนธรรมซ่อนอยู่ (Campbell 1983, 1987 อ้างใน Corrigan 1998 : 2, 9-16) Campbell เป็นคนหนึ่งที่มองเห็นประเด็นนี้ โดยเขาจำแนกลักษณะของการ บริโภคสินค้าออกเป็นสองลักษณะ คือ

1. การบริโภคนำมาเพื่อความจำเป็นใช้ (Necessities) เป็นการบริโภคเพื่อให้ได้รับความพึงพอใจ (Satisfaction) ทางร่างกายและจิตใจอย่าง “พอเพียง” เช่น ต้องกินอาหารเพราะหิว พอกินเสร็จก็อิ่ม
2. การบริโภคนำมาเพื่อความหรูหรา (Luxuries) เน้นให้ได้ความสุขสมหวัง (Pleasure) มากกว่า ความสะดวกสบาย (Comfort) ธรรมดา เช่น นอกเหนือไปจากการรับประทานอาหารให้อิ่มท้อง แล้ว ก็ต้องเน้นให้มีบริการ มีการตกแต่งบรรยากาศห้องอาหารอย่างสวยงามน่าพิศมัยในเวลา รับประทานอาหาร

งานศึกษาของ Illouz (1997) ก็เป็นอีกงานหนึ่งที่กล่าวถึงความหมายทางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ใน การบริโภคนำมาและบริการ โดยเขาได้ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่าง ทุนนิยม การบริโภคนิยม และการให้ ความหมายเรื่อง “ความรัก” ว่า ในบริบทสังคมทุนนิยมอุตสาหกรรมตะวันตกนั้น การแต่งงานเป็นเรื่องของ การบริโภคแบบฉาบฉวยชั่วคราวที่ถูกรื้อถอนด้วยการให้ความหมายเกี่ยวกับความรักเชิงโรแมนติก

โดยมีกระบวนการสองอย่างเข้ามาเกี่ยวข้องคือ 1. การทำให้การบริโภคสินค้าและบริการต่างๆกลายเป็นเรื่องความรักเชิงโรแมนติก และ 2. การทำให้ความรักเชิงโรแมนติกกลายเป็นสินค้าและบริการ โดยทั้งสองกระบวนการนี้เกี่ยวข้องกับอำนาจในการให้ความหมายของชนชั้นต่างๆในสังคม ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา สามารถผลิตซ้ำความหมายเก่าๆขึ้นมาได้อีก ขึ้นอยู่กับว่าความหมายนั้นๆ สามารถตอบสนองการผลิตแบบมวลชน ธรรมเนียม ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึก วิธีคิด และวิถีใช้ชีวิตของคนในสถานภาพที่มีกำลังซื้ออย่างน้อยเพียงไร

Illouz (1997) กล่าวถึงการให้ความหมายเกี่ยวกับความรักในสังคมอเมริกันว่ามีอยู่ด้วยกันสองรูปแบบใหญ่ๆ คือ

1. รักเป็นสิ่งที่อยู่เหนือการให้เหตุผล เป็นเหมือนไฟอันเร่าร้อน มีแรงดึงดูดดั่งแม่เหล็กและนำพิศวางดั่งต้องมนต์มายา
2. รักเป็นรูปแบบหนึ่งของการทำงาน คู่สมรสเป็นเสมือนผู้ทำธุรกิจร่วมกันในการที่จะสร้างรายได้และสร้างชีวิตให้เป็นสรวงสวรรค์บนดิน

โดยความหมายแรกมักถูกยึดถือโดยกลุ่มที่มีอำนาจในการจับจ่าย ส่วนความหมายที่สองนั้นมักจะถูกยึดถือโดยกลุ่มที่มีรายได้น้อยเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีกลุ่มชนชั้นกลางรุ่นใหม่ที่เงื่อนไข วิธีคิดและการศึกษาในระบบทุนนิยมได้เปิดทางให้คนกลุ่มนี้สร้างความหมายเกี่ยวกับ “ความรัก” ในแบบฉบับของตัวเองในรูปแบบต่างๆได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การบริโภคจับจ่ายอาหาร ตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้แก่คนรัก วางอยู่บนความหมายทางสังคมวัฒนธรรม หรือความเชื่อที่มีอยู่หลายชุด แล้วแต่เงื่อนไข บริบทกาลเทศะ (Space & Time) โดยมีโครงสร้างสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง

อีกงานหนึ่งที่ยากยกมาอ้าง คืองานของ Naomi Wolf ไม่ว่าจะ เป็น *The Beauty Myth : how images of beauty are used against women* (1992) หรือ *Promiscuities : the secret struggle of womanhood* (1998) ที่สะท้อนภาพของผู้หญิงในยุคหลังสมัยใหม่ (Post modernity) ในสังคมอเมริกันที่พยายามตอบโต้อำนาจครอบงำที่คอยกดขี่กักขังผู้หญิงไว้กับมายาคติเรื่อง “ความสวยความงาม” และ “ความอีโรติก” ที่แปลกแยก (Alienation) จากตัวตนของผู้หญิงแล้วยังทำให้ผู้หญิงแก่งแย่งแข่งขันขัดแย้งกันภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่เข้ามาสอดรับและผลิตซ้ำมายาคติเหล่านี้ให้อยู่ในรูปแบบสินค้า ในรูปของกรรมสิทธิ์และการครอบครองเชิงปัจเจก การกีดกันแบ่งแยกเขาแบ่งแยกเราอย่างรุนแรง พร้อมทั้งอัดฉีดความอยากได้ใคร่มีของผู้หญิงให้โชติช่วงอยู่ไม่รู้จบ แต่ในขณะที่เดียวกัน Wolf ก็พบว่าระบบทุนนิยมโดยตัวของมันเองนั้นได้เอื้อต่อการเปิดโอกาสให้มีการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ๆ การตีความ การให้ความหมายใหม่ๆ ของผู้บริโภคนิตินค้าในเชิงวัฒนธรรมอย่างมีพลวัตและหลากหลาย และตรงจุดนี้เอง ที่ผู้หญิงสามารถที่จะสรรค์สร้างความหมายทางสังคม (Social Meanings) รวมทั้งวาทกรรม (Discourses) ในรูปแบบต่างๆ เพื่อเปิดพื้นที่ทางสังคมให้พวกเธอแต่ละคนมีอำนาจที่จะอยู่ร่วมกันกับเพื่อนมนุษย์อย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น

และเติบโตไปพร้อมกับความรู้สึกถึงคุณค่าของตัวเองที่เชื่อมโยงกับผู้อื่นในสังคม ในวิถีทางที่เป็นแบบฉบับของพวกเขาเอง นัยยะของการสร้างอัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตน (Identity) โดยเฉพาะอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ (Gender Identity) ผ่านการบริโภคสินค้าและบริการความงามอันเป็นการต่อรองอำนาจมิติหนึ่งในชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมบริโภคนิยมทั้งหลาย

งานวิจัยของ วิสุทธิ (254ก) ที่ศึกษาการสร้างความหมายว่าด้วยเครื่องญาติและครอบครัวในเครือข่ายแม่ค้าชาวฉะเชิงเทรา (เย้า) ในชุมชนเมืองเชียงใหม่ สะท้อนให้เห็นว่า ผู้หญิงฉะเชิงเทราที่มีลักษณะการบริโภคหรือการจับจ่ายใช้สอยสินค้าและบริการในรูปแบบที่หลากหลายไปตามวัยและรสนิยม มีตัวอย่างของการบริโภคมากมายที่กำกวมหรือผสมผสานกันระหว่างการบริโภคในแบบเชิงใช้สอย (Use-value) กับการบริโภคเชิงวัฒนธรรม (Cultural Value) อย่างไรก็ตาม การบริโภคสินค้าและบริการของพวกเขาล้วนเกี่ยวข้องกับ การต่อรองอำนาจเพื่อให้ได้สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง และเป็นการค้าจุนความอยู่รอดของสมาชิกคนอื่นๆในครอบครัวอีกด้วย

นอกจากนี้ งานวิจัยของ Amporn (2007) ได้นำเสนอการสร้างความหมายของแรงงานอพยพชาวไทใหญ่ในเชียงใหม่ ผ่านการฟังเพลง ซึ่งถือเป็นการบริโภคสินค้าสมัยนิยมแบบหนึ่ง โดย Amporn พบว่า กลุ่มแรงงานไทใหญ่พลัดถิ่นเหล่านี้ได้สร้างความทรงจำ สำนึกของความเป็นคนไทใหญ่ผ่านเพลงสตริงไทใหญ่ ที่วางอยู่บนแนวคิดเรื่อง “Homeland” และ “Nation” เพลงไทใหญ่ เป็นเสมือนสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและเป็นการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ท่ามกลางชีวิตทันสมัยในยุคโลกาภิวัตน์ (Amporn, 2007 อ้างใน กิ่งแก้ว ทิศตั้ง, 2553: 22)

ในแง่นี้ จึงน่าสนใจว่า เหตุที่ผู้คนซื้อหอย ก็คงไม่น่าจะเกี่ยวข้องกับเฉพาะเรื่องเงินๆทองๆ อย่างเดียว และไม่ได้มีแต่ด้านที่ผู้ซื้อเป็นผู้ถูกกระทำฝ่ายเดียว แต่ผู้ซื้อเองก็มีการต่อรองที่จะสร้างหรือช่วงชิงความหมายทางสังคม (Social Meanings) ต่างๆ ซึ่งความหมายนี้อาจจะมีอยู่ด้วยกันหลายชุด แต่ละชุดก็มีผู้สร้างและเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความหมายที่ผู้หญิงที่ซื้อหอยเป็นผู้สร้างหรือผลิตซ้ำ ซึ่งเป็นความหมายที่งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการเข้าถึง เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจแง่มุมทางสังคมวัฒนธรรมของหอยผ่านประสบการณ์และการตีความของผู้เล่นในฐานะที่เป็นผู้กระทำการ (Actor/Agency) ให้ได้มากที่สุด

ดังนั้น เพื่อที่จะสร้างความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องหอยกับสังคมไทย ให้เข้าถึง “ความจริง” ทางสังคมวัฒนธรรมที่ครอบคลุมกลุ่มคนที่หลากหลายซับซ้อนมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงชาติพันธุ์ที่เป็นคนชายขอบ และข้ามพ้นกับดักทางความคิดต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น วิธีคิดแบบคู่ตรงข้าม การสร้างความเป็นอื่น การยึดติดโครงสร้างนิยมแบบแยกส่วน วิธีคิดแบบเหมารวม (Universalism) การวิจัยครั้งนี้จึงเลือกใช้ การศึกษาแนวมานุษยวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Anthropology) อันเป็นสาขาที่มีจุดเด่นในแง่ของการสะท้อนมุมมอง วิธีคิด ประสบการณ์ของคนใน ในฐานะที่เป็นผู้กระทำการ (Actor/Agency) โดยนำกรอบ

คิดเศรษฐกิจการเมืองแนวสตรีนิยม (Feminist Political Economy) มาปรับใช้ โดยมุ่งศึกษาเรื่องทนายในฐานะที่เป็นการสร้างความหมายและปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรมของผู้หญิงที่ต่อรอง ตอบโต้กับโครงสร้างและระบบอำนาจต่างๆ โดยมีคำถามว่า ภายใต้บริบทการพัฒนา ผู้หญิงไทใหญ่ไร้สัญชาติใช้การพนันโดยเฉพาะหอยใต้ดิน เป็นเครื่องมือในการจัดการการเงินในครัวเรือน รวมทั้งปรับตัว และดำรงรักษาความเป็นครอบครัวเอาไว้ได้อย่างไร ปรากฏการณ์การหอยใต้ดินดังกล่าวมีความเชื่อมโยงการเล่นพนันของคนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนและกับโครงสร้างอำนาจระดับต่างๆ ในสังคมอย่างไรบ้าง

- บริบทพื้นที่ และรู้จักกลุ่มเป้าหมาย-

เมื่อพูดถึงแม่ฮ่องสอน หลายท่านอาจจะนึกถึงปาย ซึ่งเป็นอำเภอที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดฮิตติดอันดับ เรียกได้ว่าใครมาแม่ฮ่องสอน ไม่ได้ไปปายเหมือนไม่ได้ไปแม่ฮ่องสอน แต่จริงๆ แล้ว แม่ฮ่องสอนมีอำเภออื่นๆ ที่มีความสำคัญทางสังคมวัฒนธรรมไม่น้อยไปกว่ากัน หนึ่งในนั้นคืออำเภอปางมะผ้า ซึ่งอยู่ทางเหนือห่างจากอำเภอปายไปราวสี่สิบลี้ดกิโลเมตร

อำเภอปางมะผ้า มีบ้านสบป่องซึ่งมีถนนทางหลวงขนาดสองเลนเป็นเส้นทางเชื่อมผ่านจากอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ผ่านอำเภอปาย ไปยังอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นถนนตัดผ่าน สบป่องเป็นหมู่บ้านที่ชาวไทใหญ่จากอำเภอปายมาตั้งรกรากตั้งแต่นั้นปี พ.ศ. 2500 คือได้ประมาณห้าสิบลี้ปีกว่าปีแล้ว เป็นบริเวณที่ราบลุ่มหุบเขามีแม่น้ำสองสายใหญ่มาบรรจบกัน ชาวบ้านในอดีตใช้เป็นที่ขุดลำเหมือง ทำนา และเก็บของป่า อย่างไรก็ตาม สบป่องก็เป็นหมู่บ้านใหม่เมื่อเทียบกับหมู่บ้านไทใหญ่อื่นๆ ในอำเภอ อย่างเช่น หมู่บ้านแม่ละนาที่มีอายุมากกว่าสองร้อยปี ในขณะที่หมู่บ้านสบป่องมีอายุราวห้าสิบลี้ปี อาจกล่าวได้ว่าสบป่องเป็นหมู่บ้านที่เป็นศูนย์กลางใหม่ที่รัฐมีส่วนสำคัญในการจัดตั้งขึ้นให้เป็นศูนย์กลางด้านการเมืองปกครอง เศรษฐกิจ การคมนาคม แต่ที่นี้ไม่ใช่ศูนย์กลางทางศิลปวัฒนธรรม

และเนื่องจากอำเภอปางมะผ้าเป็นอำเภอที่พรมแดนหลายสิบลี้กิโลเมตรติดกับประเทศเพื่อนบ้าน พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าของรัฐ ที่ยังไม่มีเอกสารสิทธิและการรับรองสิทธิทำกินของชาวบ้าน สภาพพื้นที่เป็นป่าเขาสูงและถ้ำมากมายเหมาะแก่การเพาะปลูกฝิ่น ตลอดจนชุกช่อน ขนถ่ายยาเสพติดจากประเทศเพื่อนบ้าน ประกอบกับเป็นพื้นที่ที่มีชาวไทใหญ่และกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อพยพหนีภัยสู้รบจากพม่าหลบหนีเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ในสายตาของรัฐ พื้นที่แห่งนี้จึงเป็นที่จับตามองในเรื่องความมั่นคงของชาติ ไม่ว่าจะเป็นการตัดไม้ทำลายป่าและด้านยาเสพติด ส่งผลให้เกิดการตั้งหน่วยงานภาครัฐ เช่น สถานีตำรวจโรงเรียน สถานีอนามัย ตลอดจนโครงการพัฒนาต่างๆ ขึ้น โดยเฉพาะในช่วงปี 2510 เป็นต้นมา

หลังปี 2519 ผู้คนในบ้านสบป่องเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ปีละหลังสองหลัง ซึ่งคนที่อพยพเข้ามา ก็ไม่ได้มีเฉพาะชาวไทใหญ่ แต่มีทั้งคนเมือง (ชาวไทยพื้นราบ) จีนยูนนาน (จีนฮ่อ) คนไทยภาคกลาง เข้ามาค้าขาย บางคนก็เป็นข้าราชการที่มารับราชการตามหน่วยงานต่างๆ และพาครอบครัวมาด้วย ข้าราชการ

บางคนมาตั้งรกรากแต่งงานอยู่กินกับชาวบ้านที่บ้านสบป่องนี้ก็มีหลายราย⁶ ปัจจุบันประชากรในหมู่บ้านมีอยู่ 1,697 คน 962 ครัวเรือน⁷ มีชาวไทใหญ่เป็นประชากรหลัก รองลงมาเป็นคนเมือง กลุ่มลื้อ จินยูนนาน ในกลุ่มไทใหญ่นี้มีชาวไทใหญ่ที่ยังไม่ได้สัญชาติไทย หรือที่เรียกกันว่า "ไตนอก" อยู่ราวสี่ร้อยคน⁸ หรือราวหนึ่งในสี่ของประชากรทั้งหมด

คน "ไตนอก" เหล่านี้มีอาชีพหลักคือขายแรงงาน ถ้าเป็นชายก็มักจะก่อสร้าง ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในท้องถิ่นว่าเป็นแรงงานรับจ้างฝีมือดีที่ทั้งส่วนราชการและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ นิยมเรียกใช้ ส่วนผู้หญิงก็มักจะรับจ้างทั่วไป โดยเฉพาะรับจ้างเก็บเกี่ยวผลผลิตในไร่ เช่น กระทบม แครอท ถั่วแดง ชิง ส้ม ให้กับคนเมือง ลื้อ นอกจากนี้ก็มีงานลูกจ้างตามร้านค้า ร้านอาหาร เกสต์เฮาส์ เป็นแม่บ้านทำความสะอาด ดูแลลูกให้กับบรรดาข้าราชการที่อยู่ในท้องถิ่น

ถามว่าแล้วกลุ่มที่ได้สัญชาติแล้วไปไหน ส่วนใหญ่กลุ่มที่ได้สัญชาติจะเป็นคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ จะนิยมไปหากินในเมืองใหญ่อย่าง เชียงใหม่ กรุงเทพฯ เพราะได้เงินมากกว่า และอาจจะมีเหตุผลอื่น ๆ อีก เช่น อยากเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ต้องการอิสรภาพ หรือแม้แต่บางคนมีเรื่องบาดหมาง ไม่สบายใจอยู่ในพื้นที่ก็ย้ายไปทำงานในเมืองก็มี

นอกจากกลุ่มไทใหญ่แล้ว บ้านสบป่องยังมีกลุ่มคนเมืองที่เป็นผู้ประกอบการร้านค้า ชูซ่อมรถ ข้าราชการ เจ้าของเกสต์เฮาส์ คนเมือง คนไทใหญ่ทั้งที่มีสัญชาติไทยหรือไม่สัญชาติไทย ที่ความเกี่ยวพันกันหลายด้าน ทั้งในมิติงานในฐานะนายจ้าง ลูกจ้าง ในมิติของการแต่งงานก็มี ส่วนกลุ่มลื้อและจินยูนนานเป็นกลุ่มที่อพยพมาจากดอยที่สูงกว่าหรือไม่ก็มาจากต่างอำเภอ ต่างจังหวัด หลักๆคือมาค้าขายและซื้อที่ปลูกบ้านเพื่อญาติพี่น้องได้ใช้เป็นที่พักอาศัยเวลามาเรียนหนังสือ มาโรงพยาบาล หรือไปติดต่อหน่วยราชการต่างๆ จะได้สะดวก ไม่เสียเวลาเดินทางไกลในการไปกลับในวันเดียว จะว่าไปลื้อกับจินยูนนานไม่สู้

⁶ หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน . ประวัติหมู่บ้าน อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ , สิงหาคม 2540) หน้า 40.

⁷ ข้อมูลจากเว็บไซต์ อบต. สบป่อง http://www.soppong.go.th/index.php?_mod=datadetail เมื่อ 21 เมษายน 2556

⁸ ผลประโยชน์จากการปกครองและการใช้แรงงานราคาถูกจากคนไทใหญ่ที่ยังไม่ได้สัญชาติไทยเหล่านี้ ทำให้เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นไม่พยายามที่จะรายงานความชัดเจนถึงจำนวนและคุณภาพชีวิตของคนเหล่านี้ ดูเพิ่มเติมใน Hans-Dieter Bechstedt and Wisoot Legsomboon Ethnic minorities and cross-border migration, gender and human rights: Case studies from Northern Thailand. paper presented to the international conference on ' Transborder Issues in the Greater Mekong Sub-region ' , June 30-July 2, 2005 , Mekong Sub-region Social Research Center (MSSRC) , Ubon Ratchathani University, Thailand.

มีความสัมพันธ์ด้านอื่นๆนอกจากเรื่องงาน ใกล้ชิดกับคนไทใหญ่เท่าไรนักเมื่อเทียบกับคนเมือง มีหน้าข้า ยังมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้ง ตีฉันทินทากันให้เห็นอยู่เป็นประจำ ในเรื่องสิทธิที่ดินทำกิน การสร้างบ้านเรือน อาศัยรุกล้ำ การจัดการน้ำ การทะเลาะวิวาทของวัยรุ่น

ถึงแม้บ้านสบป่องจะมีชาวไทใหญ่เป็นผู้นำชุมชน (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน) อย่างต่อเนื่องมาหลายสิบปีแล้ว (เว้นแต่ปัจจุบัน กำนันเป็นชาวลีซู ส่วนผู้ใหญ่บ้านเป็นไทใหญ่) แต่ก็เป็สภาพสะท้อนการที่รัฐเข้ามาเชื่อมต่อกับกลไกการปกครองของชาวบ้านในสบป่อง ผ่านการแต่งตั้งให้ผู้นำชาวบ้านเป็นคนของรัฐ เช่น ตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้านโดยขึ้นกับรัฐส่วนกลาง และใช้กระบวนการให้สัญชาติไทยเป็นเครื่องมือ ทำให้บรรดาผู้นำและกลุ่มคนไทใหญ่ที่มีสัญชาติไทยได้สิทธิประโยชน์จาก "ความเป็นคนไทย" มากกว่า ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำต่ำสูงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมขึ้นระหว่างคนไทใหญ่ที่ได้รับสัญชาติไทยกับกลุ่มที่ไม่ได้รับสัญชาติไทย ทั้งๆที่ต่างก็มีภูมิหลังบรรพบุรุษเป็นไทใหญ่จากรัฐฉาน ประเทศพม่าด้วยกันทั้งสิ้น

ไทใหญ่ที่ไม่ได้ถือบัตรประชาชนไทย หรือในที่นี้ขอเรียกว่า "ไตนอก" จึง "กลายเป็นคนอื่น" (Otherness) ในสายตาไทใหญ่ที่ได้รับสัญชาติไทย ทั้งๆที่ชาวไทใหญ่ในกลุ่ม "ไตนอก" เป็นผู้ค้าชูโครงสร้างเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมของหมู่บ้าน แต่คุณภาพชีวิตของชาวไทใหญ่ในกลุ่ม "ไตนอก" กลับไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร กลายเป็นชนชายขอบของการพัฒนา ยากที่จะเข้าถึงสิทธิความเป็นพลเมือง สิทธิในทรัพยากร สิทธิชุมชนต่างๆ แม้ว่ากลไกผู้นำการปกครองดังกล่าวจะมีส่วนช่วยจัดการความขัดแย้งในด้านต่างๆ แต่ก็เป็ลักษณะการไกลเกลี่ยให้มีการยอมขอม และไม่เคยมมีการแก้ไขปัญหได้ถึงระดับโครงสร้างที่เกี่ยวพันกับการใช้อำนาจรัฐ หรือการสร้างควมหมายใหม่ๆในการตีความวัฒนธรรมประเพณีให้เกิดความยุติธรรมมากขึ้นได้เลย หลายครั้งก็ทำตัวเหมือนหนีปัญหา เช่น กรณีพิพาทเรื่องที่ดิน กรณีวัยรุ่นทำร้ายมีเรื่องกัน ก็มักจะเข้าข้างกลุ่มลีซูผู้มีอิทธิพลทางการเมืองระดับท้องถิ่นมากกว่าคน "ไตนอก"

กลุ่มผู้นำชุมชนในทางปกครองซึ่งเป็นชาวไทใหญ่ จึงกลายเป็นผู้แทนอำนาจรัฐและการเมือง ส่วนกลางมากกว่าจะเป็น "คนของชาวบ้าน" มีหน้าข้า หลายเหตุการณ์ยังไปรีดนาทาเร้นกับคนยากจนเสียอีก เช่น การเกณฑ์แรงงานชาวบ้านไปพัฒนาหรือเดินขบวนรณรงค์ต่างๆ โดยตั้งเงื่อนไขที่ไม่เป็นธรรม อาทิ ถ้าไม่ไปแล้วจะถูกตัดสิทธิการขอสัญชาติ การเรียกเก็บค่าธรรมเนียมอื่นๆที่ไม่มีระบุไว้ในกฎหมาย อาทิ การเซ็นรับรองการเกิดเพื่อเป็นหลักฐานประกอบการยื่นขอสัญชาติไทย เป็นต้น

ชีวิตของคนไทใหญ่ที่ยังไม่มีบัตรประชาชน ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านแห่งนี้ จึงแหวดล้อมไปด้วยความเสี่ยงมากมาย ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมืองการปกครองที่เป็นเบี้ยล่างที่พร้อมจะโดนเจ้าหน้าที่จับกุมหากมีการแจ้ง ด้านเศรษฐกิจที่ขาดแคลนทรัพยากร เงินทุน และความรู้ที่จำเป็นในการยกระดับฝีมือแรงงาน นอกจากนี้ ยังมีความเสี่ยงด้านสุขภาพที่ต้องไปรับจ้างในงานในไร่ในสวนที่ต้องสัมผัสกับสารเคมี ยาฆ่าหญ้า ฆ่าแมลงต่างๆ อีกด้วย

ในเรื่องความเสี่ยงนี้ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2554) มองว่าสังคมไทยปัจจุบัน ในภาวะสามสูง (3 High) ประการแรก โครงสร้างการผลิตในชนบทแฝงค่าเช่าหรือการดูดซับส่วนเกินไว้สูงมาก (High Rent) จากการที่ชาวนาถูกกีดกันไม่ให้เข้าถึงทรัพยากร ขณะที่ไร้กลไกเชิงสถาบันอื่นๆ ควบคุมและถ่วงดุลตลาดตลอดจนมีการครอบงำอุดมการณ์และความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน จนทำให้มองไม่เห็นการทำงานของกลไกตลาดอย่างชัดเจน และส่งผลให้เกิดค่าเช่าแอบแฝงเต็มไปหมด ประการที่สอง ปัญหาที่ตามมายังทำให้เกิดความเสี่ยงสูงในการดำเนินชีวิต (High Risk) ไม่ว่าจะเป็นความเสี่ยงในแง่ของราคาผลผลิตค่าจ้างแรงงาน รวมทั้งการที่อุตสาหกรรมเข้ามาก็ปล่อยสารพิษและสร้างมลภาวะต่างๆ มากมายที่มีอันตรายต่อการดำรงชีวิตประการสุดท้าย ชาวบ้านเริ่มสูญเสียตัวตน (High Loss) หรืออยู่ในสภาพที่ไร้ตัวตน ซึ่ง หมายถึงการไร้อำนาจในการควบคุม ชีวิตตนเอง และไร้ศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ เพราะมีวิถีแบบลูกผีลูกคนปรับเปลี่ยนไปมาระหว่างการเป็นชาวนาแบบพันธะสัญญาและการเป็นแรงงานนอกระบบ ที่อยู่ภายใต้กำกับของกระบวนการโลกาภิวัตน์และตลาดแบบเสรีนิยมใหม่ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2554: 138-140)

ภาพรวม พื้นที่บ้านสบป่อง แห่งนี้ จึงเป็นเมืองชายแดนที่มีทั้งคนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ เรียกได้ว่า “ร้อยพ่อพันแม่” ทั้งที่มีสัญชาติไทย และไม่มีสัญชาติไทย เป็นชุมชนที่เพิ่งก่อตั้งใหม่ อันเป็นผลมาจากการขยายตัวของการค้า ประชากร และการพัฒนาของรัฐ-ตลาด ที่ทับซ้อนลงไปกับการปกครองเดิมของชุมชน โดยขาดการควบคุมที่ชอบธรรม ซึ่งตามมาด้วยความเหลื่อมล้ำต่ำสูง และความเสี่ยงในการดำรงชีพตลอดจนการดิ้นรนต่อสู้ของคนในรูปแบบต่างๆ

- **ผู้หญิงไตนอก : ผู้หญิงไทใหญ่ไร้สัญชาติกับชีวิตเศรษฐกิจสังคมในบ้านสบป่อง**

มองอย่างกว้างๆ โดยใช้สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นตัวแบ่ง ผู้หญิงไทใหญ่บ้านสบป่อง แบ่งเป็นสองกลุ่ม กลุ่มหนึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่า ซึ่งกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มตั้งรกรากที่อยู่มานาน ได้จับจองที่ทางทำกินไว้ก่อน แถมมีเครือข่ายที่พี่น้องเกี่ยวดองกับข้าราชการ และคนไทยพื้นราบที่เป็นพ่อค้า นายทุน บางคนก็มีเส้นสายเป็นนักการเมืองท้องถิ่น และแน่นอนคือแทบทั้งหมดเป็นคนที่ได้สัญชาติไทย

ส่วนผู้หญิงไทใหญ่อีกกลุ่มเป็นคนยากจน ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนไทใหญ่ที่ยังไม่ได้สัญชาติไทย หรืออยู่ในระหว่างการขอสัญชาติไทย หรือพิสูจน์สัญชาติ ซึ่งถือเป็นกลุ่มเป้าหมายในงานวิจัยชิ้นนี้ ในที่นี้ขอเรียกว่า “ผู้หญิงไทใหญ่ไร้สัญชาติ” คือยังไม่ได้สัญชาติไทย ชาวบ้านทั่วไปเรียกกันว่า “ไตนอก” คนเหล่านี้จะอยู่รวมกันเป็นป๊อก (หย่อมบ้าน) ใหญ่สองป๊อกในหมู่บ้าน เป็นชุมชนในซอยเล็กๆ ถัดออกไปจากถนนใหญ่ลัดเลาะไปตามไหล่ดอย กลุ่มนี้มีจำนวนมากว่ากลุ่มแรก พวกเขาต่างอพยพมาจากพม่าเพื่อหนีภัยการสู้รบเข้ามาที่นี้ในช่วงปี 2525 เป็นต้นมาส่วนใหญ่แล้ว พวกเขาไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ถึงมีก็เป็นแปลงเล็กไม่พอทำกิน ต้องอาศัยรายได้จากการรับจ้างเป็นหลัก ค่าแรงผู้หญิงจะได้น้อยกว่าผู้ชาย กล่าวคือ

ผู้หญิงจะได้ราวสองร้อยบาทต่อวัน ส่วนผู้ชายสองร้อยห้าสิบบาทขึ้นไปแล้วแต่ความชำนาญ นี่เป็นอัตราค่าแรงทั้งงานรับจ้างทั่วไป ในไร่ในสวน รวมถึงงานก่อสร้าง ส่วนมากให้ค่าแรงผู้ชายมากกว่า แม้ว่าหญิงชายจะทำงานในปริมาณที่เท่ากันก็ตาม

ในด้านครอบครัว ตั้งแต่แรกตั้งหมู่บ้าน ผู้หญิงไทใหญ่ทั้งสองกลุ่มแต่งงานตั้งแต่อายุยังน้อย คือราวๆสิบห้าถึงสิบแปดปี แต่ปัจจุบันช่วงอายุที่ผู้หญิงแต่งงานขยับขึ้นเป็นสิบห้าถึงยี่สิบปี อายุเกินกว่านี้แล้วมาแต่งงานมีน้อย ถ้าอายุมากกว่ายี่สิบปีไปแล้วจะเป็นกลุ่มที่ไปเรียนหนังสือระดับอุดมศึกษาในเมือง โดยมากอยู่กันเป็นครอบครัวขยาย คือปู่ย่าตายายอยู่ในบ้านเดียวกัน หรือในละแวกใกล้เคียง (อาจเนื่องเพราะถูกจำกัดสิทธิในการออกนอกพื้นที่ และไม่มีทุนในการซื้อที่ดินใหม่ ทำให้ไปไหนไม่ได้ เป็นเงื่อนไขสำคัญ) และบางครัวเรือนก็เป็นครอบครัวแหว่งกลาง คือ มีผู้สูงอายุอยู่กับหลาน ส่วนคนรุ่นพ่อแม่ไปเป็นแรงงานที่อื่นแล้วก็มี

สังคมไทใหญ่ทั้ง “ไตนอก” “ไตใน” ถิ่นธรรมเนียมการครองคู่แบบผัวเดียวเมียเดียว หญิงชายมีสิทธิในการเลือกคู่ครองใกล้เคียงกัน แต่ผู้ชายนั้นจะมีโอกาสมากกว่าเพราะได้รู้จักสังคมภายนอกกว้างขวาง ทั้งยังสามารถแต่งงานได้หลายครั้งโดยไม่ต้องกังวลกับการถูกติฉิน นินทา (ตรงข้ามกับหญิง) สำหรับบทบาทในบ้าน สังคมกำหนดให้ชายมีบทบาทเป็นผู้นำครอบครัว ผู้หญิงทำหน้าที่หลักในดูแลงานบ้าน งานครัว ดูแลลูกๆ และผู้สูงอายุในบ้าน แต่ก็ไม่ถึงขนาดแบ่งแยกเข้มงวดชัดเจน โดยเฉพาะในกลุ่มไตนอกนี้ ผัวเมียก็มักจะช่วยกันทำมาหากิน (แต่กระนั้น ก็ยังพบว่าในเรื่องงานบ้านก็มักให้ผู้หญิงทำเป็นหลัก) บทบาทผู้นำของผู้ชายยังครอบคลุมถึงในเรื่องศิลปวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ศาสนาและการศึกษา⁹ อีกด้วย แต่ในขณะเดียวกัน ผู้หญิงก็มีส่วนสำคัญในการค้าจุนหนุนเสริมพุทธศาสนาผ่านการบริจาค ทำบุญ และอุทิศแรงงานในรูปแบบต่างๆ

คำถามคือ ความเชื่อมโยงดังกล่าว ซึ่งในทางสังคมศาสตร์ก็คือความสัมพันธ์เชิงอำนาจ มันมีลักษณะอย่างไร

- **หวยไต่ดินกับบทบาทผู้หญิง ผู้ชายไทใหญ่ในบ้านสบป่อง**

ในอดีต หวยในบ้านสบป่องมีมากกว่าสามสิบปีแล้ว แต่หมู่บ้านอื่นนั้นยังไม่มีข้อมูล โดยเป็นหวยไต่ดินที่มีผู้ชายคนเมืองที่มาตั้งรกรากอยู่ก่อนแล้วรับจากเจ้าเมืองนำมาขายต่อ ต่อมาผู้หญิงไทใหญ่รับมาขายเหมือนกันแต่ก็เพียงคนเดียว ส่วนใหญ่คนขายยังเป็นผู้ชาย วิชขายก็จะไปเร่ขายตามบ้าน มีออก

⁹ แม้ปัจจุบัน รัฐไทยจะจัดการศึกษาให้เด็กหญิงและชายสามารถเรียนในโรงเรียนได้เท่าเทียมกัน แต่ในทางปฏิบัติ ผู้หญิงอย่างเช่น กลุ่มไทใหญ่จำนวนมาก ต้องออกจากการศึกษาเพราะต้องไปแต่งงาน หรือไปเป็นแรงงานช่วยเหลือพ่อแม่ หรือแม่แต่เด็กเรียนเพราะหนีความอับอายกรณีถูกครุฑว่าในเรื่องการตั้งครรภ์ มิพักต้องพูดถึงการศึกษาผู้ใหญ่ที่เข้าไม่ถึงผู้หญิงเหล่านี้

สามงวด คือ งวดวันที่หนึ่งและสิบหกตามหอยรัฐบาล และมีงวดตามสลากออมสิน ชาวบ้านเรียก "หอยออมสิน"

ช่วงนั้นเป็นช่วงที่ผู้หญิงไตนอกเริ่มเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านแล้ว ส่วนใหญ่แหงหอยกันในราคาห้าบาทสิบบาท อาชีพที่สร้างรายได้ก็จะมีไปรับจ้างทั่วไปในโครงการหลวง ค่าแรงสมัยก่อนถ้าไปรับจ้างหน่วยราชการก็ได้นะหกสิบบาท ไปซุดที่ทำแปลงเกษตรต่างๆ แต่ก็ได้มีงานรับจ้างทุกวัน บางวันก็ไปช่วยกันเผาถ่านบ้าง ไปรับจ้างทำไร่ทำสวนบ้าง รายได้เฉลี่ยต่อเดือนก็ประมาณพันกว่าบาท ข้าวของราคายังไม่แพง ก็พออยู่ได้ ผู้ชายเป็นผู้หารายได้ร่วมกันกับผู้หญิง เวลาทำงานก็เอาลูกหลานที่โตไปดูแลด้วยได้ แต่ถ้าลูกตัวเล็กก็จะให้ลูกที่โตกว่าดูแล พอโตหน่อยก็ให้เข้าโรงเรียน แต่ที่ไม่ได้เรียนหนังสือก็มีเพราะพ่อแม่อยากให้ช่วยงานมากกว่า

แม้ว่าเงินทองส่วนใหญ่ผู้หญิงจะเป็นคนเก็บ แต่เวลาใช้ผู้ชายก็เป็นคนเอาเงินไปใช้แหงหอย ถ้าไม่ให้ก็ทะเลาะกันบ้าง หรือผู้ชายได้เงินมาก็แอบนำเก็บซ่อนไว้เพื่อไปแหงหอยบ้าง อย่างที่เคยว่าไว้ ผู้ชายเป็นคนขายหอย ซ้อหอย เป็นหลัก สมัยนั้นผู้หญิงแทบไม่มีส่วนร่วมในเรื่องหอยได้ดิน เพราะผู้หญิงต้องอยู่กับงานบ้านและหาเลี้ยงปากท้องลูกซึ่งมีหลายคน (การคุมกำเนิดสมัยใหม่ยังเข้าไม่ถึงและเข้าไม่ถึง) ไฟฟ้าประปา ก็ไม่มี เครื่องมือในการอำนวยความสะดวกในบ้านก็คือแรงงานคน จะหุงข้าวเลี้ยงคนทั้งบ้านก็ต้องตำข้าวเอง ฟืนก็ต้องไปหาเอง ปลูกข้าวปลูกผัก แต่ผู้หญิงได้รับผลกระทบ เพราะผู้ชายเอาเงินไปแหงหอย ซึ่งไม่ค่อยถูก ผลกระทบจะตกอยู่ที่ผู้หญิงมากกว่า เพราะเป็นการเบียดบังเงินที่ต้องใช้ในครัวเรือน เมื่อเงินไม่พอใช้ ผู้หญิงก็ต้องไปทำงานนอกบ้านมากขึ้นอีก ทั้งที่งานในบ้านก็เหนื่อยมากพออยู่แล้ว

จากการสัมภาษณ์แม่เฒ่าลีน ไม่มีชื่อสกุล อายุประมาณแปดสิบปี ผู้อาวุโสในหมู่บ้านสบป่องซึ่งเป็นคนกลุ่มต้นๆที่ย้ายเข้ามาอยู่ที่นี้ พอสรุปได้ว่าผู้หญิงไทใหญ่ส่วนมากในยุคแรกตั้งถิ่นฐานที่บ้านสบป่องแล้วมีหอยเกิดขึ้น (ราวปี 2520 - 2530) โดยกลุ่มผู้หญิง "ไตนอก" เริ่มเข้ามาราวปี 2528 แต่กระนั้นทั้งไตนอก ไตใน ในเวลานั้นต่างก็มองว่าหอย (รวมถึงการพนันชนิดอื่นๆ เช่น ไฮโล ไพ่ น้ำเต้าปูปลา) เป็นตัวถ่วงความเจริญมากกว่าจะได้เงินมาเป็นสวัสดิการอะไร แต่ขัดสามมีไม่ค่อยได้เพราะผู้ชายมีอำนาจต่อรองมากกว่า และมีพื้นที่ทางสังคมที่เอื้อให้ไปเล่นมากกว่า คือ สามารถเดินทางไปไหนต่อไหนได้คล่องตัวสะดวก เพราะสมัยนั้นเต็มไปด้วยป่าเขา บ้านเรือนคนตั้งอยู่ห่างกัน ผู้หญิงรู้สึกไม่ปลอดภัยหากต้องไปไหนไกล

พอมาถึงในยุคตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2540 หรือสิบกว่าปีก่อนเป็นต้นมา เป็นช่วงที่การท่องเที่ยวแม่ฮ่องสอนเริ่มมีชื่อเสียง ทั้งที่อำเภอปายและอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ปางมะผ้าเป็นเส้นทางผ่านระหว่างสองอำเภอดังกล่าวจึงพลอยได้รับอานิสงส์ไปด้วย มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยเฉพาะการเดินทางไปเที่ยวถ้ำ เกสต์เฮาส์ ร้านค้าต่างๆค่อยๆผุดขึ้น พร้อมๆกับความเจริญทางเทคโนโลยีที่หลังไหลเข้ามา รถจักรยานยนต์ โทรคมนาคม การสื่อสารโดยเฉพาะโทรศัพท์มือถือ ได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวัน

ของชาวบ้านมากขึ้น เป็นเสมือนเทคโนโลยีทางการผลิตที่ช่วยอำนวยความสะดวกให้การติดต่อสื่อสาร การไหลเวียนของข้อมูลข่าวสาร เงินตรา สินค้า ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์กันกว้างขวางขึ้นเป็นอย่างมาก เป็นการเริ่มต้นยุคเบ่งบานของธุรกิจก่อสร้าง

ในบริบททางเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมดังกล่าว ผู้ชายไทใหญ่จำนวนมากกลายเป็นแรงงานก่อสร้างรับจ้างรายวัน ผู้หญิงไทใหญ่ที่สืบทอดก็ทำด้วย แต่ไม่เท่าผู้ชาย ทั้งค่าแรงและมีฝีมือ เพราะก่อสร้างเป็นตลาดงานที่ผู้ชายเข้าถึงได้มากกว่า นายจ้างต้องการมากกว่า ประกอบกับผู้หญิงยังต้องดูแลงานบ้านและลูกหลานเป็นหลัก ทำให้งานของผู้หญิงจะเน้นไปที่งานในไร่สวน รับจ้างทั่วไป รับจ้างงานบ้าน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยเสริม เช่น การให้เลขเด็ดจากพระสงฆ์จากบางวัดในปางมะผ้า (โดยอ้างถึงการนำเงินกลับมาบารณาปฏิสังขรณ์วัด หรือทำบุญในรูปแบบต่างๆ) การเพิ่มวงเงินงูใจ การขยายตัวอย่างรวดเร็วของประชากรทั้งอัตราการเกิด การย้ายถิ่นเข้า ในขณะที่อัตราการตายลดลง ชุมชนเริ่มมีบ้านเรือนหนาแน่น ช่วงนี้เองที่ผู้หญิงไทใหญ่เริ่มมีบทบาทในการซื้อขายหอยใต้ดินในสปป.ลาวมากขึ้น โดยผู้ชายหลักๆทั้งหมดเป็นผู้หญิง ซึ่งมีหลายระดับ ตั้งแต่ ผู้หญิง "ไตนอก" ที่รับจ้างทั่วไป แม้ค้าในตลาดสด ผู้หญิงไทใหญ่ที่เป็นเมียผู้ใหญ่บ้าน ผู้หญิงไทใหญ่ที่เป็นเมียตำรวจและเป็นนายทุนท้องถิ่น จนถึงผู้หญิงจีนยูนนานที่เป็นเมียนักการเมืองท้องถิ่น (คนหลังสุดนี้เลิกไปห้าหกปีแล้ว สันนิษฐานว่าเพราะสามีลงเล่นการเมืองระดับจังหวัดเลยไม่อยากให้ประวัติหมองมัว) และหากมองในแง่ชาติพันธุ์ กลุ่มที่เกี่ยวข้องซื้อขายใต้ดินในหมู่บ้านสปป.ลาวส่วนใหญ่เป็นคนไทใหญ่และคนเมือง รองลงมาเป็นลื้อจีนยูนนาน ส่วนลาหู่กับกะเหรี่ยงไม่เห็นพบ

สำหรับผู้หญิงไทใหญ่ ณ เวลานั้นเรื่อยมา อาชีพขายหอยใต้ดิน เป็นอาชีพที่ "สบาย" กว่าอาชีพรับจ้างในไร่สวน ไม่ต้องใช้แรงงาน และสามารถทำไปพร้อมๆกับการดูแลจัดการบ้านเรือนลูกได้ โดยอาศัยความละเอียดรอบคอบ ช่างจดจำ และต้องเขียนบันทึกไว้เป็นระบบ ซึ่งผู้ชายส่วนใหญ่ไม่ค่อยชอบทำเพราะปัจจุบันมีคนมาแทงหอยมากขึ้น ข้อมูลจะเยอะกว่าแต่ก่อน อีกอย่างคือ อาศัยความเป็นคนช่างพูดช่างคุยของผู้หญิง สังคมพูดคุยพบปะแบบผู้หญิง ทำให้มีเวลาพูดคุยซื้อขายกันได้ เพราะเวลาเลือกหอยก็ต้องใช้เวลาพิจารณาานาน ถ้าเป็นผู้ชายทำงานก่อสร้าง จะไม่มีเวลาพอที่จะมาคุยกันเรื่องนี้ จะขายหอยในบรรยากาศก่อสร้างอย่างนั้นก็ยากกว่าการซื้อขายที่บ้านหรือที่ร้าน ส่วนเรื่องวงเงินที่เล่นนั้น ก็แตกต่างกันไปตามฐานะและความคาดหวัง

ในแง่นี้ ปัจจุบัน สังคมผู้หญิงจึงเป็นต้นทุนสังคมที่สำคัญในการซื้อขายหอยใต้ดินคล่องกว่าผู้ชาย อีกทั้งด้วยเทคโนโลยีการสื่อสาร การซื้อขายหอยใต้ดินยังสามารถทำผ่านเครือข่ายทางสังคม เช่น เครือญาติที่อยู่ต่างจังหวัดสามารถโทรมาสั่งซื้อได้ แต่ก็ต้องหาคนที่มีความมานั่งจดรายละเอียด ซึ่งผู้หญิงจะพร้อมกว่า

- ผู้หญิงไทใหญ่ กับชีวิตในการบริโภค

หากจะเข้าใจมุมมอง วิธีคิด ของผู้หญิงไทใหญ่ในชุมชนนี้ได้ ลำพังจะดูแต่ความสัมพันธ์ทางการผลิตอย่างเดียวก็ไม่อาจเพียงพอ แต่ต้องดูที่ความสัมพันธ์ทางการบริโภคด้วย หากจะมองในมิติการบริโภค ผู้หญิงไทใหญ่ที่นี่ ก็มีการบริโภคอย่างน้อยสามรูปแบบ แบบแรกคือตามความจำเป็นใช้ แบบที่สองคือบริโภคในเชิงคุณค่า สัญญา และแบบที่สามคือ ผสมผสานกันทั้งแบบแรก แบบที่สอง

ตัวอย่าง การบริโภคตามความจำเป็นใช้ (Necessities) อย่างเช่น ชื้อเนื้อ ชื้อผักสด ข้าวสารมาหุงหาประกอบเป็นอาหาร ชื้อยารักษาโรค (ให้ตัวเอง) ไปโรงพยาบาลใกล้บ้าน เติมน้ำมันรถมอเตอร์ไซด์ ค่าเช่าบ้าน ค่าซ่อมบำรุง ต่อเติมบ้าน (ส่วนใหญ่คนไตนอกที่นี้จะปลูกสร้างที่อยู่อย่างประหยัด) ค่าน้ำ ค่าไฟ

ส่วนบริโภคในเชิงคุณค่า สัญญา เช่น การจ่ายเงินทำบุญ พิธีกรรมต่างๆตามความเชื่อของไทใหญ่ จ่ายเงินใส่ซองงานแต่ง พิธีมงคล อวมงคลต่างๆ ค่ารูปถ่ายในชุดไทยล้านนาประยุกต์ใส่กรอบมาโชว์ที่บ้าน

ส่วนแบบก้ำกึ่ง ผสมผสานก็เช่น การซื้อเครื่องสำอาง เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การจ่ายเงินค่าการศึกษาแก่ลูกหลาน รวมถึงค่าใช้จ่ายสารพัดของสมาชิกภายในครัวเรือนทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ คนชรา หรือแม้แต่ค่าใช้จ่ายในกระบวนการพิสูจน์สัญชาติเพื่อขอทำบัตรประชาชนไทย ซึ่งต้องไปวิเคราะห์อีกทีว่ามีอุดมการณ์ หรือความหมายทางสังคมวัฒนธรรมอะไรที่ซ่อนอยู่

แต่ถ้าจะถามว่า โดยทั่วไป ผู้หญิงไทใหญ่ที่นี่ ใช้จ่ายในเรื่องใดมากที่สุด จากการสำรวจและสังเกตการณ์ทั้งที่มีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วมก็พบว่า จากรายรับของแต่ละครัวเรือน ประมาณ สามพันห้าถึงห้าพันบาทต่อเดือน แบ่งเป็นค่าใช้จ่ายในเรื่องปัจจัยสี่ที่ใช้ในลักษณะตามความจำเป็นมากที่สุด อย่างเสื้อผ้าทั่วไปก็จะซื้อตามตลาดนัด ราคาไม่เกินสองร้อยบาท แต่ไม่เกินร้อยก็นิยมใส่กันเยอะเยาะ รองลงมาโดยทั่วไปเป็นเรื่องการศึกษาของลูก คือเหมือนจะฟรี แต่ไม่ฟรี เพราะฟรีแต่ค่าเทอม ส่วนค่าขนมต้องหาไปเอง รวมถึงค่าอาหาร (โรงเรียนส่วนใหญ่มีแต่กับข้าวให้ แต่ให้ห่อข้าวเปล่าจากบ้านไป) ส่วนการทำบุญงานพิธีต่างๆตามจารีตประเพณีก็นิยมใส่เงินกันยี่สิบสามสิบบาท

ส่วนค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับหอยใต้ดิน เฉลี่ยประมาณเดือนละ 50 - 200 บาท ไม่ตายตัว แล้วแต่ภาวะเศรษฐกิจ แล้วแต่ความมั่นใจในตัวเลขที่ได้มา ฯลฯ แล้วการซื้อหอยจัดเป็นการบริโภคแบบไหน ตอนนี้อย่าไม่ขอวิเคราะห์หะครับ ให้ดูข้อมูลอื่นๆ รวมทั้งเรื่องราวจากกรณีศึกษาก่อน

โดยสรุป ผู้หญิงไทใหญ่ไร้สัญชาติ หรือที่เรียกกันภายในว่า “ไตนอก” ในบ้านสงบปลอดภัยมีความเกี่ยวข้องกับหอยใต้ดินมานานนับตั้งแต่แรกตั้งหมู่บ้านเมื่อราวสามสิบปีก่อน แต่เป็นความสัมพันธ์ที่มีพลวัตเชื่อมโยงกับคนหลายกลุ่ม ทั้งกับผู้หญิงไตนอกด้วยตนเอง และกับผู้ชาย ทั้งคนเมือง คนไทใหญ่ รวมถึงความสัมพันธ์กับการพัฒนาของรัฐ และตลาด รวมถึงเทคโนโลยี ทั้งนี้ ค่าใช้จ่ายในการซื้อหอยการบริโภค แม้จะไม่มากมาย แต่ก็มียะของการบริโภคเชิงสัญญา หรือความหมายทางสังคมวัฒนธรรม อันสะท้อนถึงการดิ้นรนต่อสู้ หรือต่อรองอำนาจบางสิ่งบางอย่างสอดแทรกอยู่ ซึ่งจะได้ไปสู่การวิเคราะห์เจาะลึกจากข้อมูลในกรณีศึกษาที่จะกล่าวถึงต่อไป

โครงสร้างและระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้หญิงไทใหญ่กับหอยไต่ดินที่เมืองชายแดน-

ปัจจุบันหอยไต่ดินที่ปางมะผ้า นั้น ถ้าจะนับเฉพาะหมู่บ้านหลักที่เป็นศูนย์กลางของอำเภอ คือบ้านสบป่อง พบว่าเจ้ามือจริงๆอยู่ที่เชียงใหม่ เป็นคนไทยพื้นราบ หรือที่เรียกว่า “คนเมือง” โครงข่ายการขายหอยไต่ดินที่นี้นั้น นับว่ายังไม่มากนัก มีคนเดินหอย หรือผู้ค้ารายย่อยหกคน และทั้งหมดเป็นผู้หญิงวัยกลางคนแต่งงานมีลูกกันหมดแล้ว ในจำนวนผู้ชายเหล่านี้แบ่งเป็นหญิงไตนอกสองคน คนไต (หมายถึงไทใหญ่ที่ได้สัญชาติไทยแล้ว) สามคน และคนเมืองหนึ่งคน ทั้งหมดนี้เป็นส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านธรรมดา อากาศครบสามสิบสอง ไม่เห็นมีผู้ชายที่เป็นคนตาบอด คนพิการเหมือนในเมือง เรื่องตำแหน่งทางสังคม มีอยู่หนึ่งที่เป็นคนไตเป็นเมียผู้ใหญ่บ้าน คนหนึ่งเป็นเมียตำรวจ นอกนั้นก็ค้าขายทั่วไปในตลาด ในร้านอาหาร บางคนก็ค้าหอยไต่ดินเป็นรายได้หลัก บ้านเรือนก็ตั้งอยู่ไม่ไกลกัน จากบ้านคนหนึ่งไปหาอีกคนหนึ่ง ซี่งรถมอเตอร์ไซค์ไม่เกินห้านาทีก็ถึง

การซื้อขายหอยไต่ดินเป็นสิ่งที่รู้เห็นเป็นปกติของชาวบ้านสบป่อง เรียกได้ว่าแทบไม่มีครัวเรือนไหนไม่ซื้อ ส่วนจะซื้อมาก ซื้อน้อย ซื้อถี่ หรือนานๆซื้อ ก็ต่างกันไป แต่เอาเป็นว่าทางการไม่เคยมีการจับกุม หรือสั่งลงโทษผู้เกี่ยวข้องกับหอยไต่ดินเลยสักครั้ง แม้กระทั่งตำรวจ ทหาร ข้าราชการเองก็ซื้อ บางคนก็ช่วยเมียชายก็มี

แน่นอนว่าการเลือกหอยถ้าจะให้ดี ก็ต้องมีเลขเด็ด การได้เลขเด็ดนั้นหลักๆชาวบ้านได้มาจากการตีความฝัน ซึ่งมีตำราทำนายฝันเป็นภาษาไทย พร้อมคำแปลภาษาไทย และภาษาพม่า ขนาดพ็อกเก็ตบุ๊คหนาประมาณหกสิบหน้าวางขายอยู่ในตลาด ชาวบ้านเล่าว่าเป็นตำราเก๋านำมาพิมพ์ใหม่ วางขายกันมานานแล้ว ที่น่าสนใจคือตำราดังกล่าวมีการนำสัตว์สิ่งของหลายอย่างมาบอกใบ้ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ได้อยู่ในพม่า เช่น จิ้งจอก กระจวด เต่าฟุตบอล เปียโน ชาวเอสกิโม บางที “เลขเด็ด” ก็ได้มาจากพระบางรูปในอำเภอปางมะผ้า หรือพระจากต่างจังหวัดบ้าง รวมถึงสถานการณที่เป็นข่าวในต่างถิ่น เช่น กรณีไม้ตะเคียนลอยน้ำมาที่จังหวัดอุดรธานีเมื่อหลายปีก่อน แล้วมีคนไปขอเลขจนถูก นอกจากนี้ยังได้จากเด็กๆ คือ ไปถามเด็กที่ส่องพิการ และเด็กเล็กทั่วไปที่กำลังหัดพูด ซึ่งก็มีการตีความแล้วนำไปแทงถูกบ้าง ผิดบ้าง แม้แต่ดูข่าวในทีวี เห็นป้ายรถที่ประสบอุบัติเหตุ ก็เอามาแทงหอยก็มี แต่ถึงกระนั้น ที่นี้ (รวมถึงหมู่บ้านไทใหญ่อื่นๆในแม่ฮ่องสอน) เท่าที่สืบทราบดู แม้จะมีการขอหอยจากศาลเจ้าเมืองยันศาลเจ้าที่ ศาลพระภูมิอยู่บ้าง แต่ก็ยังไม่พบการจตุรปูขอเลขหอยจากสิ่งมีชีวิตหรือสิ่งของต่างๆ เช่น จอมปลวก สัตว์ที่เกิดมาผิดธรรมชาติ ผลไม้รูปร่างประหลาด ของชาวไทใหญ่ที่นี่

พูดง่ายๆ ชาวไทใหญ่ในพื้นที่ศึกษา มีช่องทางในการได้มาซึ่งเลขแทงหอยมากมาย ทั้งจากข้อมูลความรู้ในท้องถิ่น และจากข้างนอก รวมทั้งผสมปนเปกันอย่างไม่มีการผสมแดน และก็ได้มีไม่ได้การยึดถือแบบใดแบบหนึ่งตายตัว

ในส่วนวิธีการเล่นหวยใต้ดินที่ปางมะผ้าก็เหมือนกับหวยใต้ดินทั่วไป จากยุคตั้งชุมชนจนปัจจุบัน คือ มีการแทงเลขสามตัวบน เลขสามตัวล่าง เลขท้ายสองตัว และเลขโดด และห้าประตู มีการออกทุกๆ วันที่หนึ่งและสิบหก ราคาก็ไม่ต่างจากที่อื่นๆ

พฤติกรรมการเล่นหวยใต้ดินของชาวไทใหญ่ที่นี่ ก็แล้วแต่กลุ่ม ถ้าเป็นกลุ่มคนยากจน คนไร้สัญชาติ หวังแค่มีเงินมาหมุน จุนเจือเล็กๆ น้อยๆ ในครอบครัว เล่นเอาสนุกสนานก็มีย่างคนชรา บางคนมีคนมาทักว่าช่วงนี้จะมีโชค มีลาภ ก็ไปซื้อหวยเสี่ยงดูก็บ่อย ถามว่าทำไมชาวบ้านจึงไม่แทงหวยในวงเงินเยอะๆ คือชาวบ้านไม่มีเงินมากพอที่จะ ลำพังอาชีพก็หาเช้ากินค่ำ เงินฝากเงินออมก็ไม่สู้จะมี ก็ไม่กล้าที่จะเสี่ยงเอาเงินไปลงกับหวยซึ่งมีความไม่แน่นอน ส่วนกลุ่มคนมีฐานะปานกลางถึงรวย กลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นคนเมืองหวังเงินก้อนใหญ่ เสียกันที่เป็นหมื่น หญิงชายมาเป็นลูกค้ำพอกๆ กัน ส่วนวัยรุ่นนี่ไม่ค่อยสนใจหวยใต้ดิน เนื่องจากพวกเขาเรียนหนังสือ ไม่มีรายได้เป็นของตนเอง และไม่ต้องรับภาระการเงินในบ้านเหมือนผู้ใหญ่ เว้นเสียแต่วัยรุ่นบางคนที่ตั้งงานมีครอบครัวแล้ว ก็จะมาเล่นหวยใต้ดินบ้าง ด้านหนึ่ง พวกเขาบอกว่า หวยใต้ดินเป็นกิจกรรมที่ไม่สนุก ไม่ทันสมัย ไม่ "เร้าใจ" เท่ากับการเล่นเกมออนไลน์ สแน็กเกอร์ พนันบอล หรือการพนันแบบอื่นๆ ที่มีสังคมเพื่อนฝูงในวัยเดียวกัน

ถ้าจะลองประมาณการเงินที่สะพัดต่องวดที่นี่ ก็น่าจะตกอยู่ราวๆ สามหมื่นถึงห้าหมื่น แต่ไม่เกินแสน เพราะชาวบ้านส่วนมาก แทงกันหลักสิบหลักร้อย ที่มีหลักพันก็ไม่กี่คน แทงเป็นหมื่นนี่คนโตนอกไม่มีสิทธิเพราะไม่มีเงินและไม่มีทางทุ้มเงินขนาดนั้น ที่แทงหนักได้นี้ก็เห็นจะเป็นแต่คนเมืองที่มาอยู่ในหมู่บ้าน หากดูตัวเลขภาพรวมก็ไม่มากหากเทียบกับพื้นที่อื่นๆ ในเมือง เมื่อดูผลกระทบทางเศรษฐกิจของการเล่นหวยใต้ดินต่อผู้หญิงไทใหญ่ในปัจจุบัน จะว่าไปในกลุ่มผู้หญิงยากจน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโตนอกนั้น โดยความคิดเห็นในทีแรกแล้วทั่วไปจะไม่ได้ถือว่ามีค่า แต่บางครั้งก็เริ่มมีการคิดคำนวณตัวเลขที่ซื้ออย่างต่อเนื่องหลายปี เทียบกับจำนวนเงินที่ถูกแล้วก็เงินหลายพัน บางคนก็รู้สึกเสียดาย เริ่มคิดได้ แต่กระนั้นก็ยังซื้ออยู่บ้าง แต่ซื้อน้อยลง คือซื้ออย่างน้อยก็เพื่อความหวัง หรืออาจได้ "เลขเด็ด" มา คิดว่าตนจะมีโชคบ้างก็แทงบางงวด แต่คนคิดอย่างนี้มีน้อยกว่าคนที่เล่นเพิ่มขึ้น จำนวนคนเล่นหวยใต้ดิน ขณะนี้ในสบปองถือได้ว่าถ้าเป็นบ้านคนไทใหญ่ก็จะเล่นทุกหลังคาเรือน สามีและภรรยาแทงหวยด้วยกัน เห็นไปในทางเดียวกันซึ่งผิดกับแต่ก่อนที่ภรรยามักจะต่อต้าน แต่จะเล่นมากหรือน้อย บ่อยหรือไม่บ่อยก็สุดแล้วแต่จะคิดว่าคุ้มไม่คุ้ม ส่วนกลุ่มที่ลงแทงหนักๆ ซึ่งเป็นพวกพ่อค้าแม่ค้าในตลาดหรือร้านค้า ผู้ประกอบการ ก็มีบางรายที่สูญเสียเงินไปหลายแสน

ส่วนรูปแบบการซื้อขายนั้น แม่ค้าหวยก็จะมาเร่ขายหวยใต้ดินตามบ้านบ้าง บางทีก็อยู่ที่บ้านรอลูกค้ามาซื้อบ้าง พื้นที่ซื้อขาย ก็ล่องตัว เจอหน้ากันก็สั่งซื้อได้ หรือโทรมาก็ได้ ซึ่งการใช้โทรศัพท์มือถือนี้เองได้กลายเป็นเทคโนโลยีที่เอื้อต่อการดำรงอยู่และเติบโตของหวยใต้ดินเป็นอย่างมาก ทั้งในแง่การซื้อ

ขาย และกระจายข่าวสารที่เกี่ยวข้อง เช่น เลขเด็ด การจ่ายเงิน ชำระเงินต่างๆ¹⁰ นอกจากนี้ ยังมีคนไตนอก จากคอตโตแลงอันเป็นฐานที่ตั้งกองกำลังกู้ชาติรัฐฉาน ทั้งที่เป็นทหาร (“ศึกไค”) และชาวบ้านมาเป็นลูกค้า อีกด้วย โดยโทรมาที่คนขาย บางครั้งก็ลงมาซื้อด้วยตนเองก็มี

อย่างไรก็ตาม ลำพังเทคโนโลยีอย่างเดียว ก็หาใช้ปัจจัยหลักที่ทำให้ห่วยไต่ดิน ดำรงอยู่และ เดินหน้าต่อไปได้ หากแต่ความสัมพันธ์ทางสังคมต่างหากที่เป็นเงื่อนไขหลัก ซึ่งมีทั้งความสัมพันธ์ใน แนวราบ และแนวตั้ง

ในแง่ความสัมพันธ์แนวราบ (จริงๆก็ไม่อยากใช้คำนี้สัก เพราะมันเหมือนจับเอาคนไปแช่แข็ง วางไว้ ตรงตำแหน่งที่ตายตัว ซึ่งผู้วิจัยไม่ต้องการเช่นนั้น แต่จนด้วยปัญญา จึงขอใช้คำนี้ไปก่อน) คือ ชาวบ้านด้วยกันเอง ความใกล้ชิด คุ่นเคย ความไว้เนื้อเชื่อใจ และวงเงินที่ซื้อขาย เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ผู้ซื้อตัดสินใจว่าจะ เลือซื้อห่วยกับแม่ค้าคนใด ถ้าเป็นผู้ซื้อประเภทที่ซื้อหนักๆหวังรวยทีเดียวก็จะไปซื้อกับแม่ค้าในตลาด เมีย ผู้ใหญ่บ้าน หรือแม่ค้าร้านขายของชำร้านใหญ่ข้างตลาดซึ่งมีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่าผู้ชายที่เป็น “ไตนอก” เพราะมั่นใจว่าถ้าถูกห่วยเป็นหมิ่นเป็นแสนแล้ว คนขายสามารถหาเงินหาจ่ายให้ทัน แต่ โดยทั่วไปแล้ว ส่วนใหญ่ชาวบ้านสงบจะนิยมเล่นห่วยกันในวงเงินหลักสิบลหลักร้อยเท่านั้น แม้จะแหง ห่วยหลายเจ้าเพื่อป้องกันความเสี่ยงที่จะโดน“เบี้ยว” แต่โดยรวมแล้ววงดหนึ่งๆ ก็ไม่เกินหลักร้อย

พูดง่าย ๆ คือพิจารณาจากความไว้เนื้อเชื่อใจ และความไว้เนื้อเชื่อใจจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องมี องค์ประกอบหลายอย่าง เช่น รู้จักห้วนอนปลายเท้า รู้จักบ้านช่อง เป็นญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงกัน เคยร่วม กิจกรรมต่างๆด้วยกัน เช่น งานวัด งานบุญ งานพัฒนาหมู่บ้าน ที่สำคัญอีกอย่าง คือ ไม่มีประวัติต่างพร้อย โดยเฉพาะในแง่การทุจริต คอร์รัปชั่น โกงเงินต่างๆ

ในแง่ความสัมพันธ์แนวตั้ง (จริงๆก็ไม่อยากใช้คำนี้ ด้วยเหตุผลเดิมเช่นเดียวกัน) ก็จะพบว่า แม้ว่า รัฐจะไม่ได้เข้าไปแทรกแซงการจัดการห่วยไต่ดิน แต่ในแง่ของห่วยบนดิน คือ ล็อตเตอรี ก็มีจำหน่ายอยู่ แต่ ไม่เป็นที่นิยมเท่าห่วยไต่ดิน จะว่าไปคนขายล็อตเตอรีที่นี้ก็ขายห่วยไต่ดินเหมือนกัน ด้านพระสงฆ์กับห่วย ไต่ดิน ในอดีต พระไม่ได้เกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่มาปัจจุบัน พระสงฆ์บางวัดก็เข้าสู่วงการนี้มากขึ้น ทั้งที่ซื้อเอง และรับไปห่วย (ไม่เว้นว่าจะเป็นพระชาวไทใหญ่ หรือพระที่เป็นคนไทยพื้นราบ) ส่งผลให้พระบางรูปวัด บาง

10 การซื้อห่วยไต่ดินยังมีการซื้อข้ามพรมแดนจากญาติพี่น้องทางฝั่งพม่า โทรมาสั่งซื้อห่วยไต่ดินที่แม่ฮ่องสอน ที่เป็นข่าวเกรียวกราวคือที่บ้านห้วยคือ อ.เมือง จ. แม่ฮ่องสอน ชาวไทใหญ่และกะเหรี่ยงจากฝั่งพม่าได้เลขเด็ดมาจากไหนไม่ทราบได้ แล้วแจ้งมายังญาติพี่น้องฝั่งไทย คือ ที่แม่ฮ่องสอน ให้แหงห่วยให้ ญาติพี่น้องก็แหงสมทบเข้าไปอีก ปรากฏว่าถูกสองงวดซ้อน เมื่อเดือนสิงหาคมที่ผ่านมา เจ้ามือห่วยไต่ดินหมดเงินไปล้านกว่าบาท นอกจากนี้ ก็มีแม่ค้าชาวไทใหญ่ที่อยู่ในฝั่งพม่าเดินทางมาค้าขายในเมืองไทยเป็นประจำ ทำหน้าที่เป็นคนกลางรับแหงห่วยไต่ดินให้กับชาวไทใหญ่ในพม่าอีกด้วย แต่เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเขตอำเภอเมือง ซึ่งถือเป็นพื้นที่ชายแดนเหมือนกัน จึงนำมาลงไว้เพื่อให้เห็นภาพเพิ่มเติมของระบบห่วยชายแดน

วัดในเขตอำเภอปางมะผ้าก็ยากจนลงถึงขั้นเป็นหนี้สิน ชาวบ้านเองโดยเฉพาะกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ที่เคร่งศาสนาบางคนก็เริ่มเสื่อมศรัทธาจากพระจากวัดเหล่านั้น

นอกจากนี้ยังมีการผสมผสานระหว่างความสัมพันธ์แนวราบกับแนวตั้งด้วย อย่างเช่น ผู้หญิงที่ขายหอยเป็นแม่บ้านธรรมดา แต่สามีเป็นผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งมีอำนาจปกครอง และเป็นหัวหน้าให้นักการเมืองท้องถิ่นระดับจังหวัด หรือผู้หญิงเป็นแม่ค้าขายของชำแต่สามีเป็นตำรวจที่มีอำนาจในพื้นที่

กล่าวโดยสรุป โครงสร้างและระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้หญิงไทใหญ่ไร้สัญชาติกับหอยใต้ดินที่เมืองชายแดน เป็นโครงสร้างที่ดำรงอยู่และพัฒนาอยู่บนฐานความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นต้นทุนเดิมเป็นหลัก ผสมผสานกับความรู้ เทคโนโลยี และความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเครือข่ายที่เข้ามาใหม่พร้อมๆ กับการพัฒนาของรัฐและระบบตลาด ซึ่งมีทั้งความสัมพันธ์ที่ทับซ้อนในหลากหลายมิติ

หอยใต้ดิน กับชีวิตเดินดิน ผู้หญิงไตนอก

เพื่อที่จะเข้าใจเรื่องหอยในฐานะที่เป็นการสร้างความหมายและปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรมของผู้หญิงที่ต่อรอง ตอบโต้กับโครงสร้างและระบบอำนาจต่างๆ และเพื่อที่จะค้นหาว่า ภายใต้บริบทการพัฒนา ผู้หญิงไทใหญ่ไร้สัญชาติใช้การพนันโดยเฉพาะหอยใต้ดิน เป็นเครื่องมือในการจัดการการเงินในครัวเรือน รวมทั้งปรับตัว และธำรงรักษาความเป็นครอบครัวเอาไว้ได้อย่างไร และเชื่อมโยงการเล่นพนันของคนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนและกับโครงสร้างอำนาจระดับต่างๆ ในสังคมอย่างไรบ้าง งานนี้จึงเลือกกรณีศึกษาที่เป็นรูปธรรมขึ้นมาสี่คน ตามชื่อสมมติสี่แม่ ตามลักษณะเด่นได้แก่ นางหอม แม่ค้าหอย นางสาว แม่ดีเด่น นางเพ็ญ แม่เฒ่า และนางหลาว แม่หญิงสัญญาจร

นางหอม แม่ค้าหอย

นางหอมเป็นชาวไทใหญ่วัยกลางคน บ้านเดิมอยู่ที่บ้านหัวเมือง ประเทศพม่า ใกล้ชายแดนไทย ก่อนจะย้ายเข้ามา ตอนนี้ได้บัตรประชาชนไทยแล้ว แต่ก็ยังถูกมองจากคนไทใหญ่ทั่วไปว่าเป็นคน “ไตนอก” เธอมีลูกติดมาสองคน แล้วจึงมาเจอสามีปัจจุบัน สามีเป็นแรงงานก่อสร้างชาวไทใหญ่ซึ่งอยู่ในระหว่างการขอสัญชาติไทย เธออยู่กับสามีคนปัจจุบันนี้ได้สักสิบปีแล้ว ชีวิตครอบครัวมีความสุขดี สามีมีฐานะดี มีเงินเป็นหมอนพันบ้าน (จเร) ไม่สูบบุหรี่ ไม่ดื่มเหล้า ส่วนเธอขายหอยใต้ดิน

เรื่องอาชีพ เธอเล่าว่า แต่ก่อน เธอทำงานรับจ้างทั่วไป รับทำสวนทำไร่ให้ชาวอีสาน เป็นลูกจ้างขายกล้วยเดี่ยว รับเลี้ยงลูกให้ครู หารายการที่เป็นคนไทย หลายปีมานี้รับหอยใต้ดินมาขายเป็นอาชีพหลัก ยึดอาชีพรับหอยมาขายนี้ได้ห้าหกปีแล้ว

“ที่พี่ต้องเปลี่ยนอาชีพคือ วันหนึ่งประสบอุบัติเหตุขี่รถมอเตอร์ไซด์ล้มจนแขนหัก ตั้งแต่รักษาหายก็ทำงานหนักไม่ได้ ทำได้แต่งานเบาๆ ผัวก่อสร้างก็ไม่ได้มีงานทุกวัน เงินจะพอกินพอใช้ได้ยังไง ไหนจะลูกอีกสองคน ก็ต้องดิ้นรนหาอาชีพใหม่ มาเจองานขายหอยนี่ก็คิดว่าดีละ ได้อาศัยงานนี้เป็นที่พึ่ง” เธอเล่า

นางหอมเล่าว่า ตั้งแต่ตนเปลี่ยนอาชีพมาขายหวยทำให้ตนมีรายได้มากขึ้น ไม่ถึงกับรวยแต่พออยู่พอกิน มีเวลาว่างมากขึ้น เงินที่ได้มาจากการขายหวยได้คืน เธอได้สามสิบเปอร์เซ็นต์ รายได้เฉลี่ย ตกเดือนละประมาณห้าพันบาท โดยเอาไปใช้จ่ายในครอบครัวเป็นหลัก ขายด้วย และตัวเองก็เล่นด้วย ถ้าเธอถูกหวยก็เลี้ยงเพื่อนบ้านกับแบ่งไปทำบุญ ไม่ได้ไปสุรุ่ยสุร่ายอะไร

ในส่วนวิธีซื้อขาย เธอบอกว่าพอใกล้วันที่ 1 และ 16 ของทุกเดือนที่เป็นวันหวยออก เธอก็จะมาเร่ขายหวยได้คืนตามบ้านบ้าง บางทีก็อยู่ที่บ้านรอลูกค้ามาซื้อบ้าง

“การขายหวยได้คืนนี้ไม่ใช่เจอหน้าบู๊ก็ซื้อปั๊บเลยนะ อย่างนั้นก็ยังมีบางคน คือมีเลขมาก่อนแล้วก็มาแทง แต่ส่วนใหญ่ ต้องมาคุยกันก่อน เพื่อให้ได้เลขที่คิดว่าใช่ หลักๆมาจากการตีเลขจากความฝัน ชาวบ้านบางคนก็ฝันมาไม่รู้ว่าจะแทงเลขอะไร พี่ก็เอาตำรามาเปิดอ่านให้ฟัง”

เธอเล่าถึงหนังสือตำราทำนายฝัน เพื่อตีออกมาเป็นตัวเลขสำหรับใช้แทงหวยว่า เธอซื้อมาจากตลาดนัดในหมู่บ้านนานแล้ว เป็นตำราขนาดพ็อคเก็ตบุ๊กหนาสามสิบหน้า ในเล่มมีคำแปลสามภาษา คือ มีทั้งภาษาไทยใหญ่ ภาษาพม่า และภาษาไทย แถมมีภาพการ์ตูนประกอบ เข้าใจง่าย

รูปปกหนังสือตำราทำนายเลขเด็ดจากฝันที่ใช้กันในหมู่บ้าน

รูปเนื้อหาในหนังสือตำราทำนายเลขเด็ดจากฝันที่ใช้กันในหมู่บ้าน

“เรื่องขายหอยนี้ ต้องอาศัยคนขายช่างพูดช่างคุย แวะไปหาที่บ้าน บางทีก็ต้องคุยเรื่องอื่นๆ สัพเพเหระไปก่อน แล้วค่อยๆ คิด ชื่อหอยได้คืนนี้มันต้องใช้เวลาคิด ชวนให้เขาแทง ช่วยเขาเลือกเลข” เธอเล่าอย่างออกรส

เธอเปิดเผยว่า การซื้อขายสามารถทำผ่านเครือข่ายทางสังคม เช่น เครือญาติที่อยู่ต่างจังหวัด สามารถโทรมาสั่งซื้อได้ พื้นที่ซื้อขาย ก็คล่องตัว เจอหน้ากันก็สั่งซื้อได้ หรือโทรมาก็ได้ แต่รับซื้อขายเป็น เวลา คือเฉพาะช่วงเย็นๆ ที่ชาวบ้านกลับจากการทำงาน การซื้อขายกันเฉพาะช่วงเวลาดังกล่าว ทำให้ตนต้องบริหารเวลา โดยช่วงเวลาซื้อขายก็ต้องชัดเจน ส่วนเวลานอกเหนือจากนั้น ก็สามารถไปทำอย่างอื่นได้ เช่น งานบ้าน แวะเยี่ยมเยียนเครือญาติ ทำให้ตนรู้สึกว่าจัดการชีวิตตนเองได้ดีขึ้น

นอกจากนี้ ความใกล้ชิด คุ่นเคย ความไวเนื้อเชื่อใจ และวงเงินที่ซื้อขาย เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ผู้ซื้อตัดสินใจเลือกซื้อกับผู้ขาย ถ้าประเภทที่ซื้อหนักๆ หวังรวยทีเดียวจะไปซื้อกับแม่ค้าในตลาด เมียผู้ใหญ่บ้าน หรือแม่ค้าร้านขายของชำร้านใหญ่ข้างตลาดซึ่งมีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่า ในส่วนที่มาซื้อกับตน จะเป็นชาวไทยใหญ่ในป้อมที่มีฐานะยากจน หรือ “ไตนอก” พวกนี้จะซื้อเพื่อโชคลาภเล็กๆ น้อยๆ วงเงินหลักสิบลหลักร้อย คนที่มาซื้อครั้งต่อครั้งเป็นผู้หญิง ส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่ รองลงมาเป็นคนชรา ส่วนวัยรุ่นนี้ไม่ค่อยมี เพราะพวกเขายังเรียนหนังสือและไม่ต้องรับภาระการเงิน วัยรุ่นสนใจกิจกรรมอื่นมากกว่า จึงไม่สนใจซื้อหอยกัน

พี่หอมสาธยายให้ฟังต่อว่า ชาวบ้านที่มาซื้อหอยใต้ดินที่บ้านสบป่อง ภาพรวมแบ่งเป็นสองกลุ่มได้แก่

1. กลุ่มคนยากจน คนไร้สัญชาติ หวังแค่มีเงินมาหมุน จุนเจือเล็กๆน้อยๆในครอบครัว เล่นเอาสนุกสนานก็มีอย่างคนชรา กลุ่มนี้มีมากที่สุด

2. กลุ่มคนมีฐานะปานกลางถึงรวย หวังเงินก้อนใหญ่ เสียกันที่เป็นหมื่น กลุ่มนี้มีไม่กี่คน

ในด้านชาติพันธุ์ กลุ่มที่เล่นหอยใต้ดิน ส่วนใหญ่เป็นคนไทใหญ่และคนเมือง รองลงมาเป็นลื้อ ส่วนลาหู่กับกะเหรี่ยงไม่เห็นพบ

“สำคัญ ต้องซื้อสัตว์ มีคุณธรรม” เธอย้ำ

ในหมู่บ้าน มีหลายคนโดนคนขายเบียดเงินเหมือนกัน อย่างถูกแล้วจ่ายเงินไม่เต็ม เพราะมีคนแทงถูกในงวดนั้นเยอะจนเจ้ามือแบกรับไม่ไหว แต่ไม่บ่อย หากจะถามถึงความเดือดร้อน หนีสินจากหอย พี่หอมว่า

“คนที่ชีวิตล้มละลายจากการพนันในหมู่บ้านก็มี แต่ไม่ใช่เพราะหอยใต้ดิน เพราะมันเป็นแค่การเสี่ยงโชค โชคดีก็ได้ โชคไม่ดีก็ไม่ถูก ก็มีพวกที่ชอบไปเล่นไฮโล เล่นพนัน จนติดหนี้ โดนยึดบ้านยึดรถ ต้องหนีเจ้าหนีไปอยู่ต่างจังหวัด มีอยู่หนึ่งครอบครัว แต่เล่นหอยจนหมดตัวนี้ไม่มี ชาวบ้านที่นี่ เขาไม่ได้ทุ่มเงินกับหอย กับล็อตเตอรี่ขนาดนั้น แค่มักพอหาเข้ากินค่า ไม่เป็นหนี้เป็นสินใครมากมาย นั่นก็ถือว่าดีเลิศแล้ว”

นางสาว แม่ดีเด่น

นางสาว ไม่มีชื่อสกุล อายุประมาณห้าสิบกว่าปี อพยพมาจากพม่า มาอยู่บ้านสบป่องได้เกือบสามสิบปีแล้ว มีลูก 2 คน ลูกทั้งสองเกิดในไทยและได้สัญชาติไทยแล้ว ลูกคนแรกเป็นชายทำงานอยู่ที่ระยอง ส่วนลูกคนที่สองเป็นหญิงเรียนจบปริญญาตรีโดยการกู้เงินเรียน ตอนนี้ลูกสาวทำงานอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ นางสาวไม่มีที่ดินทำกิน ไม่รู้หนังสือภาษาไทย แต่อาศัยเป็นคนอภัยาศัยดี มีมานะอดทน หนักเอาเบาสู้ ก็ได้อาศัยงานรับจ้างรายวันทั่วๆไปเลี้ยงชีพ ฐานะหลังจากที่เข้ามาอยู่ประเทศไทย ก็เริ่มดีขึ้นเรื่อยๆ จากที่เคยยากจน ไม่มีอะไรจะกิน ตอนนั้นก็ถือว่าพออยู่พอกิน ชีวิตดีกว่าเดิมมากขึ้น ส่วนสามีก็เลิกร่ากันไปแล้ว แต่ต้องทนอยู่บ้านเล็กๆหลังเดียวกันเพราะไม่รู้จะย้ายไปที่ไหน

ส่วนหน่วยงานราชการในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า ก็ไม่ได้มาช่วยเหลือสนับสนุนอะไรให้แก่ชาวบ้านไร้สัญชาติ มีแต่เกณฑ์ชาวบ้านให้ไปช่วยพัฒนาหมู่บ้าน หน้าหนาวมาผ้าห่ม ผ้านวมไม่เคยได้รับการบริจาคเลย

“ดีนะ ที่เดี๋ยวนี้รัฐบาลเขาให้ไดนอกทำพาสปอร์ตได้ เวลาเดินทางไปไหนก็ไม่ต้องกลัวโดนตำรวจจับ” แกว่า

แต่ถึงกระนั้น แกก็ไม่ค่อยได้เดินทางไปไหน เว้นแต่ไปเรื่องลูก ที่ประทับใจที่สุด ก็เห็นจะเป็นปีก่อนที่เดินทางไปรับรางวัลแม่ดีเด่น ที่หอประชุมมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ แกเล่าด้วยความปลื้มใจว่า

“ตอนขึ้นเวที ใจมันสั่นไปหมด คนดูเต็มห้องประชุม ลูกก็บอกว่าแม่พูดอะไรหน่อย ฉันก็พูดไทยไม่เก่ง กลัวจะขายหน้า เลยไม่อยากพูด ลูกก็บอกว่า แม่ไม่ต้องกลัว พูดภาษาไทยใหญ่ก็ได้ เดี่ยวหนูจะแปลให้เค้าฟัง”

ลูกชายคนโตก็บวชเรียนแล้ว เกณฑ์ทหารแล้ว ตอนนี้ไปทำงานอยู่ระยะของ แกก็เบาใจ ส่วนลูกสาวผลการเรียนดีมาตลอดตั้งแต่อยู่ป่างมะผ้า จนไปเรียนวิทยาลัย มหาวิทยาลัยก็ตั้งใจเรียน และมีความประพฤติดี ทางมหาวิทยาลัยจึงมอบใบประกาศเกียรติคุณให้กับแกในฐานะเป็นแม่ดีเด่นที่สู้ชีวิตยากจน จนลูกได้ดี

ในส่วนเรื่องหวยไต้ดิน แกบอกว่าเริ่มเข้ามาเมื่อ 20 กว่าปีที่แล้ว สมัยนั้นหวยไต้ดินยังไม่เยอะขนาดนี้ เพราะว่ากาารสื่อสาร ถนนหนทางยังลำบาก จะไปไหนที่หนึ่งก็ต้องเดินไป คนขายหวยก็เลยไม่ค่อยมาขาย แต่สมัยนี้นั้นถนนหนทาง การติดต่อสื่อสารก็ง่ายมากๆ ทำให้ซื้อหากันได้ง่ายขึ้น บางทีไปตลาดไปซื้อกับข้าว ไปรอดไปซื้อหวยที่เดียวพร้อมๆ กัน เพราะว่าในตลาดก็มีคนขายหวยไต้ดินอยู่

“หวยเมื่อสมัยก่อนและสมัยนี้วิธีเล่นคล้ายๆ กัน แต่สมัยก่อนนั้นจะมีแบบหัว ทำย เลขทำยสองตัว ฉลากออกมสิน 40 บาท ส่วนสมัยนี้ก็มีลูกเล่นมากขึ้น อย่างเช่น 4 ประตุ หัว ทำย ล่าง ไต้ด เลขทำย 2 ตัว” แกอธิบาย

นางสาวแล้วว่า เมียผู้ใหญ่บ้าน กับนางพลอย (นามสมมติ) สองคนนี้เป็นไทใหญ่แต่ไม่ใช่ “ไต้นอก” จัดเป็นคนที่ยายหวยดีที่สุด เพราะว่าถ้าถูกหวยเขาก็จะโทรให้มารับเงินเลย จะได้เงินเร็ว ง่าย กว่าเจ้าอื่นๆ ตั้งแต่ซื้อมาตนเองก็เคยถูกหวยอยู่บ้าง เมื่อเดือนมีนาคมที่ผ่านมา แกซื้อหวยเลขเดียวกันกับคนขายหวยสามคน ซื้อตัวละ 5 บาท กับคนขายหวย 2 คน และคนขายหวยอีกคนซื้อ 10 บาท งวดนั้นแกก็ได้เงินมาทั้งหมด 10,000 บาท (สีหน้าดีใจ)

มาถึงตอนนี้ ผู้วิจัยก็ถามแกว่า เอ๊ะ ทำไม ไม่ซื้อหวยกับเจ้ามือเดียว แกก็ตอบว่า เพราะว่าเจ้ามือแต่ละคนก็จะให้โชคไม่เท่ากัน ซื้อกับเจ้ามือคนนี้อาจจะไม่ถูก แต่ถ้าซื้อกับคนโน้นอาจจะถูก ที่แกถูกหวยบ่อยเพราะว่าเกิดจากโชค เพราะว่าแกเป็นคนที่ชอบช่วยเหลืองานบุญ และชอบตักบาตรตอนเช้า นางสาวว่าอย่างนั้น สำหรับเลขที่แทงนั้นส่วนใหญ่ก็เอามาจากฝัน

“ในหมู่บ้านนี้ก็มีเจ้ามือบางรายเวลาคนซื้อถูกหวยขึ้นมา ก็จะช่วยเอาเงินบางส่วนที่ชาวบ้านถูกหวยไป ซึ่งชาวบ้านบางคนก็ไม่เต็มใจ แต่บางคนก็เต็มใจให้ จะเลือกซื้อหวยไต้ดินกับใคร ก็ต้องคิดให้ดี ต้องเช็คประวัติตรงนี้กันด้วย” นางสาวย้ำจริงจัง

นางสาวบอกว่าถ้าพูดถึงผลดี ผลเสีย ของการซื้อหวย มันก็มีทั้งผลดีและผลเสีย ผลดีคือทำให้เขามีความหวังที่จะได้เงินก้อน เหมือนกับการสะสมเงินไว้กับหวย ซื้อไปเท่านี้ๆ สักวันมันจะได้กลับคืนมา แต่ที่ผ่านมาเงินที่แกซื้อหวยไป คิดๆดูก็เท่าๆ กับเงินที่แกได้เงินจากการถูกหวย แต่อย่างน้อย มันก็ช่วยให้ความหวังแก่ชีวิตที่ไม่รู้ว่าอนาคตจะไปทางไหน

“อยากให้มีการขายหอยต่อไป เพราะว่าหอยก็เป็นความหวังของคนจน ที่จะช่วยให้มีเงินก้อนมาช่วยครอบครัว ส่วนใหญ่อย่างไตนอกนี้ อย่างเก่ง ซื้อมันงวดละไม่เกินห้าหกร้อยบาท ถึงจะมีเงินน้อย เราก็ซื้อน้อย มีมากเราก็ซื้อพอประมาณ ถึงรู้ว่าเจ้ามือรวยเอารวยเอา แต่สิ่งนี้มันก็เป็นความหวังอีกทางหนึ่งสำหรับคนจน”

“ ถึงจะมีเงินแค่ 5 บาท 10 บาท ก็ซื้อหอย เพราะว่าหอยเป็นหนทางที่อาจจะได้เงินก้อนมาจนเจ้าครอบครัว ถ้าเราโชคดี” น้ำส่วยพูดปิดท้าย

นางเพ็ญ แม่เฒ่า

นางเพ็ญหรือแม่เฒ่าเพ็ญ หญิงชราอายุราวแปดสิบปี เป็นอีกคนหนึ่งที่มีประสบการณ์ที่ต่างออกไปจากสองกรณีศึกษาที่ผ่านมา แม่เฒ่าเพ็ญเป็นตัวแทนของหญิงชราผู้เคร่งครัดในศีลในธรรมตามแบบธรรมเนียมไทยใหญ่ เช่น ไปนุ่งขาวห่มขาวถือศีลแปดนอนวัดทุกวันพระ มีงานสวดธรรมะที่ไหน ไม่ว่าจะงานมงคลหรืออวมงคล แม่เฒ่าก็จะตามไปฟังอยู่แทบไม่เคยขาด แถมยังเป็นแฟนรายการธรรมะทางวิทยุกระจายเสียงและวิทยุชุมชนอีกด้วย

ทุกวันนี้ แม่เฒ่าอาศัยอยู่กับลูกหลาน ส่วนสามีเสียชีวิตไปได้แปดปีแล้ว เงินทองก็อาศัยลูกๆช่วยเหลือ วันๆแม่เฒ่าก็จะช่วยดูแลห้องแถวที่ปลูกติดกันของลูกสาว ไปเที่ยวหาเพื่อนบ้าน อยู่บ้านทำงานบ้าน พูดคุยกับลูกหลาน ญาติๆ ตามประสาคนแก่ บางวันก็จะสอนคำสวดต่างๆให้กับคนรุ่นลูกๆด้วย เช่น คำสวดให้ศีลให้พร คำไหว้พระ เป็นต้น ด้วยอายุที่ยืนยาว สุขภาพแข็งแรง และเป็นต้นแบบของคนผู้ชีวิต มีลูกหลานที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ทำให้แกเป็นบุคคลที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถืออย่างมากคนหนึ่ง สังเกตจากเวลาถึงงานพิธีขอขมา ขอพรจากคนเฒ่าคนแก่ หรือที่เรียกว่า พิธีกันตอ ของชาวไทยใหญ่ จะมีชาวบ้านหมุนเวียนมาขอแกทำพิธีให้จำนวนมากต่อเนื่องทุกๆปี

แม่เฒ่าเพ็ญเป็นหนึ่งในไม่กี่เสียงของชุมชนที่แสดงความไม่เห็นด้วยต่อการเล่นหอยใต้ดิน (รวมถึงการพนันทุกประเภท) มาแต่ไหนแต่ไร แกเล่าว่า สามีที่เสียชีวิตไปเมื่อหลายปีก่อน ก็ติดหอยใต้ดิน ชนิดที่ว่าแทบทุกงวด

“ ตั้งแต่ย้ายย้ายมาอยู่ที่นี้ใหม่ๆ ช่วงนั้นส่วนใหญ่แทบจะหมดเงินในราคาห้าบาทสิบบาท อาชีพที่สร้างรายได้ก็จะมีไปรับจ้างทั่วไปในโครงการหลวง ค่าแรงสมัยก่อนถ้าไปรับจ้างหน่วยราชการก็ได้อันละหกสิบบาท ไปชุดที่ทำแปลงเกษตรต่างๆ แต่ก็ไม่ได้มีงานรับจ้างทุกวัน บางวันก็ไปช่วยกันเผาถ่านบ้าง ไปรับจ้างทำไร่ทำสวนบ้าง รายได้เฉลี่ยต่อเดือนก็ประมาณพันกว่าบาท ข้าวของราคายังไม่แพง ก็พออยู่ได้ ผู้ชายกับผู้หญิงก็ต้องทำงานหาเงิน ไปช่วยกันทั้งผัวทั้งเมีย เวลาทำงานก็เอาลูกหลานที่โตไปดูแลด้วยได้ แต่ถ้าลูกตัวเล็กก็จะให้ลูกที่โตกว่าดูแล พอโตหน่อยก็ให้เข้าโรงเรียน แต่ที่ไม่ได้เรียนหนังสือก็มีเพราะพ่อแม่อยากให้ช่วยงานมากกว่า ”

แม้ว่าเงินทองส่วนใหญ่แม่เฒ่าเพ็ญจะเป็นคนเก็บ แต่เวลาใช้สามีก็เป็นคนเอาเงินไปใช้แพงหยวน ถ้าไม่ให้ก็ทะเลาะกันบ้าง หรือพอสามีได้เงินมาก็แอบนำเก็บซ่อนไว้เพื่อไปแพงหยวนบ้าง

“กว่าจะได้เงินมาก็ทุกข์ก็ยาก ได้สตางค์มาก็เอาไปเล่นหยวน ผัวมาขอ ถ้าเขาไม่ให้บางทีก็ผิดใจกัน บางทีผัวทำงานได้เงินมาก็โกหกเรา แอบเอาไปแพงหยวน ไปเล่นที่ก็ยาวเลยตั้งแต่เย็นจนถึงดึก ไปกินเหล้าด้วย ลูกเมียก็เดือดร้อน ไม่กลับมาช่วยกันดูแล ไร้ที่ถูกบ้างก็คิดหน้อย ที่แพงไม่ถูกนั้นเยอะกว่า นี่จดบันทึกมา ก็เดือนๆซื้อไปทำอะไร ได้อะไรมาคุ้มไหม ไม่คุ้มเลย ” แม่เฒ่าบ่นให้ฟังถึงพฤติกรรมสามีที่ล่วงลับไปแล้ว

แม่เฒ่าเพ็ญว่า คุณเงินที่ใช้ซื้อหยวนได้ดินแต่ละเดือนไม่ได้ถือว่ามีมาก ไม่ก็สิบบาท แต่พอมีการ คิดคำนวณตัวเลขที่ซื้ออย่างต่อเนื่องหลายปี เทียบกับจำนวนเงินที่ถูกแล้วก็เงินหลายพัน เอาเงินนั้นไป ซื้อข้าวปลาอาหาร เลี้ยงลูกเต้าดีกว่า ในหมู่บ้านมีคนคิดอย่างนี้เหมือนกัน แต่น้อย เดียวนี้ค่อยตาม เห็นดี เห็นงามไปหมดแล้ว แถมยังมีคนเล่นเพิ่มขึ้น ทั้งผู้หญิงผู้ชาย ผิดกับสมัยก่อน ที่ภรรยาจะมาแพงหยวนด้วยกัน เห็น ในสบบองถือได้ว่าถ้าเป็นบ้านคนไทใหญ่ก็จะเล่นทุกหลังคาเรือน สามีและภรรยาแพงหยวนด้วยกัน เห็น ไปในทางเดียวกัน แต่จะเล่นมากหรือน้อย บ่อยหรือไม่บ่อยก็สุดแล้วแต่จะคิดได้ว่าคุ้มไม่คุ้ม แกวอย่างนั้น

แม่เฒ่าไม่เพียงแต่หวังถึงผลกระทบต่างๆที่เกิดตามมาจากการเล่นหยวนได้ดิน ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว ลูกหลาน แต่ก็ยังหวังถึงสถาบันสงฆ์ แกเล่าว่า ในอดีต พระไม่ได้เกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่มาปัจจุบัน พระสงฆ์ไม่เว้นจะเป็นพระไทยหรือพระชาวไทใหญ่ก็เข้าสู่งการนี้มากขึ้น ในอำเภอปางมะผ้าก็มีอยู่สอง วัด ทั้งที่ซื้อเอง และรับไปหยวน ส่งผลให้พระบางรูป วัดบางวัดในเขตอำเภอปางมะผ้าก็ยากจนลงถึงขั้นเป็น หนี้สินแบบไม่เคยมีมาก่อน ชาวบ้านเองโดยเฉพาะกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ที่เคร่งศาสนา ก็เริ่มเสื่อมศรัทธาจาก พระจากวัดเหล่านั้น

นางหลาว แม่หญิงสัญญา

ติดๆกับบ้านแม่เฒ่าเพ็ญ เป็นที่พักของนางหลาว อายุ 52 ปี นี้เป็นสตรีไตนอกอีกคนที่มีชีวิตที่ น่าสนใจ

นางหลาว มาเข้าบ้านของลูกสาวแม่เฒ่าเพ็ญอยู่ แกมาจากหมู่บ้านหมอกอุ่นเลา บ้านนาคง ในรัฐ ฉาน ประเทศพม่า ป่านางมาเมืองไทยครั้งแรก ตอนเป็นสาวน้อยอายุสิบห้าสิบหกปี ที่แรกคือเข้ามาเป็น แรงงานรับจ้าง ไปทำงานอยู่ไกลถึงกรุงเทพ แกเล่าถึงประสบการณ์ของแกว่า

“ สมัยนั้นไปเป็นแม่บ้านทำความสะอาดห้องพักในโรงแรม ทำยาวเลย 10 ปี จนอายุยี่สิบห้า ได้ เป็นผู้ตรวจงานแม่บ้าน ได้เดือนละ 5,000 บาทเชียวนะ เป็นแม่บ้านนี้ ใครนอนยังงี้ ห้องเหิงเป็นยังงี้รู้ หมด ผู้ชายผู้หญิงบางคนไปนอนกันเลอะเปรอะ ขนเขินตกที่นอน รู้หมด ” (หัวเราะ)

ต่อมาพ่อแม่แกไม่สบายเลยต้องกลับพม่าไป หลังจากนั้น 10 ปีพ่อแม่ตายหมด สามีก็แยกทางและ เสียชีวิตไป ตัวเองก็กลับเข้ามาอยู่ที่ประเทศไทยใหม่ คราวนี้มาปักหลักอยู่ที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ อยู่ ที่นั่น 10 ปี โดยไปรับจ้างมัดกระเทียม ไปขายใบชา ก็พออยู่ได้ ได้พบรักใหม่อีกครั้งกับชายที่อยู่ฝาง ผู้ชาย

คนนี่เล่นการพนันเก่งมาก เวลาซื้อหวย ซื้อทีละหลายพัน บางครั้งสามีก็ขายไร่ขายนา นำเงินมาซื้อล็อตเตอรี่ทีละหลายๆใบ แยกไม่ได้เลยเลิกกัน แถมที่ฝางตัวเองก็เคยโดนตำรวจจับ ก็เลยย้ายเข้าเชียงใหม่ดีกว่า

“ตอนอยู่ที่ฝางนั้น มีอยู่วันหนึ่ง ฉันเอาซาแห้งไปขายที่ตลาดเมืองฝาง แล้วโดนตำรวจจับ ตำรวจว่าฉันเป็นต่างด้าวหลบหนีเข้าเมือง ฉันเลยให้ตำรวจเอาทองที่ใส่อยู่ ประมาณ 2 สลึงไปขาย เพื่อมาประกันตัว ขายได้ 5,000 บาท ตำรวจก็พาขึ้นศาล แล้วก็ได้ไปส่งที่บ้าน ส่วนเงินค่าสร้อยทองนั้น ก็แบ่งให้ตำรวจครึ่งหนึ่ง”

“ ผิดกับเดี๋ยวนี้ มีพาสปอร์ต ฉันไปทำที่เชียงใหม่ เสียค่าทำบัตร 12,000 บาท เดินทางไปไหนก็ได้ ในประเทศไทย ไม่ต้องกลัวอย่างแต่ก่อน ” น้ำหลาวว่า

จากมรสุมชีวิตที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่นานแกก็กลับบ้านเกิด ไปทำอะไรทำนาอยู่หลายปี ส่วนลูกสาวโตแล้วก็เข้าไปทำงานอยู่เชียงใหม่ แต่โชคร้ายก็เกิดขึ้นกับแก เมื่อตรวจพบว่าตัวเองเป็นโรคร้าย หมอที่พม่ารักษาก็ไม่หาย ก็หันกลับเข้ามาเมืองไทย โดยเข้ามาทางแม่ฮ่องสอนเพื่อรักษาตัว

“หมอบอกฉันเป็นโรคตับ แรกเลยก็ไปรักษาที่โรงพยาบาลศรีสังวาลย์ แม่ฮ่องสอน ก็ไม่หาย หมอส่งตัวไปรักษาต่อที่โรงพยาบาลสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ ช่วงนั้นไปพักอาศัยกับลูกสาว และได้มีคนใหม่ คอยส่งเงินช่วยค่ารักษา เดี่ยวนี้ อาการค่อยยังชั่วขึ้น หมอเค้าก็ให้กลับมารักษาต่อที่โรงพยาบาลศรีสังวาลย์”

“ อย่างเชียงใหม่ กรุงเทพฯ นี่ไม่สนุกเลย เพราะว่าเวลาเดินทางไปไหนมาไหนลำบาก รถเยอะ อยากรออยู่ที่ปางมะผ้ามากกว่าถึงแกจะไม่มีรายได้มากนักแกก็อยู่ได้ อาศัยเพื่อนบ้านได้ ไปในเมือง แม่ฮ่องสอนก็ลำบาก ไม่รู้จักใคร ส่วนจะให้กลับไปอยู่ที่พม่า ก็ไม่อยากจะกลับไปแล้ว เพราะว่าพ่อตายได้ 6 ปี แม่ก็ตายได้ 5 ปี ญาติพี่น้องอพยพมาอยู่ที่ประเทศไทยกันหมด กลับไปก็ไม่รู้จะไปอยู่กับใคร” แกสาธยาย

ตอนนี้ น้ำหลาวมีอาชีพทำขนมขาย ชื่อขนมขึ้นกเป่า เป็นขนมพื้นบ้านของไทยใหญ่คล้ายๆกับเส้นข้าวซอยปรุงรสทอดกรอบ และยังมีทอดแคบหมู ส่งขายตามตลาด นอกจากนั้นก็ยังเป็นแม่ค้าขายมะเขือเทศ หอมแดง ต้มข้าวโพดขาย นอกจากนี้ แกยังเป็นหมอนวดพื้นบ้านด้วย แกเล่าว่าได้ศึกษาวิชามาจากหนังสือตำราภาษาอังกฤษ จากสมัยที่ไปอยู่อย่างกึ่งๆ โดยพี่ชายเอามาให้อ่าน ตัวแกอ่านหนังสือไม่ออก แต่ก็อาศัยดูจากภาพวาดแล้วทำตาม

วกเข้ามาที่เรื่องหวย แกเล่าว่ามีการเล่นตั้งแต่สมัยที่แกอยู่บ้านเกิดในรัฐฉานแล้ว ทำความไปจนถึงแกอายุได้สิบห้าสิบหกปีโน้น เจ้ามืออยู่ในพม่าก็จริงแต่เลขที่ออกนี้ฟังจากวิทยุกระจายเสียงที่ส่งสัญญาณข้ามมาจากฝั่งไทย ถ้าจะว่าถึงชนิดของหวย (ในเมืองไทย) แกก็เล่นทั้งหวยหวยใต้ดินทั้งหวยรัฐบาลหรือลอตเตอรี่ โดยวิธีตีเลขหวยของน้ำหลาวคือ 1. เวลาเห็นของแปลกๆ อย่างเช่น อะไรก็แล้วแต่ที่ผิดปกติก็นำมาหาเลขแล้วเอามาแทงหวย 2. จากความฝัน ถ้าฝันเห็นอุจจาระนั้นจะได้เงิน ทอง ก็จะมีหาเลขซื้อหวยทันที 3. ดูจากบ้านเลขที่ หรือเลขทะเบียนรถ รถที่ชนกัน 4. ถ้าไปทำบุญไหว้พระก็จะดูจากรูป

ที่เขาจุดไหว้พระ ส่วนใหญ่เวลาจุดธูปจะจุดสามดอก เวลาธูปไหว้หมดแล้ว บางทีก็จะมีธูปที่ใหม่ไม่หมดโค้ง เป็นรูปต่างๆ นามาแหงหวย 5. ถามเด็กๆ ที่ยังพูดไม่ค่อยจะรู้เรื่อง ให้ไปหวย

แต่ถ้าหากจะเทียบระหว่างหวยใต้ดินกับหวยรัฐบาลหรือล็อตเตอรี่ ส่วนตัวแอกบอกว่าชอบซื้อ ล็อตเตอรี่มากกว่า เพราะว่ามีให้เลือกหลายรางวัล ถ้าถูกรางวัลก็สามารถที่จะเอาล็อตเตอรี่ไปแลกเงินกับ ธนาคารได้เลย 10 ปีก่อน ตอนอยู่ที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ มีคนแอกแนะนำเลขให้ไปซื้อ แอกก็ได้ไปซื้อ หวยรัฐบาล ได้รางวัลที่ 5 เลยเอาล็อตเตอรี่ไปแลกเงินกับธนาคาร หลังจากนั้นก็ไม่เคยถูกอีกเลย ส่วนหวย ใต้ดิน แอกก็เล่นอยู่บ้าง แต่ถ้าดวงไม่ดีมากๆ ก็คงไม่ถูก เลยใช้วิธีคือไม่ซื้อหวยทุกงวด แต่จะซื้อเวลาที่คิดว่าตัวเองดวงดี

“ อีกอย่าง เวลาถูกหวยมา เจ้ามือบางคนจะชอบหักเปอร์เซ็นต์ ไม่ได้เงินจำนวนเต็ม ก็เลยซื้อหวย ใต้ดินเป็นบางครั้ง ส่วนใหญ่ซื้อกับคนรู้จัก ตัวฉันอยู่นั้นที่ อยู่ในที่ เลยไม่ค่อยสนิทใกล้ชิดกับใครในหมู่บ้าน เท่าไหร่ แล้วถ้าอยู่ในเมืองเชียงใหม่ ถ้าไม่ใช่คนที่รู้จัก คนขายหวยใต้ดินเขาก็ไม่ขายให้ เขาขายให้แต่คนที่ รู้จัก ไว้ใจเท่านั้น พอมาอยู่ปางมะผ้า เป็นหมู่บ้านไทใหญ่ ได้รู้จักคนโน้นคนนี้ ก็มีโอกาศซื้อหวยใต้ดินมาก ขึ้น ”

“ซื้อหวย หวังรวยเยอะๆมันไม่ได้หรอก มันยาก ก็แค่พอได้เงินมาใช้รักษาตัว เลี้ยงปากท้อง เผื่อมี โชคเท่านั้นละ” น้าหลาวทิ้งท้าย

ทั้งนางหอม แม่ค้าหวย นางส่วย แม่ดีเด่น นางเพ็ญ แม่เฒ่า และนางหลาว แม่หญิงสัญญาจร กรณศึกษาทั้งสี่คนนี้ ต่างก็มีลีลาชีวิตที่เหมือนกันในแง่มุมมองของการเป็นคนไตนอก ที่ต้องดิ้นรนเอาชีวิตรอด ภายใต้อัจฉกักัดในการเข้าถึงทรัพยากร โอกาสทางเศรษฐกิจสังคม และการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกันของรัฐ และต่างก็เป็นผู้หญิงที่ต้องรับผิดชอบภาระหนักในการดูแลครอบครัว ดูแลการจัดการเศรษฐกิจครัวเรือน และต่างมาเกี่ยวข้องกับหวยใต้ดินในบริบทพื้นที่ทางกายภาพ ทางสังคมวัฒนธรรมเดียวกัน ในบทบาท ในแง่ประสบการณ์เรื่องหวยใต้ดิน สิ่งต่างๆเหล่านี้มาเกี่ยวพันกันอย่างไร ติดตามการวิเคราะห์ได้ในหัวข้อ ต่อไป

บทวิเคราะห์

ย้อนไปดูคำถามการวิจัยของงานชิ้นนี้ ที่ตั้งไว้ว่า ภายใต้อริบทการพัฒนา ผู้หญิงไทใหญ่ไร้สัญชาติ ใช้การพนันโดยเฉพาะหวยใต้ดิน เป็นเครื่องมือในการจัดการการเงินในครัวเรือน รวมทั้งปรับตัว และธำรง รักษาความเป็นครอบครัวเอาไว้ได้อย่างไร ปรัชญาการณการพนันดังกล่าวมีความเชื่อมโยงการเล่นพนันของ คนกลุ่มต่างๆในชุมชนและกับโครงสร้างอำนาจระดับต่างๆในสังคมอย่างไร

จากการวิจัยครั้งนี้ พบว่าคงต้องย้อนกลับไปตั้งคำถามกับต่อบางคำในคำถามดังกล่าว:

กล่าวคือ เนื่องจากงานครั้งนี้ มุ่งสะท้อนมุมมอง การให้ความหมายของคนใน ดังนั้นในประโยคที่ว่า “ใช้การพนันโดยเฉพาะห่วยใต้ดิน” ประโยคนี้ ต้องตัดคำว่าการเล่นออก เพราะผู้หญิงที่ใหญ่ในการวิจัย ไม่ได้มองห่วยใต้ดินเป็นการพนัน แต่มองว่ามันเป็นรูปแบบหนึ่งของการเสี่ยงโชคซึ่งพวกเธอทั้งหลายสามารถควบคุมจัดการมันได้ในระดับหนึ่ง เช่น เล่นมาก เล่นน้อย เลือกลงอย่างมีวิจารณญาณ มีการจดจำ บันทึกข้อมูล วิเคราะห์ถึงความคุ้มค่า ซึ่งน้ำหนักถึงผลดี ผลเสีย โดยมีการใช้ความรู้หลายๆแบบ ทั้งความรู้ท้องถิ่นผสมผสานกับความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการจัดการ

“คนที่ชีวิตล้มละลายจากการพนันในหมู่บ้านก็มี แต่ไม่ใช่เพราะห่วยใต้ดิน เพราะมันเป็นแค่การเสี่ยงโชค โชคดีก็ได้ โชคไม่ดีก็ไม่ถูก ก็มีพวกที่ชอบไปเล่นไฮโล เล่นพนัน จนติดหนี้ โดนยึดบ้านยึดรถ ต้องหนีเจ้าหนีไปอยู่ต่างจังหวัด มีอยู่หนึ่งครอบครัว แต่เล่นห่วยจนหมดตัวนี้ไม่มี ชาวบ้านที่นี่ เขาไม่ได้ทุ่มเงินกับห่วย กับลอตเตอรี่ขนาดนั้น แค่มียอหาเข้ากินค่า ไม่เป็นหนี้เป็นสินใครมากมาย นั่นก็ถือว่าดีเลิศแล้ว” (นางหอม คนชายห่วย)

“ห่วยใต้ดิน ไม่ใช่พนันนะ พนันนี่เล่นแล้วที่ใส่เงินเยอะ เล่นบ่อย แล้วก็เล่นจนเสียการเสียงาน แต่ห่วยนี่ใครๆก็เล่นได้ ครอบครัวไม่แตกแยก ถือเป็นความเสี่ยงดวง” นายจายหลวง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อดีตคนไร้สัญชาติในหมู่บ้าน

“ ชาวบ้านเขาก็เล่นห่วยใต้ดินกันยามว่าง เพราะฝันมาก็อาจจะเป็นโชคลากก็ได้ เผื่อฟลุค ใ่อที่หวังรวยนะคงไม่ แต่ให้พอมีเงินหมุนกันเท่านั้น ไม่ได้ถึงขั้นเป็นการพนัน ” นางแอ นักพัฒนาเอกชน ลูกหลานคนไตนอก

ในการตีความของผู้หญิง รวมถึงผู้ชายที่นี้ ทั้งไตนอก และกลุ่มอื่นๆ ส่วนใหญ่ไม่ได้มองห่วยใต้ดินเป็นการพนัน หรือเรื่องเลวร้าย เป็นเรื่องของดวงชะตามากกว่าโอกาส ที่สำคัญคือ เชื่อว่าโชคชะตาต่างๆ เหล่านั้น ผู้เล่นหรือผู้เสี่ยงโชคสามารถจัดการ (Manipulate) คือ ควบคุมได้ด้วยวิธีต่างๆ แม้ว่าจะมีบางคนอย่าง “นางเพ็ญ แม่แต่ม่า” ที่เห็นว่า ห่วยใต้ดินสร้างปัญหา แต่แก้ก็พยายามจัดการ และอยู่ร่วมกับสถานการณ์ กับคนส่วนใหญ่ที่เห็นต่างได้อย่างไม่ขัดแย้งแตกแยกอะไร นี่เป็นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งคือไม่เพียงดูว่านิยามเป็นอย่างไร แต่ยังดูได้ว่าชาวบ้านเขาอยู่ร่วมกันได้อย่างไร ภายใต้มุมมองที่เห็นต่าง แม้จะเป็นเสียงที่เล็กน้อย แต่นั่นแสดงว่า ชุมชนสามารถจัดการเรื่องห่วยใต้ดินได้เป็นอย่างดี แม้ไม่มีใครรวยเพราะห่วยใต้ดิน แต่ก็ไม่มีใครหมดตัว

นอกเหนือไปจากการตีความห่วยใต้ดินว่าเป็นเรื่องการเสี่ยงโชค โดยเฉพาะโชคที่มาในรูปแบบของความฝันแล้ว ถ้ามองว่าผู้หญิงเหล่านี้ เธอซื้อขอยห่วยใต้ดินไปเพื่ออะไร ไปดูคำตอบกัน

“ที่ที่ที่ต้องเปลี่ยนอาชีพคือ วันหนึ่งประสบอุบัติเหตุซึ่งรถมอเตอร์ไซด์ล้มจนแขนหัก ตั้งแต่รักษาหายก็ทำงานหนักไม่ได้ ทำได้แต่งานเบาๆ ผัวก่อสร้างก็ไม่ได้มีงานทุกวัน เงินจะพอกินพอใช้ได้ยังไง ไหนจะถูกอีก

สองคน ก็ต้องดิ้นรนหาอาชีพใหม่ มาเจองานขายหอยนี่ก็คิดว่าดีละ ได้ค่าจ้างงานนี้เป็นที่พึง” (นางหอม คนขายหอย)

“ซื้อหอย หวังรวยเยอะๆมันไม่ได้หรอก มันยาก ก็แค่พอได้เงินมาใช้รักษาตัว เลี้ยงปากท้อง เพื่อมีโชคเท่านั้นละ” (นางหลาว แม่หญิงสัญญาจร)

“ถึงจะมีเงินแค่ 5 บาท 10 บาท ก็ซื้อหอยเพราะว่าหอยเป็นหนทางที่อาจจะได้เงินก้อนมาจุนเจือครอบครัว ถ้าเราโชคดี” (นางส่วย แม่ตีเด่น)

“กว่าจะได้เงินมาก็ทุกข์ก็ยาก ได้สตางค์มาก็เอาไปเล่นหอย ผัวมาขอ ถ้าเราไม่ให้บางทีก็ผิดใจกัน บางทีผัวทำงานได้เงินมาก็โกหกเรา แอบเอาไปแทงหอย ไปเล่นที่ก็ยาวเลยตั้งแต่เย็นจนดึก ไปกินเหล้าด้วย” (นางเพ็ญ แม่เฒ่า)

จากการศึกษา แม้ว่าผู้หญิงเหล่านี้จะมีเหตุผลในการเกี่ยวข้องกับหอยได้แตกต่างกันไปบ้าง เช่น ต้องหาเงินไปรักษาสุขภาพ เลี้ยงปากท้องตัวเอง จุนเจือครอบครัว หรือแม้จะเห็นต่างไปอย่างกรณีนางเพ็ญ แม่เฒ่า แต่ทั้งหมดก็สะท้อนวิถีคิดของพวกเธอถึงความใส่ใจในครอบครัว ในฐานะบทบาทของเมีย และแม่ตามขนบธรรมเนียมไทยใหญ่ที่ยึดถือกันมา ให้ผู้หญิงธำรงรักษาสถาบันครอบครัว โดยมีบ้านเป็นพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมสำคัญที่พวกเธอพึงต้องจัดการดูแล

ในแง่นี้ หอยจึงเข้ามาสอดคล้องกับการจัดการเศรษฐกิจครัวเรือน ซึ่งต้องเข้าใจว่า เศรษฐกิจครัวเรือนนี้ไม่ได้มีเฉพาะพื้นที่ในบ้าน แต่มันซ้อนอยู่กับพื้นที่นอกบ้าน เช่น การที่รัฐและผู้ประกอบการกดค่าแรงจนรายได้ไม่เพียงพอ การไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกิน นโยบายรัฐที่ไม่เคยเหลียวแลผู้คนขายหอยเหล่านี้ การเตะถ่วงของราชการในการออกเอกสารการให้สัญชาติ ในที่นี้รวมๆก็คือ การอยู่ภายใต้ความเสี่ยง (Risk) ในชีวิตประจำวันของผู้หญิงไดนอก ความไม่มั่นคงในเศรษฐกิจ เป็นความเสี่ยงอันเนื่องมาจากนโยบายระบบทุนนิยมโดยรัฐ หรือการที่รัฐออกนโยบายที่มุ่งเน้นการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ให้มีการแข่งขันอย่างไม่เป็นธรรม เกิดการเอาัดเอาเปรียบแรงงาน เกิดการผูกขาดกรรมสิทธิ์ที่ดิน เป็นต้น จนคนจนๆคนไร้สัญชาติอย่างพวกเธอกลายเป็นคนขายขอบของการพัฒนา ถูกตีกรอบตีตราเป็นแรงงานราคาถูก กดคุณภาพชีวิตให้ตกต่ำ ปิดกั้นโอกาสในการเข้าถึงการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ ทำให้พวกเธอต้องดิ้นรนปรับตัวเอาชีวิตรอดจากความเสี่ยงเหล่านี้ด้วยวิธีสารพัด ซึ่งการซื้อขายหอยได้ดินก็เป็นการจัดการความเสี่ยงในการดำรงชีวิตด้วยความเสี่ยงอีกแบบ คือการเสี่ยงโชคผ่านหอยได้ดิน ซึ่งพวกเธอคิดว่าอย่างน้อยเธอก็มีอำนาจในการจัดการมันได้พอสมควร

“อยากให้มีการขายหอยต่อไป เพราะว่าหอยก็เป็นความหวังของคนจน ที่จะช่วยให้มีเงินก้อนมาช่วยครอบครัว ส่วนใหญ่อย่างไดนอกนี้ อย่างเก่ง ซื้อกันงวดละไม่เกินห้าหกร้อยบาท ถึงจะมีเงินน้อย เราก็ซื้อน้อย มีมากเราก็ซื้อพอประมาณ ถึงรู้ว่าเจ้ามือรวบเอารวบเอา แต่สิ่งนี้มันก็เป็นความหวังอีกทางหนึ่งสำหรับคนจน” (นางส่วย แม่ตีเด่น)

“เวลาถูกห่วยมา เจ้ามือบางคนจะชอบหักเปอร์เซ็นต์ ไม่ได้เงินจำนวนเต็ม ก็เลยซื้อห่วยใต้ดินเป็นบางครั้ง” (นางหลาว แม่หญิงสังข์จระ)

แม้ว่าในกรณีของคนที่ไม่เห็นด้วยกับห่วย อย่างแม่เฒ่าเพ็ญ แต่คำตอบของเธอก็สะท้อนความหมายว่าการเล่นห่วยถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่น่าไปสู่การที่มีเงินไม่พอใช้ โดยเมื่อสะสมเงินที่สูญเสียจากการเล่นห่วยแต่ละงวดไปแล้วมากเข้าๆ นับยอดดูก็จะเป็นเงินจำนวนไม่น้อย ซึ่งเงินจำนวนนั้นสำคัญต่อการดำรงอยู่ของครอบครัว ผู้หญิงจึงต้องพยายามและดิ้นรนมากขึ้นในการธำรงรักษาสภาพความเป็นครอบครัวเอาไว้

“กว่าจะได้เงินมาก็ทุกข์ก็ยาก ได้สตางค์มาก็เอาไปเล่นห่วย ผัวมาขอ ถ้าเราไม่ให้บางทีก็ผิดใจกัน บางทีผัวทำงานได้เงินมาก็โกหกเรา แอบเอาไปแทงห่วย ไปเล่นที่ก็ยาวเลยตั้งแต่เย็นจนดึก ไปกินเหล้าด้วย ลูกเมียก็เดือดร้อน ไม่กลับมาช่วยกันดูแล ไร้ที่ถูกบ้างก็นิดหน่อย ที่แทงไม่ถูกนั้นเยอะกว่า นี่เจตบันที่มาก็เดือนๆซื้อไปเท่าไร ได้อะไรมากும்ไหม ไม่คุ้มเลย ” (นางเพ็ญ แม่เฒ่า)

ห่วยใต้ดินจึงเป็นภาพสะท้อนของการจัดการเศรษฐกิจครัวเรือนซึ่งเชื่อมโยงกับความเสี่ยงในพื้นที่นอกบ้านของผู้หญิงไตนอก ส่วนจะจัดการออกมาบวก หรือลบ จะพังลงไปตามแบบเหมาวมไม่ได้ การจัดการการเงินเหล่านี้เป็นปฏิบัติการภายใต้ระบบทุนนิยม ระบบทุนนิยมในที่นี้เชื่อมโยงทั้งในระดับโลกและระดับท้องถิ่น กระบวนการโลกาภิวัตน์ผ่านการใช้เทคโนโลยี ไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์ การฝากถอนเงินออนไลน์ ได้หนุนสร้างให้ห่วยเป็นกิจกรรมที่ไร้พรมแดน

และการจัดการความเสี่ยงนี้ ก็วางอยู่บนฐานของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ไม่ว่าจะเป็นระหว่างคนกับคน (ที่หลากหลาย) คนกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติหรืออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ซึ่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคนกับคนนั้นเป็นประเด็นหลัก ที่ไปเชื่อมโยงกับการจัดการทรัพยากร และสิ่งเหนือธรรมชาติ

ไม่ว่าจะเป็นหญิงไตนอกที่อยู่ในชุมชน อย่างนางส่วย นางหอม หรืออยู่ข้ามไปข้ามมาระหว่างชุมชนหมู่บ้านกับในเมือง อย่างกรณีนางหลาว นักเดินทาง ก็จะได้ชัดว่า จะเลือกเล่นห่วยแบบไหน (ห่วยใต้ดิน ห่วยรัฐบาล) ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคม

ความใกล้ชิด คุ่นเคย ความไว้เนื้อเชื่อใจ และวงเงินที่ซื้อขาย เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ผู้ซื้อตัดสินใจว่าจะเลือกซื้อห่วยกับแม่ค้าคนใด ที่ไหน ถ้าเป็นผู้ซื้อประเภทที่ซื้อหน้าๆหวังรวยทีเดียวก็จะไปซื้อกับแม่ค้าในตลาด เมียผู้ใหญ่บ้าน หรือแม่ค้าร้านขายของชำร้านใหญ่ข้างตลาดซึ่งมีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่าผู้ชายที่เป็น “ไตนอก” เพราะเชื่อมั่นว่าถ้าถูกห่วยเป็นหมิ่นเป็นแสนแล้ว คนขายสามารถหาเงินหาจ่ายให้ทัน

หอยไต้ดินที่นี้ เติบโตและหล่อเลี้ยงอยู่ได้บนฐานความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งในกรณีคนข้ามถิ่น อย่างนางหลาว เมื่อเข้ามาอยู่ที่แรกๆก็ยังไม่ได้อินใจหอยไต้ดินมากนัก เพราะยังไม่รู้จักใคร ต่อมาเมื่อเริ่มคุ้นเคยกับคนในหมู่บ้านมากขึ้น จึงเริ่มซื้อโดยอาศัยข้อมูลจากเพื่อนบ้าน พุดๆ คือ ชุมชนรับรอง

เปรียบเทียบกับสมัยที่เธออยู่ในเมืองใหญ่ ไม่ได้รู้จักใครมากมาย ไม่ได้มีความเป็นชุมชนที่มีสังคม ใกล้ชิดอย่างที่นี่ เธอจึงเลือกซื้อตลอดแต่เธอรืมากกว่า เพราะมันใจและมีหลักประกันความเสี่ยงได้ดีกว่า คือรัฐรับรอง

หอยไต้ดินจึงเป็นเรื่องของการจัดการที่มีชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมแบบไม่เป็นทางการ ตั้งแต่ในการเลือกคนเข้าร่วม การคัดกรอง ตรวจสอบคนขาย การวิพากษ์วิจารณ์ ควบคุมไม่ให้คนใช้เงินไปซื้อมากเกินไป หรือเบี้ยวหรือโกง ซึ่งการควบคุมจัดการนี้ไม่ได้อาศัยอำนาจใดอำนาจหนึ่งเป็นหลัก แต่อาศัยอำนาจที่ผสมผสาน ไม่ว่าจะ อำนาจความเป็นแม่ที่ต้องหาเงินช่วยเหลือเจือจุนลูกและครอบครัว (นางสาว แม่ดีเด่น) อำนาจความเป็นเมีย (กรณีของนางเพ็ญ แม่เฒ่าที่พยายามควบคุมการเล่นหอยของสามี) อำนาจชุมชน ในการเข้าไปว่าจะเล่นหอยกับใครดี (นางหลาว แม่หญิงสัญญา) รวมทั้งอำนาจของเทคโนโลยี และความรู้ โดยเฉพาะความรู้ท้องถิ่น (Local Knowledge) อย่างในกรณีนางหอม แม่ค้าหอย

หนังสือตำราทำนายฝัน เพื่อตีออกมาเป็นตัวเลขสำหรับใช้แทงหอยที่นางหอม แม่ค้าหอยซื้อมาจากตลาดนัดในหมู่บ้านซึ่งในเล่มมีคำแปลสามภาษา คือ มีทั้งภาษาไทยใหญ่ ภาษาพม่า และภาษาไทย แกมมีภาพการ์ตูนประกอบ ในเล่มมีภาพสิ่งลึกลับ เครื่องใช้ไม้สอย กิจกรรมต่างๆสารพัด ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องพบเห็นอยู่ในท้องถิ่น แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีการผสมปนเปเอาภาพใหม่ๆเข้ามา เช่น ปลาวาฬ จิงโจ้ นักกังฟู ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ในพื้นที่เดิม แสดงถึงการใช้ความรู้ท้องถิ่นผสมผสานกับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย เพื่อนำไปปรับใช้วิถีชีวิตของชาวบ้าน และยังมีการขยายพื้นที่การใช้ความรู้นี้จากรัฐฐาน ข้ามพรมแดนมายังไทย ผ่านคน ผ่านตลาด ผ่านการซื้อขาย เก็งเลขหอยทางโทรศัพท์

ความรู้ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการเก็งเลขหอยไต้ดินนี้จะมีผลได้ ก็ต้องผ่านตัวคน ผ่านความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคน ซึ่งตรงนี้ ก็คือเครือข่ายชุมชนที่มีปฏิบัติการทางความรู้ขึ้นอยู่ในพื้นที่หอยไต้ดินชุมชน

จะเห็นได้ว่าภาพรวมของการซื้อหอยและขายหอย (รวมทั้งไม่เห็นด้วยกับหอย) ในระดับชุมชน “ไต้ดินนอก” นี้ล้วนเป็นเรื่องของวัฒนธรรม ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การจัดการเศรษฐกิจก็เป็นหนึ่งในนั้น ซึ่งเศรษฐกิจในครัวเรือนก็ไม่ได้แยกออกจากพื้นที่เศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมนอกครัวเรือน มันไม่ได้แยกขาดขาดเป็นคู่ตรงข้ามกันขนาดนั้น

น่าคิดไหมครับว่า ในพื้นที่ชายแดน คนส่วนใหญ่ก็ยากจน แล้วทำไมหอยไต้ดินยังยืนหยัดคงทนอยู่มาได้หลายสิบปี กล่าวโดยรวม เหตุที่ทำให้หอยไต้ดินเติบโตอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ชายแดน แม้ว่าระบบทุนนิยมไม่ได้โตเต็มที่ที่ชายแดนแห่งนี้ ก็มีอยู่ด้วยปัจจัยหลายประการ คือ

1. เรื่องความเสี่ยงในชีวิตประจำวันนี้เป็นเหตุสำคัญประการหนึ่ง ชาวบ้านโดยเฉพาะคนไตนอกมีความเสี่ยงในการดำรงชีพมากขึ้นกว่าแต่ก่อน โดยเฉพาะความเสี่ยงใหม่ๆที่มาพร้อมกับนโยบายการพัฒนาของรัฐบาล เช่น การจำกัดการเดินทาง การประกอบอาชีพของคนต่างดาว การไม่มีสิทธิกรรมสิทธิ์ในที่ดิน และสินทรัพย์ต่างๆ

2. การที่ผู้หญิงยังมี“อุดมการณ์ครอบครัว” และบทบาทในการจัดการเศรษฐกิจครัวเรือนก็เป็นมูลเหตุที่พวกเธอต้องดิ้นรนหาเงินหมุนเวียนมาใช้จ่ายแก่ทุกคนในบ้าน

3. การขยายตัวของเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเฉพาะโทรศัพท์มือถือ การทำธุรกรรมการเงินผ่านคอมพิวเตอร์ ตู้เอทีเอ็ม เป็นปฏิบัติการภายใต้ระบบทุนนิยม ที่เชื่อมโยงทั้งในระดับโลกและระดับท้องถิ่นอย่างไร้พรมแดน

และเงื่อนไขปัจจัยที่ 4. มีความเป็นชุมชน ที่ยึดโยงกันด้วยอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และการผสมผสานความรู้ท้องถิ่นทำให้เกิดการมีส่วนร่วม เกิดความรู้สึกไว้วางใจและควบคุมตรวจสอบกันและกันในการเล่นหอย

พูดง่าย ๆ ว่า มันไม่ใช่แค่ที่ชาวบ้านมีเงิน มีคนขายหอย มีความอยากรวยแล้วหอยก็ระบาดระเบิดระบอบได้ มันไม่ใช่อย่างนั้น

นอกจากนี้แล้ว การซื้อหอยได้ดินก็ดี การขายหอยได้ดินก็ดี ไม่ใช่เรื่องไร้สาระเสมอไป แต่มีสัญญาหรือความหมายทางสังคมซ่อนอยู่ คือต่างก็เป็นการบริโภคเชิงสัญญา หรือในมิติคุณค่า ไม่ใช่มูลค่า โดยเฉพาะสัญญาทางภาษา ซึ่งมีการใช้การพูดภาษา การเขียนตัวหนังสือไทใหญ่ ตลอดจนการนำเอาความรู้ท้องถิ่น เช่น ตำราทำนายฝันแบบชาวไทใหญ่ มาใช้ในการตีความ ซื้อขาย ที่หาซื้อได้จากตลาดนัดในหมู่บ้านที่มีคำแปลสามภาษา คือ มีทั้งภาษาไทใหญ่ ภาษาพม่า และภาษาไทย แถมมีภาพการ์ตูนประกอบสำหรับคนที่อ่านหนังสือไม่ออก” เป็นการผสมผสานชุดความรู้หลายๆแบบ

สัญญา อีกอย่างคือการบริโภคความหมายของ“ความเป็นชุมชน” คือเล่นหอย เพื่อสร้างความสนิทสนมคุ้นเคย สร้างการยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกในชุมชน อย่างกรณีของนางหลาว แม่หญิงสัญญา “ไตนอก” ที่เพิ่งย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ ก็อาศัยการไปซื้อหอยได้ดินเป็นการสร้างความรู้จักคนต่างๆในชุมชน ทำให้รู้ว่าใครนิสัยใจคอเป็นยังไง จริงอยู่ มีวิธีอื่นอีกมากมายที่เธอสามารถเลือกใช้เพื่อสร้างให้ชุมชนยอมรับว่าเธอเป็นส่วนหนึ่งในสังคม แต่การเล่นหอยไม่เพียงแต่เป็นกิจกรรมทางสังคม แต่มันยังมีลุ้นในเรื่องเศรษฐกิจอีกด้วย ผลอยู่เธอจะได้ประโยชน์จากการเล่นหอยในฐานะของการสร้าง/เสพสัญญาของความเป็นชุมชนมากกว่าประโยชน์ในแง่ตัวเงินด้วยซ้ำ

โดยสรุป เราจึงเห็นได้ว่า หอยได้ดินเป็นการบริโภคในฐานะที่เป็นการต่อรองอำนาจ (contest) ของผู้หญิงไทใหญ่ไร้สัญชาติ หรือคนไตนอก ในการจัดการความเสี่ยง (Risk) ต่างๆ ในบริบทโลกาภิวัตน์และตลาดแบบเสรีนิยมใหม่ ไม่ว่าจะ เป็น ความเสี่ยงในแง่การถูกกีดกันไม่ให้เข้าถึงทรัพยากร การกดขี่แรงงาน

ความเสี่ยงจากสภาวะที่ไม่เหมาะสมในการทำงาน ความเสี่ยงในแง่สูญเสียตัวตน สูญเสียอำนาจในการจัดการตนเอง ครอบครัว ชุมชน คือไม่มีหลักประกันหรือรับรองในการมีอยู่ (อย่างมีศักดิ์ศรี) ของคนไร้สัญชาติ ขณะที่ไร้กลไกเชิงสถาบันอื่นๆ ควบคุมและถ่วงดุลตลาด ตลอดจนจะมีการครอบงำอุดมการณ์และความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน ผ่านการควบคุมของรัฐในนโยบาย/กฎหมายที่มีต่อคนไร้สัญชาติ

การต่อรองอำนาจดังกล่าวไว้แต่จะมีการต่อรองเฉพาะกับโครงสร้างอำนาจ หรือกลไกหน่วยงานต่างๆ หากแต่ต่อรองอำนาจ (contest) กับความต้องการของตัวเอง ตัวอย่างเช่น การได้เงินไปใช้จ่ายเงินทำบุญ พิธีกรรมต่างๆตามความเชื่อของไทยใหญ่ จ่ายเงินใส่ซองงานแต่ง พิธีมงคล อวมงคลต่างๆ การอยากมีเสื้อผ้าสวยๆ ใส่ไปงานต่างๆ เพื่อแสดงอัตลักษณ์ที่งดงามของตน โดยมีนัยยะการเพิ่มอำนาจในการเข้าถึงเรื่องต่างๆ (Politic of Identities) เพื่อลดความเสี่ยงดังกล่าวไว้ข้างต้น รวมถึงเป็นการสร้างผลบุญ ซึ่งเป็นเสมือนทุนไว้ใช้ในโลกที่ยังหายใจ และโลกหลังความตายอีกด้วย

ส่งท้าย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้โดยพยายามที่จะสะท้อนมุมมอง การให้ความหมายของผู้หญิงไทใหญ่ โดยเน้นกลุ่มคนไร้สัญชาติ หรือ “ไตนอก” ในพื้นที่จังหวัดชายแดนอย่างแม่ฮ่องสอน

จากการศึกษาพบว่าผู้หญิงไตนอก ต่างก็มองว่า หวยเป็นการจัดการเศรษฐกิจในครัวเรือน แต่เป็นการจัดการเชิงซ้อนที่ซ้อนและเชื่อมโยงกับการจัดการชีวิตหลากหลายมิติ โดยเฉพาะการจัดการความเสี่ยงในชีวิตประจำวันนอกบ้าน ภายใต้ฐานคิดที่มุ่งธำรงรักษาความเป็นครอบครัวให้อยู่ดีมีสุข ว่าด้วยความเชื่อ/อุดมการณ์ครอบครัว (ความเป็นเมีย แม่ ลูกสาว) ตามแบบธรรมเนียมของชาวไทใหญ่

ด้านหนึ่ง ผู้หญิงไทใหญ่ก็ไปทำงานนอกบ้าน ในขณะที่ผู้ชายก็ช่วยทำงานบ้าน การแบ่งงานทำตามเพศ การจัดการเศรษฐกิจในครัวเรือน โดยที่กัก เหมารวมว่ามีแต่ผู้หญิงที่เป็นผู้จัดการในเรื่องนี้ จึงไม่ความจริงเสมอไป (personal is political) ในบ้าน นอกบ้าน ไม่ได้แยกกัน

การซื้อและขายหวยของพวกเธอจึงเป็นการบริโภคเชิงสัญญาหรือความหมายทางสังคมซ่อนอยู่ และงานวิจัยชิ้นนี้ได้พยายามถอดรหัสทางวัฒนธรรมนี้ออกมา

แน่นอนว่า หวยใต้ดินไม่ได้เกิดจากธรรมชาติ หรือหล่นมาจากฟ้า หากแต่หวยใต้ดิน คือสิ่งที่สังคมสร้างขึ้น พุดอีกนัยหนึ่งก็คือ สิ่งประกอบสร้างทางสังคม เมื่อเป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคม ก็ย่อมต้องมีคนกลุ่มต่างๆมาเกาะเกี่ยวกัน เรียกว่ามีความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความซับซ้อน

“การพนันเป็นเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งในสังคมก็มีการเกี่ยวข้องกันด้วยอำนาจต่างๆ มากมาย จึงเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งมีหลากหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคนกับคน คนกับสิ่งแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ การจะทำความเข้าใจหรือสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับ

การพนันซึ่งมีความซับซ้อนอย่างมาก ต้องเข้าใจความสัมพันธ์เชิงอำนาจเหล่านี้ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ตามบริบทพื้นที่” อาจารย์ ฉลาดชาย รมิตานนท์ นักมานุษยวิทยาอาวูโส อภิปรายในเวทีวิชาการ “การพนันรอบบ้าน-ล้อมเมือง การพนันกับการจัดระเบียบในสังคมไทย” กรุงเทพฯ วันที่ 28 ม.ค. 56

และในเมื่อเป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับคนที่หลากหลาย เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ต่อรองกันระหว่างคนกลุ่มต่างๆทั้งในโครงสร้างแนวดิ่งและความสัมพันธ์แนวราบ หรือแนวอื่น ๆ ทั้งยังปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวจึงมีความซับซ้อนและมีพลวัตสูง ไม่สามารถที่จะฟันธงเรื่องใดเรื่องหนึ่งง่าย ๆ

เรื่องหยว ถือว่าเป็นเรื่องถูก เรื่องผิดไม่ได้ เพราะมันมีความหลากหลาย ก้ำกึ่ง

“ไตนอก” ก็ไม่ได้เป็นคนไร้สัญชาติไปหมด บางคนได้สัญชาติไปแล้วยังถูกนิยามว่าเป็น“ไตนอก”¹¹

การจัดการเศรษฐกิจในบ้าน กับนอกบ้าน จะแยกพื้นที่ แยกเพศ ก็ไม่ได้¹²

การศึกษาชุมชน ก็จะดูแต่เฉพาะคนที่ปักหลักในชุมชนอยู่นิ่งๆไม่ได้ เพราะมีคนเคลื่อนย้ายเข้าออก อยู่ตลอดที่มองข้ามไม่ได้

ความรู้ท้องถิ่น ก็ไม่ได้เป็นท้องถิ่นแท้ๆ แต่ผสมผสานสิ่งต่างๆเข้ามามากมาย

รัฐเอง ก็ไม่ได้มีบทบาทผ่านโครงสร้างระบบราชการเพียวๆ หากแต่ทำงานร่วมกับระบบทุนนิยม และระบบตลาดที่กว้างขวางแทรกซึมอยู่ในทุกหัวระแหง อย่างเช่น การเปิดโอกาสให้มีหยวบดินกีด หวยไต้ดินกีด ดำเนินการโดยรัฐเก็บภาษีและคุมเชิงอยู่ห่างๆ โดยเก็บกินผลประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นภาษีทางตรง ภาษีทางอ้อม ค่าธรรมเนียมต่างๆ สิ่งเหล่านี้เป็นภาพสะท้อนของลัทธิเสรีนิยมใหม่ (Neo - liberalism) ที่หลอมรวมอำนาจรัฐและทุนอันซับซ้อนเข้าด้วยกัน

พูดง่าย ๆ คือ ไม่มีอะไรเป็นพันธุ์แท้ ทุกอย่างเป็น ลูกผสม (Hybridity)

เมื่อฟันธงไม่ได้ เหมารวม (Universalism) ไม่ได้ จับตรงไหนขึ้นมาวิเคราะห์ก็ดูเหมือนจะเบลอลไปหมด การศึกษาวิจัยที่ใช้กรอบที่แข็ง เน้นระบบระเบียบ แบบแผน (Pattern) มากเกินไป จึงไม่สามารถที่จะเข้าถึง “ความจริงทางสังคม” แบบนี้ได้

¹¹ จะว่าไป การเรียกว่า “ไตนอก” นี้ มีนัยยะถึงชาวไทยใหญ่ที่อพยพมาจากพม่าในช่วงสามสิบปีที่ผ่านมา คือมาจากเมืองนอก (พม่า) ส่วนใหญ่ยังไม่ได้สัญชาติไทย แต่ขณะนี้ก็มีบางคนเริ่มได้สัญชาติกันบ้างแล้ว แต่ก็ยังถูกเรียกขานว่า “ไตนอก” เหมือนเดิม

¹² ด้านหนึ่ง ผู้หญิงไทใหญ่ก็ไปทำงานนอกบ้าน ในขณะที่ผู้ชายก็ช่วยทำงานบ้าน ส่วนใหญ่ต่างก็ช่วยกัน การจัดการเศรษฐกิจในครัวเรือน โดยที่กัก เหมารวมว่ามีแต่ผู้หญิงที่เป็นผู้จัดการในเรื่องนี้ จึงไม่เป็นความจริงเสมอไป การแบ่งงานทำตามเพศ ในบ้าน นอกบ้าน ไม่ได้แยกกันโดยสิ้นเชิง

ปัญหาสำคัญของการศึกษาวิจัย การสร้างองค์ความรู้ที่เอื้อต่อการเข้าถึง “ความจริงทางสังคม” ก็คือ กบฏทางความคิดหลายประการ ดังที่ระบุไว้ในตอนต้นของงานเขียนชิ้นนี้ ไม่ว่าจะเป็น การเน้นมูลค่าโดยละเลยมิติคุณค่า มิติของความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าว รวมถึงการติดกับดักวิธีคิดคู่ตรงข้าม , การคิดแบบแยกส่วน

เมื่อองค์ความรู้ไม่คม ชัด ลึก ไม่ได้ให้ความสำคัญของการศึกษาผ่านประสบการณ์ การนิยามความหมายของคนตัวเล็กตัวน้อย การนำเอาความรู้ไปออกแบบ กำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติต่อไปก็ย่อมมีปัญหาตามมา

การพัฒนาองค์ความรู้เรื่องหอย (รวมถึงการพนันसारพัดอย่างทั้งในระดับพื้นบ้าน ระดับภูมิภาค ระดับข้ามชาติ) ให้ลุ่มลึก รอบด้านจึงเป็นงานสำคัญที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงต้องผลักดันให้เกิดขึ้น นอกจากนี้ต้องทำงานร่วมกับประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง รวมทั้งสื่อมวลชนระดับชาติและท้องถิ่น ในการตรวจสอบ และขับเคลื่อนองค์ความรู้เหล่านี้อย่างเป็นทางการ

ในขณะที่ประเทศไทยกำลังผลักดันกฎหมายให้มีการจัดการหอยและการพนันครั้งใหญ่ หากเราพบว่า หอยใต้ดิน คือส่วนหนึ่งของสังคมชนชั้นล่าง ชนชายขอบ และอยู่ได้เพราะมันรับใช้พวกเขา แม้จะมีความขัดแย้ง แตกต่างทางความคิด มีผลเชิงลบทางสังคมอยู่บ้าง แต่ตัวเขา ชุมชน เครือข่าย ก็สามารถใช่มิติทางสังคมวัฒนธรรมจัดการร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างสมานฉันท์

ก็น่าคิดว่า ถ้าหอยตู้ หอยออนไลน์ การพนันที่ใช้เทคโนโลยี และมีระยะห่างทางสังคมมากมายกับชาวบ้าน จะเป็นอย่างไรหรือไม่

หรือ หอยตู้ หอยออนไลน์ การพนันसारพัดที่ใช้กลไกตลาดเสรีจากระบบทุนนิยมภายนอกจะกลับกลายเป็นทำลายความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวบ้าน ไปทำให้อำนาจประชาชนถูกดึงกลับไปรวมศูนย์ที่รัฐส่วนกลางผ่านการใช้เทคโนโลยีและนโยบาย กฎหมาย

ถ้าตอบไม่ได้ ไม่ชัด ไม่มีรูปธรรมของความรู้ ไม่มีรากฐานการเชื่อมต่อกับต้นทุนความรู้ ต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรม กฎหมาย นโยบายนั้นต้องถูกทบทวนอย่างรอบคอบและรอบด้าน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กิ่งแก้ว ทิศดิ่ง

- 2553 แม่คำไทใหญ่พลัดถิ่นกับการปรับเปลี่ยนสถานะทางสังคมในบริบทภาวะก้ำกึ่งเชิงโครงสร้างในเขตเมืองเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นิธิ เอียวศรีวงศ์

- 2543 “ความเป็นอื่นของคนจน” ใน **คนจนกับนโยบายการทำให้จนของรัฐ** (หน้า 32 – 35), กรุงเทพฯ : คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา.

วิเศษ สุจินพรัหม

- 2543 การเคลื่อนไหวของผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะในการจัดการป่าชุมชน จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิสุทธิ เหล็กสมบูรณ์

- 2545ก การสร้างความหมายว่าด้วยเครือญาติและครอบครัวในเครือข่ายทางสังคมของผู้หญิงอิวเมี่ยน(เย้า) ภายใต้วิถีการผลิตเชิงพาณิชย์และระบบสังคมที่ให้อำนาจชายเป็นใหญ่ : กรณีศึกษาแม่ค้าชาวอิวเมี่ยนในตลาดแห่งหนึ่งของชุมชนเมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่ : ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- 2545ข พลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตครอบครัวและบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงอิวเมี่ยน (เย้า) ภายใต้ผลกระทบของการพัฒนา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ศรินพร พุ่มมณี

- 2550 ผู้หญิง พื้นที่ และการพัฒนาเมือง: กรณีศึกษาชุมชนในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน .

- 2540 **ประวัติหมู่บ้าน อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน.** สำนักงานคณะกรรมการการ
ประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.

อานันท์ กาญจนพันธุ์

- 2554 “พื้นที่ความรู้และกลไกเชิงซ้อนในจินตนาการใหม่ของสังคมเปลี่ยนผ่าน” ใน กฤตยา
อาชวนิจกุล (บก.) **จินตนาการใหม่ทางสังคมวิทยา** (หน้า128-160). นครปฐม :
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และคณะกรรมการสภาวิจัย
แห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา.

ภาษาอังกฤษ

Amporn Jirattikorn

- 2007 “Living on Both Side of the Border: Transnational Migrants, Pop Music in
Thailand”. Working Paper Series Resource and Cultural Transformation in the
Mekong Region: Regional Center for Social Science and Sustainable
Development (RCSD) Faculty of Sociences , Chiang Mai University.

Corrigan, Peter

- 1998 “Introduction: Advents of Consuming Society” in **The Sociology of
Consumption : An introduction** (pp. 1 – 16). London: Sage.

Hans-Dieter Bechstedt and Wisoot Legsomboon

- 2005 **Ethnic minorities and cross-border migration, gender and human rights: Case
studies from Northern Thailand.** Paper presented to the International
Conference on ' Transborder Issues in the Greater Mekong Sub-region, June
30-July 2, 2005 , Mekong Sub-region Social Research Center (MSSRC) ,
Ubon Ratchathani University, Thailand.

Karim , Wazir Jahan

- 1995 **Male and Female in Developing Southeast Asia.** UK: Berg Publishers.

Trinder, Liz

- 2000 "Reading the texts: Postmodern feminism and the 'doing' of research" in
Barbarra Fawcett et al. (eds.), **Practice and Research in Social Work :
Postmodern feminist perspectives** (pp. 39 – 61), London: Routledge.

Wolf, Naomi

- 1992 **The Beauty Myth : how images of beauty are used against women.** New
York: Anchor Books.
- 1998 **Promiscuities : the secret struggle for womanhood.** New York: Vintage.

เว็บไซต์

http://www.soppong.go.th/index.php?_mod=datadetail

Illouz, Eva

- 1997 **Consuming the Romantic Utopia : Love and the Cultural Contradictions of
Capitalism** [online] [http://sociology.about.com/science/sociology/gi/
dynamic/office.htm?site=http%3A%2F%2Fwww.familydiscussions.com %
2Fbook % 2Fillouz. htm](http://sociology.about.com/science/sociology/gi/dynamic/office.htm?site=http%3A%2F%2Fwww.familydiscussions.com%2Fbook%2Fillouz.htm) [Accessed 2001, June 13].

Simone de Beauvoir

- 1949 **The Second Sex** [online] [http://www.marxists.org/
reference/subject/ethics/de-
beauvoir/2nd-sex/ch04.htm](http://www.marxists.org/reference/subject/ethics/de-beauvoir/2nd-sex/ch04.htm) [Accessed 2013, December 30].

การเล่นหยวจากมุมมองของหญิงในชุมชนบ้านทุ่งยาวจังหวัดลำพูน

วิเศษ สุจินพรัหม

1) บทนำ

“หยว” ถูกจัดเป็นการพนันตามพระราชบัญญัติการพนันปี พ.ศ.2478 ในบัญญัติการพนันประเภท ก. ที่ห้ามเล่นโดยเด็ดขาด อย่างไรก็ตามหยวหรือหยวใต้ดินเป็นการพนันที่มีผู้นิยมเล่นมากกว่าการพนันทุกประเภทที่มีอยู่ในปัจจุบัน การเล่นหยวหรือการแทงหยวไม่ต้องอาศัยทักษะความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษเฉพาะ เช่นกับการพนันชนิดอื่น ที่ต้องใช้ไหวพริบ ความฉลาด เล่นให้เสียเปรียบช่วยให้ได้รับความสำเร็จและนี่คือ เหตุผลสำคัญที่ทำให้การเล่นหยวเป็นกิจกรรมที่ดึงดูดใจเป็นอย่างยิ่ง การไม่รู้ผลล่วงหน้าของหยวว่าจะออกอะไร โอกาสที่จะได้หรือเสียเป็นอย่างไร ทำให้ผู้เล่นการพนันยังมีความหวังหรือมีโอกาสที่จะประสบกับโชคที่จะมาถึง ถึงแม้จะรู้ว่าโอกาสที่จะประสบกับโชคจากการซื้อหยวแต่ละครั้งมีอยู่เพียงน้อยนิด จากการดำเนินชีวิตประจำวันของกลุ่มคนที่อยู่ชั้นล่างของสังคม ผู้ซึ่งไม่ค่อยจะมีโอกาสก้าวหน้าในอาชีพการงานที่ทำอยู่ หรือการมีชีวิตประจำวันต้องผูกติดอยู่กับการงานที่ซ้ำซากจำเจน่าเบื่อหน่าย อาจถือได้ว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดาหากว่าคนเหล่านี้จะกลายเป็นนักแทงหยวไปในที่สุด (วสันต์ 2543, 149-150)

ในส่วนของผู้แทงหยวนั้นจากผลการสำรวจพฤติกรรมของหญิงชายพบว่า ผู้เล่นสลากกินแบ่งรัฐบาลมีสัดส่วนใกล้เคียงกันระหว่างหญิงกับชาย กล่าวคือร้อยละ 49 และร้อยละ 51 ตามลำดับ ขณะที่ผู้เล่นหยวใต้ดินเป็นหญิงร้อยละ 55 และเป็นชายร้อยละ 45 และเพศหญิงมีแนวโน้มที่จะชอบการพนันที่เกี่ยวข้องกับการเสี่ยงทายตัวเลข ขณะที่ชายมีแนวโน้มที่จะชอบการพนันประเภทที่ต้องอาศัยทักษะหรือความรู้ในการเล่นพนัน (นวนน้อย 2547, 56-57) ซึ่งสัดส่วนของผู้เล่นหยวใต้ดินที่เป็นหญิงมากกว่าหรือใกล้เคียงกับชาย อาจจะมีเบื้องหลังมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมมีผลต่อบทบาทผู้หญิงต่อความดูแลรับผิดชอบเศรษฐกิจครัวเรือน การเล่นหยวของผู้หญิงนอกจากจะเล่นเสี่ยงโชคโดยไม่คาดหวังมากนัก เพราะโอกาสที่จะถูกหยวมีน้อยแต่โอกาสดังกล่าวเป็นเหมือนดั่งแสงสว่างที่ปลายอุโมงค์ให้มีความหวังในการต่อสู้ดิ้นรน ในอันที่จะช่วยบรรเทาปัญหาครอบครัวที่ผู้หญิงนั้นแบกรับอยู่

การศึกษาหยวจากมุมมองของผู้เล่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เล่นที่เป็นหญิงจึงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจใหม่ ไม่มองหญิงผู้เล่นหยวเป็นเพียง “เหยื่อ” ของระบบโครงสร้างใหญ่ หากมองผู้เล่นในฐานะผู้กระทำ (Actors) ได้แย้งดิ้นรน (Contesting) ใช้หยวเป็นเครื่องมือในการสร้างความหมายในการต่อสู้ดิ้นรนให้ครอบครัวอยู่รอด นอกจากนั้นการรวมตัวของแต่ละครอบครัวของผู้หญิงเป็นกลุ่มแม่บ้านช่วยเพิ่มอำนาจต่อรองและทบทวน/ตรวจสอบ สร้างความหมายการพนันว่าสิ่งใดเป็นการพนันหรือไม่เป็น

ความยากลำบากในการศึกษาการเล่นหอยของผู้หญิงนั้นมาจากหอยหรือการพนันอื่นใดซึ่งถือว่าเป็น “ด้านลบ” ที่ชาวบ้านไม่ชอบเปิดเผยไปสู่สาธารณะ อาจส่งผลเสียหายต่อภาพพจน์ของชุมชนได้ในอนาคต การจะได้ข้อมูลข้อเท็จจริงจากชาวบ้านนั้นต้องอาศัยความรู้จักคุ้นเคยเป็นการส่วนตัวระหว่างผู้ศึกษากับชาวบ้านและปรึกษาหารือกับผู้นำกลุ่มแม่บ้านถึง กรอบของการศึกษาวิธีการเก็บข้อมูล เงื่อนไขอื่นๆ อาทิเช่น การเปิดเผยชื่อผู้ให้ข้อมูล การรายงานผลการศึกษากลับเพื่อตรวจสอบความถูกต้องหรือตรวจสอบประเด็นที่อ่อนไหว (Sensitiveness) ของชุมชน นอกจากนี้จะทำสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Groups) ยังทำการการสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth Interview) ซึ่งการสัมภาษณ์เชิงลึกในที่นี้หมายถึงการบรรยายตนเอง (Self-narrative) หมายความว่า การเล่าเรื่องที่สามารอ่านได้จากภาพลักษณ์เหตุการณ์ต่างๆ และการพูด ทั้งนี้เป็นที่เข้าใจว่าการเล่า (บรรยาย) มีความสามารถในการให้ภาพตัวแทนของผู้หญิงที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อตนเองและครอบครัว ดังนั้นเรื่องเล่าใหม่ๆ จึงเป็นรูปแบบของการโต้แย้งกับชุดความหมายที่มีต่อผู้หญิงเล่นหอยเดิม ผู้เล่าจึงไม่ใช่เป็นเพียงผู้ให้ข้อมูลเท่านั้นหากยังเป็นผู้มีสภาวะของผู้กระทำด้วย (ฉลาดชาย, 2555: 135)

ความเป็นมาของหอยใต้ดิน

หอยใต้ดินเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการตั้งสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี (ปี 2495) ซึ่งปรับเปลี่ยนการออกรางวัลจากตัวอักษรมาเป็นตัวเลขตามอย่างประเทศตะวันตก และเปลี่ยนคำว่า “หอย” มาเป็นคำว่า “ล็อตเตอรี่” ทับศัพท์ภาษาอังกฤษ จากงานวิจัยหอยใต้ดิน โครงสร้างและการเปลี่ยนแปลงของสังคมพบว่า หอยถูกนำเข้ามาจากชาวจีน ต่อมารัชกาลที่ 3 ได้ตั้งโรงหอยขึ้นในปี 2378 เพื่อหารายได้เข้าคลังหลวงโดยการแนะนำของเจ้าสัวหงซึ่งเป็นนายอากรสุราในขณะนั้น การตั้งโรงหอยขึ้นเป็นหลักประกันว่า การเล่นหอยเป็นการพนันเสี่ยงโชคที่ถูกต้องตามกฎหมายทำให้การเล่นแพร่หลายจากเฉพาะหมู่คนจีนไปสู่กลุ่มคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการดัดแปลงเอาอักษรไทยกำกับรูป ชื่อตัวหอยที่เป็นภาษาจีนที่มีอยู่เดิม 36 ตัว การใช้อักษรไทยกำกับนี้เอง ต่อมาจึงเรียกหอยนี้ว่า “หอย ก.ข.”

โรงหอยเป็นกิจการของหลวงที่เอกชนที่ได้รับสัมปทานเป็นผู้ดำเนินการ ผู้ดำเนินการเป็นนายอากรหอยได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “ขุนบาน” (ขุนบานเบิกบุรีรัตน์) ตั้งโรงหอยมีสาขาและตัวแทนขุนบาน พร้อมกันนั้นยังมีขุนบาลเถื่อนเกิดขึ้นทั่วประเทศโดยใช้วิธีการเล่นแบบเดียวกัน ทำให้รัฐสมัยนั้นได้เงินจากอากรหอยเป็นจำนวนมาก การเลิกอากรหอยทำได้ยากเพราะจะกระทบกระเทือนต่อภาวะความมั่นคงทางเศรษฐกิจของรัฐ

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 และ 6 ได้มีการออกสลากกินแบ่งที่เรียกกันว่า “ล็อตเตอรี่” โดยนำแบบอย่างมาจากประเทศทางยุโรป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือชาวต่างประเทศที่นำสินค้ามาออกร้านในงานพระราชพิธี ต่อมา มีการออกล็อตเตอรี่หรือสลากเพื่อช่วยรบในสงครามโลกที่ 1 สลากบำรุงกาชาด

และสลากบำรุงกองเสือป่า การออกสลากในยุคที่มุ่งที่จะหาเงินเข้าบำรุงสาธารณกุศลต่างจากการตั้งโรง
หอยที่มุ่งจะหาเงินเข้าคลังมากกว่า แม้ว่าจะมีการยกเลิกการหอยห้ามเล่นหอยทั่วประเทศในปี 2459 ใน
รัชกาลที่ 6 อย่างไรก็ตามการเล่นหอยได้ฝังรากลึกเป็นที่นิยมชมชอบในหมู่ประชาชนเสียแล้ว ทำให้ยังมีการ
ลักลอบเล่นการพนันหอย ก.ข. แบบผิดกฎหมายเรื่อยมา

จนกระทั่งกระทรวงการคลังได้เริ่มออกสลากกินแบ่งอย่างสม่ำเสมอในระหว่างปี 2476-2477 เพื่อ
เป็นรายได้เข้าคลังอีก และการตั้งสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลปี 2485 สมัยรัฐบาลจอมพล ป. ทำการ
ออกใบอนุญาตเป็นประจำ ทำให้ขุนบานเถื่อนหันมาใช้เลขท้ายของสลากกินแบ่งมาเป็นตัวหอยแทนหอย
ก.ข. ซึ่งกลายเป็นหอยใต้ดินนับแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน (สังคีต 2547, 172-175)

การใช้หอยเป็นตัวเลขแบบสากลเป็นจุดเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องโชค
ลาภของผู้คน ไม่ว่าจะเป็นความฝัน สิ่งของอันเป็นที่รักหวงแหน หอยจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตที่ขาด
ไม่ได้ การที่รัฐเป็นเจ้าของหอยรายใหญ่มีผลประโยชน์มหาศาลเช่นนี้ ทำให้การจัดการหอยทุกประเภทมี
ความยุ่งยากซับซ้อน ทั้งตัวกฎหมายมีมีลักษณะคลุมเครือไม่ทันกับสถานการณ์ โครงข่ายอิทธิพลท้องถิ่น
ภายใต้ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ รวมทั้งการเข้ามาแทรกแซงระบบคิดความเชื่อของชาวบ้านผ่านหอย การ
จัดการหอยของรัฐจึงอยู่ในสภาพอึดอัดและไร้ทิศทาง

2) หอย : เวทีประชันการให้ความหมาย

ปัญหาการนิยามความหมายหอยในปัจจุบัน มาจากการนิยามความหมายการพนันแบบเหมารวม
หรือแบบเดียวกันทั้งหมด ดังปรากฏให้เห็นจากความหมายการพนันของราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ซึ่ง
หมายถึง การเล่นเอาเงินหรือสิ่งอื่นใดโดยอาศัยความฉลาด ความชำนาญ เล่ห์เหลี่ยม ไหวพริบ ฝีมือ
รวมทั้งโชคด้วย ความหมายแบบเหมารวมดังกล่าวทำให้ละเลยหรือเบียดขับความหมายอื่นที่แตกต่าง
ออกไป เพราะฉะนั้นการวิเคราะห์ความต่างจากมุมมองของสตรีนิยม (Feminism) จึงมีบทบาทในการ
ประชันขันแข่ง (Contest) หรือตั้งคำถามอย่างเอาจริงเอาจังกับการกลืนความต่างทั้งหลายให้กลายเป็น
ความเหมือนแบบเดียวเท่านั้น (ฉลาดชาย, เฟื่องอ้าง: 208)

การที่ชาวบ้านทั่วไปยังนิยมเล่นหอยโดยเฉพาะอย่างยิ่งหอยใต้ดิน ทั้งที่รู้ว่าเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย
นั้น ประเด็นสำคัญไม่ได้อยู่ที่การเชื่อฟังกฎหมายหรือไม่หากอยู่ที่หาวิธีการอย่างไรไม่ให้ถูกตำรวจจับ
ชาวบ้านจึงต้องหาทางดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอด นอกจากนั้นความถูกผิดกฎหมายอาจจะขัดหรือ
สอดคล้องกับจารีตประเพณีความเชื่อของชาวบ้าน อย่างเช่นกรณีการเล่นหอยใต้ดินไม่ขัดกับจารีต
ประเพณีแต่ผิดกฎหมาย ทำให้หอยตกอยู่ในสภาวะกำกวมในหลายๆประเด็นทั้ง ความถูก-ผิด, ความดี-ความ
เลว, ความมีเหตุผล-ไร้เหตุผล (วิทยาศาสตร์-ไสยศาสตร์) ซึ่งประเด็นที่เป็นข้อโต้แย้งยังไม่เกิดความชัดเจน
และซับซ้อนยากแก่การเข้าใจ จึงต้องใช้ในการเปรียบเทียบแบบคู่ตรงข้าม (Binary Opposition)

ห่วยเป็นการพนันหรือเสี่ยงโชค เมื่อคำว่า “พนัน”ไม่ว่าการพนันชนิดใดสื่อความหมายไปในทางที่ “ผิด” ห่วยซึ่งถูกจัดเป็นการพนันชนิดหนึ่งย่อมมีความหมายไปในทางที่ผิดเช่นเดียวกัน ถ้าดูตามความหมายการพนันของราชบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2542 หมายถึง การเล่นเอาเงินหรือสิ่งอื่นใดโดยอาศัยความฉลาด ความชำนาญ เล่ห์เหลี่ยม ไหวพริบ ฝีมือ รวมทั้งโชคด้วย ความหมายดังกล่าวบ่งบอกถึงการได้มาซึ่งเงินและสิ่งอื่นใดที่ไม่สุจริต ข้อโกงทรัพย์สินของผู้อื่น

รัฐกำหนดให้นิยามการพนันให้กลายเป็นกิจกรรมที่ผิดกฎหมาย และขัดต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมซึ่งรัฐควรเข้ามาจำกัดควบคุม โดยการออกกฎหมายควบคุมการพนันคือ พระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 พร้อมทั้งจำแนกการพนันออกเป็น 2 บัญชีด้วยกัน คือบัญชี ก. และบัญชี ข. โดยการพนันที่ระบุไว้ในบัญชี ก. เป็นการละเล่นที่ผิดกฎหมาย คือห้ามไม่ให้มีการเล่น หรือไม่อนุญาตจัดให้มีการเล่นโดยเด็ดขาด จะมีได้ต่อเมื่อรัฐบาลพิจารณาเห็นสมควรและออกพระราชกฤษฎีกาให้เล่นได้เท่านั้น ส่วนการพนันในบัญชี ข. เป็นการละเล่นที่คล้ายกันถือว่า เป็นการพนันที่ถูกต้องกฎหมายคือ จัดให้มีขึ้นได้ หากได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีเจ้าหน้าทีหรือพนักงานผู้ออกใบอนุญาต ซึ่งเป็นข้อสังเกตว่าพระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 ไม่ได้ให้นิยามของคำว่าการเล่นเอาไว้ เพียงได้กำหนดการเล่นประเภทต่างๆของการพนันตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัติเท่านั้น (ปิยอร 2552, 28) ภายใต้พระราชบัญญัติการพนัน ห่วย ก.ข. ต่อมาปรับเปลี่ยนเป็นห่วยใต้ดินถูกจัดอยู่ในบัญชี ก. คือผิดกฎหมายห้ามเล่นโดยเด็ดขาด แต่ในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ใช้อำนาจในการระบุว่าการเล่นใดเข้าข่ายเป็นการพนันหรือไม่ แม้ว่าการละเล่นนั้นจะไม่ระบุในบัญชี ก. บัญชี ข. ก็ตาม

จากการทำบัญชีการละเล่นการพนันโดยรัฐดังกล่าว ทำให้การละเล่นต่างๆในชุมชนกลายเป็นการพนัน หรือถูกเหมารวมเป็นการพนันไปหมด รวมถึงการละเล่นพื้นบ้านบางชนิดที่มีมาแต่อดีต เป็นการสร้างการยอมรับความชอบด้วยกฎหมาย (Legitimacy) ที่รัฐใช้เป็นเครื่องมือจัดการความหมายว่าการละเล่นชนิดใดเป็นการพนันหรือไม่เป็น การจัดการความถูก-ผิด (กฎหมาย) รัฐจึงผูกขาดการนิยามความหมายการพนันตลอดมาโดยไม่คำนึงว่า จะไปขัดกับวิถีชีวิตและความเชื่อของชุมชนหรือไม่ การเล่นห่วยใต้ดินของชาวบ้านจึงเป็นการตอบโต้หรือไม่ยอมชุดความหมายเดิมแบบถูก-ผิด และสร้างชุดความหมายห่วยใหม่ขึ้นมาที่สุดอดคล้องกับความเชื่อในชุมชนนั้นคือความเชื่อเรื่อง “โชคชะตา” ห่วยจึงเป็นเรื่องของการเสี่ยงโชค ไม่ใช่การพนัน

ในส่วนการเล่นห่วยเป็นการเสี่ยงโชค จากการที่ชาวบ้านยังเล่นห่วยใต้ดิน ถือว่าการเล่นห่วยหมายถึงการเสี่ยงโชคซึ่งไม่ใช่สิ่งผิด เพราะชาวบ้านเชื่อว่า ทุกคนเกิดมาก็มีโชคจะต่างกันตรงที่มีมากหรือมีน้อย ดังนั้นการมีโชคลาภจึงหมายถึง สิ่งที่ได้มาโดยไม่คาดคิดมาก่อนหรือสิ่งที่ได้มาโดยไม่ต้องใช้ความสามารถของตนเอง ไม่ต้องออกแรงทำงาน ความเชื่อเรื่องโชคนั้นยังผูกโยงไปถึงบุญกรรมที่สะสมมาชาติก่อน การที่เราซื้อห่วยไม่ถูกเพราะชาติที่แล้วไม่ได้เก็บออมไว้จึงไม่มีออกมาใช้ในชาตินี้ ขณะที่คนมีโชค

ลาภถูกห่วยเพราะชาติก่อนเก็บสะสมไว้เยอะจึงตอบแทนมาในชาตินี้ เลขห่วยทุกตัวถือว่าเป็นโชคทั้งนั้น เพียงแต่ว่ายังไม่ถึงเวลาออก ถ้าซื้อห่วยไม่ถูกก็ถือว่าโชคยังไม่ถึง

ความสัมพันธ์ระหว่างโชคกับตัวเลขห่วยนั้น มาจากสิ่งของที่ตัวเองรู้สึกผูกพันรักชอบอาจจะได้มา โดยการทำงานหรือได้มาด้วยความเสนาหา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลรักษาสิ่งนั้น อาจดลบันดาลให้เกิดตัวเลขอันมี นัยยะของโชค ตัวเลขที่ชอบของแต่ละคนอาจเหมือนกันและต่างกันสามารถนำตัวเลขนี้ไปเสี่ยงโชคโดยการ แทงห่วย ตัวเลขที่แม่บ้านนำไปแทงห่วยเป็นประจำคือ เลขที่บ้าน เลขท้ายทะเบียนรถ ความฝันเป็นต้น โชค มีโอกาสบรรลุผลสำเร็จได้จากไปทำบุญไหว้พระ การท่องเที่ยวทางศาสนา ทำให้วัดหรือสถานที่สำคัญทาง ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นตัวกลางเชื่อมโยงระหว่างการทำบุญกับการเสี่ยงโชค ดังปรากฏให้เห็นตามวัด พระธาตุที่สำคัญจะมีแผงลอตเตอรี่และคนขายห่วยเร่ คนขายห่วยจะเตรียมเบอร์ห่วยให้ตรงกับเลข ทะเบียนรถไว้เสนอให้กับเจ้าของรถที่มาทำบุญ

กระนั้นก็ตามการเล่นห่วยตามความเชื่อเรื่องโชค ก็ถูกวิพากษ์อย่างหนักถึงความมึนงง ไม่ใช่เป็น วิทยาศาสตร์เป็นการกระทำที่ไม่มีเหตุผล (Irrationality) เพราะไม่สามารถพิสูจน์ได้ในเชิงประจักษ์ นอกจากนั้นความเชื่อเกี่ยวโชคมักจะถูกยึดโยงอยู่กับจารีตประเพณีเก่าๆที่ล้าหลัง คนที่เชื่อเรื่องโชคจึงเป็น คนล้าหลังไม่ทันสมัย ต่างกับทางวิทยาศาสตร์ที่เชื่อในเรื่องสถิติความน่าจะเป็น (Probability) สามารถ คำนวณออกถึงโอกาส (chance) ที่จะได้ เป็นเปอร์เซ็นต์เป็นตัวเลขให้เห็นจริง

แม้ว่าชาวบ้านจะมีความเชื่อเรื่องโชคอยู่ก็ตาม การดำเนินชีวิตตามวิถีเกษตรกรรมซึ่งต้องอาศัย ปฏิทินตามฤดูกาล ธรรมชาติและการจัดการของชุมชน ไม่ได้ทำให้ทุกคนนั่งคอยรอโชคมาหา สิ่งที่จะได้มา นั้นมาจากการทำงานออกแรงไม่ใช่โชค เงินที่ได้จากแรงงานหยาดเหงื่อจึงมีคุณค่ามากมาย การที่จะนำเงิน ที่ได้มานั้นไปเสี่ยงโชคหรือลงทุนซื้อห่วยขึ้นอยู่กับความแตกต่างที่มาและวิธีการได้มาของเงินเช่น เป็น เงินเดือน รับจ้างรายวัน งานหนักงานเบา การเกษตรหรือนอกภาคการเกษตร

ห่วยเป็นสันตนาการ ห่วยในมุมมองทางสังคมวิทยาจากงานของวสันต์ (เพ็งอั้ง) ถือว่าการเล่น ห่วยเป็นรูปหนึ่งของสันตนาการของประชาชนโดยทั่วไป จากวิถีชีวิตการทำงานที่ซ้ำซากจำเจของระบบแบ่ง งานกันทำในสังคมทุนนิยม ซึ่งสังคมทุนนิยมหรือวิถีชีวิตในสังคมสมัยใหม่จะให้ความสำคัญกับ “เวลา” เป็น อย่างยิ่ง ทำให้มีการแบ่งเวลาการทำงานออกจากเวลาการพักผ่อนอย่างชัดเจน การเล่นห่วยจึงเป็นการหนี ออกจากเวลาทำงานในภาวะที่น่าเบื่อหน่ายไปสู่เวลาพักผ่อนในภาวะที่สนุกสนานตื่นเต้นเร้าใจแม้ว่าภาวะ ที่สนุกสนานตื่นเต้นเร้าใจดังกล่าวจะเกิดขึ้นเพียงชั่วครั้งชั่วคราวก็ตาม จากการเสียค่าใช้จ่ายในการเสี่ยง โชคเพื่อเพิ่มความตื่นเต้นในชีวิตเช่น การเล่นห่วยหุ้ของแม่ค้า ห่วยใต้ดินของชาวบ้าน หรือการซื้อห่วย รัฐบาลของคนทั่วไป กรณีเช่นนี้เหตุผลในการซื้อห่วยอาจมิใช่การลงทุนเพื่อหวังผลทางเศรษฐกิจ แต่เป็น โอกาสในการเข้าถึงการเลื่อนสถานะทางสังคมที่สูงขึ้น สังคมให้การยอมรับในฐานะผู้มีโชคซึ่งน้อยคนนักจะ

มีโอกาสได้รับ ดังนั้นการที่จะบอกว่าการพนันนั้นเป็นสิ่งดีหรือไม่ดี ขึ้นอยู่กับผู้มีอำนาจในสังคมในที่นี้ หมายถึงรัฐซึ่งเป็นผู้มีสิทธิออกกฎหมายแต่เพียงผู้เดียว

ห่วยเป็นการระดมทุน การระดมทุนในชุมชนนั้นมีมานานแล้วที่รู้จักกันเป็นอย่างดีคือ การทอดผ้าป่า การทอดผ้าป่าเป็นการร่วมระดมทุนบริจาคเพื่อจะได้ “ผลบุญ” เป็นการตอบแทน ทางภาคเหนือจะเรียกการร่วมระดมนี้ว่า “ฮ่อม” เช่น ฮ่อมปอยหลวง ฮ่อมแสง เป็นต้น ส่วนการระดมทุนอีกแนวหนึ่งเป็นการระดมทุนเพื่อหวังผลตอบแทนที่จะได้ร่วมกันเป็นหุ้นส่วนของชุมชน ตัวอย่างในชุมชนคือการระดมทุนของกลุ่มแม่บ้าน โดยการนำสลากกินแบ่งมาหาหุ้นส่วนเพื่อขายต่อ เมื่อรวมแล้วจะได้ราคาสูงกว่าราคาหน้าสลากกินแบ่ง ส่วนต่างของราคาสลากกินแบ่งจะนำเข้ากองทุนแม่บ้านต่อไป ในกรณีนี้ห่วยจึงเป็นตัวกลางในการระดมทุนทำให้ผู้เข้าร่วมลงทุนมีความรู้สึกในการเสี่ยงโชคร่วมกัน และห่วยยังช่วยในการกระชับความสัมพันธ์ของสมาชิกกลุ่ม

ความหมายของห่วยที่หลากหลายเป็นประเด็นที่มีการถกเถียงกันถึง ปัญหาการนิยามการพนันแบบเหมารวม และไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจสังคมไทยในปัจจุบัน อีกทั้งการนิยามแบบเหมารวมยังไปกระทบวิถีชีวิต วัฒนธรรมความเชื่อของคนในแต่ละท้องถิ่น การผูกขาดอำนาจในการนิยามความหมายการพนันอยู่กับกลุ่มคนส่วนน้อย เพื่อควบคุมพฤติกรรมการเล่นการพนันในสังคมหากยังผูกขาดในการระบุว่าการเล่นเป็นสิ่ง “ผิด” หรือเป็นสิ่ง “เลว”

ห่วย : จากประสบการณ์สู่การสร้างความหมายในชุมชน

จากการนิยามความหมายการพนันแบบเหมารวม ได้สร้างปัญหาความขัดแย้งในชุมชนท้องถิ่นมาเป็นเวลานาน อีกทั้งให้อำนาจกับพนักงานของรัฐในการตีความเพื่อแสวงหาผลประโยชน์เข้าตัวเอง ในการระดมสมองในเวทีชาวบ้านให้ระบุการละเล่นต่างๆที่มีขึ้นในบ้านทุ่งยาวทั้งที่ผ่านมาและในปัจจุบัน การจัดเวทีชาวบ้านจึงเป็นปฏิบัติการตอบโต้ (Contestation) ความหมายการพนันของรัฐ เวทีครั้งนี้ผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็น กล่าวโดยสรุป ชาวบ้านสามารถแยกแยะชนิดการละเล่นและวัตถุประสงค์ในการเล่นคือ

- เล่นเพื่อการพนัน ประกอบไปด้วย ไฮโล พนันบอล
- เล่นเพื่อการเสี่ยงโชค ประกอบด้วย ห่วยใต้ดิน ห่วยกระด้าง สลากกินแบ่ง สาวน้อยลอยน้ำ สอยดาวงานวัด หนูลงรู จับเบอร์ ออกห่วยแหวนทอง
- เล่นเพื่อสันตนาการ ประกอบด้วย มวยตู้ น้ำเต้าปูปลา ไฟ จุดบอกไฟ ชนไก่

ประเภทของการละเล่นประกอบด้วย

- การเล่นเสี่ยงโชค ห่วยรัฐ ห่วยใต้ดิน ห่วยกระด้าง
- การละเล่นพื้นบ้าน ชนไก่ ชนกว่าง จุดบอกไฟ

- กีฬาหรือเกมส์ ฟุตบอล ชกมวย มวยต่อสู้ (โทรทัศน์)
- การพนัน พนันบอล ไฮโล

จากการจำแนกแยกแยะของชาวบ้าน ทำให้ความหมายของการละเล่นแต่ละประเภทแตกต่างกันออกไป การละเล่นพื้นบ้านการเล่นเสียงโซคบางชนิดจะเล่นตามเทศกาล งานวัดหรือเล่นตามฤดูกาล เช่น การชนกวางจะมีประมาณเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน ซึ่งเป็นช่วงที่กว้างโตเต็มวัยกำลังจับคู่ผสมพันธุ์ ก่อนจะเข้าสู่ช่วงสุดท้ายของชีวิต การกีฬาและการละเล่นพื้นบ้านโดยตัวมันเองไม่ใช่การพนัน แต่ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการเติมพินชนต่อที่หลังจึงไม่ควรจัดอยู่ในประเภทการเล่นพนันเช่น การชนไก่ การชกมวย

จากชนิดการละเล่น ชาวบ้านพบว่า หวยใต้ดินถูกจัดอยู่ในการละเล่นเสียงโซคไม่ใช่การพนัน เพราะคำว่าการพนันถูกอธิบายภายใต้กรอบของกฎหมายซึ่งถูกกำหนดให้การละเล่นที่มีอยู่ทั้งหมดว่า “ผิด” กับ “ไม่ผิด” สำหรับชาวบ้านเองกลับมองการละเล่นต่างออกไป ให้ความหมายการละเล่นแต่ละชนิดว่า “ดี” หรือ “ไม่ดี” ความหมายของคำว่าดี-ไม่ดี มาจากกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม กับความเชื่อ จารีตที่ชุมชนยึดถือเป็นบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) หรือเป็นแรงยึดเหนี่ยวรักษาความเป็นชุมชนเอาไว้ในการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข

การละเล่นที่เป็นการพนันส่งกระทบกับจารีตของชุมชนให้เกิดความเดือดร้อนไม่เป็นสุข ดังตัวอย่างการบอกเล่าของแม่บ้านก็คือ พ่อบ้านคนหนึ่งไปเล่นไฮโล กลับไปบ้านเกิดการทะเลาะตบตีกัน สร้างความเดือดร้อนให้กับเพื่อนบ้านข้างเคียงรวมถึงญาติพี่น้องเพื่อนฝูง กระทบถึงงานส่วนรวมในหมู่บ้าน ในมุมมองของชาวบ้านโดยเฉพาะแม่บ้านพวกเขาไม่ถือว่าการละเล่นต่างๆ “ผิด” หรือ “ไม่ผิด” กฎหมายตราบดตีที่การละเล่นดังกล่าวยังไม่ก่อผลเสียหายต่อครอบครัวเพราะเป็นเรื่องใกล้ตัว ผลกระทบที่ก่อให้เกิดขึ้นความเสียหาย จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับแม่บ้านโดยตรงสามารถบอกได้ว่าการละเล่นต่าง ๆ นั้น “ดี” หรือ “ไม่ดี” ต่อครอบครัวและชุมชนหรือไม่

3) หวยกับการจัดการเศรษฐกิจครัวเรือนของผู้หญิง

การเล่นหวยของผู้หญิงมีผลกระทบต่อการจัดการครัวเรือนอย่างแน่นอน ประเด็นจึงอยู่ที่มีแนวคิดอะไรอยู่เบื้องหลังการจัดการเศรษฐกิจครัวเรือน เริ่มจากการคิดแบบเอายุโรปเป็นศูนย์กลาง (Eurocentrism) ในสังคมตะวันตกในช่วงการเปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ภายใต้โครงสร้างสังคมแบบชายเป็นใหญ่ ที่มีกระบวนการทัศน์ในการมองผู้หญิงในฐานะที่เป็น “แม่” หรือ “แม่บ้าน” คอยดูแลเฉพาะในครัวเรือน ส่วนผู้ชายซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวซึ่งต้องออกไปทำงานหาเลี้ยงสมาชิกในบ้าน ทำให้ขอบเขตผู้ชายจึงอยู่นอกบ้านและเกี่ยวข้องกับงานสาธารณะมากกว่า

การเปลี่ยนแปลงให้เป็นทุนนิยมอุตสาหกรรมและความเป็นสังคมสมัยใหม่ ไม่ได้ช่วยลดงานที่หนักของผู้หญิงเลย เพราะผู้ชายไม่ได้เข้ามาช่วยงานบ้านหรือแบ่งเบาความรับผิดชอบในครอบครัวของผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงต้องรับงาน 2 เท่าทั้งงานนอกบ้านและงานในบ้านเพื่อหารายได้เช่นเดียวกับผู้ชาย ประเด็นที่

ควรพิจารณาก็คือ ความหมายของ“งาน” ที่ทางตะวันตกเรียกว่างานบ้าน มีคุณค่าทางเศรษฐกิจและการค้า นอกเหนือจากความจำเป็นในการบริโภคภายในครัวเรือนเช่นเดียวกับงานนอกบ้านหรือไม่ งานบ้าน บางอย่างอาจเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจครอบครัวที่เชื่อมโยงกับความจำเป็นของผู้หญิงที่ต้องการมีรายได้เป็นอิสระของตนเอง ที่สำคัญผู้หญิงมักจะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในครัวเรือน รวมถึงแรงงานจากลูกๆเพื่อหาเงินมาลงทุนจับจ่ายต่างๆ ทักษะในการดูแลงบประมาณและทำบัญชีค่าใช้จ่ายต่างๆล้วนได้มาจากประสบการณ์ในการดูแลบ้านและการลงทุนที่เป็นอิสระของตนเอง

ทั้งนี้ ตามแนวมานุษยวิทยาสตรีนิยม ความแตกต่างของงานในบ้านและนอกบ้านไม่ได้แยกออกจากกันอย่างเด็ดขาดดังที่พบในสังคมตะวันตก งานบ้านยังถือว่ามีคุณค่าสูง เพราะผู้หญิงสามารถจัดการได้อย่างยืดหยุ่น กับกิจกรรมทางการผลิต ตั้งแต่การเงิน แรงงาน และทรัพยากรแวดล้อมที่อยู่ภายใต้การควบคุมของผู้หญิง

จากการสำรวจพฤติกรรมการเล่นหอยพบว่าผู้หญิงเล่นหอยได้ดินมากกว่าผู้ชาย แม้ว่าผลการสำรวจไม่ได้แยกแยะให้เห็นความต่างของผู้หญิงไม่ว่าจะเป็น อายุ การศึกษา อาชีพการงานก็ตาม ประเด็นที่น่าสนใจว่านั่นก็คือ ผู้หญิงมีการจัดการเศรษฐกิจครัวเรือนอย่างไรถึงมีเงินมาเล่นหอย จากการที่ชุมชนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรามีผลกระทบต่อการจัดการภายในครัวเรือนและการเปลี่ยนแปลงสถานะของผู้หญิงเช่น ความเป็นแม่บ้าน สาวโรงงาน แรงงานนอกระบบ เป็นต้น เงินที่ผู้หญิงนำมาเล่นหอยอาจมาจากรายได้ที่เป็นอิสระหรืออาจมาจากการประหยัดรายจ่ายบางรายการในครอบครัว ประเด็นการจัดการเศรษฐกิจครัวเรือนจึงไปเกี่ยวข้องกับงานการผลิตหรือการผลิตซ้ำ พื้นที่ในบ้านกับพื้นที่สาธารณะ ประเด็นที่เกี่ยวข้องกำลังถูกทบทวนว่า สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของครอบครัวแบบเดิมหรือไม่อย่างไร

งานการผลิตกับงานผลิตซ้ำ

แนวคิดสตรีนิยมที่อธิบายเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวว่า ครอบครัวเป็นพื้นที่ที่ไม่มี ความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ จากการแบ่งหน้าที่การงานของหญิงและชาย สามีและภรรยากันอย่างชัดเจนกล่าวคือสามีมีหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัว ภรรยาทำหน้าที่ดูแลบ้านและลูกๆ ผลจากการแบ่งบทบาทหน้าที่หญิง-ชายเป็น สร้างความหมายให้ผู้หญิงตกอยู่ในฐานะเป็นรอง (Subordinated) ฝ่ายชายในครอบครัว ผู้หญิงต้องพึ่งพาผู้ชายในทางเศรษฐกิจ ในขณะที่เดียวกันงานบ้านดูแลลูกๆถูกมองว่าไม่เป็น “งาน” เพราะไม่ก่อให้เกิดรายได้ในทางเศรษฐกิจแก่ครอบครัว (วารุณี, 2548: 74)

ในชุมชนเกษตรกรรมแบบยังชีพมีการแบ่งงานทำระหว่างเพศแยกออกจากกันกล่าวคือ งานที่ผู้ชายทำเป็นบทบาททางการผลิตนอกบ้าน (Productive Roles) ส่วนผู้หญิงรับผิดชอบงานในบ้านซึ่งเป็นบทบาทในการผลิตซ้ำ (Reproductive Roles) แต่ในความเป็นจริงความหมายของงานที่ผู้ชายทำเป็นงานการผลิตที่ก่อให้เกิดรายได้จากการขายผลผลิตหรือได้รับค่าจ้าง (wage) ส่วนงานที่ผู้หญิงทำไม่ว่าจะเป็นการ

ทำอาหาร ซักผ้า ทำความสะอาดบ้านรวมถึงการเลี้ยงลูกไม่ถูกนับว่าเป็นงานเพราะไม่มีรายได้ ทั้งนี้ ความหมายของงานดังกล่าวถูกกำหนดมาจากแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่ให้ความสำคัญกับมูลค่าทางเศรษฐกิจและละเลยคุณค่าของงานผลิตซ้ำที่ผู้หญิงทำ ซึ่งพบได้ในหลายกรณีเช่น กรณีประเทศฟิลิปปินส์

ปราณีได้ทบทวนผลงานวิจัยบทบาทหญิงชายในภาคเกษตรกรรมของฟิลิปปินส์พบว่า ปัญหาการแบ่งการแบ่งแยกความเป็นส่วนตัวหรือในบ้านกับสาธารณะอย่างตายเป็นตัวการให้ความหมายของ “งาน” และ “ศักยภาพการผลิต” จะต่างกันระหว่างหญิงกับชาย ในระบบการเพาะปลูกและการผลิตที่มีความหลากหลายสูง หญิงจะมีหน้าที่ซับซ้อนกว่าผู้ชายและต้องใช้เวลาและแรงงานกับงานในบ้านและในไร่นาด้วย ทำให้ผู้หญิงรู้สึกว่างานหรือกิจกรรมเพื่อการยังชีพไม่ใช่งาน คิดว่าตัวเองมีความสามารถในการผลิตน้อยกว่าชาย ผู้หญิงมักทำงานกระจายและซับซ้อนหลายปริมาตร ตรงข้ามกับงานในไร่นาของผู้ชายที่มักเป็นความเชี่ยวชาญเฉพาะ นอกจากนี้งานที่ทำการเพื่อการยังชีพถูกมองว่าไม่มีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ จึงมองว่า “ไม่ใช่งาน” เพราะแรงงานหญิงเป็นสิ่งที่ได้เปล่าไม่มีราคา คุณค่าของงานนั้นจะอยู่ที่งานที่ห่างไกลจากกิจกรรมเพื่อการยังชีพ (ปราณี, 2549: 77-78) แต่เมื่อชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงการผลิตเข้าสู่ระบบทุนนิยมส่งผลให้เศรษฐกิจครัวเรือนต้องพึ่งพารายได้จากผู้ชาย จากข้อสรุปของบัวพันธ์ซึ่งศึกษาในพื้นที่ชนบทในภาคอีสานของไทยชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการเศรษฐกิจทุนนิยมที่ก่อผลต่อระบบครอบครัว ทำให้กิจกรรมทางการผลิตมีคุณค่ามากกว่ากิจกรรมการผลิตซ้ำเช่นการดูแลบ้าน การเลี้ยงลูก ทุนนิยมที่เข้ามาในหมู่บ้านในภาคอีสาน มีแนวโน้มที่สามต้องออกไปทำงานในเศรษฐกิจสมัยใหม่มากขึ้น ส่วนภรรยาที่ต้องรับผิดชอบงานบ้านในชนบท ทำให้ผู้หญิงต้องพึ่งพิงผู้ชายในทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น (บัวพันธ์, 2542: 89) แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงในชุมชนเป็นเงื่อนไขสำคัญทำให้แนวคิดการแบ่งงานในบ้านนอกบ้านของหญิงชายอย่างตายตัว ได้รับการวิพากษ์ว่าไม่สอดคล้องกับความสัมพันธ์หญิงชายในครอบครัวอีกต่อไป แต่ไม่ได้หมายความว่าเปลี่ยนแปลงไปสู่อุตสาหกรรม ผู้หญิงทุกคนจะได้รับโอกาสออกนอกพื้นที่ในบ้าน ผู้หญิงซึ่งถูกหว่านเป็นแรงงานส่วนเกิน จึงถูกผลักดันให้ออกจากภาคเกษตรกรรมก่อนกลุ่มอื่น แต่เนื่องจากการขยายตัวทางภาคอุตสาหกรรมยังมีปริมาณไม่พอที่จะดูดซับแรงงานเหล่านี้ไว้ได้หมด ประกอบกับแรงงานสตรีส่วนใหญ่ยังมีข้อจำกัดในการศึกษาต่ำ การมีอายุมากกว่า 30 ปีขึ้นไปและมีภาวะที่ต้องเลี้ยงดูลูกสมาชิกคนอื่นภายในบ้าน การทำงานบ้าน ทำให้ผู้หญิงชนบทส่วนใหญ่ไม่สามารถทำงานโรงงานอุตสาหกรรมได้หมด จึงหาทางออกหางานที่มีรายได้เป็นเงินสดภายในชุมชนเช่น งานรับจ้าง งานรับเหมาช่วง การทำงานในชุมชนเพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน และสามารถทำงานบ้านได้พร้อมๆกันโดยไม่บกพร่องรายได้จากการทำงานของผู้หญิงนำมาเป็นค่าใช้จ่ายค่ากับข้าว ค่าเล่าเรียนลูก ตลอดจนซื้อของใช้จำเป็นภายในบ้าน รายได้ของสตรีมีส่วนช่วยให้ชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวดีขึ้น (เบญญา, 2542: 145-146)

แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ในบ้านกับพื้นที่สาธารณะ

ความเป็นคู่ตรงข้ามของการทำงานบ้าน (domestic) และงานนอกบ้านหรือสาธารณะ (public) ได้กำหนดชุดความหมายถึงสถานะของหญิงและชายในทุกๆด้านของชีวิตมนุษย์ คำว่า “งานบ้าน” หมายถึงสถาบันที่เล็กที่สุดและวิถีการดำเนินกิจกรรมที่ใกล้ชิดรอบๆกับความเป็นแม่กับลูกของตน ส่วนคำว่า “งานนอกบ้าน” หรือสาธารณะหมายถึงกิจกรรมต่างๆ สถาบันรูปแบบความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับ ตำแหน่งองค์กร แม้แต่กลุ่มแม่บ้านและเด็กจะถูกนับรวมมาเป็นกลุ่มย่อยอีกที่หนึ่ง ซึ่งคู่ของความตรงข้ามอาจจะแตกต่างกันไปตามระบบสังคมระบบความเชื่อแต่ละสังคม (มิเชล, 2544: 37) ซึ่งมิเชลเห็นว่าคู่ของความตรงข้ามเป็นเพียงรูปแบบลักษณะที่มีอยู่ทั่วไปไม่ว่าที่ไหนก็ตาม

การนำความคิดการแบ่งงานทำจากตะวันตก มาจำแนกบทบาทหญิง-ชาย และการจำแนกเป็นพื้นที่ภายในบ้านกับพื้นที่สาธารณะ (Domestic and Public Sphere) แยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด การแยกพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน ทำให้ผู้หญิงถูกมองว่าสนใจแต่เรื่องส่วนตัว ซึ่งในความเป็นจริงพื้นที่ทั้งในบ้านและสาธารณะได้ซ้อนทับกันมานาน ขึ้นอยู่กับการให้ความหมายของกิจกรรมที่ผู้หญิงทำทั้งในบ้าน ในชุมชนและที่ต่างุั้นเป็นอย่างไร จากการศึกษาของวิเศษที่บ้านทุ่งยาวจังหวัดลำพูนพบว่า ผู้หญิงจะให้ความสำคัญกับสิ่งที่เข้ามากระทบกับพื้นที่ภายในบ้านอาทิเช่น การดูแลสุขภาพสมาชิก อาหารการกิน ความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน จากการประกาศเป็นนวนอุทยานที่ป่าชุมชนที่ชาวบ้านช่วยกันดูแลรักษา และเป็นเสมือน “ซูเปอร์มาร์เก็ต” ของชุมชน ผู้หญิงเข้าไปเก็บหาอาหารจากป่าสำหรับบริโภคในครัวเรือน การประกาศเป็นนวนอุทยานจึงไปกระทบกับพื้นที่ภายในบ้านที่ผู้หญิงดูแลอยู่ และออกมาเคลื่อนไหวในที่สาธารณะเพื่อปกป้องสิทธิในการดูแลและใช้ประโยชน์จากป่า (วิเศษ, 2544 : 169-170) ความเคลื่อนไหวไปมาของผู้หญิงจากการคัดค้านการนำป่าที่ชาวบ้านดูแลรักษามาเป็นป่าวนอุทยาน ทำให้ประเด็นภายในบ้านกลายเป็นประเด็นสาธารณะ ทั้งนี้การออกมาเคลื่อนไหวปกป้องสิทธิในการดูแลรักษาป่าของผู้หญิงบ้านทุ่งยาวเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในการละลายเส้นแบ่งพื้นที่ในบ้านนอกบ้านที่เคยมีมา และจัดปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศ (Gender Relation) ในชุมชน

4) โครงสร้างอำนาจของผู้หญิงในชุมชนท้องถิ่น

การที่จะเข้าใจอำนาจของผู้หญิงในโครงสร้างของชุมชนในปัจจุบันเป็นประเด็นที่ยังต้องถกเถียงกันถึงแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจ เพศสภาพ และความแตกต่างแต่ละสังคม รวมถึงศึกษาไปถึง “อำนาจแบบผู้หญิง” หรือยุทธวิธีแบบผู้หญิงในการจัดการแก้ไขปัญหาในสังคม **การมองเฉพาะโครงสร้างอำนาจที่เป็นทางการซึ่งเป็นโครงสร้างที่อิงอยู่กับอำนาจรัฐ จะไม่เห็นอำนาจของผู้หญิงที่แท้จริง** ซึ่งต้องมองโครงสร้างสังคมด้านอื่นๆในชุมชนเช่นระบบเครือญาติ ในสังคมที่มีการนับญาติทั้งสองฝ่ายทำให้ผู้หญิงมีสิทธิครอบครองทรัพย์สินผ่านการสืบทอดมรดก และเชื่อมโยงถึงอำนาจในครัวเรือน ประเด็นในการศึกษาอำนาจผู้หญิงในการจัดการพินันในชุมชนจึงเน้นไปที่ ยุทธวิธีการช่วงชิงอำนาจ (contestation) ผ่าน

โครงสร้างความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ(ไม่เป็นทางราชการ) ความสามารถหรืออำนาจในการจัดการความเสี่ยงในเศรษฐกิจครัวเรือนที่เกี่ยวกับห่วยและการพนัน

วารุณีได้อธิบายถึง ปัจจัยที่มีผลต่อโครงสร้างอำนาจในครอบครัวอยู่ที่ขอบเขตงานบ้านกับงาน การเมืองว่าอยู่ทับซ้อนกันหรือแยกออกจากกันหรือไม่ ปัจจัยหรือเงื่อนไขดังกล่าวคือ บริบทการเปลี่ยนแปลงชุมชนแบบทุนนิยมหรือกึ่งเกษตรกรรมกึ่งอุตสาหกรรมอันกระทบกับวิถีการผลิตของครอบครัวนั่นเอง และผู้หญิงในชนบทไทยไม่ได้ต่ำต้อยหรือไม่มีบทบาททางเศรษฐกิจสังคมอย่างที่เข้าใจกัน แต่ผู้หญิงเป็นผู้สืบทอดความต่อเนื่องของครอบครัว สืบทอดที่ดินทำกินในชุมชน มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในเศรษฐกิจครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมในการผลิตการเกษตรหรือการเป็นแม่ค้าที่ถือเป็นอาชีพหลักของสังคมไทย นอกจากนี้ยังเป็นผู้สนับสนุนและมีส่วนร่วมในพิธีกรรมความเชื่อของชุมชนอย่างเข้มแข็งอีกด้วย (วารุณี, 2545: 198)

เป็นที่ยอมรับกันว่า ในระดับครอบครัวผู้หญิงมีความสามารถในการจัดการเรื่องเงินๆทองๆแต่ “อำนาจ” ในทางเศรษฐกิจของเธอกลับถูกมองในทางตรงกันข้ามกับ “อำนาจ” ที่จะนำเธอไปสู่ความมีเกียรติ มีสถานภาพที่สูงขึ้น นั่นคือผู้หญิงถูกวางตำแหน่ง (position) ให้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของผู้ชาย นอกจากนั้น วิธีการศึกษาทำความเข้าใจเรื่องอำนาจจากข้างนอกเข้าไปในชุมชน (Outside in Approach) แนวรัฐศาสตร์หรือเศรษฐศาสตร์การเมือง ที่สนใจเฉพาะโครงสร้างอำนาจที่เป็นทางการ หรืออำนาจที่ได้มาจากการไปมีความสัมพันธ์กับรัฐ ทูต การเมือง ที่สาธารณะ ทำให้เรามองไม่เห็นช่องทางที่ผู้หญิงแสดงออกซึ่งอำนาจของตน ดังจะเห็นได้จากการใช้ยุทธวิธี “เงียบ” หรือ “เพิกเฉย” ซึ่งอาจไม่ปรากฏในพื้นที่สาธารณะ หรือ การต่อต้านของผู้หญิงโดยการนิทว่าร้าย (gossip) หรือการปล่อยข่าวลือเช่น กรณีผู้หญิงมุสลิมมาเลย์นิทว่าคนรวยที่ไม่ยอมบริจาคเงินเข้ากองทุนสัจภาค ซึ่งเป็นกองทุนที่คนยากไร้ในชุมชนจะได้ประโยชน์ ยุทธวิธีของผู้หญิงที่ใช้เป็นประจำนับว่าเป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้ชายและผู้ปกครองในชุมชนต้องถือนักกลัวมากที่สุด ตามที่เจมส์ สก็อตเรียกเครื่องมือชนิดนี้ว่า “อาวุธของผู้ที่อ่อนแอ (Weapons of The Weak)” (Scott, 1985) รวมถึงยุทธวิธีที่ไม่ให้ความร่วมมือในการทำอาหาร ทำพิธีกรรมและกิจกรรมทางสังคมการเมือง ดังนั้นผู้ชายส่วนใหญ่จึงตระหนักดีถึงการสนับสนุนของภรรยาและกลุ่มผู้หญิงในชุมชนในการเข้าสู่ตำแหน่งที่เป็นทางการ

ความเข้าใจอำนาจผู้หญิงผ่านโครงสร้างอำนาจที่ไม่เป็นทางการดัง พบได้จากงานของหลุยส์ แลมเพียร์ที่ศึกษาประเด็นอยู่ที่การซ้อนกันของโครงสร้างอำนาจระดับครอบครัวกับระดับชุมชนที่ฟิลิปปินส์ งานของหลุยส์พูดถึงอำนาจ เนื่องผู้หญิงมักไม่อยู่ในฐานะผู้มีอำนาจ ยุทธวิธีของผู้หญิงที่ใช้คือ การใช้อิทธิพลซึ่งเป็นวิธีการชักจูงรูปแบบหนึ่งที่สำคัญที่สุด ผู้หญิงจะใช้อิทธิพลที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้อื่นรวมถึงผู้ชายในสถานภาพ บทบาทของความเป็นแม่ ภรรยา พี่สาวหรือน้องสาว ผู้หญิงอาจเป็นผู้ชักชวนอยู่เบื้องหลัง

การตัดสินใจ แม้จะไม่มีโอกาสดำรงตำแหน่งผู้นำกลุ่มหรือมีอิทธิพลการเมืองและพิธีกรรมแต่เธอก็มีวิธีที่จะทำให้ลูกชายของตนขึ้นมาเป็นอำนาจได้ (หลุยส์, 2544: 119)

ดังนั้นการที่จะเข้าใจอำนาจของผู้หญิงในการศึกษาการเล่นหอย อาจต้องศึกษายุทธวิธีที่ผู้หญิงนำมาใช้ในสถานการณ์ต่างๆในชุมชน รวมทั้งการจัดการความเสี่ยงจากการพนัน การเล่นหอย

5) ชุมชนทุ่งยาวภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมเสี่ยง

ชุมชนในภาคเหนือที่อยู่แถบชานเมืองกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในงานวิจัยภาคสนามชนบทไทยของจาเมรี ที่ศึกษาพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบทกลุ่มจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูนและเชียงใหม่ บอกถึงการที่ชุมชนหันมาพึ่งพิงระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอาชีพหันมาพึ่งอาชีพนอกภาคเกษตรมากขึ้น โครงสร้างสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป มีผลกระทบต่อความไม่มั่นคงในการดำรงชีวิต และภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราที่รุกคืบมาประชิดหมู่บ้าน ทำให้วิถีชีวิตชุมชนเปลี่ยนแปลงไปผูกติดกับการใช้ชีวิตแบบสมัยใหม่มากขึ้น (จาเมรี, 2554: 337-338)

ชุมชนบ้านทุ่งยาวซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษา ก็ตกอยู่ในกระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีการขยายความเป็นเมืองจากเมืองลำพูนซึ่งอยู่ห่างประมาณ 10 กิโลเมตร ตามเส้นทางซูเปอร์ไฮเวย์จากเชียงใหม่ไปกรุงเทพฯ เริ่มจากการย้ายสถานที่ราชการหลายหน่วยเข้ามาอยู่ในตำบลศรีบัวบานรวมทั้งวิทยาเขตของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และตั้งโรงงาน ร้านอาหารตามรายทาง ตามประวัติหมู่บ้านทุ่งยาว ตั้งเมื่อปี พ.ศ.2458 บนริมแม่น้ำสารซึ่งเป็นสาขาย่อยของแม่น้ำปิง ชื่อ “ทุ่งยาว” มาจากลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบระหว่างภูเขาทอดยาวจากเหนือไปได้ เป็นผืนนาที่อุดมสมบูรณ์จากระบบเหมืองฝายที่มีอายุเกือบร้อยปี เหมืองฝายช่วยทดน้ำจากน้ำแม่สารเข้านาข้าวและรองรับน้ำที่ไหลลงจากดอยพาดเอาเศษเยื่อใบไม้ อินทรีย์วัตถุ ซึ่ถ้าตะกอนดินจากป่ากลายมาเป็นปุ๋ยชั้นดีต่อต้นข้าว เวลาขึ้นเก็บค่าเดือนเก็บภาคเหนือของทุกปีจะมีพิธีกรรมเลี้ยงผีฝาย ผีอารักษ์ที่ดูแลป่าหลังจากร่วมกันขุดลอกลำเหมืองเสร็จ พิธีกรรมเลี้ยง “ผี” สะท้อนถึงความเชื่อเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันและสืบทอดอุดมการณ์ “ของหน้าหมู่บ้าน” ที่มีมาแต่อดีต

ชุมชนทุ่งยาวมีความโดดเด่นในการดูแลรักษาป่าตามความเชื่อเกี่ยวกับ “ป่าน้ำจ๋า” ซึ่งหมายถึงป่าที่มีน้ำซับไหลออกมาจากใต้ดิน อันเป็นความเชื่อของคนแถบถิ่นล้านนาเกี่ยวกับป่าต้นน้ำหรือ “ขุนน้ำ” เชื่อว่ามีผีขุนน้ำคอยปกปักรักษาทรัพยากรบริเวณนั้น ป่าน้ำจ๋าจึงเป็นป่าศักดิ์สิทธิ์ มีจารีตห้ามตัดไม้ทำลายป่าที่ทุกคนในชุมชนต้องปฏิบัติตาม มีการออกกฎเกณฑ์ที่เรียกว่าสัญญาประชาคมเป็นลายลักษณ์อักษรเมื่อเดือนเมษายน 2495 จากการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชน สื่อและนักวิชาการมาทำการวิจัยและเผยแพร่สู่สาธารณะช่วยสร้างชุดนิยามความหมาย “ป่าชุมชน” ขึ้นในสังคมไทย ป่าชุมชนจึงมีที่ยืนในสังคมเช่นเดียวกับป่าไม้ประเภทอื่นๆ ตัวตนป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวได้กลายเป็นพื้นที่การเรียนรู้สำหรับประชาชนทั่วไปเป็นการพิสูจน์ว่าด้วยวาจากรรม “คนอยู่ร่วมกับป่าได้”

จากประสบการณ์การต่อสู้คัดค้านของกลุ่มแม่บ้านทุ่งยาว เนื่องจากทางกรมป่าไม้ในขณะนั้นจะนำเอาป่าน้ำจ้ำไปเป็นวนอุทยานเมื่อปี 2532 และเห็นว่าปล่อยให้กลุ่มผู้ชายคัดค้านฝ่ายเดียวจะไม่ประสพชัยชนะ กล่าวได้ว่าผู้หญิงได้สลายเส้นแบ่งพื้นที่ส่วนตัวกับพื้นที่สาธารณะ อะไรที่มากกระทบกับชีวิตในครอบครัวก็จะออกมาเคลื่อนไหว ประสบการณ์ของผู้หญิงบ้านทุ่งยาวตรงนี้นำไปสู่การเข้าร่วมลงรายชื่อเสนอพระราชบัญญัติป่าชุมชนฉบับประชาชน การรวบรวมความรู้ความมั่นคงทางอาหารและต่อยอดถึงเรื่องการพนันกรณีคัดค้านการเล่นไฮโลในงานศพ

วิถีเกษตรกรรม 2 ระบบ จากวิถีการผลิตการเกษตรแบบยังชีพในชุมชนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจการตลาด (Market Economy) ซึ่งใช้แรงจูงใจด้านราคาผลผลิตและกลไกการตลาดจากภายนอกมากำหนดเป้าหมายในการผลิต ชุมชนจึงมีวิถีการผลิต 2 ระบบกล่าวคือ มีการปรับเปลี่ยนมาปลูกข้าวขายเมล็ดพันธุ์ การปลูกข้าวสายพันธุ์เดียว (ข้าวเหนียวพันธุ์ ก.ข. 6) ตลอดทั้งทุ่ง ทำให้เวลาที่ใช้ในการเพาะปลูกพร้อมกันต้องใช้เวลาอย่างเข้มข้น เกิดปัญหาขาดแคลนแรงงานอย่างมาก ผู้สูงอายุกลายเป็นแรงงานสำรองแทนที่จะได้พักผ่อนตามวัย แรงงานจึงมีราคาแพงตามความต้องการของเจ้าของนาในรายที่อยากทำนาให้เสร็จเร็วๆ การทำสวนลำไยนอกฤดูเพราะได้ราคาดีกว่าแต่ต้องลงทุน ดูแลเอาใจใส่สูง อีกทั้งยังเสี่ยงกับความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ นอกจากนี้ยังมีระบบเกษตรพันธะสัญญาที่ส่งเสริมการเลี้ยงหมูฟาร์ม แม้ว่าระบบเศรษฐกิจแบบตลาดจะเข้ามาในชุมชนมานาน ชุมชนก็ยังรักษาวิถีการผลิตเพื่อการบริโภคภายในครอบครัวควบคู่กัน เป็นการลดภาระความเสี่ยงจากความไม่แน่นอนของราคาผลผลิตภาวะความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศที่จะทำให้ผลผลิตการเกษตรเสียหาย โดยหันกลับมาปลูกผักสวนครัว เลี้ยงไก่เมือง การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น การรักษาระบบเหมืองฝาย การมีโรงสีข้าวในชุมชน การรักษาวัฒนธรรมการเกษตร เช่น การเลี้ยงผี การทำบุญทานข้าวใหม่ การเอามื้อเอารวัน (การแลกเปลี่ยนแรงงาน) แม่คำ เป็นต้นซึ่งเป็นอย่างดีถึงการคงอยู่ของการผลิตเพื่อบริโภค การผลิตเพื่อการบริโภคช่วยเสริมฐานความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) ของครอบครัวที่ผู้หญิงมีบทบาทด้านนี้เป็นอย่างมาก

การเข้ามาของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ซึ่งอยู่ห่างจากชุมชนบ้านทุ่งยาวระยะทาง 10 กิโลเมตร อุตสาหกรรมภาคเหนือจังหวัดลำพูน ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านกลาง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน อยู่ริมถนนชูปเปอร์ไฮเวย์สายกรุงเทพ-เชียงใหม่ วัตถุประสงค์การตั้งนิคมฯก็คือ เพื่อกระจายความเจริญด้วยการขยายอุตสาหกรรมจากส่วนกลางไปสู่ภูมิภาค และสกัดกั้นการเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทเข้ากรุงเทพฯ เริ่มเปิดดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. 2528 เป็นส่วนหนึ่งของที่ราบสูงลุ่มน้ำแม่กวงฝั่งตะวันออก นิคมฯแบ่งออกเป็น 2 เขต คือ เขตอุตสาหกรรมทั่วไป ประกอบด้วยโรงงานที่ผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายภายในประเทศ เช่น เสื้อผ้า อาหารสัตว์ และผลิตภัณฑ์แช่แข็ง ผลิตภัณฑ์แปรรูปอาหาร เจ้าของกิจการมักเป็นคนไทยและไต้หวัน และเขตอุตสาหกรรมส่งออก ประกอบด้วยโรงงานที่ผลิตสินค้าออกจำหน่ายนอกประเทศ ผลิต

ขึ้นส่วนอะไหล่และประกอบอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เจ้าของกิจการเป็นชาวญี่ปุ่น สวิต เยอรมัน และอเมริกัน ส่วนประเภทอุตสาหกรรมสิ่งทอ เครื่องนุ่งห่ม เครื่องหนัง กลับมีการจ้างแรงงานลดลงเหลือเพียง 1,596 คน เพราะโรงงานตัดเย็บเสื้อผ้าทำการย้ายฐานการผลิตไปยังที่มีค่าแรงถูก (สุดาจันทร์, 2552 :99) นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือมีจำนวนโรงงานที่เปิดดำเนินการรวมทั้งสิ้น 75 โรงงาน มีคนงานทำอยู่ประมาณ 43,980 คน 1 ใน 3 เป็นคนงานที่มีพื้นเพอยู่ในพื้นที่

แม้ว่าในชุมชนทุ่งยาวไม่มีการตั้งโรงงานในหมู่บ้านต่างจากงานของยศ (2539) ที่บรรยายให้เห็นภาพการเข้ามาตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่เกษตรกรรมเดิมในหมู่บ้านที่อยู่ชาน แต่ด้วยระยะทางไม่ไกลนักจึงได้รับผลกระทบโดยตรงไม่ต่างกัน แรงงานคนหนุ่มคนสาวได้ทิ้งเลือกสวนไร่เนาเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรม

ผู้หญิงในกระแสการเปลี่ยนแปลงไปสู่ชุมชนกึ่งเกษตร-อุตสาหกรรม

การเปลี่ยนแปลงไปสู่ชุมชนกึ่งเกษตรกรรมกึ่งอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดการปรับตัวของครอบครัวในการดำรงชีพทั้งในและนอกภาคเกษตร ครอบครัวที่มีลูกนิยมส่งลูกทำงานโรงงาน ส่วนพ่อแม่ยังอยู่ทำเกษตร หรือสามีออกไปทำงานนอกชุมชน ภรรยาวัยกลางคนส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนทำการเกษตรหรือไม่ก็รับจ้าง การเปลี่ยนแปลงส่งต่อผู้หญิง 3 ประการคือ

1) การเข้าสู่โครงสร้างการผลิตภายใต้เศรษฐกิจเงินตรา

การเกษตรบ้านทุ่งยาวมีอยู่ 2 ระบบคือ ระบบการผลิตเพื่อบริโภค (Foods Crops) กับระบบการผลิตเพื่อขาย (Cash Crops) ซึ่งในแต่ละครอบครัวอาจมีทั้งสองระบบการผลิต ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์กับชนิด/ประเภทของพืชและสัตว์ แต่เดิมผู้หญิงจะรับผิดชอบการผลิตที่เป็นอาหารเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว เช่น การทำนาทำสวน ปลูกผัก หาของป่าตามฤดูกาล ที่เหลือจะเก็บขายซึ่งจะมีแม่ค้าในหมู่บ้านทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตแต่ละครอบครัวไปขายยังตลาดในเมืองปัจจุบันผู้หญิงถูกดึงเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อขาย เช่น การเลี้ยงหมูฟาร์มแบบเกษตรพันธะสัญญา (Contract Farming) การทำสวนลำไย ผลกระทบตามมา ก็คือ การเข้าสู่วงจรรหนี้สินที่ผู้หญิงมีส่วนต้องรับผิดชอบ แต่เดิมผู้ชายเป็นผู้รับหน้าที่ในการก่อหนี้กับสถาบันการเงินของรัฐและเอกชนเช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) สหกรณ์ นายทุนเงินกู้ การเข้ามาของนโยบายประชานิยม กองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท ซึ่งนอกจากจะทำให้หนี้สินเกษตรกรเพิ่มขึ้นแล้ว ยังก่อให้เกิดพฤติกรรมการหมุนหนี้ ซึ่งชาวบ้านเปรียบเทียบเหมือนกับการ “ย้าย (หมา) ฮอส” อันเป็นผลจากความเสี่ยงของการผลิต กับรายจ่ายครอบครัวที่สูงขึ้นจากค่าเล่าเรียนลูก ผู้หญิงเกือบทั้งหมู่บ้านจะกู้เงินกับสถาบันการเงินในหมู่บ้านเช่น กองทุนเงินล้าน ธนาคารหมู่บ้านที่ชาวบ้านตั้งกันเองไปคืน ธกส.และกู้จาก ธกส.ไปคืนกองทุน ส่วนธนาคารหมู่บ้านจะจัดการแบบผ่อนชำระเป็นรายเดือน สิ่งที่เปลี่ยนไปจากเดิมคือ ปัจจุบันการยอมรับผู้หญิงในฐานะผู้รับผิดชอบครอบครัว และจากเงื่อนไขการกู้ยืมของกองทุน

ธนาคารหมู่บ้านที่ต้องผ่านความเห็นชอบจากผู้หญิงก่อน ซึ่งให้เห็นถึงอำนาจการตัดสินใจของผู้หญิง นอกเหนือจากอำนาจในการจัดการทรัพย์สินเช่น ที่ดินที่ได้มาโดยผ่านสืบทอดทางมรดกฝ่ายหญิงซึ่งจะเอาไปค้ำประกันเงินกู้

2) การเปลี่ยนแปลงงานในบ้าน-นอกร้านของผู้หญิง

ผู้หญิงออกไปทำงานนอกร้านและมีบทบาทในการหารายได้ผู้ครอบครัวมากขึ้น นั่นคือกรณีที่ผู้หญิง “มีรายได้เป็นเงินสด” ไม่ว่าจะป็นรายได้จากการรับจ้างในภาคการเกษตร จากโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งมีผลต่ออำนาจการตัดสินใจ การบริหารจัดการในครอบครัว การเล่นหยอเล่นการพนัน เพื่อความอยู่รอดที่ต้องเผชิญกับความเสี่ยงความไม่แน่นอนในชีวิต ครอบครัวหนึ่งๆอาจมีมากกว่าหนึ่งอาชีพและอาชีพของผู้หญิงไม่ได้ถูกมองว่าเป็นอาชีพเสริมหรือรายได้เสริมอีกต่อไป

กรณีที่ผู้หญิงมีลูกเล็กที่จะต้องเลี้ยงดู ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงครอบครัว/บทบาทหญิงชายโดยตรง ผู้หญิงต้องออกนอกร้านไปทำงานหาเงิน (Cash Income) ที่ถูกให้คนเฒ่าคนแก่เลี้ยงดู หรือโตขึ้นหน่อยก็ส่งไปยังศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในชุมชน เพราะชุมชนมีเครือข่ายคุ้มกันทางสังคม (Social Safety Nets) เพื่อคอยบรรเทาผลกระทบดังกล่าว ความแปลกแยกจากครอบครัวโดยเฉพาะครอบครัวเดี่ยวที่มีเพียงพ่อ แม่ ลูก ซึ่งไม่ได้อยู่พร้อมหน้ากัน การห่างเหินจากเครือญาติไม่ได้ร่วมทำกิจกรรมต่างๆในชุมชน เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันเหมือนแต่ก่อน (Amara, 1997: 26) ผลกระทบต่อผู้หญิงเหล่านี้ไม่ได้รับความสนใจจากนักเศรษฐศาสตร์ นักวางแผนนโยบาย และนี่เป็นการเพิ่มต้นทุนทางสังคมที่ชุมชนต้องรับภาระโดยตรง

ดังนั้น ภายใต้แรงบีบคั้นทางเศรษฐกิจ ความรับผิดชอบต่อครอบครัวของผู้หญิงนับวันจะเพิ่มขึ้น บทบาทความเป็นแม่บ้านได้เปลี่ยนไปจากเดิม ไม่สามารถทำงานเฉพาะภายในบ้านได้อีกต่อไป ทำให้แต่ละในครอบครัวต้องมีอาชีพที่หลากหลายหรือทำงานหลายอย่าง ลักษณะงานของแม่บ้านเกษตรกรคืองานส่วนรวมในชุมชนและดูแลครอบครัวไปพร้อมๆกัน งานที่เป็นรายได้มีทั้งการเป็นแม่ค้า ทั้งประเภทตั้งร้านค้าขายของชำและตั้งโต๊ะขายของริมถนนหน้าบ้าน และประเภทรวบรวมผลผลิตการเกษตรจำพวกผักไปขายในตลาดในเมือง แม่บ้านที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองอาศัยรายได้จากการรับจ้างทั้งป็นรายวัน และเป็นงานเหมา ทั้งรับจ้างดำนาเกี่ยวข้าว รับจ้างเก็บลำไย แม่บ้านส่วนที่ทำงานไม่เป็น ไม่สามารถทนแดดทนร้อนได้ก็หันมาเย็บผ้ารับงานมาทำที่บ้านโดยรับเหมาเป็นรายชิ้น งานที่รับมา อาทิเช่น ถักโครเชชีนละ 12 บาทวันหนึ่งสามารถถักได้ 6 ชิ้น ตัดเศษด้ายและดักกระดุมชุดพื้นเมืองตัวละ 6 บาท วันหนึ่งทำได้ 40 ตัว รับปักผ้าลายดอกและถักคอเสื้อมีรายได้วันละประมาณ 100 บาท การรับงานมาทำที่บ้าน สามารถนำวัสดุอุปกรณ์ทำงานไปได้สะดวกทุกที่ ทำงานพร้อมกับตั้งวงพูดคุย หรือดูทีวีไปด้วย นอกจากนั้นการรับงานมาทำที่บ้านไม่กระทบกับงานบ้านที่รับผิดชอบ และยังได้มีโอกาสได้ช่วยเหลือหลานอีกด้วย

3) การดำเนินชีวิต (Life style) แบบชุมชนกับสมัยใหม่ และการเล่นหวย

จากกระแสการเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมอุตสาหกรรมทำให้เห็นความแตกต่างในตัวตนของผู้หญิงบ้านทุ่งยาวได้ชัดเจนคือ “ความเป็นแม่บ้าน” กับ “ความเป็นสาวโรงงาน” คำว่าแม่บ้านในที่นี้หมายถึง ผู้หญิงที่แต่งงาน อยู่ในหมู่บ้านทำงานบ้านและงานอาชีพมีรายได้ เช่น รับจ้าง แม่ค้า รับงานมาทำที่บ้าน และมีโอกาสเข้าร่วมทำกิจกรรมสังคม ประเพณีต่างๆ ส่วนสาวโรงงานหมายถึง ผู้หญิงทั้งโสดและแต่งงานแล้ว ออกไปทำงานตามกะ แบบไปเช้าเย็นกลับ (ปกติมี 2 กะ บางโรงงานมี 3 กะต่อเวลา 24 ชั่วโมง) คนโสดจะสัมพันธ์กับเพื่อนที่ทำงานในโรงงานเดียวกันหรือเคยเรียนร่วมรุ่นมาด้วยกัน ไม่ค่อยมีเวลาสัมพันธ์กับชุมชน ต่างจากสาวโรงงานที่แต่งงานมีอายุมากขึ้น จะเริ่มมามีความสัมพันธ์กับชุมชนและแทบทุกคนรู้ว่าใกล้วันจะถูกให้ออกจากงานไม่วันใดก็วันหนึ่ง ความแตกต่างของตัวตนผู้หญิงด้วยกัน มาจากการดำเนินชีวิตภายใต้ตรรกะของ “เวลาและสถานที่ หรือกาลเทศะ” ความหมายของเวลาของแม่บ้านจะสัมพันธ์กับช่วงยามตามการเคลื่อนไหวของดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ต่างจากสาวโรงงานพวกเขาจะสัมพันธ์กับการเคลื่อนไหวของเข็มนาฬิกาแบบสมัยใหม่ (Modern Time) การจัดการชีวิตเป็นตารางแยกส่วนมีเวลาทำงาน เวลาพักผ่อน ความเป็นส่วนตัวชัดเจน ทุกเช้าจะพบกับความเร่งรีบของผู้คนบนท้องถนนในหมู่บ้านมุ่งสู่โรงงานอุตสาหกรรม พวกเขาไม่ได้แต่งตัวขนอุปกณ์ออกทุ่งนาเหมือนเช่นแต่ก่อน หากแต่งด้วยชุดเครื่องแบบที่บ่งบอกถึงสังกัดโรงงานต่างๆในนิคมฯพร้อมด้วยรถมอเตอร์ไซด์คู่ชีพ หมายเลขทะเบียนที่ติดอยู่ท้ายรถอาจเป็นตัวนำโชคให้กับเจ้าของได้ในอนาคต จากการนำไปแทงหวยซึ่งจะออกรางวัลทุกๆ 15 วัน สิ่งที่มาจากความเร่งรีบของผู้คนในยามเช้าเช่นนี้ อาหารถุงสำเร็จรูปซึ่งวางขายตามเพิงข้างถนนเป็นความจำเป็นและอำนวยความสะดวกให้กับคนงานและนักเรียนนักศึกษาซึ่งต้องไปเรียนหนังสือในเมือง

ช่วงเวลาต่อมา ถนนกลางหมู่บ้านก็ปรากฏให้เห็นขบวนนำวัยกลางคนทั้งหญิงและชาย ออกมาตามถนนมุ่งสู่ท้องนา ไร่สวนเพื่อรับจ้างดำนา เก็บลำไย เก็บถั่วลิสงด้วยชุดชาวนาอันมิดชิดพร้อมที่จะเผชิญกับการงานเอาหลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดิน นับเป็นช่วงเวลาที่สำคัญช่วงหนึ่งในรอบปีที่เกษตรกรจะมีรายได้เป็นกอบเป็นกำจากการรับจ้าง และจะเก็บรายได้ส่วนหนึ่งไว้ใช้ในยามที่ไม่มีงานให้ทำ การเปลี่ยนแปลงในชุมชนดังกล่าว ส่งผลต่อการเปลี่ยนสถานภาพสตรีอย่างชัดเจนกล่าวคือ

แม่บ้านเกษตรกรรับจ้าง เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นมาจากผู้ถูกออกจากโรงงาน คนไม่มีที่นาหรือมีที่นาขนาดเล็ก มีการตั้งกลุ่มรับจ้างเหมาดำนาประมาณ 9 คน เป็นพวกศูนย์กลางคนอายุระหว่าง 35-50 ปี ในกลุ่มมีผู้ประสานงานเป็นผู้รับงานจากเจ้าของนาที่มีแรงงานไม่พอหรือต้องการให้งานเสร็จเร็ว สำหรับค่าเหมาดำนาเฉพาะค่าปักดำรวมทั้งถนอกล้าคิดราคาไร่ละ 1,400 บาท วันหนึ่งทำได้ 5 ไร่ ปีที่แล้ว (2555) ราคาเหมาดำนาไร่ละ 1,200 บาทการขึ้นราคาค่าจ้างเหมาดำนามาจากเจ้าของนา ในภาวะการณ์ขาดแคลนแรงงานจากความต้องการแรงงานพร้อมๆกัน เจ้าของนาจึงจะเก็บราคาเพื่อให้ได้แรงงานมาทำนาของตนก่อน

ภายใต้เกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ด้วยการเพาะปลูกพืชหลายชนิดพร้อมกัน เช่น การปรับเปลี่ยนพันธุ์ข้าวพันธุ์เดี่ยวลูกผสมชนิดเดี่ยว พร้อมกับเก็บเกี่ยวลำไย(พันธุ์เดี่ยว) ด้วยเหตุนี้แรงงานในชนบทจึงมีความสำคัญและมีราคาสูงขึ้น (ปริญาวัลย์, 2554: 98) การปรับราคาแรงงานสูงเกินการควบคุมซึ่งไปกระทบต่อต้นทุนในการทำนา ทำให้เจ้าของนาหลายรายมีความกังวลใจ มีเจ้าของนาบางรายเปรยให้ฟังถึงการจ้างแรงงานในอนาคตว่า “ในอนาคตถ้าแรงงานทำนาค่าวันจะสูงขึ้นทุกปี อาจสู้ค่าจ้างกันไม่ไหว ถ้าค่าดำนาตกไร่ละ 1,500 บาทแถมต้องทำกับข้าวให้ ค่าเกี่ยว ค่าปุ๋ย ค่ายา พอมาทีราคาข้าว คิดเป็นเงินอาจติดลบ” นั้นหมายความว่าค่าจ้างแรงงานจะเป็นปัจจัยสำคัญทำให้ต้นทุนทำนาสูงขึ้นจนไม่คุ้มทุนเมื่อเทียบกับราคาข้าวที่ขายไป

เพื่อหลีกเลี่ยงความเสี่ยงที่จะขาดทุนในการทำนาเจ้าของนาจึงมาปรับตัวโดยใช้เทคโนโลยีบางอย่าง กลับมาแลกเปลี่ยนแรงงานกัน “ปีนี้เจ้าของนาทำเองเยอะไม่ค่อยจ้างแล้ว เพราะเขารู้ว่าค่าแรงแพง จึงหันกลับมาใช้เครื่องดำนาซื้อมาขนาด 12 แถวราคา 1,600 บาท เจ้าของนาบางกลุ่มมีการเอามือกันในหมู่เครือญาติ 3-4 ครอบครัว เอามือกันระหว่าง 3 พี่น้อง นาแค่ 3 ไร่จะดำกันเอง ต่างคนต่างหากับข้าวมาเองไม่เสียอะไร ถ้าเราจ้างจะเสียเยอะ ”

ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างเจ้าของนาและแรงงานรับจ้างมีความสัมพันธ์เชิงซ้อนกันระหว่าง ความสัมพันธ์แบบ “จ้าง” กับความสัมพันธ์แบบ “ช่วย”

ความสัมพันธ์แบบ “จ้าง” เป็นความสัมพันธ์ที่เอาแรงงานไปแลกกับผลตอบแทนที่เป็นเงินซึ่งสัมพันธ์แบบนี้จะเสร็จสิ้นตามการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้น ส่วนความสัมพันธ์แบบ “ช่วย” จะเกิดจากการขอความช่วยเหลือจากเจ้าของนาหรือแรงงานรับจ้างก็ได้โดยรับการตอบแทนเป็นเงินหรือผลผลิต หัวหน้าแรงงานรับจ้างคนหนึ่งบอกว่า ยังมีแรงงานอีกกลุ่มหนึ่งไม่มีที่นา จะไปขอดำนา ขอเกี่ยวข้าวด้วยไม่เอาค่าแรงเป็นเงินแต่เอาเป็นข้าว แรงงานขอช่วยจะดูว่าเจ้าของนาคนใดมีที่นาเยอะก็จะไปถาม “ว่างเฮ้อ ขอจួយสองวันได้ก่อ” หรือบางทีเจ้าของนาก็จะมาถามเองว่า “ว่างก่อไปจួយสักวันสองวันจะเอาสดตั้งค์หรือจะเอาข้าวก็ได้” ตัวอย่างคนไม่มีนาอย่าง อ้ายสอนสองคนผัวเมีย หน้าดำนาเขาไปช่วย 10 วัน ก็ได้ข้าวเปลือก 20 กระสอบกินได้ทั้งปี เหลือเขายังเอาไปขายได้อีก ถ้าไปช่วยเกี่ยวข้าวรวมกันทั้งปีจะได้ข้าว 50 กระสอบ เมื่อได้ข้าวพอจากนั้นก็ไปรับจ้างเกี่ยวเอาเงิน นี่เป็นแรงงานรับจ้างประเภทไม่มีนาแต่มีข้าวขาย เอาไว้กินในครอบครัว 40 กระสอบเหลือนั้นก็ขาย

แรงงานรับจ้างบ้านทุ่งยาวที่ไม่มีนาแต่มีข้าว 20 กว่าคน เราเรียกการรับจ้างแบบนี้ว่า “ไปช่วยเอาข้าว” ส่วนพวกรับจ้างเอาเงินเรียกว่า “พวกรับจ้าง” ชาวบ้านจะเรียกว่า “ไปช่วยเป็นเอาข้าว” เราจะรับรู้กันภายในว่า การไปช่วยทำนาเอาข้าวไม่ถือว่าเป็นการรับจ้าง เพื่อในกลุ่มรับจ้างด้วยกันจะสนิทกันทั้งๆที่ไม่ใช่พี่ชื่อน้อง นอกนั้นก็ยังมีกลุ่มยังมีการช่วยเหลือกันในหมู่สมาชิกเป็นพิเศษไม่ว่าจะเป็นการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ หรืองานศพ

วิถีชีวิตแบบคนงานโรงงานอุตสาหกรรม สถานที่ (place) พุ่งยาวในความหมายของคนงานจึงเป็นแค่ชุมชนหอพักไว้พักผ่อนหลับนอนซึ่งสอดคล้องกับที่เจนนีเฟอร์ เกรย์ (อ้างในจามะวี, 2554: 341)เรียกหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เขตอุตสาหกรรมเปรียบเหมือนกับโรงนอน (Dormitory Village) จากการที่ไปพบเห็นหญิงสาวในเขตชนบทอำเภอสารภีเดินทางเข้ามาทำงานในเมืองแบบไปเช้าเย็นกลับ จนทำให้ความสัมพันธ์กับชุมชนหมู่บ้านลดน้อยลง ตามคำบอกเล่าของพี่ลำพันบ้านทุ่งยาวก็บอกเช่นกันว่า “ลักษณะพวกนิคม (คนงานโรงงานนิคมอุตสาหกรรม) ดูได้จาก พวกนี้จะตื่นสาย ตื่นปุ๊บก็จะเข้าร้านสั่งอาหาร กินเสร็จแล้วก็กลับไปนอนต่อหรือออกไปทำงานเลย พวกนี้นอนหลับไม่รู้ร้อนไหนเห็นคือเขาออกกะทำงานก็มานอนหลับพ่อแม่จะทำอะไรก็ไม่สนใจ ถ้าอยู่ทั้งวันเมียก็ปิดบ้านนอนหลับ ตื่นขึ้นมาอาบน้ำไปทำงานต่อ” นั่นคือชีวิตจะถูกกำหนดตามตารางเวลาแบบโรงงาน ทำให้ชุมชนเป็นเพียงที่พักผ่อนหลับนอนเท่านั้น ไม่มีเวลาพอที่จะสัมพันธ์ชุมชนแบบเดิม หากแต่ไปสร้างเครือข่ายสัมพันธ์ในโรงงานแบบ “กลุ่มเพื่อนซี้ (Peer Group)” ขึ้น

กลุ่มเพื่อนซี้เป็นการรวมกันของคนงานในโรงงานเดียวกันที่มีทัศนคติ มีรสนิยมที่คล้ายคลึงกัน การที่คนงานให้ความสัมพันธ์กับชุมชนน้อยลง หันมาสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนซี้ในโรงงานทั้งการทานอาหารร่วมกัน การแลกเปลี่ยน การนิเทศ หรือการวางแผนร่วมกันหลังเลิกงานหรือในวันหยุดสุดสัปดาห์ เรื่องราวที่แลกเปลี่ยนกันก็จะวนอยู่ในเรื่อง ความรัก แฟชั่นรุ่นล่าสุด ดาราละครทีวีหลังข่าว (Hirai, 2008 : 135-136) กิจกรรมพิเศษเช่น การเป่าเค้กในวันคล้ายวันเกิด การให้ของขวัญหรือการไปเยี่ยมบ้านสมาชิกกลุ่มในวันอาทิตย์ ซึ่งรวมถึงการเล่นหอยด้วย กลุ่มเพื่อนซี้จึงเป็น “ชุมชน” ที่ซึ่งสมาชิกใช้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตของแต่ละคน และชุมชนเพื่อนซี้ได้นำเสนอภาพความเป็นสังคมสมัยใหม่ (Modern Society) ที่มีอัตลักษณ์มีตัวมีตนเฉพาะแตกต่าง ซึ่งสมาชิกกลุ่มจำแนกให้ต่างออกไปจากประชาชนกลุ่มอื่น และต่างจากชุมชนที่อิงอยู่กับประสบการณ์ประเพณีความเชื่อแบบเก่า ความสัมพันธ์ของกลุ่มเพื่อนอาจเปลี่ยนแปลงได้เมื่อสมาชิกบางคนเกิดการแต่งงาน หรือย้ายหอพักไปอยู่ในชุมชน การทำงานจึงเป็นการย้ายสถานที่ไปมา ระหว่างความเป็นแม่บ้านกับความเป็นสาวโรงงานจึงซ้อนทับกันขึ้นอยู่กับผู้หญิงจะไปสัมพันธ์กับใครเมื่อไร ที่ไหน

ชุมชนกับการเผชิญกับความเสี่ยง

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราดังกล่าว ถ้ามองตามเกณฑ์วัดความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนตามความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Needs) จะพบว่า ชุมชนมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเป็นต้นว่ารายได้ แม่บ้านไม่ได้ทำงานเฉพาะภายในบ้าน (Domestic Roles) แบบเดิมอีกต่อไป ต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้ให้เพียงพอจากรายจ่ายในครอบครัว มีบ้านที่ทันสมัย มีรถ เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆภายในบ้าน กระนั้นก็ตามชาวบ้านมีความเสี่ยงในการดำรงชีพ (Livelihood Risk) ความเสี่ยงหมายถึงความกังวลใจต่อการดำเนินชีวิต ความไม่มั่นคงในการทำงาน ความรู้ไม่

เท่าทันการเปลี่ยนแปลง การปรับตัวและดัดแปลงเป็นฝ่ายถูกกระทำ ในด้านต่างๆทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และนโยบายหรือโครงการของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน

ความเสี่ยงจากการทำการเกษตรกรรม ทั้งปัจจัยและราคาผลผลิตถูกกำหนดโดยกลไกการตลาด มีการส่งเสริมการเลี้ยงหมูฟาร์มแบบเกษตรพันธะสัญญา การทำสวนลำไย การทำนา ซึ่งในการทำการเกษตรปัจจุบันต้องเผชิญกับความเสี่ยงทั้ง ต้นทุน ค่าแรงเพิ่มขึ้น ราคาผลผลิตในมือเกษตรกรตกต่ำ ความแปรปรวนของธรรมชาติ

ความเสี่ยงของคนงานก็คือ เสี่ยงที่จะถูกให้ออก จากการทำงานมานานเงินเดือนสูงและอายุมากขึ้นมีการเอาคนงานออกจากนโยบายขึ้นค่าแรงวันละ 300 บาท ยกเลิกงานล่วงเวลา ลดสวัสดิการ การขึ้นค่าแรงวันละ 300 บาทยังไปกระทบกับการจ้างงานในภาคการเกษตร ทำให้เจ้าของนาหันกลับมาใช้แรงงานภายในครอบครัวและการลงแขกกันในหมู่บ้านที่น้อยมากขึ้น

ความเสี่ยงทางสังคม ชุมชนถูกกล่าวหาจากตำรวจว่าเป็นที่เป็นแหล่งพักยาบ้า ยาเสพติดหลายคน พัวพันกับยาเสพติด รวมทั้งมีการเล่นไฮโลในงานศพโดยอ้างประเพณีการเป็นเพื่อนเฝ้าศพตลอดงานทั้งกลางวันและกลางคืน

ความเสี่ยงจากนโยบายรัฐเช่น การขึ้นค่าแรงเป็นวันละ 300 บาท ทำให้ค่าจ้างในการทำนาเพิ่มขึ้น ปัจจุบันค่าเช่าในการถอนกล้าดำนาตกไร่ละ 1,400 บาท ส่วนนโยบายรับจำนำข้าว ทางชาวบ้านทุ่งยาวไม่ได้รับประโยชน์จากนโยบายนี้ เพราะมีที่นาขนาดเล็กปลูกข้าวไว้กินเป็นหลักแต่ได้รับผลกระทบทางอ้อมจากราคาปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืชแพงขึ้น กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีมีปัญหาอุปสรรคทำให้สตรีเข้าถึงยากเช่น เงินที่มาสสนับสนุนเป็นเงินกู้คิดดอกเบี้ยที่ต้องจ่ายให้ทางจังหวัด 4 เปอร์เซ็นต์ ยังไม่นับรวมดอกเบี้ยระหว่างทางจนถึงหมู่บ้านรวมแล้วต้องมากกว่า 4 เปอร์เซ็นต์แน่นอน ระยะเวลาส่งคืนภายใน 1 ปี ถ้ากลุ่มแม่บ้านตัดสินใจกู้ยืมก็ยังไม่รู้ว่าจะลงทุนทำกิจกรรมอะไรถึงจะได้กำไรพอที่จะส่งคืนเงินกู้ได้ตามเวลาดังกล่าว การกู้เงินจากกองทุนฯจึงเป็นความเสี่ยงแน่นอน

การดิ้นรนเผชิญหน้ากับความเสี่ยง

สำหรับระดับชุมชน ตลอด 20 กว่าปีที่ผ่านมาชุมชนบ้านทุ่งยาวได้เผชิญกับวิกฤตมาอย่างโชกโชน อาทิเช่น

- การประกาศให้ป่าชุมชนที่ชาวบ้านดูแลรักษาเป็นวนอุทยานในปี 2532 เท่ากับเด็ดหัวใจของชาวบ้านทุ่งยาว
- การกว้านซื้อที่ดินเพื่อแก้งำไรจนนำไปสู่วิกฤตทางเศรษฐกิจ มีการปลดคนงานออกเป็นจำนวนมาก

- การเสียชีวิตตั้งแต่ไม่ร่วงจากโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง ช่วงปี 2538-42 เกิดปัญหาบ้านร้าง เด็กกำพร้า ขาดผู้นำวัยกลางคนในอนาคต
- ปัญหาการแบ่งปันทรัพย์สินส่วนรวม “ของหน้าหมู” จากการแยกเขตปกครอง 2 หมู่บ้าน
- ความขัดแย้งทางการเมืองแบบแบ่งสีเสื้อเหลือง-แดง
- และล่าสุดคือ การคัดค้านการเล่นพนันไฮโลในงานศพ

วิกฤตบางด้านแม้ว่าจะผ่านพ้นไปนานแล้วแต่ก็ยังส่งผลกระทบมาจนถึงปัจจุบัน อาจจะทำให้เกิดวิกฤตรอบใหม่หรือก่อให้เกิดปัญหาใหม่ๆ ขึ้นมา การผ่านวิกฤตมาได้ ทำให้แม่บ้านทุ่งยาวมีความกล้ามีความมั่นใจที่จะขับเคลื่อนงานไปสู่ความสำเร็จ อาทิเช่น มีการรณรงค์ไม่ให้ชายที่นาแก่คนภายนอก จาก การที่ไม่มีคนทำนาในช่วงเศรษฐกิจฟองสบู่ เพราะออกไปทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้านได้เงินมากกว่า คนหนุ่มสาวมุ่งไปทำงานโรงงาน ต่อมาเกิดราคาอาหารแพงขึ้นรายได้คนงานโรงงานอุตสาหกรรม 1 ใน 3 หมดไปกับค่าอาหาร การรักษาที่นาเอาไว้คราวนั้นกลายมาเป็นแหล่งอาหารให้กับครอบครัว และยังรองรับคนงานหญิงชายที่ถูกให้ออกจากงานหันกลับมาทำนาอีกด้วย

แนวทางในการเผชิญกับความเสี่ยงจากด้านต่างๆท่ามกลางความไม่แน่นอนของราคาผลผลิตภาวะความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ โดยหันกลับมาเน้นในประเด็น “ผู้หญิงกับความมั่นคงทางอาหาร” ในการปรับตัวโดยทำเศรษฐกิจชุมชนแบบยืดหยุ่น เป็นยุทธวิธีลดความเสี่ยงหรือลดปัจจัยเสี่ยงที่ควบคุมไม่ได้ โดยไม่เน้นการพึ่งพากิจกรรม อาชีพอย่างใดอย่างหนึ่ง เราอาจแบ่งการปรับตัวของชาวบ้านออกเป็น 3 ลักษณะคือ

1. การปรับตัวภายใต้วิถีชีวิตในภาคเกษตรกรรม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตของชาวนาเจ้าของที่ดิน โดยการเพาะปลูก 2 ระบบทั้งเพื่อการบริโภคและเพื่อขาย ปลูกพืชหลายชนิดผสมผสานเพื่อลดความเสี่ยง พึ่งพาแหล่งอาหารตามธรรมชาติ

2. การปรับการใช้แรงงานตามสถานการณ์ยุคสมัย พร้อมจะเป็นแรงงานนอกภาคเกษตรชั่วคราวเวลาใดเวลาหนึ่ง หากภาคเกษตรประสบกับปัญหา ถ้าเศรษฐกิจซบเซาพวกเขาหันกลับมาทำนาเป็นแรงงานรับจ้าง ช่วงเศรษฐกิจเฟื่องฟูชาวนาออกไปทำงานเป็นแรงงานก่อสร้าง พวกเขาเป็นแรงงานสำรองหากเศรษฐกิจรุ่งเรืองเขาก็จะกลายเป็นแรงงานหลักในธุรกิจนั้นๆ หากเศรษฐกิจซบเซาพวกเขาก็จะกลับมาใช้ชีวิตในภาคเกษตรเช่นเดียวกับคนกลุ่มแรก

3. การปรับวิถีชีวิตไปสู่นอกภาคการเกษตร ชาวนาจำนวนหนึ่งเลิกทำการผลิตบนที่นา ไปประกอบอาชีพอื่นๆ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้กลายเป็นช่องทางเลือกสำหรับชาวนาเช่น ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม รับเหมาเย็บผ้า ตลอดจนการเลี้ยงหมูแบบพันธะสัญญา (Yos, 2008 : 153-156) ในทางตรงข้ามการเลี้ยงหมูแบบพันธะสัญญาก็มีความเสี่ยงสูง จากเงื่อนไขสัญญาที่เกษตรกรเป็นฝ่ายเสียเปรียบ จากปัจจัยการผลิตมีราคาสูงขึ้น โรคระบาดในหมู กฎเกณฑ์ที่เข้มงวดและอื่นๆที่เกษตรกรเป็นผู้รับความเสี่ยง

แต่เพียงผู้เดียว ทำให้ผู้เลี้ยงหมูต้องปรับตัวเช่น เลี้ยงแม่หมูเพื่อขยายพันธุ์เอง ทำอาหารหมูเอง บางครอบครัวหันมาใช้ยุทธวิธีเกษตร 2 ระบบทั้งเพื่อการบริโภคและเพื่อขาย เช่นเดียวกับวอลด์เกอร์ที่ได้ศึกษา การต่อต้านระบบเกษตรพันธะสัญญาของชาวบ้านทำให้ชาวบ้านเป็นหนี้บริษัท ชาวบ้านต้องจัดสรรที่ดิน ทำกินและปลูกพืชไว้กินและขายตามฤดูกาลเพื่อลดความเสี่ยง ใช้ที่ราบลุ่มปลูกข้าวไว้กินในฤดูฝนและปลูกพืชเชิงพาณิชย์ในระบบเกษตรพันธะสัญญาในฤดูแล้ง (Walker, 2009: 75)

สำหรับผู้หญิงในหมู่บ้านชนบทอย่างชุมชนทุ่งยาว สามารถปรับตัวเองประกอบอาชีพที่หลากหลาย ทั้งในและนอกภาคเกษตรกรรมเช่น ตั้งกลุ่มรับจ้างทำนา ปลูกหอมกระเทียม เก็บลำไย ลิ่นจี เย็บผ้า งานฝีมือ และค้าขาย รวมทั้งพบว่าผู้หญิงหลายคนอยู่ด้วยแรงงานในครอบครัวในการปลูกข้าวไว้กิน การจ้างงานทั้งงานรายวันและงานเหมา การแลกเปลี่ยนแรงงาน

6) หวย: โครงสร้างและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

การเกิดขึ้นของหวย มาจากการที่รัฐลงมาสัมพันธ์กับชุมชนผ่านการออกกฎหมาย การสร้างการจัดการเชิงสถาบัน และโครงการการพัฒนาต่างๆ หวยยังเป็นตัวกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ในชุมชนที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ วิธีการ โดยจะกล่าวถึงความเป็นมาของหวยในชุมชนบ้านทุ่งยาวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประเภทของที่ยังเล่นกันอยู่ และความสัมพันธ์เกี่ยวกับหวยที่ดินของสาวโรงงานกับแม่บ้านเกษตรกร

พลวัตหวยบ้านทุ่งยาว

การเกิดขึ้นของหวยที่ดินยุคใหม่ พอจะอนุมานได้ว่าคงจะเกิดพร้อมๆกับการจัดตั้งสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลในปี 2495 สำหรับการเกิดขึ้นของหวยที่ดินในชุมชนทุ่งยาวนั้น อาศัยคำบอกเล่าของผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งเพียงพอที่จะลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้เห็นพลวัตของหวยที่ดินเฉพาะหมู่บ้านหนึ่งเท่านั้น

พ่อหลวงเป็นลูกค้าหวยคนแรก สำหรับบ้านทุ่งยาวซึ่งเป็นพื้นที่ที่ศึกษา จากคำบอกเล่าของอดีตลูกสาวผู้ใหญ่บ้านสมัยก่อน เมื่อครั้งก่อนนั้นยังไม่มีหวยเข้ามาขายกันในหมู่บ้านจะมีการซื้อขายกันเฉพาะในเมือง คนที่ซื้ออยู่เป็นประจำมักจะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพราะมีโอกาสเข้าเมือง เพื่อติดต่อราชการ ประชุมอำเภอ รับเงินเดือนค่าตอบแทนและถือโอกาสซื้อสลากกินแบ่งติดมือมาด้วย

ตัดถนนเข้าหมู่บ้านหวยก็ตามมา มีการซื้อขายหวยที่ดินเมื่อมีการสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน ทำให้การคมนาคมติดต่อระหว่างหมู่บ้านกับเมืองมีความสะดวกมากขึ้น ชาวบ้านจะนิยมซื้อหวยที่ดินมากกว่าสลากกินแบ่งเพราะหวยที่ดินสอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวบ้าน ทั้งสภาพเศรษฐกิจที่ชาวบ้านมีรายได้ตามฤดูกาลเช่น ขายลำไย ขายข้าว ไม่มีเงินมากพอที่จะซื้อสลากกินแบ่งได้ทุกงวด และมักคุ้นกับเลขท้ายหวย 2 ตัวซึ่งสัมพันธ์กับโชคลาภที่มาจากการตีความจากความฝันใกล้วันหวยออก

แม่หญิงก็เล่นหวย ธุรกิจหวยที่ดินเจริญเติบโตขึ้นพร้อมๆกับการตั้งนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือขึ้นที่จังหวัดลำพูน เพื่อสกัดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคชนบทในภาคเหนือเข้าสู่กรุงเทพฯ มีการตั้งโรงงาน

ที่เน้นการใช้แรงงานอย่างเข้มข้นส่วนใหญ่เป็นแรงงานหญิง นิคมอยู่ห่างบ้านทุ่งยาว 10 กิโลเมตร แรงงานหญิงสาววัยรุ่นเข้าไปทำงานโรงงานอุตสาหกรรม การรับจ้างก่อสร้าง การขยายตัวของเกษตรเพื่อขาย ชาวบ้านมีรายได้ตลอดปี มีการเล่นหวยเพิ่มขึ้นตามทั้งชนิดประเภทของหวย จำนวนเงินที่เล่น เช่น มีการเล่นหวยตามโรงงาน หวยกระด้างออกรางวัลที่เป็นสร้อยทองคำ เครื่องใช้ในบ้าน ส่วนใหญ่จะเล่นกันในหมู่แรงงานหญิงที่มีรายได้แน่นอน หญิงที่ออกไปรับจ้างในเมือง รับงานมาทำที่บ้านหรือรับเหมาช่วง และบรรดาแม่ค้า นำของไปขายที่ตลาด

หวยได้ปรับตัวเองเข้าสู่ยุคไอที เพื่อให้เข้าถึงลูกค้าที่เป็นชาวบ้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิง มีการสร้างโครงข่ายหวยเชื่อมหมู่บ้านเข้ากับส่วนกลาง ใช้เทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารเพื่อความรวดเร็ว เช่น การใช้แฟกซ์ ใช้คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์มือถือ เป็นต้น

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของหวยแต่ละประเภทที่มีการเล่นในชุมชน หวยที่ชาวบ้านเล่นแต่ละประเภทมีระดับความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน ทั้งการเผชิญกับความเสี่ยงจากระเบียบและวิธีการเล่น การดูดซับเงินทุนออกจากครอบครัวชุมชน

ความสัมพันธ์กับรัฐผ่านการเล่นสลากกินแบ่ง สลากกินแบ่งหรือหวยรัฐ เป็นหวยที่ออกโดยสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล วัตถุประสงค์ในการออกสลากเป็นการหารายได้เข้ารัฐ นอกนั้นยังเป็นแหล่งผลประโยชน์ของนักการเมืองและพวกพ้องเป็นเครื่องมือหาเสียงของนักการเมืองนำส่วนแบ่งรายได้ไปดำเนินการด้านการศึกษา สร้างโบสถ์วิหาร สร้างโรงพยาบาล เป็นต้น ชุมชนไม่ได้ประโยชน์อะไรกลับคืน หวยรัฐจะออกรางวัลเดือนละ 2 งวด ราคาหวยคู่ละ 80 บาท แต่เมื่อถูกนำมาขายตามแผงย่อยราคาหวยจะตกคู่ละ 105 บาท ถ้าซื้อกับผู้ขายเร็วจะราคาคู่ละ 110 บาท การขายหวยเกินราคาเกิดจากระบบทุนใหญ่ที่ผูกขาดกับรัฐ ผลกระทบความเสี่ยงที่จะต้องจ่ายรางวัลทั้งหมด ให้กับลูกค้าและพ่อค้ารายย่อยโดยเพิ่มราคาหวยขึ้นจากเดิม

คนที่นิยมเล่นหวยรัฐมักจะเป็นคนที่มีเงินเดือน คนงานตามโรงงานอุตสาหกรรม เนื่องจากมีกำลังซื้อและถ้าสนิทสนมกับผู้ชายสามารถซื้อหวยเชื่อได้ คนในชนบทส่วนใหญ่ไม่นิยมเล่นหวยรัฐเนื่องจากมีราคาแพง มีความเสี่ยงสูง อยู่ห่างไกลไม่สะดวกในการซื้อหาเพราะแผงหวยรัฐมักจะมีในเมืองตามตลาดสด หน้าธนาคาร และวัดมีชื่อเสียงที่มีคนมาทำบุญกราบไหว้เป็นประจำ

เนื่องจากรัฐเป็นเจ้าของกิจการสลากกินแบ่ง การซื้อสลากกินแบ่งจึงเป็นการสัมพันธ์กับรัฐโดยตรง การผูกขาดในการออกหวยของรัฐ รวมทั้งการออกระเบียบวิธีการเล่น การซื้อขายในตลาดหวยทำให้รัฐเป็นฝ่ายได้เปรียบถูกประตุ เปรียบเหมือนเสือนอนกินและผลกระทบความเสี่ยงไปยังผู้ซื้อและผู้ค้ารายย่อย เงินทองในชุมชนท้องถิ่นจะถูกสูบเข้าสู่ส่วนกลางโดยตรง ดังนั้นโครงสร้างการจัดการสลากกินแบ่งของรัฐที่เป็นอยู่จะยิ่งทำให้ชุมชนอ่อนแอ ยากจนในที่สุด

ความสัมพันธ์กับทุนท้องถิ่นผ่านการเล่นหวยใต้ดิน หวยใต้ดินสัมพันธ์กับนายทุนที่ทำธุรกิจ การพนัน นายทุนใหญ่ระดับจังหวัดอยู่ตำบลใกล้เคียงกับบ้านทุ่งยาว มีกิจการบ่อนชนไก่ อยู่เบื้องหลังให้ การสนับสนุนนักการเมืองท้องถิ่น มีโครงข่ายหวยใต้ดินในชุมชนหมู่บ้าน และโรงงานอุตสาหกรรม

แม้ว่าหวยใต้ดินเป็นหวยผิดกฎหมายต้องแอบเล่นกันอย่างลับๆ ล่อๆ เป็นที่รับรู้กันว่าเจ้ามือรับแทง หวยรายใหญ่เป็นนายทุนในท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่รัฐบางคนเป็นอย่างดีสามารถ “เคลียร์” ปัญหาแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยได้ การที่ชาวบ้านเล่นหวยใต้ดินอย่างแพร่หลายโดยไม่ต้องกลัวจะถูกจับกุม เพราะเชื่อมั่นในความสัมพันธ์ของเจ้ามือหวยดังกล่าว เลขรางวัลที่ออกเป็นไปตามเลขรางวัลของหวยรัฐ หวยใต้ดินเป็นที่นิยมกันมากเพราะเล่นง่าย ไม่จำกัดจำนวนเงิน มีวิธีการเล่นหลายแบบและเลือกตัวเลขที่ ตนเองชอบได้หลายตัวต่างจากสลากกินแบ่งและหวยกระดัง ในความรู้สึกของคนเล่นเชื่อว่าการเล่นหวย ใต้ดินมีโอกาสถูกรางวัลมากกว่าสลากกินแบ่งเท่ากับเป็นการกระจายความเสี่ยงออกได้ ภายใต้ ความสัมพันธ์กันในชุมชนที่ไว้เนื้อเชื่อใจกัน หวยใต้ดินเข้าไปแทรกซึมในระบบเครือข่าย พรรคพวกเดียวกันจน เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในชุมชน สามารถซื้อก่อนจ่ายทีหลังหรือ “ซื้อหวยแปะ” ได้ การซื้อหวยแปะ เป็นการซื้อเชื่อซึ่งไม่ได้สื่อความหมายแค่การซื้อขายสินค้าทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่เป็นการกระชับ ความสัมพันธ์ทางสังคมให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น คนขายหวยมียอดขายเพิ่มขึ้นอันหมายถึงส่วนแบ่งรายได้ก็ เพิ่มขึ้นตาม คนซื้อหวยแปะรู้สึกมีเกียรติได้รับความไว้วางใจเพิ่มขึ้น ความมีเกียรติมีศักดิ์ศรีเป็นต้นทุนทาง สังคมในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ซึ่งคนเล่นหวยบางคนแม้ว่ามีเงินสตกก็ยังไม่ยอมซื้อหวยแปะ นอกจากนั้นการ ซื้อขายหวยแปะ คนรับซื้อหวยต้องรับภาระความเสี่ยงแต่เพียงผู้เดียวเพราะต้องส่งโปยหวยพร้อมกับเงินสด ให้กับคนเดินโปยนอกชุมชนแล้วไปให้เจ้ามือต่อ คนรับซื้อหวยต้องมีระบบการจัดการทวงเงินให้ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับชาวบ้านที่ไม่มีรายได้เป็นเงินเดือนประจำ

จากการสอบถามคนรับซื้อหวยในหมู่บ้านถึงจำนวนเงินที่ได้แต่ละงวด ตกประมาณงวดละ 30,000 บาทหรือเดือนละ 60,000 บาทครึ่งหนึ่งเป็นเงินเชื่อ(แปะ) เงินส่วนนี้ไม่ได้เอาเข้าคลังหลวงหากอยู่กับ นายทุนในท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ที่รับสินบนในรูปแบบต่างๆ อาทิเช่น ส่วย ค่ากินเลี้ยง รับ-ส่ง รางวัลเงิน สิ่งของ ของกินเป็นต้น การที่เงินไหลออกนอกชุมชนมากมายขนาดนี้จึงเกิดคำถามตามมาว่าทำไม ชาวบ้านไม่รู้สึกรับผลกระทบ แต่การพนันไฮโลชาวบ้านกลับรู้สึกได้รับผลกระทบจึงเป็นประเด็นค้างไว้หา คำตอบในคราวต่อไป

ความสัมพันธ์กับชุมชนผ่านการเล่นหวยกระดัง กระดังหมายถึง ไม่เปลี่ยนแปลง ในที่นี้หวย กระดังเป็นหวยชุดที่มีตัวเลขเดียวให้แทงจำกัดตายตัว เป็นหวยที่เล่นกันเองในหมู่ผู้หญิงทั้งในหมู่บ้านและ ตามโรงงานที่มีกลุ่มเพื่อนที่สนิทกัน ไม่นิยมเล่นกับคนแปลกหน้าต่างถิ่นเพราะคนขายจะออกไปประทวน หวยต้องมีลายเซ็นคนขาย ลายมือชื่อคนซื้ออยู่ในใบหวย หวยกระดังเป็นการระดมทุนเพื่อช่วยเหลือ สมาชิกที่มีปัญหาหรือเป็นการกระชับความสัมพันธ์ของกลุ่มเพื่อนที่สนิทกัน เลขหวยที่นิยมใช้เล่นเป็นสอง

ตัวตั้งแต่ เลข 00 จนถึงเลข 99 การเล่นเกมจำกัดเลขหอยและจำกัดจำนวนเงินโดยทั่วไปจะคิดเลขละ 20 บาท รางวัลที่ได้จะเป็นตัวเงิน หรือสิ่งของเครื่องใช้สำหรับสตรีหรือครอบครัว เช่น แหวน ผ้า พัดลม อาหารทะเล เป็นต้น ทั้งนี้ รางวัลที่เสนอมาล่วงหน้าคนขายหอยจะทำเป็นรูปถ่ายรางวัลที่จะได้ให้ดูก่อนตัดสินใจเล่น ในกรณีรางวัลเป็นเงินสดหอยชุดหนึ่งมี 100 หมายเลข (เลขคู่) ราคาหมายเลขละ 20 บาท ถ้าขายหมดชุดจะได้เงิน 2,000 บาท ถ้าถูกรางวัลจะได้ 1,400 บาท ที่เหลือเป็นเงินเปอร์เซ็นต์สำหรับคนขาย 600 บาท ถ้าขายไม่หมดเจ้ามือเป็นรับภาระ ความเสี่ยงของคนขายคือขายเลขไม่หมด มีเลขที่ไม่สวยหรือคนไม่นิยมซื้อเหลืออยู่เยอะ เช่น เลข 00, 01 ฯลฯ ดังนั้นคนขายจะต้องอ้อนวอนพรรคพวกเดียวกันช่วยอุดหนุน หรือให้แปะไปก่อนเพื่อจะต้องขายหอยให้หมด เงินที่ได้จากการเล่นเกมจะต่างจะหมุนเวียนอยู่ในชุมชน คนเล่นเกมจะต่างถูกรางวัลจะรู้สึกเหมือน “ได้เงินจากหมู่เดียวกัน” ไม่ต่างจากอะไรกับการจับฉลากกันเองเป็นที่สนุกสนาน การเล่นเกมจะต่างจึงไม่กระทบกับครอบครัว ชุมชน

ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจทั้งกับรัฐส่วนกลาง นายทุนท้องถิ่น และชุมชนในการเล่นหอย เห็นว่าหอยใต้ดินมีส่วนในการดึงทรัพยากรออกนอกชุมชนมากที่สุด และหอยจะต่างทำให้เงินยังคงหมุนเวียนอยู่ในชุมชน ขณะที่หอยใต้ดินเป็นหอยที่ชาวบ้านสามารถจัดการความเสี่ยงได้มากเพราะเปิดโอกาสให้เล่นได้หลายวิธี และระบบการซื้อหอยแปะกระตุ้นให้ชาวบ้านซื้อหอยมากขึ้นเท่ากับทำให้เงินทุนไหลออกจากชุมชนได้มากขึ้นตามไปด้วย

ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำธุรกิจหอยใต้ดิน การเล่นเกมใต้ดินของบ้านทุ่งยาวเฉก เช่นกับหมู่บ้านอื่น ที่มีโครงข่ายหอยใต้ดินเชื่อมโยง เป็นธุรกิจหอยใต้ดินที่เป็นระบบ มีบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยกัน 4 ส่วน คือ คนแทงหอย คนรับแทงหอย คนเดินโพน เจ้ามือ

1) คนแทงหอย เป็นชาวบ้านที่ต้องการเสี่ยงโชคไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย จากการสอบถามคนรับแทงหอยพบว่า คนแทงหอยใต้ดินส่วนใหญ่เป็นหญิงหรือแม่บ้าน ส่วนผู้ชายจะนิยมซื้อสลากกินแบ่งมากกว่าหอยใต้ดิน การแทงหอยจะนิยมแทงกันใน 3 วันก่อนหอยออก เฉพาะอย่างยิ่งวันหอยออกซึ่งเป็นวันที่แม่ค้าในตลาดจะบ่นว่าขายของไม่ได้ เพราะบรรดาผู้หญิงจะนำเงินที่ไปจ่ายตลาดไปแทงหอยแทน วิธีแทงหอยใต้ดินในหมู่บ้านทุ่งยวานั้นไม่ยาก เพราะซื้อขายกันอย่างเปิดเผยไม่ว่าจะซื้อกับใคร ที่ไหน แม้มีเงินแค่ 1 บาทก็สามารถก็ได้ ต่างกันกับการซื้อสลากกินแบ่งของรัฐบาลคู่ละ 100 บาทจากราคาหน้าสลาก 80 บาทซึ่งต้องเดินทางไปซื้อในเมือง ถ้าซื้อสลากกับพวกเร่ขายตามหมู่บ้านจะขึ้นราคาเป็น 110 บาท ด้วยราคาสลากกินแบ่งที่แพงเกินกำลังซื้อของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านสนใจเล่นหอยใต้ดินมากกว่า หอยใต้ดินจึงเข้าถึงคนทุกกลุ่มทุกเพศทุกวัยแม้กระทั่งคนยากคนจน

2) คนรับแทงหอย เป็นตัวแทนเจ้ามือในการรับแทงหอย ในหมู่บ้านหนึ่งๆอาจมีคนรับซื้อหอยหลายคนขึ้นอยู่กับขนาดของหมู่บ้านและจำนวนคนนิยมแทงหอย คนรับซื้อหอยอาจจะให้ข้อมูลสถานการณ์กระแสการเล่นหอย เช่น มีเลขเด็ดส่งตรงจากกรุงเทพฯ มีเลขล๊อค หรือเลขฝันของคนดัง เพื่อเร่งให้คนซื้อ

ตัดสินใจ รายได้ของคนรับซื้อหอยจะได้จากเปอร์เซ็นต์การซื้อหอยแต่ละงวดจำนวน 25% คนรับซื้อหอยบางคนนำค่าเปอร์เซ็นต์ที่ได้แทงหอยต่อโดยไม่ต้องควักเงินส่วนตัวมาเล่น หรือไม่ก็หักเลขหอยบางตัวในลักษณะรับแทงเองโดยไม่ใส่ไว้ในโพยส่งให้เจ้ามือ

คนรับแทงหอยจะไม่รู้จักเจ้ามือว่าเป็นใครรู้จักเฉพาะคนเดินโพยเท่านั้น บางครั้งเจ้ามือจะเป็นคนติดต่อทางโทรศัพท์กับคนรับแทงหอยโดยตรง เฉพาะกรณีมีการทุ่มซื้อเลขเด็ดเป็นจำนวนมาก เจ้ามือจะรับสิ่งไม่ได้รับซื้อเลขเด็ดนั้นทันที อันเป็นวิธีการลดความเสี่ยงของเจ้ามือ

การรับแทงหอยหรือการรับซื้อหอยมี 2 วิธี คือ การรับซื้อด้วยเงินสด กับการรับซื้อด้วยเงินผ่อนหรือซื้อหอยแปะ การซื้อหอยแปะมีทั้งการซื้อกับคนรับซื้อโดยตรงและสั่งซื้อทางโทรศัพท์ โดยสั่งซื้องวดหนึ่งพร้อมกับจ่ายค่าหอยงวดที่แล้วกรณีเช่นนี้ คนขายหอยต้องควักกระเป๋าจ่ายให้เจ้ามือผ่านคนเดินโพยไปก่อน คนรับซื้อหอยจึงรับความเสี่ยงจากการเบี้ยวไม่จ่ายค่าหอยจนถึงขั้นยุติรับซื้อได้ตามคำบอกเล่าของอดีตคนรับซื้อหอยในหมู่บ้านคนหนึ่ง “คนที่แปะมักจะเป็นคนที่คุ้นเคยกัน เป็นเพื่อนเป็นญาติพี่น้อง จึงเชื่อใจกัน แรกๆรับซื้อหอยแปะก็ใช้คืนดี พอนานเข้ามีการติดค้างกันหลายงวด บางคนบอกว่าจนกว่าจะถูกหอยถึงจะคืนค่าหอย ช่วงหลังมันติดค้างเยอะเป็นหมื่น ถ้าขึ้นทำต่อไปอาจติดค้างมากกว่านี้จึงตัดสินใจเลิก ขณะที่เลิกมีหลายคนติดแปะคิดเป็นเงิน 30,000 บาท ต้องตามไล่เก็บจนเหลือค้าง 5,000 บาท ตอนนี่เมื่อทวงเลยยกหนี้ให้เขาไป” อีกส่วนหนึ่งลูกสาวคนรับแทงหอยโตขึ้น รู้สึกอายเพื่อนที่มีพ่อเป็นคนขายหอยและเคยบอกพ่อว่าให้เลิกด้วยความรักลูกจึงเลิกรับแทงหอย

3) คนเดินโพย เป็นคนเชื่อมประสานกันระหว่างเจ้ามือกับคนรับซื้อหอยตามหมู่บ้าน มีหน้าที่ไปทาบตามหาคนรับแทงหอยตามหมู่บ้านต่างๆเป็นระบบโครงข่าย ทำหน้าที่รวบรวมโพยหอยส่งให้เจ้ามือก่อนเวลา 13.30 น. ในวันหอยออก นอกจากนั้นทำหน้าที่ตามเก็บเงินจากคนรับแทงหอยและนำเงินรางวัลมาให้กรณีแทงหอยถูก คนเดินโพยจะได้ค่าตอบแทน 5 % ของจำนวนเงินที่ได้จากคนรับแทงหอย คนเดินโพยหอยก็รับภาระความเสี่ยงจากคนรับแทงหอยในหมู่บ้านเพราะต้องรับนำไปโพยหอยจากโครงข่ายไปส่งเจ้ามือ แล้วจึงมาเก็บเงินที่หลัง ถ้าเก็บเงินไม่ได้คนเดินโพยต้องรับผิดชอบกระทั่งติดหนี้ต้องยกที่ดินทำกินให้กับเจ้ามือแทน ดังคำบอกเล่าของพี่จน (นามสมมุติ) อดีตคนเดินโพย

“ก่อนนั้นพี่ทำงานที่โรงบ่มใบยาสูบ เมื่อปี '37 มีคนมาจ้างให้เดินโพยให้ค่าตอบแทนเป็นเดือนๆละ 3,000 บาทขณะที่งานโรงบ่มได้ค่าแรงวันละ 100 บาท ความที่อยากมีรายได้เสริมจึงตอบตกลง ชั้นแรกต้องไปหาคนรับแทงหอยหรือที่เรียกว่า “ชา” ในหมู่บ้านปรากฏว่ากิจการดี จึงขยายตามหมู่บ้านต่างๆที่อยู่ใกล้เคียงได้ 13 ชากการเดินโพยมาได้ 3 ปีพอถึงปี '40 เกิดปัญหาไปเก็บเงินจาก “ชา” ไม่ได้ เขาบอกว่าไม่มีให้ขอผ่อนผันไปเรื่อยๆ พี่ติดหนี้เจ้ามือหอยมา 3 งวด รู้สึกเครียดไม่สบายใจแม่พี่เคยเตือนพี่ อย่าทำเลยแต่เราเหมือนคนตาบอดมึนหยุดไม่ได้ ตัดสินใจไปหานายทุนขอหยุดเดินโพย ติดหนี้นายทุนเป็นเงิน 180,000 บาทก็เลยบอกยกที่นาให้เขา ที่นาเป็นของป้านี้ (ภรรยา) ตอนนั้นเจ็บปวดมากร้องไห้เลย ป้านี้ปลอบใจว่ามันผ่านไปแล้วไม่ต้องคิดอะไรมาก ฝ่ายนายทุนเขาสงสารไม่อยากได้ที่นาและเห็นใจเพราะพี่เป็นคนซื้อ เขา

ขอให้พี่สอน พี่ก็ว่าไม่เอาให้มันจบกันแม้เจ้ามือจะบอกตอนท้ายว่า มีเงินเมื่อไหร่ค่อยมาไถ่คืน เราทำงานอย่างนี้จะเอาอะไรไปผ่อนมันท้อไปหมด เมื่อยกที่ดินให้เจ้ามือไปแล้วเหมือนยกภูเขาออกจากรอก แต่ก็รู้สึกเสียดายที่นาอยู่เหมือนกัน บทเรียนที่ได้จากการเดินโพลก็คือ เห็นความทุกข์ที่เกิดจากการเป็นหนี้ห่วยและเสียใจที่หลงมกมาย กว่าจะรู้ก็สายเกินแก้” กรณีที่เงินเป็นตัวอย่างหนึ่งของคนเดินโพลที่ได้รับผลกระทบจากไปมีความสัมพันธ์กับเจ้ามือ ปัจจุบันที่เงินลงโทษตัวเองปลีกตัวไปอยู่ในสวนชายป่าชุมชนห่างไกลจากบ้านทุ่งยาว ทำการเกษตรแบบผสมผสานมีรายได้เป็นรายวันจากการขายผลผลิต ไม่คิดตามทวงหนี้คืนจนจนบรรดา “ซา” โพลห่วย

4) เจ้ามือ เป็นเจ้าของกิจการธุรกิจห่วยไต่ดินและเป็นเจ้าของทุนในการดำเนินกิจการทั้งหมด อาจจะมีผู้ถือหุ้นส่วนด้วยเป็นบางท้องที่ มีหน้าที่รวบรวมใบโพลห่วยทั้งหมดเพื่อคำนวณออกมาเป็นจำนวนเงินในการรับซื้อห่วยของแต่ละงวด และคำนวณการรับภาวะความเสี่ยงจากตัวเลขที่มีแนวโน้มจะถูกรางวัลจากการเก็งของนักเล่น ในกรณีเช่นนี้ เจ้ามือจะแจ้งไปยังคนรับซื้อห่วยล่วงหน้าโดยตรง ไม่ให้รับซื้อห่วยตัวเลขดังกล่าวที่นิยมเรียกว่า “อัน” เจ้ามือรายใหญ่ในลำพูนมีธุรกิจหลายอย่างใกล้เคียงกับนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ

ความสัมพันธ์ห่วยไต่ดินของผู้หญิง

เงื่อนไขสำคัญต่อการเล่นห่วยก็คือ รายได้ที่เป็นเงินของผู้หญิงไม่ว่าจะเป็นงานรับจ้างภาคเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรม การเล่นห่วยเป็นการให้ความหมายของเงินที่เอามาเล่น แสดงถึงความรับผิดชอบต่อครอบครัวไม่ให้ครอบครัวได้รับผลกระทบจากความเสี่ยงการเล่นห่วย

การเล่นห่วยของสาวโรงงาน โรงงานอุตสาหกรรมเป็นสถานที่รวมแรงงานวัยหนุ่มสาว จากรายได้ที่แน่นอนหมุนเวียนแต่ละเดือนเป็นจำนวนมหาศาล จึงกลายเป็นชุมทรัพย์ชั้นดีให้ธุรกิจห่วยไต่ดิน การมีแรงงานจำนวนมากอยู่รวมกันเช่นนี้จึงเกิดเครือข่ายห่วยไต่ดินในโรงงาน การเล่นห่วยของคนงานเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมของกลุ่มเพื่อน และสานความเป็นหมู่พวกภายใต้กรอบเวลาเดียวกันอย่างน้อยที่สุดตลอดเวลา 8 ชั่วโมงในสถานที่เดียวกัน จากคำบอกเล่าของหัวหน้าแผนกคนหนึ่งว่า โรงงานแห่งหนึ่งมีคณงานประมาณ 400 คน แยกตามแผนกการผลิตแผนกละ 100 คน มีหัวหน้ารับผิดชอบ 4 คน ในแต่ละแผนกจะมีคนรับแทงห่วยประจำอยู่ เงินเดือนที่แรงงานหญิงได้รับจะตรงกับวันห่วยออกคือวันที่ 16 กับวันที่ 1 ของทุกเดือน แรงงานจึงนิยมซื้อห่วยกันในวันที่ห่วยออก วันห่วยออกจึงเป็นวันที่คณงานรวบรวมข้อมูลห่วยที่ได้รับที่เรียกกันว่า “เลขเด็ด” ก่อนตัดสินใจแทง นอกเหนือจากเลขทะเบียนรถ มีสำรวจการซื้อห่วยโรงงานพบว่า เฉพาะโรงงานเดียวมีเงินหมุนเวียนห่วยไต่ดินจำนวน 45,000 บาทต่องวด หรือ 90,000 บาทต่อเดือน ไม่นับการเล่นห่วยกันเองห่วยกระด้างและห่วยที่มีรางวัลเป็นเครื่องประดับ ของใช้ในครัวเรือน บางที่รอห่วยงวดไม่ไหวก็มาเล่นห่วยรายวันกันภายในหมู่คณงานเป็นการฆ่าเวลาโดยวิธีเดียวกับห่วยกระด้างแต่ใช้วิธีการออกรางวัลโดยการจับสลากเลข 2 ตัว

ส่วนเงินที่คนงานเอามาเล่นหวยโดยไม่ให้กระทบกับครอบครัว คนงานที่เล่นหวยจะอ้างถึงการจัดสรรรายได้ของตน โดยแบ่งรายได้ออกเป็น 2 ประเภทคือ รายได้จากเงินเดือนและรายได้จากการทำงานล่วงเวลาหรือเงินโอที (overtime) โดยปกติเงินโอทีที่ได้คนงานถือว่าเป็นรายได้พิเศษแม้ว่าจะแลกมาโดยการทำงานเพิ่มหลังเลิกงาน แทนที่เวลาดังกล่าวจะเอาไปใช้ในการทำกิจกรรมด้านอื่น ดังนั้นเงินโอทีซึ่งเป็นเงินได้นอกเหนือจากเงินเดือนจะถูกนำไปใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็นเช่น นำไปใช้ในสันตนาการ การพักผ่อนและซื้อหวย ส่วนเงินเดือนจะใช้ในส่วนของการครอบครัว การได้เงินเดือนเป็นก้อน ทำให้คนงานจ่ายเงินค่าเล่นหวยมากประมาณ 500 บาทต่องวด และจะเล่นมากขึ้นถ้าเล่นหวยเชื่อ คือ เล่นก่อนจ่ายทีหลัง แต่คนงานส่วนใหญ่คิดว่าเป็นเงินจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับรายได้ที่ได้รับคุ้มกับความเสี่ง คนงานวัยกลางคนมีครอบครัวแล้วจะแบ่งเงินเดือนสำหรับรายจ่ายที่จำเป็นในครอบครัว ส่วนรายได้จากการทำงานล่วงเวลาซึ่งมาจากความขยันจะใช้สำหรับสิ่งที่ไม่จำเป็นเช่น ซื้อของฟุ่มเฟือย ความบันเทิง รวมถึงการเสี่ยงโชค “แต่ก่อนหัวหน้าเงินเข้าครัวฝ่ายเดียว ถ้าเอาเงินไปซื้อหวยก็จะมีปัญหา เขาหาเงินด้วยน้ำพักน้ำแรงแล้วเอาไปซื้อหวยง่ายๆได้อย่างไร ถ้าจะซื้อหวยก็ทำงานมีรายได้พิเศษนี้แหละ” จากนโยบายขึ้นค่าแรงวันละ 300 บาท ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการจัดสรรรายจ่ายในครอบครัวของคนงานกล่าวคือ บางโรงงานลดงานโอทีลงรายได้โดยรวมของคนงานลดลง ขณะที่ค่าครองชีพเพิ่มขึ้นคนงานจึงเจียดเงินเดือนที่มีอยู่มาซื้อหวยแทน

การเล่นหวยในโรงงานส่งผลกระทบต่อกิจการการผลิตในโรงงานเป็นอันมาก เพราะวันหวยออกคนงานจะไม่มีกระจิตกระใจในการทำงาน บางครั้งก็ขออนุญาตจากโรงงานเพื่อออกไปซื้อหวยหรือนำไปยืมไปส่งเจ้ามือ ต่อมาทางเจ้าของโรงงานได้ทำการรณรงค์ “โรงงานสีขาว” หมายถึงโรงงานปลอดยาเสพติด ปลอดการพนัน มีการเรียกคนรับแทงหวยแต่ละแผนกมาสอบสวนและมีการลงโทษปรับลดเงินเดือน มีมาตรการควบคุมไม่อนุญาตคนงานออกนอกโรงงานโดยไม่มีเหตุผลจำเป็น ปิดประตูเข้าออก ตั้งโรงอาหารกลางวัน กระนั้นก็ตามก็ยังมีการลักลอบเล่นหวยกันในที่ลับตาคน เช่น ในห้องน้ำ หรือโทรศัพท์ส่งซื้อหวยจากภายนอก

การเล่นหวยของแม่บ้านเกษตรกร การซื้อขายหวยของแม่บ้านเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในชุมชน จะไม่ซื้อขายกับคนแปลกหน้าซึ่งต่างจากการซื้อขายล็อตเตอรี่จะซื้อที่ไหนก็ได้ สถานที่รับแทงหวยจะรับรู้กันในชุมชนนั้น ร้านค้าริมถนนจะกลายเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องหวยทันทีเฉพาะอย่างยิ่งใกล้วันหวยออก บางร้านผันตัวเองเป็นคนขายหวย รับจดโพยส่งให้เจ้ามือ (เป็นสาขาย่อยของคนขายหวยอีกที) การเป็นคนขายหวยจะต้องรู้ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับ “เลขเด็ด” จากสำนักใบ้หวย ให้คำแนะนำเพื่อประกอบการตัดสินใจสำหรับลูกค้าที่ยังไม่มั่นใจว่าจะแทงเลขอะไรดี มีอยู่ร้านหนึ่งต้องมีหนังสือคู่มือทำนายฝันออกมาเป็นเลข มีเอกสารเก็งตัวหวยแต่ละงวดและรวบรวมสถิติเลขหวยที่ออกแต่ละงวดเพื่อประกอบให้คำแนะนำกับลูกค้าก่อนการตัดสินใจซื้อหวย ส่วนหวยเป็นความเสี่ยงหรือไม่

จากประสบการณ์ของแม่บ้านว่าด้วยความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับรัฐสรุปว่า “อะหยังที่มันผิดกฎหมาย มันก็เสี่ยงทั้งนั้น ถ้ามันผิดฮึดผิดฮอยของชุมชนมันก็เสี่ยงถูกนิทว่าฮ้าย” ความเสี่ยงจากการทำผิดกฎหมายจึงไม่ใช่ประเด็นสำคัญ หากอยู่ที่การตกลงหรือสมยอมระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติกับเจ้ามือกรณี หวยใต้ดิน การเข้ามาเล่นหวยของแม่บ้านทั้งๆที่รู้ว่าโอกาสที่จะถูกหวยมีน้อย มาจากความต่าง (difference) ของการเข้ามาช่วงชิงความหมายของ “ความเสี่ยง” แม่บ้านให้ความหมายความเสี่ยงบนฐาน ความเชื่อเรื่องโชค ทำการบนบานกับอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยดลบันดาลให้ถูกหวย การเล่นหวยจึงน่าเสี ยกว่า ต่างจากการให้ความหมายความเสี่ยงบนฐานคิดวิทยาศาสตร์แบบสถิติหรือความน่าจะเป็นซึ่งโอกาส ถูกหวยมีน้อยมาก นอกจากนั้น ความแตกต่างในความหมายของหวยรัฐถูกสร้างขึ้นจากรู้สึกว่ารัฐ เป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์วิธีการเล่น จำนวนเงิน การปฏิเสธที่จะเล่นหวยรัฐจึงเป็นการโต้ตอบของแม่บ้านด้ว ยการมานิยมเล่นหวยใต้ดินซึ่งรู้สึกว่าจะวงกลมใกล้ชิด บางครั้งยังซื้อเชื่อได้ ผู้เล่นเป็นฝ่ายกำหนดจำนวนเงิน กฎเกณฑ์วิธีการเล่น ส่วนเงินรางวัลของหวยรัฐที่สูงไม่จูงใจให้แม่บ้านตัดสินใจเล่น อันแสดงถึง วัตถุประสงค์การเล่นไม่ได้อยู่ที่หวังจ้ารวย ดังการถอดความจากการบอกเล่าของแม่บ้านคนหนึ่ง “การซื้อ หวยใต้ดินในหมู่บ้านทุ่งยวานั้นไม่ยาก เพราะซื้อขายกันอย่างเปิดเผยว่าจะซื้อกับใคร ที่ไหน แม้มีเงินแค่ 1 บาทก็สามารถซื้อได้ ต่างกันกับการซื้อสลากกินแบ่งของรัฐบาลคู่ละ 100 บาทจากราคาหน้าสลาก 80 บาทซึ่งต้องเดินไปซื้อในเมือง ถ้าซื้อสลากกับพวกเร่ขายตามหมู่บ้านจะขึ้นราคาเป็น 110 บาท ทำให้หวย ใต้ดินสามารถเข้าถึงคนทุกกลุ่มทุกเพศทุกวัยแม้กระทั่งคนยากคนจน ส่วนการเล่นจะเล่นได้หลายแบบทั้ง 2 ตัว 3 ตัว บนล่าง หน้าหลัง ได้เล่นได้ทั้งนั้น”

สำหรับร้านค้าที่รับแทงหวยนั้น ต่อมาเจ้าของร้านค้าก็หยุดรับแทงหวยด้วยเหตุผลทางความรู้สึก สงสารลูกค้าผู้สูงอายุกลายเป็นบาปที่เอาเงินจากคนแก่ “ที่บ่าขายหวยเพราะว่าข้าเจ้าหันแม่ฮ้อยเป็นท นลำบากไปเซาะหาของป่ามาขาย เอาสะดั่งคัมมาซื้อหวย บางทีก็เอาเบี้ยผู้สูงอายุมาซื้อวดละห้าร้อยบาทถูก หวยได้มากก็บ่าก็บาท เขาก็เอ็นดูและเวทนาเป็น จะห้ามก็บ่าได้เป็นเฒ่าแล้ว ในใจข้าเจ้าบ่าอยากยะบาป ไปหนุนแม่ฮ้อยในสิ่งบดี ข้าเจ้าเลยปรึกษากับแฟนหูดขายหวย ส่วนเป็นจะไปซื้อหวยเจ้าอื่นต่อก็เป็นเรื่อง ของเป็น” จากคำบอกเล่าของเจ้าของร้านจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ในการการแทงหวยภายในอาณา บริเวณของชุมชนไม่เป็นเพียงความสัมพันธ์เชิงธุรกิจเท่านั้น หากยังถูกกำกับด้วยอำนาจทางศีลธรรมจาก การให้ความหมาย “เงิน” ของคนรับแทงหวย นั่นคือเงินที่ได้มาด้วยความยากลำบากของผู้สูงอายุเป็นเงินที่ มีคุณค่าต่อชีวิตมากกว่าเงินที่ได้มาโดยง่าย การรับเงินซึ่งมีคุณค่ามาแทงหวยเป็นสิ่งไม่สมควรถือว่าเป็น บาป (ในจิตใจ)

ส่วนด้านคนแทงหวยที่เป็นแม่บ้านเกษตรกรก็ให้ความหมายของเงินที่เอามาแทงหวยไม่ต่างกันคือ เงินที่ได้จากการทำงานหนัก ถ้าจะเอาไปซื้อหวยต้องคิดหนักเมื่อเปรียบเทียบกับคนงานโรงงาน อุตสาหกรรม “เขาอดขนาดเกิดไปซื้อหวยบ่ถูกชกกำ บางคนซื้อไปแล้วก็จ่มซื้อไปตั้ง 50 บาท บางทีก็ทำให้ กัน เออไผฮ้อยไปซื้อ หยังบ่เก็บไว้ อย่างพวกทำงานนิคมฯเขาใช้เงินฟุ่มเฟือย ลูกชายมาบอกแม่ว่าเงินบ่เหลือ

เอาไปซื้อหอยเสียนั้นเท่านี้ ไกลสิ้นเดือนก็ขอเงินแม่ไปใช้ พอได้เงินเดือนมาเอาប់หันแล้ว” เงินที่ได้จากการรับจ้างเป็นรายได้ที่ไม่แน่นอน การคิดถึงความปลอดภัยของครอบครัวทำให้แม่บ้านต้องเอารายได้ทั้งหมดเข้าครอบครัว จากนั้นจึงจัดสรรรายจ่ายที่จำเป็นต่อเดือนออกมา เป็นต้นว่าค่าอาหาร ค่าสาธารณูปโภค ค่าเล่าเรียนลูก ซึ่งรายจ่ายดังกล่าวจะไม่มีรายจ่ายด้านการพนัน ดังนั้น เงินซื้อหอยได้คืนของแม่บ้านจะเอามาจากรายจ่ายค่าอาหารในครอบครัวเพราะรายจ่ายด้านอาหารเป็นรายจ่ายที่ยืดหยุ่นได้มากกว่ารายจ่ายประเภทอื่นเพราะขาดอำนาจต่อรอง ไม่ว่าจะเป็นค่าน้ำค่าไฟฟ้า ค่าเล่าเรียนลูก ค่าโทรศัพท์ เป็นต้น วิธีการยืดหยุ่นค่าอาหารโดยการประหยัดหรือลดรายการอาหารบางประเภท เช่น อาหารประเภทเนื้อ หรือชดเชยโดยไปเก็บหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ ขอจากเพื่อนบ้าน และสังเกตได้จากบรรยากาศในตลาดสดท้องถิ่น เวลาที่ก่อนหอยออกจะซบเซา การจ่ายตลาดจะเบาบางกว่าวันปกติ เพราะแม่บ้านไม่มาจ่ายตลาด บรรดาแม่ค้าจึงนำของมาขายน้อยลง

7) เรื่องเล่า: การต่อสู้ช่วงชิงการให้ความหมาย “หอย” ของผู้หญิงทุ่งยาว

ถ้าไปถามถึงชีวิตของผู้หญิงคนหนึ่งในหมู่บ้าน คำตอบที่ได้รับมีอยู่หลากหลายจนไม่สามารถสรุปได้ว่า ชีวิตของผู้หญิงคนดังกล่าวอย่างไรแน่ ยกตัวอย่างการศึกษาชีวิตของอุบล ผู้ศึกษาได้เก็บข้อมูลที่ได้จากการบอกเล่าของบรรดาแม่บ้านก่อน จากนั้นจึงเข้าไปพูดคุยกับอุบลโดยตรง ผู้ศึกษารู้สึกตื่นตื้นตันที่ข้อมูลที่ได้จากคำพูดของอุบลเองตรงกันข้ามกับที่ได้ฟังจากแม่บ้านมาก่อน ทำให้ผู้ศึกษาต้องระวังเป็นพิเศษไม่ด่วนสรุปอะไรจากคำบอกเล่าของคนไม่กี่คน แทนที่จะสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เหมือนเช่นที่ผ่านมา ผู้ศึกษาจึงทำการสนทนาแบบตั้งประเด็นไว้กว้างๆ ในบรรยากาศที่พักผ่อนในวันหยุดของเธอ สิ่งที่พบจากรื่องเล่าของเธอก็คือ เธอได้วิเคราะห์และประเมินสถานะผู้ศึกษาไว้แล้วถึง ความเป็นเพศสภาพ ระดับความไว้วางใจที่จะเปิดเผยเรื่องที่คนในหมู่บ้านไม่รู้มาก่อน เรื่องเล่าจึงไม่ใช่การสัมภาษณ์ให้ข้อมูลด้วยความเกรงใจ แต่เป็นปฏิบัติการ แสดงตัวตนว่าเป็นใครในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นๆ ต่อไปนี้เป็นเรื่องเล่าของแม่บ้านที่เป็นสาวโรงงาน แม่บ้านการเกษตร 4 คน

อุบลเล่นหอยเพื่อใช้หนี้

อุบล (นามสมมติ) อายุ 56 ปี ครอบครัวอุบลมีลูก 2 คนจบการศึกษาระดับปริญญาตรีมีงานทำแล้ว ส่วนอุบลเพิ่งหย่าขาดจากสามีด้วยเหตุผลไม่ยอมรับภาระหนี้สินที่ตนเองไม่ได้ก่อขึ้น เธอจบการศึกษาชั้น ม.ศ. 5 จากโรงเรียนสตรีประจำจังหวัด ไม่ได้เรียนต่อเพราะทางบ้านมีพี่น้องหลายคนไม่สามารถส่งเสียให้เรียนต่อได้ จึงมาทำงานบริษัทยาสูบแห่งหนึ่ง กิจการของบริษัทนี้เป็นของนักการเมืองตระกูลดังของภาคเหนือรับอบไวยาสูบส่งให้โรงงานยาสูบเพื่อผลิตเป็นบุหรี่ บริษัทแบ่งงานออกเป็น 2 แผนก คือ แผนกธุรการมี 7 คน กับแผนกบ่มใบยาซึ่งมีคนงาน 180 คน การบ่มใบยาจะเริ่มดำเนินการบ่มช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนกันยายน จากนั้นก็จะปิดเพื่อทำการซ่อมเครื่องจักร

อุบลเริ่มทำงานในตำแหน่งพนักงานตรวจสอบคุณภาพใบยาสูบเงินเดือน 750 บาท ปัจจุบันทำงานฝ่ายจัดซื้อพัสดุเงินเดือน 15,000 บาท การเป็นคนงานโรงงานก่อนยุคการเข้ามาของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ อุบลจึงมีความเป็นแม่บ้านเกษตรกรรมมากกว่าความเป็นคนงาน ด้วยวิถีชีวิตยังติดอยู่กับการเกษตร ระบบการทำงานของโรงงานที่มีเวลาทำงานเวลาหยุดขึ้นอยู่กับฤดูกาลเก็บใบยาสูบ การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของชุมชน ความเป็นแม่บ้านที่นอกจากจะดูแลแม่ซึ่งแก่ชราแล้ว ยังมีทักษะการเย็บปักถักร้อยแล้ว เธอยังมีความสามารถในการต้มกลั่นเหล้าพื้นบ้านซึ่งเป็นความรู้ที่สืบทอดมาจากบิดาผู้ล่วงลับ

ชีวิตประจำวันตื่นเช้าโรงงานเปิด 8.00 น. ต้องไปถึงโรงงานเวลา 7.30 น. เลิก 17.00น. กลับมาทำงานบ้าน อุบลเล่าว่าด้วยลักษณะงานและรายได้ของคนทำงานในบริษัทที่ต่างกัน ทำให้การเล่นหวยต่างกันอย่างออกใจ เจ้าหน้าที่ธุรการจะนิยมเล่นหวยรัฐ มีคนขายหวยเผล่มาขายถึงบริษัท ขณะที่คนงานจะนิยมเล่นหวยใต้ดินและหวยกระด้าง เนื่องจากโรงบ่มใบยาสูบตั้งมานานมีกิจการมั่นคง คนงานส่วนใหญ่ทำงานมานานจึงรู้จักคุ้นเคยกับคนขายหวย 5 คน ซึ่งเป็นคนงานด้วยกันเป็นอย่างดี การซื้อหวยเชื่อหรือการ “ซื้อหวยแปะ” คือซื้อก่อนผ่อนทีหลังโดยคนขายจะขายก่อนวันหวยออกหนึ่งวันและจะมาเก็บเงินในวันเงินเดือนออกซึ่งตรงกับวันหวยออกพอดี

การซื้อหวยแปะทำให้คนทำงานอย่างอุบลรู้สึกพอใจในความเป็นคนมีเงินเดือนมีเครดิตน่าเชื่อถือและซื้อหวยเพิ่มขึ้น 1,000 บาทต่องวด จากการมีรายได้เป็นเงินก้อนโต นอกจากนั้นการซื้อแปะหวยใต้ดินจะซื้อหยวงงวดนี้และไปจ่ายเงินในงวดหน้าถัดไป (อีก15วัน) สำหรับคนงานแผนกอบใบยาสูบจะซื้อหวยเชื่อได้จนถึงเดือนสิงหาคม เดือนกันยายนจะเป็นการเก็บเงินซื้อหวยที่ค้างอยู่เพราะหลังเดือนกันยายนโรงบ่มใบยาสูบจะปิดดำเนินการ ถ้ามองในเชิงธุรกิจ ระบบซื้อหวยแปะเป็นแรงจูงใจให้คนงานซื้อหวยแต่ละงวดเพิ่มขึ้น คนงานรู้สึกพอใจที่ได้ซื้อหวยไม่ต้องจ่ายเป็นเงินสด เพราะช่วงปลายเดือนของทุกเดือนคนงานจะเก็บเงินเผื่อยามจำเป็นมากกว่าจะซื้อหวย ส่วนคนขายหวยก็พอใจที่ยอดขายเพิ่มขึ้นอันหมายถึงจะได้เปอร์เซ็นต์เพิ่มขึ้นตาม ด้วยระบบภายในของคนงานโรงงาน การมีเงินเดือนประจำจึงเป็นหลักประกันความเสี่ยงจากการซื้อหวยแปะ

แต่งงานกันสามี่ทำงานฝ่ายช่างในที่ทำงานเดียวกันจึงสามารถจัดการเงินในครอบครัวได้ทั้งเงินเดือนของตนเองและเงินเดือนของสามี่ “ตอนนั้นเขาก็ตี เพิ่งมาเสียตอนแก่ ตอนทำงานที่เดียวกันไม่มีปัญหา เพราะเงินเดือนออกมาหนูไปรับเองหมด” แต่พอสามี่ลาออกไปอยู่อีกบริษัทหนึ่ง อุบลไปตามรับเงินเดือนสามี่ไม่ได้ เพื่อนที่อยู่บริษัทชวนกันไปเข้าบ่อนชนไก่ เข้าบ่อนการพนัน สุดท้ายสามี่ไปมีเมียน้อยผลกระทบตามมาคือ อุบลต้องรับภาระในการใช้หนี้ที่สามี่ก่อไว้จำนวน 350,000 บาทจากการที่สามี่เอาเงินเบิกล่วงหน้าของบริษัทมาใช้ไม่สามารถเคลียร์ได้ อุบลต้องไปกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ และกองทุนหมู่บ้านมาใช้หนี้คืนปัจจุบันต้องผ่อนชำระหนี้เหลืออยู่ประมาณ 270,000 บาท และอุบลได้หย่ากับสามี่แล้วจะได้ไม่ต้องรับภาระหนี้ที่สามี่จะก่อขึ้นในอนาคตอีก

การที่สามีไปมีเมียน้อยทำให้อุบลทุกข์ใจเป็นอย่างมากเลยหาทางออกเข้าวัดปฏิบัติธรรม “ตอนแรกก็ทำใจไม่ได้ ค่ำกันทุกวัน ค่ำแล้ว ค่ำเมียน้อย พอค่ำแล้วใจเรากลับเป็นทุกข์ พอดีคิดได้เข้าวัดดีกว่า เราเป็นคนชอบทำบุญอยู่แล้วก็ไปวัดสัปดาห์นึงในเมืองลำพูน การเข้าวัดทำให้จิตใจเราดีขึ้น ครูบาอินทร ท่านบอกว่า โยมค่ำแล้วใจเป็นทุกข์ใช่ไหม โยมค่ำเขาๆก็เฉยเรามาทุกข์เอง “ นอกจากครูบาสอนอุบลให้เข้าใจสาเหตุแห่งทุกข์แล้วท่านยังสอนให้อุบลรู้จักปลง “ปลอ่ยวางทุกอย่าง ที่ไปค่ำเหมือนเก่า เภรกรรมจะไม่หมด เราไปแบกมันไว้จิตใจก็เป็นทุกข์ตลอดมันอยู่ที่ใจนี้แหละ” อุบลปฏิบัติธรรม 3 อย่างคือ ศีล ทาน ภาวนา โดยเน้นไปที่อภัยทาน ก็เลยให้อภัยถือว่าเราเป็นเจ้าของกรรมนายเวรกันมาแต่ปางก่อน “ตอนปฏิบัติแรกๆยากมากกว่าจะทำได้ ก็ไปวัดแทบทุกวัน พอกลับถึงบ้านแม่ก็ว่าไม่ทำงานบ้าน”

ภายหลังหย่ากัน อดีตสามีก็ยังมาแวะเวียนที่บ้านเหมือนอดีตสามีหวังทรัพย์สินอยู่ จนแม่บ้านด้วยกันหาว่าอุบลเป็นคนใจอ่อน “คนรอบข้างก็ว่าเราเป็นคนใจอ่อนโดยไม่รู้เราให้อภัยไปหมดแล้ว ก็ยังคุยกับเขาตามปกติ” หรือไม่ก็ถูกหาว่าเป็นคนแก่สวดมนต์ซึ่งปกติตื่นเช้า อุบลต้องสวดมนต์เพื่อแม่เมตตา ก่อนไปทำงาน แม่บ้านที่รู้ยังต่อว่าอุบล “ยังไม่แก่เลยทำไมต้องสวดมนต์ ก็ได้ไปว่าทำไมต้องรอให้แก่ เด็กๆ ก็ทำได้ถ้าทำแล้วทำให้จิตใจสบายดีขึ้น”

จากภาวะที่ต้องดูแลครอบครัวของอุบล เงินเดือนที่ได้จากการทำงาน อุบลนำมาจัดสรรรายจ่าย เช่น

- ผ่อนรถ 2,500 บาท
- ใช้น้ำ 5,000 บาท
- หนี้ปะะของจีปาละ 2,000 บาท
- ออมทรัพย์ 1,000 บาท
- ค่าอาหาร/ภาษีสังคม/อื่นๆอีก 4,500 บาท
- ค่าเล่นหวยงวดละ 1,000 บาท เดือนละ 2,000 บาท

เงินที่นำมาเล่นหวยของอุบล มาจากรายได้เสริมโดยการรับงานเย็บผ้ามาทำที่บ้านจะไม่เอาเงินเดือนมาเล่นหวย เพราะเงินเดือนเป็นเงินใช้จ่ายในครอบครัวส่วนเงินที่เป็นรายได้เสริมเป็นเงินใช้ส่วนตัว ซึ่งในความเป็นจริงก็หวังจะถูกหวยเพื่อเอาเงินไปใช้น้ำเสริมจากถูกหักเงินเดือนใช้น้ำทุกเดือน การใช้น้ำ 100 ลิตร. จะหักจากเงินเดือน ส่วนหนี้กองทุนหมู่บ้านจะจ่ายเป็นรายปี เงินรางวัลจากการถูกหวยจะเอามาใช้น้ำในส่วนนี้

อุบลเชื่อว่าตนเองเป็นคนมีโชค จากการลองซื้องวดแรกเป็นเลขทะเบียนรถ 3 ตัว ปรากฏว่าถูกรางวัลและถูกรางวัลบ่อยจนพบว่า ถ้าจะให้ถูกรางวัลต้องมีความมั่นใจก่อนซื้อ กล่าวคือถ้ามีจิตใจเศร้าหมองจะไม่ซื้อหวยเด็ดขาด และบนบานศาลกล่าวกับพระภูมิเจ้าที่เช่นไหว้ด้วยหวิกล้วยลูกใหญ่ เพราะเชื่อว่าถ้าเช่นด้วยกล้วยลูกใหญ่จะได้รางวัลมาก

จากการต่อสู้ดิ้นรนแก้ไขปัญหาครอบครัวด้วยตัว อุบลรู้สึกตัวเองว่ามีจิตใจเข้มแข็งขึ้นจากการยึดมั่นในอำนาจแห่งธรรม ทำให้เธอ “ให้อภัย” ต่อการกระทำของอดีตสามี เมื่อนึกย้อนไปในช่วงเวลาที่ผ่านมา ต้องขอบคุณเขาที่ช่วยให้เธอได้รู้จักตนเองอย่างแท้จริง อุบลก็ไม่ต่างจากแม่บ้านคนอื่นๆ ที่ไม่มีความมั่นใจในตัวเองต้องพึ่งพาสามีในทุกด้านเหมือนในละครโทรทัศน์ แต่ปัจจุบันเธอลุกขึ้นยืนด้วยตนเอง เธอเป็นอิสระจากผู้ชายที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นคนรักเหลือเพียงแค่ให้เขาเป็นพ่อของลูกเท่านั้น เธอยอมรับว่ายังไม่สามารถอธิบายให้คนในชุมชนได้เข้าใจถึงอดีตสามีที่ยังแวะเวียนมาที่บ้านอยู่ เหมือนเธอยังตัดไม่ขาดยังมีเยื่อใยต่อกันอยู่ ที่ผ่านมามีความตัวตนของอุบลถูกคนอื่นนิยามให้ความหมายว่าเป็นคนขี้ใจอ่อนไม่เด็ดขาด แต่จริงๆ เธอก้าวพ้นสิ่งนี้ไปแล้วด้วยการให้อภัย

ชีวิตแพนสะใภ้สาวโรงงานคนหนึ่ง

การดิ้นรนของคนงานหญิงคนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาสามีเล่นพนันบอล หวยจนเป็นหนี้สิน แพน (นามสมมติ) อายุประมาณ 20 กว่าปีเธอเป็นคนอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ติดอำเภอเมืองลำพูน พอแต่งงานเสร็จก็ย้ายมาอาศัยอยู่บ้านสามี ดังนั้นจึงไม่มีอำนาจในการดูแลครอบครัวเท่าที่ควร ประกอบกับต้องตื่นนอนแต่เช้ารีบไปทำงานโรงงานเย็บเสื้อผ้าจึงไม่มีเวลาดูแลงานบ้าน หลังเลิกงานต้องทำงานล่วงเวลาต่อเธอต้องกลับบ้านค่ำ ภาระดูแลลูก 2 คนจึงตกอยู่กับสามี วันอาทิตย์ซึ่งเป็นหยุดเป็นวันที่มีค่ามากสำหรับแพน เธอจะใช้เกือบทั้งวันนอนอย่างเต็มที่ไม่ว่าทำงานใดๆ

การจัดการการเงินในครอบครัว รายรับสามีภรรยาที่ได้ไม่ได้มารวมกันเหมือนครอบครัวอื่นๆ แต่รายจ่ายในครอบครัวทุกอย่างแพนจะเป็นคนจ่ายเองทั้งหมด รายรับของสามีไม่ได้นำมาช่วยจ่ายในครอบครัวเลย ต่อมาเกิดปัญหาสามีเป็นหนี้ธนาคารและเอาโฉนดเข้าธนาคารค้ำประกันเงินกู้ ถอนเงินมาเล่นพนันบอล ไฮโล หวย จนหมด โดยเป็นหนี้รวมทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยจำนวน 480,000 บาท

เมื่อครบกำหนดชำระหนี้ไม่มีเงินจนธนาคารแจ้งว่าจะยึดแล้ว “สร้างหนี้เพิ่มมาเรื่อยๆ แล้วก็ใจเย็นปลายปีที่แล้วทะเลาะกัน เงินที่เข้าบ้านไม่เหลือ เลยหอบลูกไปหาพี่สาวที่พิษณุโลก ที่แรกจะเอาลูกไปแต่ก็ห่วงลูกเพราะลูกเรียนที่นี่ จากนั้นก็กลับมาคุยกัน ถึงบอกว่าเอาที่ดินเอาบ้านไปจำนองกับธนาคาร มีหนี้ที่นั่นที่นี้” ความที่แพนเป็นคนบ้านอื่นไม่มีญาติพี่น้องเมื่อเกิดปัญหาไม่รู้ว่าจะไปพึ่งใคร แพนจึงมาปรึกษาประธานกลุ่มแม่บ้านขอให้ช่วย และได้ยืมเงินจากเพื่อนบ้านผู้ใจดีโดยเอาประธานแม่บ้านเป็นค้ำประกันไปใช้หนี้ธนาคาร จากนั้นจะผ่อนชำระหนี้ให้กับเพื่อนบ้านผู้ใจดีนั้นเดือนละ 4,000 บาท การจัดการการเงินในครัวเรือนแพนจะเก็บบัตรเครดิตเอ็ม สมุดเงินฝากธนาคาร เอาเงินเดือนสามีมารวมกัน การใช้จ่ายในครอบครัวแพนจะดูแลทั้งหมด

แพนมีรายได้ประมาณเดือนละ 8,000 บาท รวมกับของสามีอีก 9,000 บาทเป็น 15,000 บาท และยังได้เงินจากการทำงานล่วงเวลาอีก 2,000 บาท เธอต้องจัดการการเงินในครอบครัวทุกอย่างที่ไม่มี

ประสบการณ์มาก่อนไม่มีญาติพี่น้อง ต้องอาศัยคำแนะนำช่วยเหลือจากประธานกลุ่มแม่บ้านทุ่งยาว เงินเดือนที่ได้เอามาจัดสรรเป็นรายจ่ายดังนี้

- เก็บเป็นทุน ฝากธนาคารให้ลูก 200 บาท
- แบ่งใช้หนี้ 4,000 บาท
- ให้สามีใช้วันละ 100 บาท เดือนละ 3,000 บาท
- ใช้หมูนเวียนในบ้าน 8,800 บาท
- ซื้อหอยงวดละ 500 บาท รวม 1,000 บาท

แพนยังคงซื้อหอยอยู่ โดยเล่นหอยแทนสามี เบอร์เลขที่เอาไปแทงเป็นเลขรถสามล้อ และเลขรถของตนเอง เงินที่แพนเอาไปแทงหอยเป็นเงินได้จากการทำงานล่วงเวลาไม่เอาเงินเดือนไปแทงหอย เธอให้ความหมายของเงินจากการทำงานล่วงเวลาว่า “เป็นเงินใช้ส่วนตัว” ไม่ผูกมัดกับครอบครัวจะไปใช้จ่ายอะไรก็ได้ไม่มีใครว่า การเล่นหอยจึงเป็นเรื่องส่วนตัว แต่ในความเป็นจริงความเป็นคนไม่เอาไหนของสามี แพนยังทิ้งปัญหาไว้ไม่ยอมแก้ไขให้ทันท่วงที ทำให้แพนต้องเข้ามาจัดการเพราะกลัวลูกๆจะลำบากไม่มีบ้านที่อยู่อาศัยในวันข้างหน้า

ดังนั้น การเล่นหอยของแพนที่บอกว่าเป็นเรื่องส่วนตัว ก็ไม่สามารถแยกออกจากปัญหานี้สินในครอบครัวได้ ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากความเป็นแม่บ้านของแพนเอง ถ้าดูจากภายนอกแพนยังเป็นสาววัยรุ่นไม่มีภาพของแม่บ้านปรกติให้เห็น การเล่นหอยของแพนหวังอยู่ในใจว่าหอยจะช่วยปลดหนี้ที่คั่งค้างอยู่ให้หมด “เงินเดือนหนูแค่นี้ ก็ไม่รู้จะไปหาเงินที่ไหนมาใช้หนี้ งานที่โรงงานก็ไม่แน่นอนจะไปหวังก็ไม่ได้ ก็หวังที่หอยนี่แหละ” ถ้าดูวัตถุประสงค์การเล่นหอยแล้วไม่ใช่เพื่อการเสี่ยงโชค เพราะการเล่นหอยถูกนำไปเชื่อมโยงกับปัญหาครอบครัวที่คนเล่นประสบอยู่ ครอบครัวและเครือญาติเป็นเงื่อนไขหรือข้อจำกัดในการหาทางออกของสาวโรงงาน ทางเลือกที่เป็นไปได้ในขณะนี้คือการลงทุนซื้อหอย การด้นรนต์อู่ของผู้หญิงอย่างแพนนี้เกิดขึ้นทั่วไปในชีวิตประจำวัน เกิดขึ้นได้กับคนอื่นๆ

ล่าสุด (ปลายเดือนพฤศจิกายน 2556) สามีน้องแพนได้จากโลกไปจากการทำอุบัติเหตุกรรม ทั้งจดหมายเขียนด้วยลายมือขอโศกกรรมต่อภรรยา ที่ไม่สามารถปฏิบัติตัวได้ตามสัญญาที่ให้ไว้ ขาดการผ่อนชำระหนี้มา 2 เดือนโดยนำค่าผ่อนชำระหนี้ไปเล่นไฮโลจนหมด ภรรยาตามทวงจึงเกิดอาการเครียด เจ้าหนี้ผู้ใจดีผ่อนผันรอให้ลูกโตขึ้นเรียนจบค่อยทำงานใช้หนี้โดยไม่คิดดอกเบี้ย น้องแพนยังอยู่บ้านยังคงอยู่บ้านที่ทุ่งยาวไม่กลับไปอยู่ที่สารภีตามคำชวนของญาติ และไม่กลัวผีสามีเพราะไม่ได้ทำอะไรผิด ทางผู้ศึกษาและศูนย์ศึกษาปัญหาการพนันได้บริจาคสมทบกองทุนการศึกษาสำหรับลูกของน้องแพน

ชีวิตลำพังแรงงานรับจ้างดำนานา

พี่ลำพันอายุ 53 ปี มีพี่น้อง 7 คนเรียนจบแค่ ป.4 ได้รับมรดกมีที่นาที่บ้าน พี่ลำพันกับสอนซึ่งเป็นน้องสาวอยู่บ้านทุ่งยาว ได้ทั้งที่นาที่บ้าน ส่วนพี่น้องที่อยู่ต่างบ้านก็เอาเฉพาะที่นา หรือไม่เอาก็ขายให้

หมูพี่น้องกันเองมีนาแค่ 6 ไร่ ลำพันได้ 3 ไร่ ที่นาที่แบ่งใครไม่เอา ก็เอาเป็นเงิน พี่น้องที่ได้ที่ดินจะหาเงินไปส่งให้ ลำพันเลี้ยงพ่อแม่จึงได้บ้านที่นา แม้ว่าจะมีการแบ่งทรัพย์สินไปหมดแล้ว แต่ความรู้สึกผูกพันต่อกันยังมีอยู่ น้องที่มาเยี่ยมพี่ลำพันก็ยกเอาข้าวไปปันให้อยู่ทุกปีครั้งละกระสอบ สองกระสอบ ทำนา 3 ไร่ มีข้าวพอกินเหลือกินก็ได้ขาย ได้เงินหมื่นกว่าบาท (กิโลกรัมละ 14.50 บาท ข้าวเปลือก) มีรถเผลอมารับซื้อข้าวถึงบ้าน “น้องเขาอยู่ในเวียง นาก็ขายแล้ว เขามาแล้วเราก็ตักข้าวสารแบ่งไป” “คนเราตอนแรกไม่คิดหรอกเออ ขายๆ พอคนอื่นทำนาได้ข้าวก็มาขอไปกิน เออขอข้าวหน่อยเน้อ ทุกๆปีก็ต้องปัน พอเดี๋ยวนี้ข้าวมันแพง ตอนเป็นสาวข้าวลิตรละบาท แต่เดี๋ยวนี้ลิตรละ 30 บาท เดี่ยวนี้ต้องปลูกผัก ฟริก มะเขือ หน้าบ้าน พวกโหระพา แมงลัก คนโรงงานเป็นพวกซื้อ” ด้วยวิถีชีวิตอยู่กับการเกษตรมีพออยู่พอกิน จึงเป็นที่พึงให้กับญาติพี่น้องแม่กระทั่งคนงานโรงงานอุตสาหกรรม

ความมั่นคงของครอบครัวในทัศนะของพี่ลำพันอยู่ที่ตรงมืงานทำ มีนาไว้ทำข้าวกิน ทุกวันอยู่อย่างนี้ดีแล้ว ออมก็มั่นคง กองทุนเงินล้านออมได้ 17,000 บาท ธนาคารหมู่บ้านออมได้ 8,000 บาท ถือว่ามั่นคง มีสวัสดิการเจ็บป่วยปีละ 400 บาท ป่าชุมชนเป็นแหล่งความมั่นคง เป็นแหล่งทำกิน “ทำให้ใจเราดีเพราะเป็นป่าของเรา เรายังใจกินเห็ดจากป่าของเรา ป่านี้เราคืนมาตั้งแต่เกิด”

การเป็นหัวหน้ากลุ่มรับจ้างทำนาโดยรับเหมาด้านถนอมกล้า ลำพันจะเป็นคนรับงานจากเจ้าของนา และระดมแรงงานตามที่ตกลงกับเจ้าของนา ความที่ลำพันมีพี่น้องจำนวน 7 คนได้รับมรดกเป็นทีนา 3 ไร่ มรดกที่ดินทำกินที่ได้รับทำให้ลำพันกลายเป็นเกษตรกรรายย่อย ต้องดิ้นรนทำงานทุกชนิดเป็นรายได้เสริมรวมถึงรับงานมาทำที่บ้าน รับจ้างด้านาเกี่ยวข้าวตามฤดูกาล สำหรับค่าเหมาทำนามีราคาสูงขึ้น เฉพาะค่าปักดำรวมทั้งถนอมกล้าคิดราคาไร่ละ 1,400 บาท เปรียบเทียบกับปี 2555 ตกราคาไร่ละ 1,200 บาทวันหนึ่งทำได้ 5 ไร่ ส่วนค่าเกี่ยวข้าวและฟาดด้วยตกรไร่ละ 1,500 บาท การขึ้นราคามาจากเจ้าของนาเสนอให้ ในภาวะการขาดแคลนแรงงาน เจ้าของนาจะเกทับราคาเพื่อให้ได้แรงงานมาทำของตนก่อน

การรับคนเข้ากลุ่มจะดูที่นิสัยว่า ต้องทำอะไรทำด้วยกัน ถ้ามีปัญหาต้องคุยกันก่อน ชาดงานต้องบอกล่วงหน้า “ถ้าเขาจะไปปะยะนาของเจ้าของนาในวันพรุ่ง ถ้าไปได้มาต้องบอกล่วงหน้า จะได้จัดซื้อในสมุดว่า คนนี้บ่มาวันนั้นวันนี้” อีกอย่างหนึ่ง ราคาค่าเหมาที่ตกลงไว้ล่วงหน้าจะไม่มีเปลี่ยนแปลงแม้ว่าราคาข้าวจะขึ้นมาตามหลัง ดังนั้น คนที่มาทำเป็นกลุ่มก็ต้องเข้าใจ คนที่เคยทะเลาะและแยกตัวออกมาเพราะเรื่องนี้ พี่ลำพันก็จะไม่เอามาเข้ากลุ่มอีก

พี่ลำพันยืนยันว่า การเล่นหวยไม่มีผลกระทบต่อครอบครัว เพราะเป็นเงินที่ได้จากการรับจ้างต้องทำงานหนัก ถ้าจะเอาไปซื้อหวยต้องคิดให้รอบคอบ “เขาอดขนาดเกิดไปซื้อหวยบ่ถูกชกกำ บางคนซื้อไปแล้วก็จมซื้อไปตั้ง 50 บาทเสียดาย บางทีก็ว่าให้กัน เออไผ่ซื้อไปซื้อหยงบ่เก็บไว้”

นอกจากนั้นลำพันยังมีรายได้จากการรับจ้างเลี้ยงเด็ก 2 คนเดือนละ 8,000 บาท เป็นหลาน ลูกของพี่สาวที่หย่ากับสามีและไปทำงานที่กรุงเทพฯ

รายจ่ายรายเดือนของครอบครัวที่ลำพินเช่น

- ค่ากับข้าวเด็กเดือนละ 2,400 บาท
- ฝากธนาคารหมู่บ้านและกองทุนหมู่บ้านเดือนละ 1,200 บาท
- ค่าโทรศัพท์เดือนละ 100 บาท
- ค่าน้ำมันเดือนละ 300 บาท

การเล่นหอยของพี่ลำพิน พี่จะเล่นหอยกระด้างจากการชักชวนของเพื่อนบ้าน “ถ้าไผ่มาชวนเลขนี้ชนะเลขนี้ละ ถึงจะตามเขาไป เบอร์หนึ่งเขาจะขาย 20 บาทเราก็เอา 2 เบอร์ 40 บาท” ส่วนหอยใต้ดินก็จะเล่นเป็นครั้งคราว แต่ละงวดจะซื้อเล็กน้อยไม่เท่ากันประมาณ 80-160 บาท เลขที่เล่นมักจะเอามาจากเด็กที่เลี้ยง “ก็ไผ่ตัวน้อยนั้นมันบอก 90 ก็เลยซื้อไป 80 บาทรวมทั้งตัวอื่นด้วยปรากฏว่าถูกหอย 10 บาทเลยได้มา 600 บาท หลังสุดซื้อเลขตามเด็กบอกหมดไป 120 บาทปรากฏว่าไม่ถูกเลยไม่ซื้อต่อ” การเลี้ยงโชคของพี่ลำพินมาจากความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดลบันดาลให้ได้รับความสำเร็จ ผ่านความบริสุทธิ์ปราศจากมลทินของ พระสงฆ์ผู้ทรงศีล ผู้สูงอายุ และเด็กเล็ก

พี่ลำพินไม่ได้ตั้งงบประมาณเล่นหอยเป็นการเฉพาะเหมือนกับกรณีสาวโรงงาน เงินที่เอาไปซื้อหอยก็เจียดมาจากเงินค่าเลี้ยงเด็ก และจะได้เงินอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้านอีกเดือนละ 600 บาท ที่เอาเงินไปซื้อหอยเพราะมันเป็นเงินเดือนหรือ “พวกเงินลิ้ม” คือเก็บไว้จนลิ้ม ถ้าเงินที่หาได้มาด้วยความเหนื่อยยากเอามาซื้อหอยก็เสียดาย โดยเปรียบเทียบกับที่มาของเงินซื้อหอยของสาวโรงงานคนหนึ่ง “พี่แดงเป็นเล่นหอยได้เพราะเป็นมีเงินเดือน เป็นบ่เหนื่อย คราวแล้วเป็นได้นักก็เลยยามใจ แต่เรามันบ่ได้ก็เลยบ่อยากเล่นตอนเสีย 200 บาทก็มาคิดว่า เออเอาเงินมาซื้อปลาหมึกให้หลานกินยังจะดีกว่า”

นอกจากนั้นพี่ลำพินจะซื้อหอยตามวาระพิเศษเช่น ปีใหม่เมือง วันลอยกระทงยี่เป็ง หรือมีคนเอยถึง วันพຽງนี้หอยออกเลยซื้อตามๆกัน

พี่ลำพินเป็นคนเก็บรายได้ของแฟน จะไม่เอาไปซื้อหอยเพราะเป็นเงินหมุนเวียนในกิจการคู่หมั้น นอกจากนั้นพี่ลำพินก็มีรายได้จากรับจ้างถักผ้าจะไม่เอาเงินส่วนนี้มาซื้อหอย เพราะได้เงินด้วยความลำบาก ต้องใช้ฝีมือความละเอียด เป็นออร์เดอร์มีมาตลอด ผ้าที่ถักเป็นประเภทถักคอเสื้อเฉลี่ยได้วันละ 50 บาท รวม 1,600 บาทต่อเดือน เป็นงานไม่หยุดทำได้ตลอด พร้อมทั้งเลี้ยงเด็ก ดูทีวีได้พร้อมกัน

คนสู้ชีวิตที่ซื้อปิ่น

ปิ่นมีพี่น้อง 8 คน ปิ่นเป็นคนี่ 5 ก่อนนั้นเรียนหนังสือจบ ป. 4 ชีวิตตอนเด็กลำบากมาก กำพร้าพ่อแม่ตั้งแต่ยังเล็ก ต้องทำมาหากินรับจ้าง ชาวบ้านจะมองครอบครัวปิ่นเป็นครอบครัวคนจน พี่ๆต้องไปทำงานโรงงานยาสูบ พี่ชายต้องไปตกแรงเรียกว่า “ซัดข้าว” คือเอาข้าวมากินก่อนแล้วไปใช้แรงเกี่ยวข้าวคืน

เมื่อโตเป็นสาว ปิ่นตัดสินใจออกจากบ้านไปทำงานรีเซพชั่นที่บาร์กลางคืนในเมืองเชียงใหม่ บังเอิญเจอแฟนซึ่งมาเที่ยวเลยพากันไปทำมาหากินที่กรุงเทพฯ ด้วยความขยันทำงานทุกอย่างทั้งทำกับข้าวขาย

ชายก๊วยเตี๋ยวจนมาเห็นลู่วางหาเงินมีรายได้ดีเดือนละเป็นแสน จากอาชีพทำเครื่องหนังจำพวกกระเป๋า เข็มขัด ของหนังขายตามย่านบางลำพู ประตูน้ำ และราชประสงค์ มีบริษัทมาสั่งทำลือตใหญ่เลยทำที่บ้าน แทนที่จะขายในร้านเช่นเดิม รายได้เดือนละ 1 แสนถึง 2 แสนบาท ช่วงนั้นประมาณปี 2530-33 ทำงาน 10 ปี สามารถเอาเงินฝากธนาคารได้ถึง 30 ล้านบาท

พอต่อมาปี 2537-38 ปีนป่วยหนักร่างกายทรุดโทรม จิตใจที่คิดว่าเข้มแข็งกลับอ่อนแอลง ปีนได้ออกจากชุมชนตั้งแต่นั้นเป็นสาวแรกรุ่นกลายเป็นคนอื่น เธอได้หลุดออกจากจารีตประเพณีความเชื่อในชุมชนหันมาดำเนินชีวิตแบบสังคมสมัยใหม่ที่เมืองกรุง จากความสำเร็จในทางธุรกิจที่ป็นรู้สึกฝังใจมาแต่เด็กที่ต้องการเอาชนะคนในชุมชนที่เคยมองในสายตาดูถูกมาก่อน ทำให้ป็นเกิดความเชื่อมั่นตัวเองไม่เชื่อเรื่องโชครชะตา แต่เชื่อในความขยันอดทนไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก และมีความมุ่งมั่นอย่างแรงกล้าที่จะไปสู่ความสำเร็จ จากการที่ผู้ศึกษาได้มีโอกาสพบปะกับป็นก่อนหน้านี้นี้หลายครั้งพบว่า ทักษะความคิดของป็นแตกต่างจากชาวบ้านทุ่งยาวเป็นอันมาก อาทิเช่น เอนับถือพอกฤษณะ (เป็นองค์เทพตั้งอยู่ที่กรุงเทพฯ) ไม่นับถือผีบ้านทุ่งยาวเพราะเชื่อว่าพอกฤษณะอยู่เหนือกว่าผีทั้งปวง เมื่อกลับมาเยี่ยมพี่น้อง เธอจะนั่งเครื่องบินแล้วโทรให้ชาวบ้านมารับที่สนามบิน จะเลี้ยงลูกน้องไว้คอยรับใช้ ทำบุญจนชาวบ้านขนานนามว่าเป็น “แม่เลี้ยง” การป่วยครั้งนี้เป็นการป่วยทางด้านจิตใจซึ่งต้องการหาที่พึ่งทางจิต ซึ่งเป็นผลจากการขัดแย้งกันด้านในขาดความอบอุ่นทางใจขณะที่รู้สึกมีความสุขจากการมีเงินเยอะมาก ป็นจึงมานับถือพอกฤษณะยึดไว้จนถึงปัจจุบัน

หลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬเศรษฐกิจย่ำแย่ สินค้าเครื่องหนังถึงจุดอิมตัวไม่มีออร์เดอร์สินค้าเข้ามา จึงหันมาทำผ้าคลุมรถแต่มีออร์เดอร์ปีละหนึ่งถึงเลิกทำ

ครอบครัวป็นเริ่มมีปัญหาเมื่อครั้งหันมาเปิดร้านเกมส์ สามีกก็ไปตีกอล์ฟเลยได้แฟนใหม่ เอาเวลาไปแชทกับแฟนใหม่จนเกิดทะเลาะวิวาทกัน เลยหย่ากันปลายปี 2547 ตอนหย่ากัน สามีไม่ให้สมบัติที่หามาด้วยกันไม่ว่าจะเป็นบ้านจัดสรร คอนโด รถยนต์และเงินฝากธนาคาร สุดท้ายได้แค่เงินสด 1 ล้านบาทซึ่งเป็นเปอร์เซ็นต์ของยอดเงินฝากธนาคารจำนวน 30 ล้านบาท ป็นคิดว่าเป็นค่าแรงแค่ 1 เปอร์เซ็นต์ของที่ควรจะได้เท่านั้น

ชีวิตขึ้นสูงสุดตอนได้ไปเที่ยวต่างประเทศทั้ง ฮองกง มาเก๊า จีน มาเลย์เซีย ก็เข้าบ่อนคาสิโนเล่นสล็อต บาคาร่า เล่นไฮโล เอาเงินส่วนตัวไป 1 แสนบาท ต้องบอกก่อนว่าป็นไม่ใช่พนักงาน

ตอนกลับมาอยู่บ้านทุ่งยาวพี่น้องไม่ยอมรับป็น เพราะมาตัวเปล่าไม่ได้เอาเงินมา ป็นเล่าว่ารู้สึกผิดหวังไม่สบายใจเป็นอันมาก เราจะอยู่ไปทำไม คิดจะฆ่าตัวตาย เลยซื้อยา ชื่อมีดคัตเตอร์เตรียมไว้และเขียนพินัยกรรม แต่เหมือนมีปาฏิหาริย์ชีวิตยังไม่ถึงคราวตาย นอนๆอยู่เหมือนได้ยินเสียงพระสวดมนต์เราก็สะดุ้งตื่น จิตใจมันก็ยังห่อเหี่ยวก็เลยออกไปเล่นเกมออนไลน์ เหมือนเป็นบุพเพสันนิวาส มีหนุ่มเข้ามาขอเล่นด้วย “ผมเด็กใหม่ ผมขอเล่นเกมด้วยคนนะครับ” ป็นก็ถามทำไมเพิ่งจะเห็น พอคุยแล้วเขาก็ถาม

“ทำไมจิตใจคุณถึงห่อเหี่ยว” เราก็เลยระบายความในใจออกมาจนหมด จากนั้นก็ขอเบอร์โทรแลกเปลี่ยนรูปถ่ายกัน สุดท้ายก็แต่งงานกัน

ชีวิตคู่ครั้งที่สองดีขึ้นหลังจากกลับมาอยู่บ้าน แต่ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้ได้เงิน แม้จะได้เงินน้อยแต่ก็มีความสุขสบายใจ ได้พักผ่อนมากกว่าอยู่กรุงเทพฯ ทั้งการรับจ้างขายหญ้าถางสวน หาของป่าขาย แพนก็ไปหาปลาได้วันละ 2-300 บาท ปลาที่เอามาทอดกิน ทำปลาแดดเดียวยังได้เลี้ยงหลาน เสรีจากหน้างานก็จับปู ปลา เขียดขาย “หมดฤดูเก็บเห็ดก็มาเอาปลา เอาปู ต่อมาก็เอาไข่มดส้ม ผักหวาน มันจะเข้ารอบของมันตลอดปี เดียวนี้ก็มาทำสวนลำไยเพิ่มขึ้นอีก” ความเป็นคนใจสู้ไม่ท้อแท้ต่ออุปสรรค สามารถรับสภาพทางจิตใจได้ จากชีวิตเคยอยู่สูงส่งสู่สามัญ ปีนจึงมาเริ่มต้นชีวิตใหม่ มีแฟนใหม่กลับมาตั้งครอบครัวที่บ้านเกิด ทำนาของตนเองเอาไว้กิน เป็นที่นาที่ตนเองซื้อไว้เมื่อคราวอยู่ที่กรุงเทพฯ นอกนั้นทำงานรับจ้างทั่วไป และหาของป่าขายคิดเป็นรายได้ตกเดือนละ 5-6,000 บาท รายจ่ายตกวันละ 100 บาท รายจ่ายส่วนใหญ่ซื้อกับข้าว ค่าโทรศัพท์ ค่าน้ำมันรถ ส่วนการซื้อหอยนั้นปีนจะซื้อเป็นประจำทุกงวดๆละ 100 บาท

การเล่นหอยของปีนนั้น ตอนอยู่ที่กรุงเทพฯ ด้วยความเป็นคนใจถึงกล้าได้กล้าเสียจึงได้รับสมญานามว่า “เจ๊ใหญ่” ซื้อหอยแต่ละงวดไม่ต่ำกว่าหมื่นบาท “แต่ก่อนนั้น ซื้อหอยเยอะงวดละเป็นหมื่น คิดย้อนไปก็เสียดายเหมือนเงินไม่มีค่า มันหาเงินได้ง่ายมีรายได้เยอะ เลยใช้ง่าย” ปัจจุบันปีนซื้อหอยลดลงและก็บังคับตัวเองไม่ให้ซื้อเกินร้อยบาท เลขหอยที่นำมาแทงนั้นมาจากความฝัน “ฝันแล้วก็ดีเป็นเลขคนเดียว เช่น ฝันเห็นนกก็ดีเป็น 9 ฝันเห็นปลาก็ดีเป็น 8 ถ้าฝันเห็นหมาก็ดีเป็น 4“ นอกจากนั้นปีนยังใช้ตำราทำนายฝัน ประกอบการตีเป็นเลข เลขหอยที่ได้มาปีนจะไม่บอกคนอื่นเพราะกลัวเขาจะเสียตามเรา

มีหมอดูดวงของปีนบอกว่า เป็นคนดวงไม่ดี ไม่มีโชค ถึงรู้อย่างนั้นก็อยากจะซื้อหอยเพราะเป็นคนชอบเสี่ยง “แต่ดวงค้าขายนี้สุดยอด ทุกวันนี้ก็เหมือนเป็นแม่ค้า ของที่นำมาขายขายภายในหมู่บ้านก็หมดแล้ว ของที่ขายมีทั้งปลา ปู กบ ไข่มดแดง ผักสารพัดชนิด” ปีนมีหลักการขายของตนเองคือ “เราขายให้พอกิน คือต้องดูคนซื้อว่าในบ้านเขามีกี่คน ต้องให้เขาพอกิน ขายแล้วต้องแถมให้พอ เราขายแล้วสบายใจ”

ในแง่การจัดการเศรษฐกิจครัวเรือนของผู้หญิง ปีนจะเป็นคนถือเงินทั้งหมดโดยแบ่งรายได้ที่เป็นเงินออกเป็น 4 กระป๋อง

กระป๋องที่หนึ่ง ใส่น้ำ ค่าไฟ 400 บาทต่อเดือน

กระป๋องที่สอง ฝากธนาคารหมู่บ้าน และกองทุนหมู่บ้าน 150 บาทต่อเดือน

กระป๋องที่สาม เป็นค่าอาหาร ค่าขนม เหลือเอาไว้ซื้อหอย 200 บาทต่อเดือน

กระป๋องที่สี่ เป็นค่าจีปาดะ 800 บาทต่อเดือน

การซื้อหอยเอาเงินในส่วนค่าอาหารไปซื้อ “เราไม่ได้ไปจึกของใครถ้าอยากจะได้ เล่น อยากเสี่ยงโชคดู ถ้าได้ก็ได้ถ้าไม่ได้ก็ไม่ใช่ไร ก็เสียกันแค่นี้เราจะไม่เล่นมากกว่านั้น เพราะว่าเรารู้ว่ามีรายได้ห้อย” ปีนเป็น

คนไม่มีดวงจึงต้องแทงน้อย จากประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมาของปิ่นสรุปได้ว่า “มีดวงจากการทำมาหากิน ต้องลงแรง แต่การซื้อหวยไม่ต้องลงแรง มานั่งฝันเอา นั่งฝันลมๆแล้งๆ เรายอมรับว่าไม่ดีแต่ก็อยากจะทำเล่น เมื่อฟลุค เดี่ยวนี้ก็ไม่แทงมาก ก็รู้สึกเสียดาย อยู่กรุงเทพแทงวดละหมื่นถึง 15,000 บาทสองคนผิวเมีย เพราะรายได้มันเยอะทำอะไรเป็นแสนสองแสน เงินแค่นี้ไม่ระคายผิว” เรื่องเล่าชีวิตของหญิงคนหนึ่งที่เคยไป ด้วยขาดแคลนใจและเธอได้ปลดปล่อยมันออกมา ระหว่างการสนทนาผู้ศึกษา รู้สึกว่าปิ่นกำลังจัดการเงื่อนปมบางอย่างในชีวิต และก้าวพ้นจากมันให้ได้ เธอได้อธิบายให้ชาวบ้านบางคน ไม่เจ็บแค้นในอกอีกต่อไป และเธอทำได้จริงๆ ในฐานะที่ผู้ศึกษาเป็นคนนอก (outsider) ชุมชน ปิ่นรับรู้ว่าเคยผ่านการใช้ชีวิตในสถานที่เดียวกัน (place) ที่กรุงเทพฯ มีอัตลักษณ์ตัวตนร่วม ย่อมเข้าใจกันมากกว่าชาวบ้าน การสนทนา (ในงานวิจัย) จึงเป็นเวทีเล็กๆ เพื่อจะสื่อความหมายต่อชุมชน เพราะในความเป็นจริงปิ่นไม่มีโอกาสที่จะแสดงตัวตนให้ชุมชนได้เข้าใจได้ “ทำไมเธอจึงเป็นเช่นนี้”

การสนทนาได้จบลงด้วยความใฝ่ฝันในชีวิตของปิ่นเองว่า “เหตุผลที่ยังซื้อหวยอยู่เพราะอยากเสี่ยงโชค ทั่วๆที่รู้ว่ามีไม่รวย การดิ้นรนของหนูก็คือ ชีวิตเราก็ไปเรื่อยๆไม่คิดว่ามันจะรวยจะจน แค่ทำให้พออยู่ได้ นอกจากกินแล้วก็ทำบุญเราก็พอใจไม่เอาอะไร บอกสามีไว้แล้ว เราไม่ขออะไรแค่เรามีกินมีใช้ ไม่เจ็บไม่ไข้ทำมาหากินได้ก็พอใจแล้ว ชีวิตที่เหลืออยู่ไม่อยากจะทำอะไร เพราะหนูอึดตัว มันอึดแล้วจริงๆ”

จากเรื่องเล่าการต่อสู้ดิ้นรนของผู้หญิง 4 กรณี สามารถสรุปออกได้ดังนี้คือ

- ผลกระทบจากการเล่นการพนันของสามี ทำให้ภรรยาต้องรับภาระในการชำระหนี้ที่สามีก่อไว้ กลัวว่าที่ดินที่อยู่อาศัยจะไม่มีตกทอดไปถึงลูกๆ
- การจัดสรรเงินงบประมาณในการเล่นหวยเป็นการลดความเสี่ยงที่จะมีผลกระทบกับครอบครัว จากการให้ความหมายของเงินขึ้นมาใหม่ หรือใช้วิธีการประหยักรายจ่ายมีแหล่งอาหารธรรมชาติชดเชย

8) การต่อสู้การให้ความหมาย การพนัน ของกลุ่มแม่บ้าน

ในมุมมองของผู้หญิง ความแตกต่างของการละเล่นว่าเป็นการพนันหรือไม่นั้น อยู่ที่ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อ ครอบครัว ภรรยา และเด็ก ในทางสังคมวิทยาถือว่าเป็นที่ส่งผลกระทบดังกล่าวปัญหาสังคม (Social Problem) ทั้ง คน ครอบครัว ชุมชน และทางสตรีนิยมเห็นว่าไฮโลส่งผลกระทบต่อสตรีในฐานะเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบครอบครัว ความรุนแรงต่อทางร่างกายและจิตใจ ความเชื่อถือในความเป็นพ่อ เป็นสามีที่ดี หรือไปกระทบในพื้นที่การจัดการที่ผู้หญิงรับผิดชอบอยู่กรณีการเล่นไฮโลในงานศพ สิ่งที่เป็นคำถามตามมาก็คือ ทำไมผู้หญิงไม่ต่อต้านการเล่นหวย แต่ต่อต้านการเล่นไฮโลโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล่นไฮโลในงานศพ คำตอบอาจจะอยู่ที่ความแตกต่างของการนิยามความหมายการเล่นไฮโลของผู้หญิง จากเรื่องเล่าของแกนนำกลุ่มแม่บ้านถึงสาเหตุ ยุทธวิธีการต่อสู้ที่ใช้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เป็นทางการมาเป็นแนวทางในการต่อต้านการเล่นไฮโล

ในชุมชนบ้านทุ่งยาวแม่บ้านทุกคนต้องเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน สถานะของกลุ่มแม่บ้านจะมีความเป็นเอกเทศจากระบบราชการ ผู้ใหญ่บ้านและกลุ่มพ่อบ้านไม่กล้าเข้ามาแทรกแซงการดำเนินงานของกลุ่ม แต่เป็นเป้าหมายหลักของบรรดาหัวหน้าคณะนักรบการเมืองเมื่อถึงฤดูกาลเลือกตั้งทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ กลุ่มแม่บ้านมีบทบาทในการส่งเสริมให้สมาชิกเป็นหลักในการดูแลครอบครัว ส่งเสริมอาชีพให้แม่บ้านมีรายได้และมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในชุมชน มีบทบาทในกิจกรรมเพื่อส่วนรวม อาทิเช่น พิธีกรรม การจัดการกองทุนต่างๆในหมู่บ้าน การทำอาหารเลี้ยงแขกในงานศพ เป็นต้น งานศพในชนบททางภาคเหนือนิยมจัดกันที่บ้านมากกว่าที่วัด กลุ่มแม่บ้านทุ่งยาวจะรับผิดชอบในการทำอาหารตลอดจนเสร็จงาน ทั้งการวางแผนอาหาร การจ่ายตลาด งบประมาณที่เจ้าภาพมีให้ การดูแลอุปกรณ์ซึ่งเป็นงานที่เหนื่อยไม่ได้พักผ่อน ดังนั้นพื้นที่บริเวณการทำอาหารของแม่บ้านจะจัดเป็นสัดส่วนเฉพาะไม่ให้นักภายนอกที่ไม่เกี่ยวข้องเข้าไปยุ่งเด็ดขาด

บรรยากาศงานศพแถบชนบทในปัจจุบันไม่เหมือนแต่ก่อน สนุกไม่มีเศร้า เอาไฮโลมาเขย่า ตั้งวงเล่นกันทั้งกลางวันกลางคืนกระทั่งเผาศพแล้วก็ยังเล่นต่อ ในคำคืนของงานศพจะคึกคักขึ้นมาหลังพระสวดศพเสร็จ มีวงไฮโลมาตั้ง 4-5 วง คนเล่นมากมายเต็มไปหมด ทั้งเป็นคนต่างบ้านและคนในบ้านทุ่งยาว ไฮโลในงานศพจึงกลายเป็นบ่อนเปิดเสรี และจะวนเวียนไปตามงานศพต่างๆ การเล่นไฮโลในงานศพได้เปลี่ยนความหมายของความตาย จากความเศร้ารำลึกถึงผู้ที่จากไปมาเป็นความสนุกสนานน่าเสียดาย จากการเล่นไฮโลแบบเคลื่อนย้ายที่ไปตามงานศพ จึงเกิดโครงการการเล่นไฮโลขึ้นในบรรดาเจ้ามือไฮโลด้วยเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งด้านการจัดสรรผลประโยชน์เช่น การลงทุนร่วมหรือการ “ลงขัน” การแบ่งเขตการเล่นไม่ให้ทับซ้อนและการเจรจาต่อรองกับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นแตกต่างกับการส่งส่วย

ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการเล่นไฮโลในงานศพนั้น ตามคำบอกเล่าของป้าภาคิซึ่งเป็นที่ปรึกษา กลุ่มแม่บ้านสรุปว่า คนสมัยก่อนเชื่อว่างานมงคลขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานบุญเขาห้ามเล่นการพนันเด็ดขาด จะเล่นการพนันเฉพาะในงานศพเท่านั้น เมื่อบ้านมีคนตายเรียกกันว่า “เฮือนฮ้าย” หมายความว่าบ้านที่โชคร้าย ถือว่าไม่เป็นมงคลจึงให้เล่นไฮโลหรือการพนันอื่นๆ เมื่อเสร็จจากพิธีเผาศพแล้ว ให้เอาน้ำมันตักผสมปอยไล่สิ่งที่ไม่เป็นมงคลออกไปหมด จากนั้นก็จะเป็นบ้านดี ห้ามเล่นไฮโลต่อเด็ดขาด

ปัญหาการเล่นไฮโลมาเกิดขึ้นกับแม่บ้านจนทนไม่ได้ก็คือ การทับซ้อนพื้นที่บริเวณงานศพ มีการตั้งวงไฮโลเล่นกันในที่ที่ทำอาหารเลี้ยงแขกของกลุ่มแม่บ้าน เสียงบ่นของแม่บ้านก็ตามมา “พอมึงงานศพมันก็เอาไฮโลไปวางตรงที่แม่บ้านทำอาหารเลี้ยงแขก ไปกีดขวางการทำงานของแม่บ้านเขา ไม่ว่าจะล้างถ้วย ทำอาหารก็ไม่มีที่วาง นอกจากนั้นยังเอาโต๊ะ เก้าอี้ของแม่บ้านที่ใช้ทำครัวมาวางเล่นไฮโล และสำหรับอาหารไปเลี้ยงในวงไฮโล มันก็ไม่เก็บคืนมา เอาไปกินแล้วยังบู้จักคืน แม่บ้านมันอิด” เสียงบ่นของแม่บ้านหมายถึงนอกจากแย่งพื้นที่กันแล้ว ยังแย่งใช้อุปกรณ์เครื่องใช้ในการทำครัว แม่บ้านจะต้องเหน็ดเหนื่อยในการตามเก็บสำหรับอาหารที่ไปเลี้ยงคนเล่นไฮโล

คนที่มาเล่นไฮโลมีทั้งผู้ชายและผู้หญิง เงินที่ถือมาแทนที่จะเอาไปช่วยงานศพก็เอาไปเล่นไฮโลก่อน พอเล่นเสียก็ยืมคนอื่นหรือกลับไปเอาเงินที่บ้านมาเล่นต่อ หวังจะได้คืนมาแต่กลับเสียอีก กลับไปบ้านก็ทะเลาะเบาะแว้งกันในครอบครัว “มันอ้างว่ามาเป็นเพื่อนศพมาช่วยงานศพ แต่กลับมาเล่นไฮโล ผัวกลับไปบ้านก็ทะเลาะกัน เพราะขโมยเอาเงินในบ้านมาเล่น แม่หญิงจึงไม่ชอบ มันทำให้ครอบครัวแตกกัน”

ประธานกลุ่มแม่บ้านจึงปรึกษากับพ่อหลวง(ผู้ใหญ่บ้าน) ผลักดันให้พ่อหลวงจัดการประชุมประชาคมเพื่อลงมติว่าจะมีไฮโลในงานศพหรือไม่ ที่เหลือก็ยังประชุมต่อ มีมติออกมา 2 ข้อคือ

1. การเล่นไฮโลขึ้นอยู่กับเจ้าภาพงานศพจะอนุญาตหรือไม่
2. อนุญาตให้เล่นไฮโลได้หลังเที่ยงคืน และต้องเล่นนอกบริเวณงานศพ แต่ในทางปฏิบัติเมื่อพ่อหลวงกลับบ้านก็จะชวนกลับมาเล่นในงานศพอีก

นอกเหนือจากมติสองข้อ พ่อหลวงได้ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเจรจากับเจ้ามือรายใหญ่ไม่ให้มาเล่นไฮโลที่บ้านทุ่งยาว ต่อมามีคนมาด่าปากถึงพ่อหลวงลามปามไปถึงพ่อแม่ พ่อหลวงเลยโกรธใช้มติที่ประชุมไม่ได้ผลจึงใช้วิธีเด็ดขาดไปคว่ำวงไฮโลที่ป่าช้า เมื่อมีการเผาศพที่ป่าช้า แขกที่มาร่วมพิธีกำลังทยอยกลับจากนั้นพวกเขียนไฮโลที่มาจากต่างหมู่บ้านเริ่มตั้งวงไฮโลเล่นกันทันที พ่อหลวงจึงปรีเข้าไปตั้งกระดาษที่วางไฮโลออกถือว่าห้ามแล้วไม่ฟังจากนั้นก็ประกาศ “แต่นี้ต่อไปในหมู่ 7 บ้านทุ่งยาวห้ามบ้านอื่นเข้ามาเล่นไฮโลโดยเด็ดขาด” “ขอบอกว่าห้ามเด็ดขาดเนื้อ บ้านผมนี้ผมบ้อเล่นบ่ว่ากรณีไหน ถ้าเจ้าภาพใดที่ฮ้อเล่นฮ้อรับผิดชอบเอาคนเดียวผมบ่ยุ่งเกี่ยวเนื้อ” จากวันนั้นมาเจ้ามือ คนต่างบ้านไม่มาเล่นไฮโลอีก

ความสำเร็จในการต่อต้านการเล่นไฮโลในงานศพของกลุ่มแม่บ้านนั้น ส่วนหนึ่งมาจากการใช้ยุทธวิธีการต่อสู้ของผู้หญิงคือ การใช้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของที่ปรึกษากลุ่มแม่บ้านคือป่าภาคี ป่าภาคีเป็นแม่พ่อหลวงบ้าน จึงใช้ความเป็น “แม่” นอกที่ประชุมหมู่บ้านพูดจาโน้มน้าวให้พ่อหลวงตระหนักถึงปัญหาการเล่นไฮโล ขณะเดียวกันแม่หลวง (เมียผู้ใหญ่บ้าน) เป็นญาติกับเจ้ามือไฮโลในหมู่บ้าน การที่พ่อหลวงจะใช้ตำแหน่งทำการห้ามเล่นไฮโลโดยตรงเท่ากับเป็นการ “ลูบหน้าปะจมูก” เกิดความขัดแย้งกับเครือข่ายฝ่ายแม่หลวงอย่างแน่นอน เพื่อให้ไม่ให้เกิดกระทบกับพ่อหลวงจึงเลือกใช้วิธีการประชุมประชาสังคมแทน การห้ามไม่ให้เล่นไฮโลในงานศพไม่ใช่เป็นคำสั่งของพ่อหลวงแต่เป็นมติของชาวบ้านทุ่งยาว ส่วนกับเจ้ามือ นอกหมู่บ้านพ่อหลวงไม่ต้องขอมติจากชาวบ้าน แต่ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวขอร้องไม่ให้มาเล่นไฮโลที่บ้านทุ่งยาว การประกาศห้ามที่ป่าช้าเป็นการบอกกับคนเล่นไฮโลว่าคราวนี้พ่อหลวงเด็ดขาดเอาจริง

การต่อต้านไฮโลในงานศพของกลุ่มแม่บ้านเป็นเพียงการทวงคืนพื้นที่ที่ถูกทับซ้อนกันให้ชัดเจนเท่านั้น ยังมีการเล่นไฮโลกันอยู่ แต่ได้ย้ายที่เล่นไปอยู่ในป่าลับตาคน

จากบทเรียนการต่อสู้ของกลุ่มแม่บ้าน ไม่เพียงแต่การเข้าไปมีส่วนร่วมในแก้ไขปัญหาของผู้หญิงจากกรณีการเล่นไฮโลเท่านั้น แต่เป็นการเข้าไปช่วงชิงการให้นิยามความหมายการพนันใหม่ สร้างกฎเกณฑ์ข้อตกลงใหม่โดยคำนึงผลกระทบต่อครอบครัวและชุมชนเป็นสำคัญ บทเรียนนี้จะเป็นต้นทุน

สำคัญในการขยายผลไปสู่การแก้ไขปัญหาอื่นๆ สร้างเครือข่ายการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงของผู้หญิง หรือสามารถยกระดับทำข้อเสนอนโยบาย การเสนอกฎหมายได้ในอนาคต

9. สรุป/ข้อค้นพบ

การศึกษาการเล่นหอยจากมุมมองของผู้หญิงบ้านทุ่งยาว เพื่อทำความเข้าใจความแตกต่าง หลากหลายในการนิยามความหมายหอย ในเงื่อนไขการที่ชุมชนเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ อุตสาหกรรมสังคสมัยใหม่ การเข้าสู่โรงงานของผู้หญิงจะต้องปรับวิถีการดำเนินชีวิตสมัยใหม่ตามการ จัดการ “เวลา” โดยแบ่งเป็นเวลาทำงาน การพักผ่อน การสันทนการซึ่งต่างจากวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรม ซึ่งเวลาจะอิงอยู่กับฤดูกาลตามธรรมชาติ การออกนอกบ้านเปิดโอกาสให้สาวโรงงานสร้างความสัมพันธ์กับ เพื่อนร่วมงานเป็น “กลุ่มเพื่อนซี้” ซึ่งลงลึกผูกพันกับเวลาในสังคสมัยใหม่

ผู้หญิงชุมชนบ้านทุ่งยาวไม่ว่าจะเป็นสาวโรงงาน แม่บ้านการเกษตรได้เข้ามาตอบโต้โดยการสร้าง ความหมายของ “หอย” ขึ้นแทนที่ชุดความหมายที่มีอยู่เดิม จากความหมายที่มองผู้หญิงเป็น “ผู้ฝ่าฝืน กฎหมาย” เป็น “เหยื่อการพนัน” เป็น “ผู้บริโภคในสังคยุคใหม่” และ “เป็นผู้ลุ่มหลงมัวเมาในสิ่งที่เกินไป ไม่ได้” แต่เธอได้ใช้หอยมานิยามความมีตัวตนในฐานะ “ผู้รับผิดชอบในครอบครัว” ในการต่อสู้ดิ้นรนทำงาน หารายได้ให้ครอบครัวอยู่รอด

ความแตกต่างในการให้ความหมายของ “เงิน” ทั้งการได้มาและวิธีการจัดการเงินอย่างชาญฉลาด ของผู้หญิงบ้านทุ่งยาวมีความชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นความหมายของ “เงินเดือนกับเงินค่าทำงานล่วงเวลา” “เงินของครอบครัวกับเงินส่วนตัว” ของสาวโรงงานหรือความหมายของ “เงินเดือนที่ได้จากงานสบาย กับ รายได้ที่หามาด้วยความยากลำบาก” ของแม่บ้านการเกษตร

การเล่นหอยของผู้หญิงบ้านทุ่งยาว มาจากความสามารถในการจัดการเงินที่เอามาเล่นหอย สำหรับ สาวโรงงานจะแบ่งรายได้เป็นเงินเดือนสำหรับครอบครัว และเงินค่าล่วงเวลาสำหรับใช้ส่วนตัวรวมถึงการ เล่นหอย กล่าวคือ รายได้ที่เป็นเงินเดือน จะผูกมัดกับพันธะที่มีต่อครอบครัว (Family Obligation) เป็น รายจ่าย การแสดงความกตัญญูส่งเงินให้พ่อแม่ที่อยู่ที่บ้าน หรือแสดงถึงความรับผิดชอบต่อสมาชิกใน ครอบครัว ส่วนรายได้ที่เป็นเงินค่าล่วงเวลาหรือเบี้ยขยัน เป็นของส่วนตัวไม่ผูกพันหรือมีผลกระทบต่อ ครอบครัว สามารถเอามาเล่นหอยได้

นอกจากนั้นผู้หญิงยังสามารถจัดการงานบ้านแบบ “ยืดหยุ่น” ได้หลายช่องทางเช่น ประหยัด รายจ่ายอาหารเพื่อนำเงินไปแทงหอย และต้องออกไปหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติเป็นการชดเชย การ แหล่งอาหารตามธรรมชาติที่สมบูรณ์ แสดงถึงชุมชนที่มีระบบภูมิคุ้มกันทางสังคที่ดี อย่างเช่น การจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความมั่นคงทางอาหาร จะช่วยให้ผู้หญิงมีความสามารถจัดการครอบครัวได้อย่าง ยืดหยุ่น ภายใต้การเปลี่ยนแปลงชุมชนไปสู่สังคทุนนิยมอุตสาหกรรม

ผู้หญิงในฐานะผู้รับผิดชอบในครอบครัว มาจากอุดมการณ์ความเป็นแม่ ที่ต้องดูแลรักษา เลี้ยงดู ความเป็นแม่ได้ถูกอธิบายว่า เป็นสิ่งที่อยู่กับตัวผู้หญิงทุกคนมาแต่กำเนิด ไม่ว่าจะเชื่อชาติ ศาสนาไหน มาจากแนวคิดสตรีสารัตถนิยม (Feminist Essentialism) แต่ถูกโต้แย้งมาจากพวกแนวประกอบสร้างทาง สังคม (Social Construction) ความเป็นแม่เกิดจากการสร้างความหมายทางสังคมที่แวดล้อมตัวผู้หญิง ซึ่ง แตกต่างกันไปของแต่ละสังคม ดังจะเห็นได้จากบางสังคมมีการทำแท้งทั้งถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย หรือ กรณีแม่ทิ้งลูก

อำนาจของผู้หญิง ที่ความสามารถในการจัดการทุกอย่างทั้งในบ้านและนอกบ้านตามแนวคิดการ แบ่งงานทำ (Division of Labor) หรือแนวคิดบทบาทหน้าที่ระหว่างเพศ (Gender Roles) การลื่นไหลไปมา ระหว่างพื้นที่ (Private and Public Sphere) อันแสดงให้เห็นถึงผู้หญิงไทยมีสถานภาพทางสังคมดีขึ้น เพราะนั่นเท่ากับเป็นการผลักภาระอันหนักอึ้งให้กับผู้หญิงที่ต้องรับผิดชอบเพิ่มขึ้นแต่เพียงผู้เดียว ขณะที่ ผู้ชายยังไม่ยอมปรับบทบาทหน้าที่การงานของตนเองเพื่อแบ่งเบาภาระของผู้หญิงให้ลดลง ยิ่งกว่านั้นยัง สร้างปัญหาให้กับครอบครัวเพิ่มขึ้นอีกดังปรากฏในกรณีศึกษาครอบครัวสาวโรงงานบ้านทุ่งยาว อำนาจ ผู้หญิงไม่ได้อยู่ที่ความมีตัวมีตน (self and identity) โดยอาศัยการมีอยู่ของคุณตรงข้ามทางเพศเท่านั้น หาก อยู่ที่ความสามารถในการให้ความหมายกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่เข้ามาสัมพันธ์กับตัวเธอซึ่งไม่เฉพาะกับ เพศเท่านั้น กระบวนการสร้างอำนาจหรือเทคโนโลยีในการให้ความหมายจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งทั้งการ จัดเวทีสนทนา การวิจัย การชุมนุมในที่สาธารณะ รวมทั้งการถอดบทเรียนการต่อสู้ดิ้นรนของผู้หญิงใน ประเด็นต่างๆ ในที่นี้หมายถึงประเด็นการเล่นหอยด้วย

การต่อต้านไฮโลในงานศพของกลุ่มแม่บ้านทุ่งยาว เป็นปฏิบัติการสร้างความหมายการพนัน ซึ่งเป็นปฏิบัติการจริงของชุมชน (Community Practices) ที่ลุกขึ้นมาจัดการแก้ไขปัญหาการพนันด้วยตนเอง ของกลุ่มแม่บ้านทุ่งยาว จากความอ่อนแอของกฎหมายและการละเลยไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ของตำรวจบาง นาย ทำให้มีการตั้งวงเล่นไฮโลกันในงานศพอย่างโจ่งแจ้งทั้งวันทั้งคืน การพนันโดยเฉพาะอย่างยิ่งไฮโลใน มุมมองของแม่บ้านถือว่าเป็นสิ่ง “ไม่ดี” เพราะไปกระทบกับความรับผิดชอบของผู้หญิงต่อครอบครัวทั้ง หนี้สิน การทะเลาะเบาะแว้ง เกิดความแตกแยก และลามไปถึงกลุ่มแม่บ้าน ผู้หญิงใช้ยุทธวิธี อาศัย ความสัมพันธ์ “ความเป็นแม่” และเป็นฐานเสียงโน้มน้ำหนักให้ผู้ใหญ่บ้านทำการแก้ไขปัญหาการเล่นไฮโลใน งานศพ

ข้อเสนอแนะ

- การนิยามความหมายควรมีหลายมิติ แยกแยะ สิ่งไหนเป็นการพนันจริงสิ่งไหนเป็นการละเล่นแต่ ถูกการพนันเอามาเป็นเครื่องมือแสวงหาประโยชน์ เมื่อการพนันมีนิยามที่หลากหลาย สมควรให้มีการ แยกแยะประเภทการพนันออกให้ชัดเจน โดยใช้เกณฑ์ชี้วัดหลายแบบหลายมิติหลายมุมมอง รัฐควรรับ

ข้อเสนอการจัดลำดับชนิดและประเภทการพนันใหม่ จัดการการพนันประเภทที่มีผลกระทบต่อรุนแรงมากน้อยต่างกัน และจัดประเภทการพนันที่มีผลกระทบต่อครอบครัว ชุมชน และเด็กเป็นลำดับแรก

- สนับสนุนชุมชนควบคุมการพนัน โดยใช้ประเพณี/จารีต/กฎเกณฑ์ที่ผ่านความเห็นชอบของชุมชน เป็นการควบคุมทางสังคมหรือเป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับอำนาจจากการเข้าสัมพันธ์กับเครือข่าย หวย ทั้งลด ละ เลิก เป็นทางเลือกให้กับหญิงเพื่อหาทางออกด้านอื่นๆที่ไม่ใช่การพนัน

- กระบวนการทำข้อเสนอเชิงนโยบายควรให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีประสบการณ์แก้ไขปัญหาในชุมชน อย่ามองข้ามมุมมองของคนเล็กๆเหล่านี้

เชิงอรรถ

- (๑) จากความเห็นของแกนนำผู้หญิงทุ่งยาวสรุปว่า ผู้ชาย (พ่อหลวง กรรมการหมู่บ้าน) ต่อสู้คัดค้านไม่เต็มที่เพราะตกอยู่ในระบบอำนาจนิยมแบบราชการ ต่างจากผู้หญิงซึ่งไม่ผูกพันกับราชการมากนักจึงมีอิสระ ไม่เกรงกลัวอำนาจจึงต่อสู้ได้เต็มที่

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- จามะรี เชียงทอง. (2554). การกลายเป็นแรงงานรับจ้างและความแตกต่างและความหลากหลายทางสังคมและเศรษฐกิจในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท ในชนบทไทย ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2555). เล่าเรื่องเบื้องต้นสตรีศึกษาสตรีนิยม. วนิดาการพิมพ์.
- เบญจมา จิรภัทรพิมล. (2542). “แรงงานสตรีกับการประกอบกิจการอุตสาหกรรมในหมู่บ้าน” ใน ผู้หญิงแรงงานและแรงงานผู้หญิง, วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 2, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง. (2542). ความสัมพันธ์หญิงชายและสิทธิในทรัพย์สินในสังคมชนบทอีสาน ใน ผู้หญิง แรงงานและแรงงานผู้หญิง, วารสารสังคมศาสตร์ปีที่ 11 ฉบับที่ 2, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปิยอร เปลี่ยนผดุง. (2552). นิตินานึกของบุคคลในการเล่นพนันชนไก่: กรณีศึกษาเครือข่ายการเล่นพนันชนไก่ในอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปริญญาวัลย์ ใจปิ่นตา. (2554). แรงงานไร้ที่ดินใน “โหล่ง” เกษตรกรรม ข้าวและผัก ในชนบทไทย ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปราณี วงศ์เทศ. (2549). เพศสภาพในสุวรรณภูมิ. กรุงเทพฯ. ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ.
- สังคีต พิริยะรังสรรค์. (2547). หวยใต้ดิน: โครงสร้างและการเปลี่ยนแปลง. ในเศรษฐกิจการพนัน (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยอ่าน.
- สุดาจันทร์ แสนประเสริฐ. (2552). พัฒนาการของอุตสาหกรรม ผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในบริเวณโดยรอบนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือและสวนอุตสาหกรรมสหพัฒน์จังหวัดลำพูน วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นวลน้อย ตีร์รัตน์. (2547). “การสำรวจประสบการณ์การเล่นการพนันและทัศนคติต่อนโยบายการพนัน” ในเศรษฐกิจการพนัน (พิมพ์ครั้งที่ 3) สังคีต พิริยะรังสรรค์และคณะ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน.
- หลุยส์ แลมเพียร์ (แปล). (2544). ยุทธวิธีความร่วมมือ และความขัดแย้งระหว่างผู้หญิงในกลุ่มที่ทำงานบ้าน ในเพศและวัฒนธรรม โดย ปราณี วงศ์เทศ. เรือนแก้วการพิมพ์.
- มิเชล ซิมบาลิส โรซัลโด (แปล). (2544) ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้หญิง เพศและวัฒนธรรม ในเพศและวัฒนธรรม โดย ปราณี วงศ์เทศ. เรือนแก้วการพิมพ์.

- ยศ สันตสมบัติ. (2539). ท่าเกวียน บทสังเคราะห์เบื้องต้นว่าด้วยการปรับตัวของชุมชนชาวนาไทยท่ามกลางการปิดล้อมของวัฒนธรรมอุตสาหกรรม. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- วสันต์ ปัญญาแก้ว. (2543). ชีวิตข้างถนน. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วารุณี ภูริสินสิทธิ์. (2545). สตรีนิยม: ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- วารุณี ภูริสินสิทธิ์. (2549). ครอบครัวยุคใหม่ ในแนวความคิดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิเศษ สุจินทรัพย์. (2544). การเคลื่อนไหวในพื้นที่สาธารณะของผู้หญิงในการจัดการป่าชุมชน จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาษาอังกฤษ

- Amara Pongsapich. (1997). *Feminism Theories and Praxis: Women's Social Movement in Thailand, Women Gender Relations and Development in Thai Society*, Virada Somsasdi and Sally Theobald (eds.). Women's Study Center, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.
- Kyonosuke Hirai. (2008). *The Romantic Ethic and the Notion of Modern Society : Imagining Communities among Northern Thai Factory Women in Imagining Communities in Thailand Ethnographic Approach*, Shigeharu Tanabe (ed). Chiang Mai: Mekong Press.
- Scott James. (1985). *Weapons of the Weak: Everyday Form of Peasant Resistance*. New Haven: Yale University Press.
- Walker, Andrew, (2009), "Now the Companies Have Come: Local Values and Contract Farming in Northern Thailand in D. Caouette and S. Turner (ed.), *Agrarian Angst and Rural Resistance in Contemporary Southeast Asia*, Routledge, Taylor & Francis Group, New York.
- Yos Santasombat. (2008). *Flexible Peasants: Reconceptualizing the Third World's Rural Types*, RCSD. Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.

บทสรุปสังเคราะห์ภาพรวม:
การพนันในแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองในมุมมองสตรีนิยม
“มุมมองของผู้หญิงกับการเล่นหวยในชุมชนภาคเหนือตอนบน”

อริยา เศวตามร์

ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา งานศึกษาส่วนใหญ่ตามแนวคิดของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักและเศรษฐศาสตร์การเมืองให้ความสำคัญกับ “การผลิต” (Production) แต่ไม่ได้ให้ความสนใจกับ “การผลิตซ้ำทางสังคม” (Reproduction) ที่อยู่ในปริมาณของพื้นที่ส่วนตัวหรือพื้นที่ในบ้าน งานศึกษา “มุมมองของผู้หญิงกับการเล่นหวยในชุมชนภาคเหนือตอนบน” เสนอแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองในมุมมองสตรีนิยม (Feminist Political Economy) ที่ให้ความสำคัญกับพื้นที่ในครัวเรือน ที่มีทั้ง “การผลิต” และ “การผลิตซ้ำทางสังคม” ซึ่งแนวคิดเศรษฐศาสตร์ที่เน้นตลาดเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจมองว่าไม่มีคุณค่าในทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ แนวคิดเศรษฐศาสตร์แบบดั้งเดิมมีแนวโน้มในการแยกพื้นที่สาธารณะของการผลิตและพื้นที่ส่วนตัวในครัวเรือนออกจากกัน แต่แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองในมุมมองสตรีนิยมมองว่าทั้งสองพื้นที่นี้มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน และไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด

แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองในมุมมองสตรีนิยมเป็นแนวทาง (Approach) หนึ่งในการศึกษาเศรษฐกิจ ที่ตรวจสอบทุกซอกทุกมุมของชีวิตทางวัตถุ (Material Life) ของผู้หญิง และอยู่บนฐานคิดเพศภาวะ (Gender)¹³ ที่ไม่ยอมรับการแบ่งงานตามเพศ (Sexual Division of Labors) ซึ่งแบ่งพื้นที่ในบ้าน เป็นพื้นที่ของผู้หญิง (พื้นที่ส่วนตัว) และพื้นที่นอกบ้านเป็นพื้นที่ของผู้ชาย (พื้นที่สาธารณะ) ที่ถูกกำหนดโดยสังคมและวัฒนธรรมแบบปิตาธิปไตย อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดเพศภาวะเป็นภาวะแห่งเพศที่ถูกประกอบสร้างทางสังคม จึงไม่ได้เป็นแนวคิดที่เป็นกลางหรือเป็นความเป็นจริง แต่มีความคิดที่เกี่ยวกับความเหนือกว่าของผู้ชายที่ฝังลึกอยู่ในระบบสังคมวัฒนธรรม และทำให้เกิดการจัดลำดับความสำคัญเชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมระหว่างชายและหญิง

¹³ เพศภาวะ (Gender) หมายถึง ภาวะแห่งเพศที่ถูกประกอบสร้างทางสังคม ที่กำหนดความเป็นหญิง-ชาย ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทหญิงชาย ลักษณะเฉพาะประจำเพศ (gender stereotype) และความเป็นตัวตนของหญิงชายที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ มิใช่เป็นเพียงการแบ่งเพศชาย เพศหญิง ทางกายวิภาคและสรีรวิทยาเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงการถูกกำหนดโดยสังคมและวัฒนธรรม

ชีวิตทางวัตถุของผู้หญิงตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองในมุมมองสตรีนิยม เมื่อมองผ่านการ เล่นพนันหรือการเล่นหวย ยังสะท้อนให้เห็นความเชื่อมโยงของชีวิตทางวัตถุกับอุดมการณ์ ความคิดหรือ ความเชื่อเกี่ยวกับจิตวิญญาณ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับโชค ดวง ความฝัน ไสยศาสตร์ ฯลฯ ที่เป็นลักษณะ ของความเชื่อดั้งเดิมที่ยังปรากฏอยู่ในสังคมทุนนิยมสมัยใหม่ แม้ว่าจะมีเครื่องจักรทันสมัยในการออกเลข สลากกินแบ่ง ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับความสามารถในการเสี่ยงทาย (Gambling or game of chance) สถิติ ความเป็นไปได้ของคณิตศาสตร์จากมุมมองของคนเล่นพนัน และสิ่งที่สามารถพยากรณ์ได้ (Predictable) โดยใช้วิธีการ เช่น ขอเลขเด็ดจากพระ หรือคนทรง จนถึงการดูเลขเด็ดจากอินเทอร์เน็ต

งานศึกษานี้เน้นการให้ความสำคัญกับ “ผู้เล่นพนัน” ที่เป็นผู้หญิง โดยมองว่าการพนัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล่นหวยใต้ดิน และการเล่นพนันชนิดอื่นๆของผู้หญิง ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของความพยายาม ในการต่อสู้ดิ้นรนในชีวิตประจำวันเพื่อบริหารจัดการการเงินในครัวเรือน ในขณะที่การพนันที่ผู้ชายนิยมเล่น เช่น การชนไก่ เข้าบ่อนพนัน การพนันบอล ฯลฯ มีผลกระทบต่อรายจ่ายของครัวเรือน

วัตถุประสงค์ของงานศึกษานี้ให้ความสำคัญกับการศึกษาการเล่นหวยใต้ดินในชุมชน ที่เชื่อมโยง กับบทบาทของผู้หญิงในการจัดการการเงินในครัวเรือน และโครงสร้างอำนาจในสังคม ปัญหาและ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเล่นหวยใต้ดิน และเพื่อนำไปสู่พัฒนาองค์ความรู้ในการนิยาม “การพนัน” จาก มิติที่หลากหลาย โดยเป็นการศึกษามิติที่หลากหลายและซ้อนทับกันในมิติต่างๆ เช่น ชนชั้น ชาติพันธุ์ เพศ ภาวะ วัย และความเชื่อ เป็นต้น รวมทั้งความเชื่อมโยงกับระดับต่างๆของโครงสร้างอำนาจในสังคม เนื่องจากการพนันไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในระดับชุมชนแต่มีความเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจใน ระดับที่กว้างกว่า โดยใช้วิธีวิทยาในการวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจชุมชนท้องถิ่นตามแนวคิดหลังโครงสร้าง นิยมที่มองว่าพื้นที่ในสังคมเต็มไปด้วยเส้นใยของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะ ของการกระจัดกระจายไปในแต่ละพื้นที่ ทำให้มีลักษณะของอำนาจที่กระจัดกระจายอยู่ทั่วไปใน สังคม อำนาจที่มีอยู่ในความสัมพันธ์จึงขาดการรวบรวม สะสม และจัดเรียงให้เห็นถึงความ ต่อเนื่อง ส่งผลให้อำนาจในความสัมพันธ์เหล่านั้นไม่สามารถสถาปนาตนเองขึ้นได้อย่างมั่นคง ช่องว่าง ตรงนี้เองที่ทำให้วาทกรรมได้มีโอกาสและช่องทางในการเข้าไปทำให้เกิดการผลิต สะสม และหมุนเวียนจน เกิดการรวบรวมและสถาปนาอำนาจขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม (Foucault, 1980: 93) ในการศึกษาแนวคิด หลัก 3 แนวคิดที่มีความเชื่อมโยงกัน คือ การนิยามการพนันจากมิติที่หลากหลาย แนวคิดเศรษฐศาสตร์ การเมืองในมุมมองสตรีนิยม และการพนันกับความเสี่ยงในยุคสมัยใหม่

การนิยาม “การพนัน” จากมิติที่หลากหลาย

การพนันเป็นกิจกรรมทางสังคมที่มีมานาน แทรกเข้าไปในทุกเรื่องทุกวงการ จนสังคมถือเป็นเรื่องธรรมดา ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้นิยามคำว่า “พนัน” หมายถึง “เล่นเอาเงินหรือสิ่งอื่นใดโดยอาศัยความฉลาด ความชำนาญ เล่ห์เหลี่ยม ไหวพริบ ฝีมือ รวมทั้งโชคด้วย” คำนิยามเช่นนี้น่าจะทำให้การพนันมีความหมายครอบคลุมถึง “อะไรก็ได้ที่มีลักษณะเป็นธุรกรรมทางการเงินซึ่งเกี่ยวข้องกับผลลัพธ์ที่ไม่แน่นอน” และการละเล่นที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยง โชค โอกาส และความเป็นไปได้ โดยไม่เอนเอียงข้างฝ่ายใดในการดำเนินการทนายผลแพ้ชนะด้วยทักษะและไหวพริบในการเล่น

ขณะที่ในมุมมองเชิงศีลธรรม (Morality) คัดค้านการเล่นพนัน เพราะถือว่าการพนันเป็นอบายมุข นักเศรษฐศาสตร์จำนวนหนึ่งกลับสนับสนุนให้มีการพนันถูกกฎหมายเพิ่มมากขึ้น เพื่อหวังเก็บภาษีเป็นรายได้เข้ารัฐ สวนทางกับแนวคิดในการมี พระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 เพื่อควบคุมการเล่นพนัน แต่กฎหมายฉบับนี้ก็มิได้ให้คำนิยามของคำว่าการเล่นพนันเอาไว้ แต่ในมาตรา 4 ได้ให้ความหมายของคำว่าการเล่นพนันโดยอ้อมไว้ คือ “ให้หมายความรวมถึงการทายและการทำนาย” และจำแนกการพนันออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ บัญชี ก. คือการเล่นพนันที่ห้ามเด็ดขาด และ บัญชี ข. คือการเล่นพนันที่อนุญาตให้เล่นได้ หากได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรี

บทบัญญัติของกฎหมายไม่สอดคล้องกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในสังคมปัจจุบัน ทั้งประเภทหรือชนิดของการพนัน ตลอดจนวิธีการเล่นพนัน ที่พัฒนาขึ้นตามการพัฒนาเทคโนโลยี ทำให้กฎหมายเอาผิดกับคนเล่นพนันสมัยใหม่ได้ยาก สอดคล้องกับคำอธิบายในมุมมองของอาชญาวิทยา ซึ่งถือว่าการพนันเป็นอาชญากรรมที่ไม่มีผู้เสียหาย (Victimless Crime) หรือเป็นการกระทำผิดด้วยความสมัครใจของบุคคลทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ ทั้งผู้จัดให้มีการเล่นพนันที่ไม่ถูกกฎหมาย และผู้เล่นพนันในลักษณะที่ไม่ถูกกฎหมาย ต่างสมัครใจเข้าทำธุรกรรมด้วยกัน โดยผู้เข้าร่วมในกิจกรรมผิดกฎหมายไม่รู้สึกรู้ว่าตนเองจะได้รับอันตรายหรือได้รับผลกระทบจากการกระทำผิดที่ตนมีส่วนร่วม เป็นเหตุให้ผู้เข้าร่วมไม่มีสำนึกที่จะทำตามกฎหมาย ควบคุมการเล่นพนัน

มุมมองดังกล่าว ทำให้การพนันเป็นกิจกรรมหนึ่ง que แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างรัฐกับผู้เกี่ยวข้องโดยตรง ทั้งผู้เล่นพนัน ผู้ให้บริการหรือเจ้ามือ ผู้สนับสนุนให้มีการเล่นพนัน และผู้คัดค้านการเล่นพนัน

แม้รัฐจะมีอำนาจในการนิยามว่าการพนันประเภทไหนถูกกฎหมาย ประเภทไหนผิดกฎหมาย และสังคมปัจจุบันให้ความสนใจกับสถานการณ์ปัญหาการพนันมากขึ้น จากการรณรงค์ผ่านสื่อ ไม่ว่าจะเป็น

การก่ออาชญากรรมที่เป็นผลมาจากการเล่นการพนัน เช่น การปล้นจี้ การขโมย การขมยยาเสพติด การขายตัวเพื่อหาเงินใช้หนี้พนันหรือนำเงินไปเล่นพนันต่อ เป็นต้น หรือผลกระทบต่อสังคม เช่น เสียทรัพย์สิน ความรุนแรงต่างๆ ครอบครัวย่ำแย่ มีกระแสข้อเรียกร้องและข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหามาผ่านสำนักโพลต่างๆ แต่สังคมโดยรวมยังไม่ตระหนักว่าการพนันเป็นปัญหา และไม่เลิกเล่นการพนันแม้จะรู้ว่าเป็นเรื่องผิดกฎหมาย

อันที่จริง “การพนัน” เป็นสิ่งที่อ่อนไหวต่อกระแสทางสังคมและอุดมการณ์หรือการควบคุมการพนันของรัฐ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมมีการปรับตัวเป็นระยะๆ ขึ้นอยู่กับทัศนคติทางศีลธรรมและความต้องการทางเศรษฐกิจ การสร้างชุดความคิดขึ้นมารองรับการปรับตัว สรุปคือ ความเห็น ทัศนคติ หรือความเข้าใจเกี่ยวกับการพนัน ขึ้นอยู่กับมุมมอง (perspectives) ของแต่ละฝ่ายที่ได้รับอิทธิพลจากสังคมมากกว่าการเข้าใจ “ธรรมชาติของการพนัน”

ในภาคเหนือ พลวัตการพนันขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจสังคมสู่อาเซียน หมายความว่า การพนันจะถูกทำให้เป็นธุรกิจเสรีข้ามพรมแดน โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องทางกฎหมายหรือศีลธรรมที่สังคมต่างๆ พึงมี การเพิ่มขึ้นของประเภท ชนิด จำนวนคนเล่นการพนัน ที่อำนาจรัฐผ่านกฎหมายควบคุมการพนันที่มีอยู่ ไม่สามารถนำมาใช้ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงได้ ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่น กลุ่มชาติพันธุ์ เพศภาวะ กลุ่มเยาวชน ซึ่งปกติชุมชนและกลุ่มคนเหล่านี้ถูกจัดให้เป็นคนชายขอบ (Marginalized people) ของการพัฒนา ไร้สิทธิ ไร้อำนาจ

นโยบายส่งเสริมการพนันของรัฐ มุ่งแสวงหารายได้จากการเล่นการพนันเข้ารัฐ ได้ก่อให้เกิดต้นทุนที่สังคมต้องรับผิดชอบหรือรับภาระ ซึ่งในสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำสูงเช่นสังคมไทย ภาระทางสังคมจะตกมาที่คนชายขอบ มีหน้าซ้ำยังถูกป้ายสีว่าเป็นคนขี้เกียจ หมกมุ่นอยู่กับการพนัน ไม่ทำมาหากิน ฯลฯ ทั้งที่บางครั้งผู้หญิง ซึ่งมีบทบาทต้องดูแลครอบครัวและรับภาระหนักในการจัดการงบประมาณให้ครอบครัวอยู่รอด มีความใฝ่ฝันที่จะมีชีวิตที่ดีขึ้น โดยเจียดเงินมาเสี่ยงเล่นหวย การซื้อหวยในมิตินี้เป็นความเชื่อเรื่องการกระจายผลประโยชน์ในทรัพย์สินต่างๆ ที่ขึ้นอยู่กับโอกาส (Chance) มากกว่าโชคชะตา (Divine will)

การศึกษาเรื่องการเล่นการพนันจึงจำเป็นต้องศึกษาแนวคิดการพนันที่มีมิติที่หลากหลายและซ้อนทับกัน และเชื่อมโยงกับสิ่งรอบตัว เช่น

- มิตีวิทยาศาสตร์ การพนันคือ “ความเสี่ยง” (Risk) ในแต่ละเกมพนัน โอกาสในการชนะกับแพ้ เป็นเรื่องของความเป็นไปได้ (Possibility)

- มิติทางความเชื่อไสยศาสตร์ การพนันคือ โชค การซื้อหวยเป็นการเสี่ยงโชค เมื่อถูกหวยถือว่า โชคดี
- มิติเกมส์ การพนันเป็นโอกาส เป็นความสามารถในการเสี่ยงทาย (Gambling or game of chance) ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมสำหรับการต่อสู้ในเกมส์
- มิติทางธุรกิจ การพนันมีกฎเกณฑ์บางอย่างควบคุมอยู่ โอกาสในการแพ้ชนะอาจถูกกำหนด ด้วยเครื่องจักร เช่นการกำหนดโปรแกรมในเครื่องเล่นพนัน
- มิติทางเศรษฐกิจสังคม การพนันเป็นช่องทางในการหลุดออกจากความยากจน ผู้หญิงมี กระบวนการจัดการการเงินในครัวเรือนเพื่อซื้อหวย หวังว่าถ้าโชคดีถูกหวยอาจจะได้ยกฐานะ ทางเศรษฐกิจของครอบครัว หรืออาจหมายถึงการมีเงินส่งลูกเรียนดี ๆ
- มิติการเมือง เมื่อรัฐต้องการรายได้ แต่ไม่สามารถเก็บภาษีจากคนรวย การพนันเป็นเครื่องมือ ชนิดหนึ่งของรัฐที่ทำให้ประชาชนยินดีจ่ายเงินให้กับรัฐ และส่วนใหญ่ผู้จ่ายคือคนจน
- มิติทางกฎหมาย การพนันเป็นกิจกรรมที่ ถูกกฎหมาย (Legal) หรือ “ผิดกฎหมาย” (Illegal) ฯลฯ

ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา ประเด็นร้อนอันหนึ่งที่เป็นที่ถกเถียงกันมาตลอดว่าประเทศไทยสมควรจะ นำการพนันบางประเภทมาทำให้ถูกกฎหมายหรือไม่ อย่างเช่น บ่อนหรือกาสิโน หรือหวยออนไลน์ เพื่อ สามารถดึงรายได้ได้ดินกลับมาเข้ารัฐ สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลอาจนำแนวคิดความหลากหลายของ การออกสลากกินแบ่งรัฐบาลจากบางประเทศมาเป็นตัวอย่างเพื่อแก้ปัญหาการขายสลากเกินราคาและ หวยใต้ดิน โดยสลากที่ได้รับความนิยมมากที่สุด คือ สลากออนไลน์ แต่ก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์จากภาคประชา สังคมว่ารัฐบาลขยายปัญหาการพนัน และจะมีผลต่อเยาวชน เพราะสำนักงานสลากฯ ไม่มีมาตรการดูแล เด็ก หรือ ตรวจสอบผู้จำหน่ายอย่างจริงจัง รวมทั้งมีมาตรการลงโทษผู้ค้าที่จำหน่ายให้กับเด็ก

จากการสำรวจข้อมูลล่าสุดของศูนย์ศึกษาปัญหาการพนันเมื่อปี 2554-2555 พบข้อมูลที่น่าสนใจ ประการหนึ่ง คือ วงเงินในการเล่นการพนันของคนไทย ซึ่งมีวงเงินหมุนเวียนหลายแสนล้านบาท การพนัน ยอดนิยมอันดับหนึ่งของประชาชนคือ การซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาล และหวยใต้ดิน ที่มีมูลค่ารวมสูง ถึง 202,570 ล้านบาท โดยแบ่งเป็น วงเงินในสลากกินแบ่งรัฐบาล 76,770 ล้านบาท และหวยใต้ดิน 125,800 ล้านบาท ซึ่งถือว่าเป็นวงเงินหมุนเวียนที่มีมูลค่าสูงมาก

หากย้อนกลับไปดูประวัติศาสตร์ของแนวคิดเกี่ยวกับการพนัน ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองมีแนวคิดเกี่ยวกับการพนันที่สำคัญ 2 ประการ คือ แนวคิดเชิงอนุรักษนิยม ที่เน้นศีลธรรม ที่มีผลอย่างมากต่อรัฐและสังคมในการต่อต้านการเล่นการพนัน และแนวคิดเชิงประจักษ์ ที่ไม่สนใจปัจจัยแวดล้อมที่เป็นลักษณะโครงสร้างสังคมหรือเศรษฐกิจ ทั้งสองแนวคิดนี้ต่างได้รับอิทธิพลของแนวคิดหลักในด้านสังคมศาสตร์ในขณะนั้นคือแนวโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural-Functionalism) และแนวคิดปฏิฐานนิยม (Positivism) เป็นหลักการศึกษาเพื่อที่จะหาทางที่จะสร้างความเป็นระเบียบทางสังคม (Social Order) เป็นมุมมองที่ไม่ให้ความสำคัญกับความหลากหลาย โดยมองว่าคนทุกคนในทุกสังคมนั้นมีความเหมือนกัน รวมทั้งไม่ให้ความสำคัญกับบริบททางประวัติศาสตร์และสังคมของแต่ละประเทศ แนวคิดนี้มีผลต่อการกำหนดนโยบายด้านการพนันของรัฐในประเทศต่างๆ ในขณะนั้น (พัชระ คงพินิจบรรจง, 2552: 11)

แนวคิดดังกล่าวส่งผลให้เกิดมุมมองในแง่ลบที่มองว่าการพนันนั้นเป็นปัญหาของสังคม และต้องได้รับการควบคุมดูแลในแง่ของคนเล่นการพนัน ไม่ใช่ปัญหาที่ว่าการทำงานพนันให้เป็นธุรกิจที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ นอกจากนี้ มีการกล่าวถึงการพนันในด้านดี ว่าการพนันนั้นเป็นกิจกรรมที่ให้ความเพลิดเพลินให้กับผู้เล่น เป็นเครื่องมือเพื่อให้ได้ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังถือว่าการพนันเป็นการเสริมและรักษาคุณภาพของโครงสร้างสังคม เป็นช่องทางในการเอาชนะความไม่มั่นคง และความไม่แน่นอนของชนชั้นทำงาน ดังนั้นการพนันจึงเป็นการปลดปล่อยความเป็นตัวของตัวเองที่เขาขาดหายไปหรือไม่สามารถทำได้ในที่ทำงาน แม้จะทราบว่าจะต้องเสียเงิน และมีโอกาสต่ำในการชนะก็ตาม ทั้งนี้เป็นเพราะผู้เล่นนั้นต้องการได้รับรางวัลผ่านการได้ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและมีกลุ่มเพื่อน (พัชระ คงพินิจบรรจง, 2552: 12) มีข้อสังเกตว่าในมุมมองของรัฐ การพนันถูกมองในแง่ลบหรือเป็นสิ่งที่ไม่ดี แต่ในทางปฏิบัติ มีความขัดแย้ง เพราะการพนันก็ยังเป็นสิ่งที่มืออยู่มาตลอด ทั้งการพนันที่ผิดกฎหมายและถูกกฎหมาย เช่น สลากกินแบ่งของรัฐบาล และรายได้ส่วนหนึ่งของรัฐก็เป็นรายได้ที่มาจากการเล่นการพนันที่ถูกกฎหมาย และจากสิ่งที่ถูกมองว่าเป็นนโยบายมุขหรือสิ่งไม่ดี เช่น เหล้า บุหรี่

ข้อถกเถียงโต้แย้งที่ผ่านมามาวางอยู่บนแนวคิดที่มองการพนันและการแก้ปัญหาการพนันจากมุมมองเชิงเดียว อย่างเช่น มองจากมิติของเศรษฐกิจ จากมุมมองกฎหมาย หรือจากมุมมองทางศีลธรรม ทำให้เกิดการสรุปแบบที่เรียกว่าเหมารวม หรือใช้กติกาเดียวในการตัดสิน ในขณะที่การพนันมีความเกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรม และมีการทับซ้อนกันในหลายมิติ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม รวมทั้งความแตกต่างหลากหลายทางเพศภาวะ ชนชั้นชาติพันธุ์ วัย ฯลฯ

การพนันมีความเกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ และมีความเชื่อมโยงกับ “อำนาจ” ตั้งแต่อดีตก่อนทุนนิยม การพนันในสังคมก่อนทุนนิยมมิได้มีจุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจ แต่เป็นเครื่องมือในการตัดสินใจทางสังคมหรือเสี่ยงทายอนาคต ในทางตรงกันข้ามการพนันในสังคมทุนนิยมเกิดขึ้นในรูปแบบต่างๆ และหลากหลายมากขึ้น เพื่อให้ผู้เล่นและองค์กรการพนันแสวงหากำไร (สังคิต พิริยะรังสรรค์และคณะ, 2546: 2)

ผาสุก พงษ์ไพจิตร (2543) ศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยเรื่องของหอยไต้ดิน พบว่าเจ้ามือหอยไต้ดินจำนวนหนึ่งจะลงเล่นการเมืองในระดับท้องถิ่นและในระดับชาติ และอีกจำนวนหนึ่งเป็นหัวคะแนนให้กับนักการเมืองบางคน เจ้ามือหอยไต้ดินมีเครือข่ายคนขายหอยและคนเล่นหอย เป็นเครื่องมือสำคัญนำมาใช้ในการสร้างอิทธิพลทางการเมือง ด้วยการทำตัวเป็นผู้อุปถัมภ์ในลักษณะของผู้มีอิทธิพลหรือเจ้าพ่อของท้องถิ่น ความสัมพันธ์นั้นจะกลายเป็นทรัพยากรทางการเมืองนำไปสร้างความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนกับนักการเมือง ข้าราชการชั้นสูงต่อไปโดยเฉพาะในช่วงเวลาที่มีการเลือกตั้ง แลกเปลี่ยนกับสิ่งตอบแทนอื่น ๆ เช่น ความคุ้มครอง อิทธิพลหรือสิ่งของ เงินตรา เป็นต้น

งานศึกษาของ นฤมล นิตยจินต์ (2534) พบว่าเจ้ามือหอยไต้ดินที่มีพื้นฐานในการดำรงชีพหรือฐานะทางเศรษฐกิจมีสถานภาพที่สูงกว่าชาวบ้านและตำรวจ แต่ไม่ได้มีสถานภาพสูงกว่านักการเมือง และยังเจ้ามือหอยสามารถให้การคุ้มครองและช่วยเหลือชาวบ้านในยามขัดสน ในการให้กู้ยืมเงิน ก็เป็นปัจจัยที่สร้างให้เจ้ามือหอยมีอำนาจและอิทธิพลในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้ามือหอยกับชาวบ้าน รวมไปถึงตำรวจที่มีลักษณะของผู้อุปถัมภ์ เป็นบุญคุณกัน ขณะที่ความสัมพันธ์กับนักการเมือง ถ้าเป็นไปได้จะทำให้เจ้ามือหอยมีสถานภาพเป็นคนกลางที่มีอิทธิพลทางการเมืองมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน

การมองหรือให้นิยาม “การพนัน” ควรอยู่บนพื้นฐานวิถีดคิดหรือมุมมองที่มีมิติที่หลากหลาย ไม่หยุดนิ่ง และมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่ยึดติดกับกรอบที่ตายตัว การมองการพนันแบบเหมารวม หรือการมองแบบสองขั้ว เช่น ถูก/ผิด ดี/ไม่ดี เป็นต้น และนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ไม่ยอมรับความหลากหลาย จะทำให้เข้าใจภาพกว้างและความซับซ้อนของการพนัน ที่มีการทับซ้อนกันในหลายมิติ นำไปสู่คำตอบที่มีหลากหลายคำตอบและไม่หยุดนิ่ง และสุดท้ายเต็มไปด้วยคำถาม

แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองในมุมมองสตรีนิยม

แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองในมุมมองสตรีนิยมเผยให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเพศภาวะ (Gender) ถูกกำหนดขึ้นมาอย่างไร หรือมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ทางสังคมและการเมือง และโครงสร้างอำนาจและ

ผลกระทบทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันอย่างไร (Interpares, 2004: 4) แม้ว่าแนวคิดนี้เน้นเฉพาะผู้หญิง แต่ก็ไม่ได้แยกออกจากสังคมหรือสภาพแวดล้อม การทำความเข้าใจเกี่ยวกับเพศภาวะหรือการแบ่งความเป็นหญิงเป็นชายมีนัยยะในการมองทั้งชายและหญิงจากมุมมองสตรีนิยม ซึ่งเน้นที่สภาวะการตกเป็นรองของผู้หญิง และการแสวงหาความเสมอภาคระหว่างเพศ (Beneria, 2003: 161)

มุมมองที่สำคัญของสตรีนิยมในการวิเคราะห์ประเด็นทางเศรษฐกิจตั้งแต่ในครัวเรือนจนถึงโครงสร้างระดับโลก ได้แก่ บทบาทของเพศภาวะ (Gender role) และความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่สมดุล และการแบ่งงาน/แรงงาน (Division of work/labor) ทั้งในการผลิต (Production) และการผลิตซ้ำทางสังคม (Social production) ที่ถูกกำหนดจากแนวคิดเพศภาวะ

ในขณะที่แนวคิดเพศภาวะกำหนดการแบ่งงาน/แรงงานทั้งในพื้นที่สาธารณะของการผลิตและพื้นที่ส่วนตัวในครัวเรือน และแนวคิดเศรษฐศาสตร์แบบดั้งเดิมมีแนวโน้มจะแยกทั้งสองพื้นที่นี้ออกจากกัน แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองในมุมมองสตรีนิยมมองว่าทั้งสองพื้นที่นี้มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างหญิงและชาย แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองในมุมมองสตรีนิยมเสนอว่าการผลิตซ้ำทางสังคม งานดูแลครอบครัวและชุมชน เป็นงานในด้านเศรษฐกิจเช่นกัน คนส่วนใหญ่ดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัวด้วยการรวมงานที่ได้รับค่าจ้างและงานในบ้านที่ไม่ได้รับค่าจ้างเข้าด้วยกัน การผลิตและการบริโภคถูกผนวกเข้าด้วยกันในการดำรงชีวิตของครัวเรือน ด้วยเหตุนี้ แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองในมุมมองสตรีนิยมจึงเน้นการให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้หญิงในงานที่เป็นการเตรียมการสำหรับอนาคตที่เป็นงานที่ไม่ได้รับค่าจ้าง และเน้นความสำคัญของงานที่ไม่ได้รับค่าจ้างเหล่านี้ในเศรษฐศาสตร์ระดับชาติ เนื่องจากงานเหล่านี้ไม่ได้ถูกนับรวมในรายได้ต่อหัวของประชาชาติ (Luxton, 2006: 37; Beneria, 2003: 43)

แนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลักให้ความสนใจเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ในขณะที่แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองให้ความสำคัญในการเชื่อมโยงกับมิติอื่นๆ เช่น สังคม วัฒนธรรม ประเพณี พฤติกรรมของคน กฎหมาย การเมือง (ความเกี่ยวข้องกับรัฐ) โดยเป็นการวิเคราะห์เศรษฐกิจบนพื้นฐานความจริงทางสังคม อำนาจทางการเมือง การกระทำในประวัติศาสตร์ หรือวิเคราะห์โครงสร้างของระบบเพื่ออธิบายรูปแบบการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ขาดสมดุล แต่อย่างไรก็ตาม เศรษฐศาสตร์กระแสหลักและเศรษฐศาสตร์การเมืองให้ความสำคัญกับ “การผลิต” (Production) โดยเฉพาะแรงงานรับจ้างในระบบและ

นอกระบบ แต่ไม่ได้ให้ความสนใจกับพื้นที่ส่วนตัวหรือพื้นที่ในบ้าน หรือ “การผลิตซ้ำทางสังคม” (Reproduction)

ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เน้นตลาดเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจให้ความสำคัญกับการใช้แรงงานและการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการตลาดหรือการทำงานที่ได้รับค่าจ้าง คนที่ไม่ได้รับค่าจ้างจึงไม่ถูกรวมเข้าเป็นแรงงาน งานในบ้านถูกมองว่าเป็นพื้นที่ส่วนตัวของผู้หญิง ตรงกันข้ามกับระบบตลาดที่อยู่ในพื้นที่สาธารณะของผู้ชาย การให้คุณค่าเฉพาะงานที่มีรายได้ ทำให้งานของผู้หญิงที่ไม่มีรายได้จึงถูกมองว่าไม่มีนัยทางเศรษฐกิจ (Beneria, 1995: 112-113) อุดมการณ์เรื่องบ้าน และการแบ่งงานกันทำโดยใช้เพศเป็นเกณฑ์ เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนการพัฒนาระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม และถูกผนวกเข้าสู่รูปแบบของตลาดแรงงาน และระบบการทำงานที่แบ่งแยกโดยอาชีพที่เกิดขึ้นในเศรษฐกิจทุนนิยม (กนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2544: 392) แนวคิดนี้ผูกติดอยู่กับแนวคิดเกี่ยวกับเพศภาวะ (Gender) ที่ภาวะแห่งความเป็นเพศหรือความเป็นหญิงและความเป็นชายถูกกำหนดโดยสังคมและวัฒนธรรม หรือถูกประกอบสร้างทางสังคม ภายใต้การครอบงำของสังคมแบบปิตาธิปไตย หรือสังคมชายเป็นใหญ่ (Patriarchal Society)

แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองในมุมมองสตรีนิยม มองว่าในครัวเรือนมีทั้ง “การผลิต” และ “การผลิตซ้ำทางสังคม” มีผู้หญิงจำนวนมากที่ไม่ได้เข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม แต่อยู่ในพื้นที่ในบ้าน หรือทำงานบ้าน เช่น บัดกวาดเช็ดถูบ้าน ทำอาหาร เลี้ยงดูลูก ดูแลพ่อแม่ เลี้ยงดูสามีที่ไปทำงานนอกร้าน ฯลฯ ในขณะเดียวกันก็ต้องทำมาหากินเพื่อหารายได้เพิ่มเพื่อเลี้ยงดูครอบครัว อย่างเช่น ค้าขายเล็กๆ น้อยๆ ในตลาดของชุมชนหรือในบ้าน ขายสินค้าเงินผ่อน ฯลฯ หากเป็นครอบครัวที่อยู่ในภาคเกษตรกรรมก็จะเข้าร่วมใช้แรงงานในฤดูกาลเกษตร ซึ่งอาจได้รับหรือไม่ได้รับค่าจ้างเนื่องจากเป็นการเอามือเอาแรงในการผลิตเพื่อยังชีพ ผู้หญิงเหล่านี้ต้องรับผิดชอบดูแลรายรับและรายจ่ายในครัวเรือนให้อยู่ในภาวะสมดุล ในภาวะที่ขาดแคลนทางการเงินพวกเขาต้องทำทุกวิถีทางที่จะหมุนเวียนเงินมาใช้จ่าย ตั้งแต่การกู้ยืมเงินจากญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน หรือนายทุนเงินกู้ ในท่ามกลางความเสี่ยง พวกเขาหาความมั่นคงด้วยการรวมกลุ่มเล่นแชร์ การเล่นหวยใต้ดิน การพึ่งพาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือความเชื่อทางไสยศาสตร์ ฯลฯ

การวิเคราะห์การพนันจากมุมมองสตรีนิยม (Feminist perspective) ช่วยเปิดมิติให้เห็นมุมมองใหม่ที่แนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลักและเศรษฐศาสตร์การเมืองไม่ได้ให้ความสำคัญ กล่าวคือ ปริมาณของพื้นที่ส่วนตัวหรือพื้นที่ในบ้าน ที่เป็น “การผลิตซ้ำทางสังคม” (Reproduction) อย่างเช่น งานบ้าน การเลี้ยงดู การคลอดลูก ฯลฯ งานเหล่านั้นเป็นการดำรงไว้ซึ่งเผ่าพันธุ์มนุษย์ และการรักษามูลค่า

แรงงานทางเศรษฐกิจ แนวคิดนี้ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดของเองเกิลส์ (Engels, 1884) ที่มองว่าพวกผู้หญิงทำงานบ้าน เตรียมอาหาร เลี้ยงลูก เพื่อเลี้ยงกรรมกร ทำให้กรรมกรมีแรงเพื่อที่จะไปทำงานในเมือง ในโรงงาน ดังนั้น กรรมกรรับใช้ทุนนิยม การที่ผู้หญิงรับใช้สามีก็คือรับใช้ทุนนิยม ทำไมจึงไม่จ่ายค่าจ้างให้กับผู้หญิงด้วย นอกจากนั้น เองเกิลส์ยังขยายความว่า นอกจากจะเป็นการผลิต (Production) แล้ว ยังเป็นการผลิตทางชีววิทยา (Biological production) เพราะลูกที่เติบโตขึ้นมาก็ถูกป้อนเข้าสู่ตลาดทุนนิยม หรืออาจกล่าวได้ว่ามดลูกของผู้หญิงก็เป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตแรงงานให้กับระบบเศรษฐกิจ (แล ดิลก วิทยรัตน์, 2526) แต่เศรษฐศาสตร์กระแสหลักถือว่าไม่มึงงานทำ เมื่อไม่มึงงานทำ จึงกลายเป็นการว่างงาน และไม่มีรายได้ ทั้งที่การผลิตซ้ำ (Reproductive) เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของระบบเศรษฐกิจ เพราะเป็นส่วนที่สนับสนุนค้ำจุนระบบเศรษฐกิจที่แลกเปลี่ยนผลผลิตโดยผ่านกลไกตลาด (Ann L. Jennings, 1993 อ้างใน กนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2544: 405) แต่ทุนนิยมไม่ได้จ่ายค่าตอบแทนให้กับผู้หญิงเหล่านี้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นวิธีการที่ทุนนิยมขูดรีดผู้หญิง ที่ไม่เหมือนกับการขูดรีดผู้ชายในทัศนะของมาร์กซิสต์ที่อยู่บนฐานการขูดรีดผลผลิตส่วนเกิน

แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองในมุมมองสตรีนิยมเสนอข้อโต้แย้งแนวคิดการแบ่งงานตามเพศ (Sexual Division of Labors) กล่าวคือ พื้นที่ในบ้านเป็นพื้นที่ของผู้หญิง (พื้นที่ส่วนตัว) และพื้นที่นอกบ้านเป็นพื้นที่ของผู้ชาย (พื้นที่สาธารณะ) ที่มาจากฐานคิดเพศภาวะ (Gender) ที่ถูกกำหนดโดยสังคมและวัฒนธรรมแบบปิตาธิปไตย ทั้งที่ในความเป็นจริง ทั้งสองพื้นที่นี้มีการซ้อนทับกันอยู่ และไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด การแบ่งงานตามเพศและการผูกขาดอำนาจทางสังคมโดยผู้ชาย มีผลให้เกิดความไม่เสมอภาคกันในสังคมระหว่างหญิงชาย ด้วยเหตุนี้ การศึกษาการพนันตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองในมุมมองสตรีนิยม จึงมองการเล่นหวย และการเล่นพนันชนิดอื่นๆของผู้หญิง ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการการเงินในครัวเรือน เช่น การหมุนเงินใช้จ่ายในครัวเรือน ในธุรกิจ ฯลฯ ซึ่งเป็นการพยายามในการต่อสู้ดิ้นรนในชีวิตประจำวัน และสะท้อนให้เห็นถึงการตกเป็นเหยื่อหรือ “ผู้ถูกกระทำ” เช่น การเสียพนัน และการเป็น “ผู้กระทำการ” เช่น การจัดการการเงินในครัวเรือน การเปียร์แซร์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในขณะที่นักเศรษฐศาสตร์หรือนักวิชาการทั่วไปที่พุ่งเป้าไปที่ทุนนิยม นักสตรีนิยมโต้แย้งว่า “ทุนนิยมปิตาธิปไตย” นั้น เมื่อมองจากภายนอกอาจเป็นเช่นนั้น แต่จากมุมมองของ “คนใน” หรือผู้หญิงในระดับล่าง พวกเขาต้องต่อสู้กับทั้งกับทุนนิยมและปิตาธิปไตยมาอย่างยาวนาน การเล่นหวย เล่น

แซร์ การกู่หนีเยี่ยมสิน ฯลฯ จึงไม่อาจปลดปล่อยพวกเธอและครอบครัวออกจากทุนนิยมปีตาธิปไตยได้อย่างแท้จริง

การพัวพันกับ “ความเสี่ยง” ในยุคสมัยใหม่

การเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในสังคมไทยในปัจจุบันมีผลต่อการปรับโครงสร้างสังคมในหลายๆ ส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับโครงสร้างชนบท ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ที่ตามมา เพราะในกระบวนการปรับโครงสร้างชนบทนั้นมีความซับซ้อนยุ่งยากอยู่มากมาย แม้ชาวบ้านจะมีกลยุทธ์ในการปรับตัวกับตลาดอย่างหลากหลาย แต่ว่าแต่ละอย่างก็เสี่ยงพอๆ กัน โดยไม่รู้ว่าจะไปรอดหรือไม่ ปัญหาที่ตามมาประการแรกทำให้เกิดความเสี่ยงสูงในการดำเนินชีวิต (High Risk) ไม่ว่าจะเป็นความเสี่ยงในแง่ของราคาผลผลิต ค่าจ้างแรงงาน รวมทั้งการที่อุตสาหกรรมเข้ามาก็ปล่อยสารพิษและสร้างมลภาวะต่างๆ มากมายที่มีอันตรายต่อการดำรงชีวิต ประการที่สอง โครงสร้างการผลิตในชนบทแฝงค่าเช่าหรือการดูดซับส่วนเกินไว้สูงมาก (High Rent) จากการที่ชาวนาถูกกีดกันไม่ให้เข้าถึงทรัพยากร ขณะที่ไร่กลไกเชิงสถาบันอื่นๆ ควบคุมและถ่วงดุลตลาด ตลอดจนมีการครอบงำอุดมการณ์และความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน จนทำให้มองไม่เห็นการทำงานของกลไกตลาดอย่างชัดเจน ประการสุดท้าย ชาวบ้านเริ่มสูญเสียตัวตน (High Loss) หรืออยู่ในสภาพที่ไร้ตัวตน ซึ่งหมายถึง การไร้อำนาจในการควบคุมชีวิตตนเอง และไร้ศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ตกอยู่ภายใต้กำกับของกระบวนการโลกาภิวัตน์และตลาดแบบเสรีนิยมใหม่ เพราะขาดกลไกเชิงสถาบันอื่นๆ ที่จะมาช่วยสร้างความเข้มแข็งในการต่อกรกับพลังทางเศรษฐกิจไร้พรมแดนต่างๆ ซึ่งได้ถาโถมเข้ามาในชนบทอย่างเข้มข้น ทำให้แรงงานรับจ้างไร้ความมั่นคงในการดำรงชีวิต (อานันท์, 2554: 132-140)

ในงานของ Ulrich Beck เสนอมุมมองว่า “สังคมเสี่ยง” (Risk Society) เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ในทัศนะของ Beck ความเสี่ยงสมัยใหม่เป็นความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากกระบวนการกลายเป็นสมัยใหม่ ในยุคข้อมูลข่าวสารหรือโลกาภิวัตน์ ที่บรรษัทข้ามชาติมีอิทธิพลมากขึ้น ศาสนาและครอบครัวมีรูปแบบที่หลากหลายและยืดหยุ่นมากขึ้น กระบวนการกลายเป็นสมัยใหม่ได้สลายวัฒนธรรมชนชั้น จิตสำนึก เพศภาวะ และบทบาทของครอบครัวให้เป็นแรงงานรับจ้างเสรีในทุนนิยมสมัยใหม่ แต่ทว่าก็ยังมีความไม่เท่าเทียมดำรงอยู่ (Beck, 1992: 87-88)

สถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในบริบทการเปิดของตลาดแรงงาน ในแง่ของความเชี่ยวชาญของงาน การเคลื่อนย้ายหรือเปลี่ยนหรือแยกงาน เรื่องความเป็นพ่อแม่ เรื่องการเมือง การตระหนักในตัวเอง

และการปะทะตอบโต้คนอื่น ทำให้เกิดความเคลือบแคลงใจมากขึ้น และเปิดโอกาสให้กับความเป็นไปได้ในการเลือก เช่น การเคลื่อนย้ายงานของคู่ครอง การแบ่งแยกงานบ้าน และการเลี้ยงดูเด็ก และเพศวิถี แต่ก็มีข้อจำกัดในเชิงสถาบัน เช่น ขาดสถาบันเลี้ยงดูเด็ก ช่วงเวลาทำงานที่ขาดความยืดหยุ่น ในสถานการณ์เหล่านี้ ความเสี่ยงของผู้ชายและผู้หญิงอยู่ในสถานการณ์หรือเงื่อนไขที่ต่างกัน (Beck, 1992: 105)

สืบเนื่องด้วยสภาพของความเปลี่ยนแปลงสังคม ชีวิตของผู้หญิงขยายออกไปมากกว่าการมีชีวิตเพื่อลูกๆ ของตน เป็นการก้าวข้ามชีวิตแบบผู้หญิงตามจารีตเดิมๆ กระบวนการกลายเป็นสมัยใหม่ไม่ได้แยกครอบครัวแบบที่ผู้หญิงทำแต่เฉพาะงานบ้าน เพราะมีสิ่งอำนวยความสะดวกภายในบ้านมากขึ้น ชีวิตของผู้หญิงจึงแสวงหาสิ่งเติมเต็มในชีวิต ทั้งในฐานะผู้บริโภคในสังคมอุตสาหกรรม ทั้งเพศวิถีที่หลุดออกจากความเชื่อที่ยึดโยงอยู่กับความเป็นแม่ สำนึกในเรื่องการหย่าร้าง และการโต้แย้งบรรทัดฐานแบบชายทำให้ผู้หญิงไม่ถูกผูกติดกับครอบครัวแบบเดิม อีกทั้งการศึกษาที่เปิดกว้างและเท่าเทียมกันมากขึ้น ทำให้ผู้หญิงเองเข้าใจในเรื่องนี้ในฐานะผู้กระทำการมีความรู้สึกนึกคิด แต่อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงยังไม่สามารถหลุดพ้นจากการผูกติดตัวเองอยู่กับความเชื่อเรื่องความเป็นแม่ตามแบบทางจารีตที่กำหนดบทบาทของผู้หญิง ความเชื่อเรื่องความเป็นแม่นี้ทรงพลังและไม่อาจมองข้ามได้ ดังนั้น แม้ว่าดูเหมือนผู้หญิงจะมีเสรีภาพในสังคมสมัยใหม่ในแง่ที่อิสระจากการสนับสนุนทางวัตถุ แต่ก็ไม่ได้มีอำนาจในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองผ่านการทำงานนอกบ้าน เพราะในความเป็นจริงชีวิตของผู้หญิงยังคงผูกมัดอยู่กับเรื่องความเป็นแม่ ทิศทางชีวิตของผู้หญิงจึงถูกดึงกลับไปกลับมาระหว่างความมีเสรีกับบทบาทตามจารีตแบบเดิม (Beck 1992: 111-112) ความลึกลับของการที่ผู้หญิงยังคงผูกติดอยู่กับบทบาทตามจารีตแบบเดิมและการมีเสรีภาพในกระบวนการกลายเป็นสมัยใหม่ ทำให้ผู้หญิงต้องรับภาระทั้งงานนอกบ้านและงานในบ้าน โดยเฉพาะการรับผิดชอบดูแลรายรับและรายจ่ายในครัวเรือนให้อยู่ในภาวะสมดุล ซึ่งพวกเขาต้องพยายามดิ้นรนทุกวิถีทางให้ตนเองและครอบครัวอยู่รอดในสังคมทุนนิยมสมัยใหม่

งานศึกษานี้เน้นการศึกษาการพนันในบริบทของความเป็นสมัยใหม่ที่ท่ามกลางยุคโลกาภิวัตน์ที่มีลักษณะเครือข่ายที่ไร้พรมแดน ไม่หยุดนิ่งหรืออยู่กับที่กับทาง การบริโภคสมัยใหม่ การทำทุกอย่างให้เป็นสินค้า ความสนุกตื่นเต้น ความบันเทิง เกี่ยวข้องกับระบบเทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสาร การได้มาซึ่งข้อมูลที่หลากหลาย และการตีความที่หลากหลาย การผสมของชุดความรู้ที่หลากหลายทั้งสมัยใหม่และแบบดั้งเดิม โยงกับความรู้สึกไม่มั่นคง (Insecurity) และความเสี่ยง (Risk) ในทุนนิยม ที่เป็นผลมาจากการกระจายและ

ความเข้าถึงความมั่งคั่งที่ไม่เท่ากัน ทุนนิยมที่กระทำต่อผู้คนกระทำต่อคนกลุ่มต่างๆไม่เหมือนกัน และผู้หญิงได้รับผลกระทบไม่เหมือนคนกลุ่มอื่นๆจากความเสี่ยงและการเข้าถึงความมั่งคั่งในบริบทของความ เป็นสมัยใหม่ พวกเขาต้องดิ้นรนในการหมุนเงินเพื่อใช้จ่ายในหลากหลายรูปแบบในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็น การเล่นเกมแชร์ การเล่นเกม การกู้หนี้ยืมสิน การกู้หนี้ในระบบ ฯลฯ ในการศึกษาเห็นว่ามีความแตกต่างระหว่างหญิงและชายเกี่ยวกับความเสี่ยง หญิงและชายผูกติดกับความเสี่ยงไม่เท่ากัน ผู้ชายมักถูก สร้างภาพความเป็นชายว่าเป็นลูกผู้ชายต้องกล้าเสี่ยง จึงน่าสนใจที่จะค้นหาว่าผู้หญิงมีความแตกต่าง เกี่ยวกับความเสี่ยงอย่างไร

ในสังคมทุนนิยม เป็นสังคมที่สร้างความเสี่ยงสูง เป็นสังคมที่เติบโตได้บนความเสี่ยง เช่น การเล่นเกมหุ้น การเสี่ยงในตลาดเกษตรอย่างการซื้อข้าวโพด หรือมันสำปะหลังล่วงหน้า ความเสี่ยงเรื่องการลงทุน เรื่องอสังหาริมทรัพย์ เป็นต้น สังคมทุนนิยมจะก่อให้เกิดความเสี่ยงหลายอย่างด้วยกัน เช่น ความเสี่ยงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ด้านการอนามัย และความเสี่ยงในเรื่องสิ่งแวดล้อม ความเสี่ยงในเรื่องการถูกกระทำในเรื่องความรุนแรงต่างๆ การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ฯลฯ ความเสี่ยงเหล่านี้ทำให้คนเสี่ยงได้ทุกระดับ คนที่เก็งกำไรในตลาดหุ้น หรือปั่นตลาดหุ้น จนกระทั่งคนเล่นไพ่ต่างๆในชุมชน เพียงแต่ว่าระดับ ความเสี่ยงจะไม่เท่ากัน

จากการศึกษากับกลุ่มชาวบ้าน พบว่าเป็นความเสี่ยงอีกแบบหนึ่ง ตรงนี้น่าจะเป็นความเสี่ยงที่เกิดจากความล้มเหลวของการกระจายความมั่งคั่ง หากความมั่งคั่งไม่ถูกกระจาย คนที่อยู่ข้างล่างต้องดิ้นรน กระเสือกกระสน การพนันในมิติหนึ่งจึงเป็นเรื่องของการพยายามเข้าถึงความมั่งคั่ง และเมื่อมองในลักษณะการซื้อของ การใช้จ่าย เรื่องของอำนาจ และการเข้าถึงเรื่องของแรงงาน ผู้ชายได้ค่าแรงมากกว่า มีโอกาสได้งานมากกว่า ในขณะที่ผู้หญิงต้องแบกรับเรื่องค่าใช้จ่ายต่างๆในครัวเรือน ดังนั้นการพนันอาจเป็น ทางเลือกหนึ่ง เวลาได้เงินมาจะได้ช่วยยกระดับ และไม่ใช่ว่าแค่เรื่องการเงินอย่างเดียวแต่เป็นเรื่องของความรู้ ด้วย สิ่งหนึ่งที่จะพบค่อนข้างบ่อยคือผู้หญิงที่ซื้อหวยส่วนใหญ่เป็นแม่บ้าน อย่างวัยรุ่นจะไม่ซื้อหวย เป็นต้น นอกจากนี้ การเล่นเกมได้ดินเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดในกลุ่ม คล้ายคลึงกับการเล่นเกมแชร์และระบบขายตรง ไม่ว่าจะโดยการตลาด หรือเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน

ในการศึกษาทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการพนัน โดยเฉพาะการพนันได้ดิน ได้ ให้ภาพความเป็นมาของการพนันได้ดิน แม้ว่าหวยได้ดินจะเป็นการพนันนอกกฎหมายและนอกระบบ เศรษฐกิจของรัฐมาช้านาน แต่การศึกษาในปัจจุบันพบว่ามีการเล่นหวยกันอย่างแพร่หลายและมีจำนวนผู้

เล่นการพนันประเภทนี้เพิ่มมากขึ้น หวยใต้ดินเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนปัญหาเชิงโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมของไทย ที่ตอบสนองต่อกลุ่มคนในสังคม ทำให้เกิดกลุ่มอุปถัมภ์ เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์และองค์กรกระบวนการหวยใต้ดินอย่างกว้างขวาง การดำรงอยู่ของหวยใต้ดินจึงสะท้อนให้เห็นว่า สังคมขาดความสมดุล ภาคส่วนต่างๆ ในสังคมไม่สามารถทำให้กลุ่มคนจำนวนมากในสังคมมีชีวิตที่ดี แต่กลับเพิ่มปัญหาความยากจน และกีดกันคนจน คนด้อยโอกาส คนขาดประสิทธิภาพในการแข่งขันออกไปจากระบบ ปัญหาความยากจนจึงเป็นผลพวงจากโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมที่ไม่เป็นธรรม และกลายเป็นช่องทางให้ธุรกิจหวยใต้ดินเข้ามาเป็นทางเลือกของคนจนในการแก้ปัญหาความยากจน

ในการทบทวนประเด็นผู้หญิงกับการเล่นหวยใต้ดิน และการเล่นพนันของผู้หญิงที่เชื่อมโยงกับการจัดการการเงินในครัวเรือน พบว่ามีงานศึกษาผู้หญิงกับการเล่นหวยใต้ดินน้อย และยังไม่มีการศึกษาการเล่นพนันของผู้หญิงที่เชื่อมโยงกับการจัดการการเงินในครัวเรือน การแก้ไขปัญหาคาสิโนโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีการเล่นหวยในปัจจุบัน ยังขาดการทำความเข้าใจในมุมมองของผู้เล่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เล่นที่เป็นผู้หญิง ในการศึกษาเหล่านี้ไม่ได้นำแนวความคิดทางเพศภาวะมาใช้ในการวิเคราะห์ แม้ว่ามีการศึกษาที่มีข้อสรุปว่าผู้หญิงเล่นหวยมากหรือน้อยกว่าผู้ชาย แต่ไม่ได้ศึกษาความแตกต่างระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในการเล่นหวย เช่น แรงจูงใจในการเล่นหวยของหญิงและชายมีความแตกต่างกันอย่างไร ความแตกต่างของกระบวนการกลายเป็นนักเล่นหวยใต้ดินระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย หรือในด้านความสัมพันธ์ อย่างเช่น ความสัมพันธ์ระหว่างคนเดินโพยหวยกับคนเล่นหวย หญิงและชายมีความแตกต่างกันอย่างไร

งานศึกษาเกี่ยวกับการเล่นหวยใต้ดินในพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยใช้แบบสอบถามจำนวน 190 คน โดยมีแบ่งจำนวนเท่ากันระหว่างผู้หญิงและผู้ชายคือ 95 คน และสัมภาษณ์เจาะลึกอีก 10 คนแบ่งเป็นผู้หญิงและผู้ชายอย่างละเท่ากันคือ 5 คน ผลการศึกษาพบว่าผู้ชายเล่นหวยใต้ดินมากกว่าผู้หญิง ผู้ชายเล่นหวยใต้ดินมากมีจำนวน 45 คนจาก 95 คน ส่วนผู้หญิงเล่นหวยใต้ดินมากมี 40 คนจาก 95 คนเช่นกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ว่าผู้หญิงเล่นหวยใต้ดินมากกว่าผู้ชาย และอายุ การศึกษา รายได้ อาชีพ นอกจากนี้ ยังพบว่าการคบหากับกลุ่มที่เล่นหวยไม่ได้มีผลการเล่นหวย มีเพียงการรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเล่นหวยมาก มีผลทำให้ผู้เล่นหวยเล่นหวยมากกว่าผู้เล่นที่ไม่ได้รับข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับการเล่นหวย (ธารา มีบุญ, 2546) อย่างไรก็ตาม นอกจากการศึกษาว่าผู้หญิงเล่นหวยมากหรือน้อยกว่าผู้ชาย สิ่งที่น่าสนใจศึกษามากกว่า คือ ความแตกต่างระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในการเล่นหวย เช่น แรงจูงใจใน

การเล่นหอยของหญิงและชายมีความแตกต่างกันอย่างไร หรือในด้านความสัมพันธ์ อย่างเช่น ความสัมพันธ์ระหว่างคนเดินโพยหอยกับคนเล่นหอย หญิงและชายมีความแตกต่างกันอย่างไร

ในงานศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการกลายเป็นนักเล่นหอยใต้ดิน (พสุนิต สารมาศ, 2546) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกนักเล่นหอยที่เล่นเป็นประจำ 11 คน แบ่งเป็น ผู้หญิง 6 คน และผู้ชาย 5 คน ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่าการกลายเป็นนักเล่นหอยใต้ดินนั้น ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาอย่างต่อเนื่อง เป็นขั้นตอนในบริบทของการปฏิสังสรรค์ในกลุ่มของวัฒนธรรมย่อยคือ บรรดาคนเล่นหอยด้วยกัน สามารถแบ่งได้เป็น 3 ช่วงคือ

1) “ก้าวแรกสู่โลกของคนเล่นหอย” คือการตัดสินใจที่เข้าสู่หอยเป็นครั้งแรก พบว่าคนเล่นหอยเลือกมองการเล่นหอยในแง่บวกและมองข้ามความรู้สึกว่าการเล่นหอยมีความเสี่ยงสูง และบางคนได้อิทธิพลจากสังคมคนรอบข้างที่เข้าสู่โลกของคนเล่นหอยมาก่อน

2) “การปรับตัวเข้าสู่โลกของคนเล่นหอย” คือการตัดสินใจเล่นหอยต่อมา ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ต้องการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม การสร้างความหวังในชีวิต และความอยากเอาชนะต่อหอย และช่วงนี้เป็นช่วงที่นักเล่นหอยเข้าสู่กระบวนการขัดเกลาทางสังคมเข้าสู่โลกของคนเล่นหอย เช่น รูปแบบการเล่นหอยใต้ดินแบบต่างๆ การไปขอเลขเด็ด การตีเลขจากความฝัน เป็นต้น

3) “การกลายเป็นคนเล่นหอย” คือ การดำรงพฤติกรรมการเล่นหอยเป็นประจำไว้ โดยให้ความหมายแง่บวกกับการถูกหอยที่ผ่านมา และสร้างคำอธิบายกับการเล่นหอยอย่างสมเหตุสมผลต่อตัวเองและสังคมได้

อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาไม่ได้นำแนวความคิดทางเพศภาวะมาใช้ในการวิเคราะห์ แม้ว่าจะมีผู้หญิงเป็นกรณีศึกษา 6 คน แต่ก็ไม่ได้มีการเปรียบเทียบความแตกต่างของกระบวนการกลายเป็นนักเล่นหอยใต้ดินระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายแต่อย่างใดเช่นกัน

จากภาวะของความเสี่ยงและความไม่แน่นอนนี้เอง นำไปสู่ปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยใหม่ คือ กระบวนการทำศาสนาให้เป็นสินค้า (Religious commodification) เพื่อตอบสนองความต้องการของปัจเจกในยุคสมัยใหม่ เช่น การแสวงหาการทำบุญหรือสักการะพระหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะช่วยให้มั่งคั่งร่ำรวย และการถูกหอยก็เป็นความหวังอันหนึ่งที่ช่วยให้หลุดพ้นจากปัญหาทางเศรษฐกิจและในชีวิตประจำวัน ทำให้คนที่เล่นหอยหันไปพึ่งความเชื่อต่างๆจากหลายแหล่ง ทำให้เกิดธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการให้เลขเด็ดจำนวนมาก ความไม่มั่นคงต่อการดำเนินชีวิตทำให้ผู้หญิงต้องหาทางออกโดยการเล่นหอย

และหวังการเสี่ยงโชคด้วยการพึ่งพาอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่มั่นคงกว่า โดยเชื่อว่าจะดลบันดาลให้ประสบความสำเร็จ ความสำเร็จนั้นอาจไม่ใช่แค่ความสำเร็จเชิงเศรษฐกิจแต่เป็นความสำเร็จในฐานะเป็นคนมี “โชค” และความสำเร็จทำให้ผู้หญิงมีกำลังใจที่จะต่อสู้ในการแบกรับภารกิจที่สังคมมอบหมายให้ในฐานะผู้หญิง

ข้อค้นพบจากการศึกษา

1. ความหลากหลายของการนิยาม “หวย”

จากผลการศึกษาพบว่าการเล่นหวยมีรูปแบบและความหมายที่หลากหลายและไม่หยุดนิ่ง และมีลักษณะเฉพาะซึ่งขึ้นอยู่กับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในแต่ละช่วงเวลา การเล่นหวยจึงไม่ควรถูกเหมารวมว่าเป็นการพนันเพียงความหมายเดียว โดยไม่พิจารณาถึงองค์ประกอบแวดล้อมอื่น ๆ

ในการศึกษาบริบทของชุมชนของพื้นที่กรณีศึกษาทั้ง 3 กรณี ในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท พื้นที่ชนบทที่ก้าวเข้าสู่อุตสาหกรรม และพื้นที่ชนบทในบริเวณชลาชัยแดน ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกัน ทำให้เกิดผลกระทบต่อผู้หญิงกลุ่มต่างๆที่แตกต่างกัน และมีผลต่อการนิยามหวย ชุดความรู้ในการเล่นหวย และจุดประสงค์ในการเล่นหวยที่แตกต่างกัน ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ปัจจุบันพบว่าผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับระบบโลกาภิวัตน์ การพัฒนาสู่ความเป็นเมือง และภาวะความเป็นสมัยใหม่ ทำให้บริบทของชุมชนไม่สามารถแบ่งแยกความเป็นเมืองและชนบทออกจากกันได้อย่างเด็ดขาดอีกต่อไป เนื่องจากมีความหลากหลายและซ้อนทับกันระหว่างเมืองกับชนบท รวมถึงการซ้อนทับระหว่างอาชีพเกษตรกรรมกับการเป็นแรงงานรับจ้างในภาคเกษตรหรืออุตสาหกรรมหรือการค้าขายในตลาด การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลให้บทบาทของผู้หญิงมีความหลากหลายและซ้อนทับกัน ทั้งการเป็นหญิงแม่บ้าน การเป็นแรงงานครัวเรือนและแรงงานรับจ้างในไร่ นา รับงานมาทำที่บ้าน การเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม การเป็นแม่ค้ารายย่อยในตลาด การเป็นผู้ประกอบการขนาดเล็ก ความเป็นผู้หญิงชาติพันธุ์ไร้สัญชาติ ฯลฯ ซึ่งมีผลต่อการต่อสู้ดิ้นรนในชีวิตประจำวันของผู้หญิงที่มีความซับซ้อนมากขึ้นด้วย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้ผู้หญิงมีโอกาสเข้าถึงงานที่เป็นค่าจ้าง ต่างจากอดีตที่เป็นงานภายในบ้าน และต้องพึ่งพารายได้จากชายฝ่ายเดียว การมีรายได้เป็นของตนเองของผู้หญิงถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ ที่มีส่วนทำให้ผู้หญิงมีโอกาสมีอำนาจการตัดสินใจเข้าสู่การเล่นหวยได้ดินมากขึ้น

ในงานศึกษาผู้หญิงไทใหญ่ในพื้นที่ชายแดนของวิสุทธ์พบว่า ในช่วงแรกผู้ชายจะเป็นคนเอาเงินไปแทงหวย แม้ว่าเงินทองส่วนใหญ่ผู้หญิงจะเป็นคนเก็บ แต่เวลาใช้ผู้ชายก็เป็นคนเอาเงินไปใช้แทงหวย ถ้าไม่ให้ก็ทะเลาะกันบ้าง หรือผู้ชายได้เงินมาก็แอบนำเก็บซ่อนไว้เพื่อไปแทงหวยบ้าง ผู้หญิงแทบไม่มีส่วนร่วมในเรื่องหวยได้ดิน เพราะผู้หญิงต้องวุ่นอยู่กับงานบ้านและหาเลี้ยงปากท้องลูกซึ่งมีหลายคน แต่ผลกระทบ

จะตกอยู่ที่ผู้หญิงมากกว่า เพราะผู้ชายเอาเงินไปแทงหวยซึ่งไม่ค่อยถูก เพราะเป็นการเบียดบังเงินที่ต้องใช้ในครัวเรือน เมื่อเงินไม่พอใช้ ผู้หญิงก็ต้องไปทำงานนอกบ้านมากขึ้นอีก ทั้งที่งานในบ้านก็เหนื่อยมากพออยู่แล้ว ผู้หญิงไทใหญ่เริ่มมีบทบาทในการซื้อขายหวยใต้ดินเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในพื้นที่จากการเข้ามาของการท่องเที่ยวและผู้ชายจำนวนมากไปทำงานรับจ้างก่อสร้าง

งานศึกษาของวิเศษพบว่าผู้หญิงในพื้นที่จังหวัดลำพูนที่เคยมีบทบาทเป็นแม่บ้าน หรือรับจ้างในภาคการเกษตร ได้เข้าสู่การเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมเนื่องจากมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาตั้งในพื้นที่ ทำให้ผู้หญิงที่ทำงานในโรงงานมีอำนาจการตัดสินใจในการซื้อหวยมากขึ้นเนื่องจากมีรายได้เป็นของตัวเอง นอกจากนี้ การขยายตัวของชุมชนทำให้ชาวบ้านมีรายได้ตลอดปี เช่น จากการรับจ้างก่อสร้าง การขยายตัวของภาคเกษตรเชิงพาณิชย์ ทำให้มีการเล่นหวยเพิ่มมากขึ้นทั้งประเภทของหวยและจำนวนเงินที่เล่น ทำให้ผู้หญิงเริ่มเล่นหวยมากขึ้น ผู้หญิงที่เล่นหวยส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มแรงงานหญิงที่มีรายได้แน่นอน ผู้หญิงที่ออกไปทำงานรับจ้างในเมือง ผู้หญิงที่รับงานมาทำที่บ้านหรือรับเหมาช่วง และบรรดาแม่ค้าที่นำของไปขายที่ตลาด ในยุคสังคมโลกาภิวัตน์ หวยปรับตัวเองเข้าสู่ยุคเทคโนโลยีเพื่อเข้าถึงลูกค้าโดยเฉพาะที่เป็นผู้หญิง มีการสร้างโครงข่ายหวยที่เชื่อมหมู่บ้านเข้ากับส่วนกลาง และใช้เทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารเพื่อความรวดเร็ว เช่น การใช้แฟกซ์ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์มือถือ เป็นต้น

จากงานของกนกพรในบริบทพื้นที่ที่เมืองหรือชุมชนตลาด การพัฒนาไปสู่การผลิตเกษตรกรรมแบบสมัยใหม่ ที่เน้นการผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อขาย และส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพิ่มผลผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ประกอบกับราคาที่ดินที่สูงขึ้นจากการเติบโตทางเศรษฐกิจระดับประเทศ และระบบเศรษฐกิจแบบตลาดที่เติบโตอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว ทำให้ชาวบ้านเป็นหนี้สินที่เกิดจากความล้มเหลวในการพัฒนาการผลิตแบบสมัยใหม่ ทำให้ชาวบ้านต้องขายที่ดินทั้งที่นาและสวนลำไยเพื่อใช้หนี้ ประกอบกับความต้องการเงินสดของครัวเรือนมีสูงขึ้น เช่น การส่งลูกเรียนหนังสือในระดับสูง การเจ็บป่วยของสมาชิกในครอบครัว การลงทุนในการทำการเกษตร การค้า และการดำรงชีวิตประจำวัน สภาพบีบรัดทางเศรษฐกิจดังที่กล่าวมาทำให้ครัวเรือนไม่สามารถพึ่งพาการผลิตภาคเกษตรแต่เพียงอย่างเดียวได้อีกต่อไป แต่จะยังชีพด้วยการประกอบอาชีพที่หลากหลายควบคู่ไปกับการทำนาเพื่อผลิตข้าวบริโภคในครอบครัว อาชีพดังกล่าว เช่น ค้าขายในตลาดสด รับจ้างทั่วไปในภาคเกษตร และนอกภาคเกษตร รับราชการ พนักงานบริษัท ช่างก่อสร้าง ช่างเสริมสวย ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า ผู้ประกอบการร้านอาหาร คนขายหอยรัฐบาล คนขายหอยใต้ดิน หมอนวดแผนโบราณ พนักงานโรงแรม และคนเก็บของเก่าไปขาย เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมกลุ่มในการแสวงหาและหมุนเวียนเงินสดมาเป็นค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพ เช่น การเป็นสมาชิกฌาปนกิจศพของหมู่บ้าน การเล่นแชร์ และหวยก็จัดว่าเป็นกิจกรรมการดำรงชีพอย่างหนึ่งของผู้หญิง ที่ไม่ได้มีหน้าที่เพียงจัดการงบประมาณของครอบครัวให้เพียงพอเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการจัดหาเงินสดมาหมุนเวียนเพื่อให้การใช้จ่ายในครัวเรือนมีความคล่องตัวขึ้นหรือมีประสิทธิภาพขึ้นอีกด้วย

บริบทดังที่กล่าวมานี้มีผลต่อการนิยามหวยที่หลากหลาย ดังต่อไปนี้

การเล่นหวยเป็นการเสี่ยงโชค ไม่ใช่การพนัน

จากผลการศึกษาพบว่าผู้หญิงไม่ได้มองหวยได้ดินเป็นการพนัน แต่มองว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการเสี่ยงโชค ในงานของวิสุทธิพบว่าผู้หญิงไทใหญ่ในพื้นที่ศึกษา มองว่าหวยเป็นการเสี่ยงโชค เป็นเรื่องของดวงชะตามากกว่าโอกาส ซึ่งผู้เล่นหรือผู้เสี่ยงโชคสามารถควบคุมจัดการได้ในระดับหนึ่ง เช่น เล่นมาก เล่นน้อย เลือกเล่นอย่างมีวิจารณญาณ มีการจดจำ บันทึกรายชื่อ วิเคราะห์ถึงความคุ้มค่า ซึ่งน้ำหนักถึงผลดี ผลเสีย ฯลฯ เช่น เล่นมาก เล่นน้อย เลือกเล่นอย่างมีวิจารณญาณ มีการจดจำ บันทึกรายชื่อ วิเคราะห์ถึงความคุ้มค่า ซึ่งน้ำหนักถึงผลดี ผลเสีย โดยมีการใช้ความรู้หลายๆแบบ ทั้งความรู้ท้องถิ่นผสมผสานกับความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ในการจัดการ

ในงานศึกษาของกนกพร ผู้หญิงที่อยู่ในชุมชนตลาดมองว่าหวยได้ดินเป็นการเสี่ยงโชค ไม่ใช่การพนัน การถูกหวยก็คือดวงดี แต่ก็มีบางส่วนที่มองว่าหวยได้ดินเป็นการพนัน ส่วนหน่วยรัฐบาลไม่ใช่การพนัน มีหลายคนที่บอกว่าการซื้อหวยรัฐบาลเป็นการช่วยชาติ ชาวบ้านนิยมเล่นทั้งหวยรัฐบาลและหวยได้ดินควบคู่กันไป โดยจะเลือกเล่นหวยในลักษณะที่เหมาะสมกับสถานะทางเศรษฐกิจของตนเอง เช่น คนที่มีรายได้น้อยอาจจะซื้อหวยได้ดินเป็นหลัก ในวงเงินไม่เกินหลักร้อย และซื้อหวยรัฐบาลเป็นบางงวด หรืองวดละใบ ส่วนคนที่มียาได้มากก็จะซื้อหวยได้ดินในวงเงินเป็นหลักพันและซื้อหวยรัฐบาลทุกงวด ๆ ละหลาย ๆ ใบ

การเล่นหวยเป็นการลงทุน

ในงานของกนกพรพบว่าผู้หญิงที่ประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้าง ผู้ประกอบการรายย่อย ต้องบริหารจัดการการเงินเพื่อหมุนเวียนเงินเป็นค่าใช้จ่ายต่างๆ เช่น ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ใช้นี้ ส่งแซร์ และการลงทุน ซึ่งรอบของการหมุนเงินสำหรับคนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเป็นระยะสั้นๆ ดังนั้น “การเล่นหวยจึงสนองความต้องการเงินสดได้อย่างรวดเร็ว มิใช่การเล่นพนันเพื่อสนองความอยากแบบลอย ๆ แต่เรียกได้ว่าเป็นการลงทุนอย่างหนึ่ง” และ “หวยจึงมีฐานะเป็นกิจกรรมในการดำรงชีพที่ตอบสนองต่อความต้องการของครัวเรือนในด้านที่จะเพิ่มประสิทธิภาพของการหมุนเวียนเงินสด” นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้หญิงเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการเล่นหวย ผู้หญิงกลุ่มนี้มองว่าการเล่นหวยเป็นการหารายได้เสริมนอกเหนือจาก

อาชีพหลัก เช่น ค้าขาย หากถูกหวยก็จะทำให้มีทุนสำรองในครอบครัว เป็นทุนการศึกษาของลูก ลงทุนใน การทำธุรกิจ เช่น ซื้อที่ดินทำร้านค้า ทำหอพัก หรือขยายกิจการ ฯลฯ

การเล่นหวยมีความเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ทางสังคม

การเล่นพนันหรือการเล่นหวย เช่นเดียวกันกับการเล่นแชร์ การกู้ยืมเงิน ฯลฯ เป็นกิจกรรมที่ต้องมี “เครือข่าย” รองรับ และเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Network) ของผู้หวยมีอยู่มากมาย และ ออกไปนอกพื้นที่ของครัวเรือน เครือข่ายความสัมพันธ์นี้มีความสำคัญต่อชีวิตการผลิต และการผลิตซ้ำของผู้หวย และชุมชนที่ผู้คนในชุมชนประกอบสร้างขึ้นมา จึงมีความหมายมากกว่าการพนันตามที่คนนอกและ รัฐเข้าใจ ดังนั้น การต่อสู้ดิ้นรนเพื่อแก้ปัญหาในครัวเรือนของผู้หวย หรือปัญหาต่างๆที่ผู้หวยเผชิญอยู่ เช่น เศรษฐกิจ จึงมิได้เป็นการแก้ปัญหาในระดับปัจเจก

งานของกนกพรพบว่าการเล่นหวยมีความเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ทางสังคม และมีได้จำกัดอยู่ เฉพาะเครือข่ายการให้ความช่วยเหลือในวงเครือญาติเท่านั้น แต่การสร้างเครือข่ายให้ความช่วยเหลือทาง การเงิน ทรัพยากรประเภทอื่นๆ ตลอดจนกำลังใจ ของผู้หวยทั้งที่เป็นคนในท้องถิ่น และผู้หวยที่มาจาก นอกชุมชน ยังขยายออกไปยังผู้หวยกลุ่มอื่น เช่นนายจ้าง และญาติพี่น้องของนายจ้าง ภาครัฐที่เป็นที่เคารพ นับถือของคนในชุมชน กลุ่มสมาชิกสมาคมศาสนาพุทธนิกายอื่นที่เผยแพร่แนวคิดและวิธีปฏิบัติจาก ต่างประเทศ ตลอดจนกลุ่มสมาชิกที่นับถือผีเจ้านายในท้องถิ่น เป็นต้น การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ ใกล้เคียงระหว่างเครือญาติ เพื่อนบ้าน เพื่อน และคนอื่น ๆ ที่อยู่ในวงสัมพันธ์ห่างออกไป นับว่าเป็นสถาบัน ทางสังคมที่ฝังอยู่ในระบบเศรษฐกิจ ที่ทำหน้าที่กระจายทรัพยากรระหว่างครัวเรือน และเป็นทุนทางสังคม ที่ผู้หวยผลิตซ้ำ เข้าร่วมเป็นสมาชิก และใช้ประโยชน์ เพื่อให้ครัวเรือนและตัวผู้หวยเองบรรลุวัตถุประสงค์ ของการดำรงชีพ

ในงานของวิสุทธิพิบเช่นกันว่า หวยได้ดินในพื้นที่ศึกษาเติบโตและหล่อเลี้ยงอยู่ได้บนฐาน ความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งเป็นปฏิบัติการของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซ่อนอยู่ในพื้นที่หวยได้ดินชุมชน คือเครือข่ายชุมชน สำหรับผู้หวยไตนอกที่เป็นชนชายขอบของสังคม พวกเขาใช้ความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นต้นทุนในการจัดการเศรษฐกิจ อาชีพขายหวยได้ดินเป็นอาชีพที่ไม่ต้องใช้แรงงาน และสามารถทำไป พร้อมๆกับการดูแลจัดการบ้านเรือนลูกได้ สังคมผู้หวยเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญในการซื้อขายหวยได้ คล่องกว่าผู้ชาย เช่น ความเป็นคนช่างพูดช่างคุยของผู้หวย การพูดคุยพบปะแบบผู้หวย นอกจากนี้ การ ซื้อขายหวยได้ดินยังสามารถทำผ่านเครือข่ายทางสังคมผ่านเทคโนโลยีการสื่อสาร เช่น เครือญาติที่อยู่ ต่างจังหวัดหรืออยู่ที่ประเทศพม่าสามารถโทรมาสั่งซื้อได้ ทำให้เห็นว่าหวยเป็นกิจกรรมที่สร้างเครือข่ายข้าม

พรมแดนของชนชายแดนที่ไร้สิทธิและสัญชาติ แต่สามารถเลื่อนไหลภายใต้สังคมทุนนิยมโลกาภิวัตน์ สะท้อนให้เห็นถึงการเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงในการต่อรองกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมในการจัดการเชิงเศรษฐกิจที่ผู้หญิงชายขอบมีอำนาจในการตัดสินใจ ในภาวะที่ต้องดิ้นรนเอาชีวิตรอดภายใต้ข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากร โอกาสทางเศรษฐกิจสังคม และการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกันของรัฐ ในขณะที่เดียวกันต้องรับภาระหนักในการดูแลครอบครัว ดูแลการจัดการเศรษฐกิจครัวเรือน

สำหรับในสังคมที่คนในชุมชนเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ในงานของวิเศษพบว่าวิถีชีวิตแบบคนงานโรงงานอุตสาหกรรมที่เดินทางเข้าไปทำงานในเมืองแบบไปเช้าเย็นกลับ ทำให้ความสัมพันธ์ที่มีกับชุมชนลดน้อยลง ชุมชนเป็นเพียงที่พักผ่อนหลับนอนเท่านั้น แต่เกิดการสร้างสรรค์เครือข่ายสัมพันธ์แบบใหม่ในโรงงานแบบ “กลุ่มเพื่อน (Peer Group)” ขึ้น และกลายเป็น “ชุมชน” แบบสังคมสมัยใหม่ ที่สมาชิกใช้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตของแต่ละคน รวมทั้งการสร้างเครือข่ายทางสังคม เนื่องจากโรงงานอุตสาหกรรมเป็นสถานที่รวมแรงงานในวัยหนุ่มสาว และมีรายได้ที่แน่นอนหมุนเวียนแต่ละเดือน จึงกลายเป็นชุมทรัพย์ชั้นดีให้ธุรกิจห่วยได้ดิน ทำให้เกิดเครือข่ายห่วยได้ดินในโรงงาน การเล่นห่วยของคนงานเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมของกลุ่มเพื่อนในโรงงาน ส่วนเงินที่คนงานเอามาเล่นห่วยนั้นมาจากการทำงานล่วงเวลาหรือเงินโอที ที่ถือว่าเป็นรายได้พิเศษและมักนำไปใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็น ในการสังสรรค์ การพักผ่อน และซื้อห่วย ส่วนเงินเดือนจะใช้ในส่วนของการครอบครัว หลังจากที่เงินนโยบายขึ้นค่าแรงวันละ 300 บาท ทำให้บางโรงงานลดงานโอทีลง คนงานจึงเจียดเงินเดือนที่มีอยู่มาซื้อห่วยแทนเพื่อเป็นการเลี้ยงชีพ

การเล่นห่วยเป็นการผสมผสานชุดความรู้หลาย ๆ แบบ

การเล่นห่วยมีการใช้ความรู้หลาย ๆ แบบ ทั้งความรู้ท้องถิ่นผสมผสานกับความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ในการจัดการความรู้ท้องถิ่น (Local Knowledge) อย่างเช่น ในงานศึกษาของวิสุทธิพบว่าหนังสือตำราทำนายฝันเพื่อตีออกมาเป็นตัวเลขสำหรับใช้แทงห่วยที่มีคำแปลสามภาษา ทั้งภาษาไทยใหญ่ ภาษาพม่า และภาษาไทย แถมมีภาพการ์ตูนประกอบ ในเล่มมีภาพสิ่งสารพัด เครื่องใช้ไม้สอย กิจกรรมต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องพบเห็นอยู่ในท้องถิ่น แต่ในขณะเดียวกันก็มีการผสมปนเปเอาภาพใหม่ๆ เข้ามา เช่น ปลาฉลาม จิงโจ้ นักกังฟู ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น แสดงถึงการใช้ความรู้ท้องถิ่นผสมผสานกับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย เพื่อนำไปปรับใช้วิถีชีวิตของชาวบ้าน และยังมีกรขยายพื้นที่การใช้ความรู้จากรัฐฐาน ข้ามพรมแดนมายังไทย ที่ทำให้เห็นถึงบริบทข้ามพรมแดนของการเล่นห่วย

ในงานของกนกพร พบว่าผู้หญิงในชุมชนตลาดอธิบายเรื่องห่วยที่เกี่ยวข้องกับ “โชค-เคราะห์” ซึ่งเป็นความรู้เชิงโหราศาสตร์ว่าด้วยเรื่อง “ดวงชะตา” ในอดีตโหราศาสตร์คือชุดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชนชั้นนำของสังคม ปัจจุบันกลายเป็นชุดความรู้แบบชาวบ้านที่มีการผสมผสานกับความรู้ท้องถิ่น อันมีลักษณะแนบแน่นกับคติความเชื่อเรื่องบุญ-กรรมในพุทธศาสนา และอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์แบบไสย

ศาสตร์ ตลอดจนผีสิงเทวดา คำอธิบายเรื่องหอย-โชค-ดวงชะตา ในที่นี้ จึงเป็นผลผลิตของสังคม หรือของกลุ่มผู้หญิงในชุมชนตลาด ซึ่งเป็นชุดความรู้แบบชาวบ้าน ที่ผู้หญิงเลือกใช้และเป็นวิถีจัดการกับสถานะ “ความเสี่ยง” ที่ตนเองกำลังเผชิญอยู่ในซอกหลืบของสังคมสมัยใหม่ที่ขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม

สำหรับผู้หญิงกลุ่มนี้ ความคิดเรื่องความน่าจะเป็นตามหลักสถิติ ไม่เพียงพอต่อการขับเคลื่อนชีวิต และความหวังทางเศรษฐกิจของครอบครัว ดังนั้น ในความเห็นของพวกเธอ ความเชื่อเรื่องโชคและดวงชะตาจึงมีบทบาทต่อความน่าจะเป็นในการถูกหอย เท่ากันหรืออาจจะมากกว่าความน่าจะเป็นในเชิงสถิติ ซึ่งผู้หญิงได้นำศาสตร์ทั้งสองประเภทนี้มาพิจารณาควบคู่กัน เพื่อออกแบบแนวทางการเล่นหอยตามความเหมาะสมกับเงื่อนไขของตนเอง ดังที่ปรากฏในรูปของการกำหนดความหวังในการเล่นหอย วิธีการเล่นหอย จำนวนเงินที่จะนำมาซื้อหอย และการคำนึงถึงสถานะปัญหาของเศรษฐกิจในครัวเรือนว่ามีศักยภาพมากน้อยเพียงใดต่อการ “ลงทุน”

นอกจากนี้ กนกพรยังได้นำเสนอแนวคิดว่าการนิยามหอยว่าเป็นการพนันของวาทกรรมกระแสหลัก ไม่มีความสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีพที่เน้นกิจกรรมการดำรงชีพที่หลากหลายของครัวเรือนในชุมชนตลาด เพราะการนิยามหอยว่าเป็นการพนันนั้นเป็นเพียงมิติเดียว ซึ่งเป็นมิติของการจัดกิจกรรมหอยให้อยู่นอกระบบเศรษฐกิจที่เป็นทางการหรือระบบตลาด ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจของรัฐซึ่งเป็นระบบใหญ่ และอาศัยกฎหมายและวาทกรรมของศาสนาพุทธที่มองว่าการพนันเป็นอบายมุข เป็นเครื่องมือควบคุมเศรษฐกิจเชิงสถาบัน ซึ่งมีแกนกลางอยู่ที่ความสัมพันธ์ทางสังคม โดยที่ตลาดเป็นเพียงส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจประเภทนี้ ในทางตรงกันข้ามกับค่านิยามหอยที่หลากหลาย ที่ปรากฏในบทความนี้ จะมีความสอดคล้องกับความหลากหลายของกิจกรรมการดำรงชีพของครัวเรือน ซึ่งในแต่ละครัวเรือนจะวางจุดประสงค์ของการเล่นหอยไว้แตกต่างกันไป

2. การเล่นหอยเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการการเงินในครัวเรือนของผู้หญิง

จากผลการศึกษาพบว่าการเล่นหอยเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามในการต่อสู้ดิ้นรนในชีวิตประจำวันของผู้หญิงในการบริหารจัดการการเงินในครัวเรือน โดยการเล่นหอยเป็นพื้นที่ของโอกาสทางเศรษฐกิจที่ผู้หญิงพยายามสร้างขึ้น เพื่อเข้าถึงทรัพยากรทุน และนำมาซึ่งศักยภาพของผู้หญิงในการหมุนเวียนทรัพยากร เพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจในครัวเรือน และสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองในมุมมองสตรีนิยมที่ไม่ยอมรับการแบ่งงานตามเพศ ซึ่งแบ่งพื้นที่ในบ้าน เป็นพื้นที่ของผู้หญิง

(พื้นที่ส่วนตัว) และพื้นที่นอกบ้านเป็นพื้นที่ของผู้ชาย (พื้นที่สาธารณะ) ซึ่งถูกกำหนดโดยสังคมและวัฒนธรรมแบบปิตาธิปไตย ขณะที่ในสภาพความเป็นจริงทั้งสองพื้นที่ที่มีการซ้อนทับและเลื่อนไหลไปมา ไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด นอกจากนี้ ผู้หญิงมิได้ถูกกำหนดหรือครอบงำจากสังคมและวัฒนธรรมแบบปิตาธิปไตยอย่างเบ็ดเสร็จสิ้นเชิง แต่มีความพยายามในการต่อสู้ ชัดขึ้น ต่อรองกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมดังกล่าว

ในงานศึกษาของกนกพรพบว่าในชีวิตประจำวันของผู้หญิงมีบทบาทหน้าที่ข้ามไปมาระหว่างอาณาเขตในบ้าน (Domestic sphere) และอาณาเขตนอกบ้าน (Public sphere) หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่าเป็น “แม่บ้าน” ที่มีบทบาททั้งการเป็นผู้ดูแลจัดการความทุกข์ความสุขของสมาชิกครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงดูเด็ก คนชรา และคนป่วย หุงหาอาหาร ทำงานบ้าน จัดการงบประมาณของครอบครัว ฯลฯ ซึ่งเรียกว่าเป็นบทบาทด้านการผลิตซ้ำ (Reproduction) และเป็น “คนทำงาน” ซึ่งเป็นบทบาทนอกบ้าน ทำหน้าที่ด้านการผลิต (Production) นำมาซึ่งรายได้และทรัพยากรต่าง ๆ ในสภาพบีบรัดทางเศรษฐกิจห่วยจัดเป็นกิจกรรมการดำรงชีพอย่างหนึ่งของผู้หญิง ที่ไม่ได้มีหน้าที่เพียงจัดการงบประมาณของครอบครัวให้เพียงพอเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการจัดหาเงินสดมาหมุนเวียนเพื่อให้การใช้จ่ายในครัวเรือนมีความคล่องตัวขึ้น หรือมีประสิทธิภาพขึ้นอีกด้วย

ในการศึกษาในพื้นที่ที่มีบริบทต่างกันของกลุ่มชาติพันธุ์ชายแดนไทใหญ่ หรือที่เรียกว่ากลุ่มไตนอกของวิสุทธิ พบว่าห่วยเข้ามาสอดรับกับการจัดการเศรษฐกิจครัวเรือน แม้ว่าผู้หญิงเหล่านี้จะมีเหตุผลในการเกี่ยวข้องกับห่วยได้ดินต่างกันไปบ้าง เช่น ต้องหาเงินไปรักษาสุขภาพ เลี้ยงปากท้องตัวเอง จุนเจือครอบครัว หรือแม้จะเห็นต่างไป แต่ทั้งหมดก็สะท้อนวิถีคิดของพวกเธอถึงความใส่ใจในครอบครัว ในฐานะบทบาทของเมีย และแม้ตามขนบธรรมเนียมไทใหญ่ที่ยึดถือกันมา ให้ผู้หญิงธำรงรักษาสถาบันครอบครัว โดยมีบ้านเป็นพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมสำคัญที่พวกเธอพึงต้องจัดการดูแล อย่างไรก็ตาม การเล่นห่วยที่ไม่ได้หมายความว่าถึงเฉพาะพื้นที่ในบ้าน แต่ซ้อนทับอยู่กับพื้นที่นอกบ้านที่คนกลุ่มนี้เผชิญอยู่ เช่น การที่รัฐและผู้ประกอบการกดค่าแรงจนรายได้ไม่เพียงพอ การไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกิน นโยบายรัฐที่ไม่เคยเหลียวแลผู้คนชายขอบเหล่านี้ ความล่าช้าของทางการในการออกเอกสารให้สัญชาติ ซึ่งเป็นภาวะที่ตกอยู่ภายใต้ความเสี่ยง (Risk) ในชีวิตประจำวันของผู้หญิงไตนอก ความไม่มั่นคงในเศรษฐกิจ คือการเสี่ยงโชคผ่านห่วยได้ดิน จึงเป็นการจัดการความเสี่ยงในการดำรงชีวิตด้วยความเสี่ยงอีกแบบหนึ่ง ซึ่งพวกเธอสามารถมีอำนาจในการจัดการได้ตามสมควร

งานของวิเศษมีข้อเสนอว่าประเด็นข้อถกเถียงเกี่ยวกับแนวคิดการแยกพื้นที่ส่วนตัว/สาธารณะออกจากกันนั้น ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคม ในความเป็นจริงพื้นที่สองส่วนได้ซ้อนทับกันไปมา จากเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงชุมชนไปสู่สังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท ทั้งภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ผู้หญิงได้ออกนอกบ้านไปทำงานหารายได้เช่นเดียวกับผู้ชาย เป็นเหตุผลหนึ่งทำให้ผู้หญิงเข้ามาเกี่ยวข้องกับหวย หวยอาจเป็นทางเดียวที่ผู้หญิงเลือกเอามาใช้แก้ไขปัญหาครอบครัว หรือจัดสรรรายได้ส่วนหนึ่งมาเล่นหวยโดยไม่กระทบกับการจัดการในครอบครัวที่ผู้หญิงเป็นผู้รับผิดชอบอยู่ การเล่นหวยจึงเป็นการนำเอาเรื่องนอกบ้านมาจัดการกับเรื่องในบ้านหรือในครัวเรือน

3. การพัวพันกับ “ความเสี่ยง” ในยุคสมัยใหม่

ความรู้สึกไม่มั่นคง (Insecurity) และความเสี่ยง (Risk) ในทุนนิยม ที่เป็นผลมาจากการกระจายและความเข้าถึงความมั่งคั่งที่ไม่เท่ากัน โดยหญิงและชายผูกติดกับความเสี่ยงไม่เท่ากัน พวกเขาต้องดิ้นรนในการหมุนเงินเพื่อใช้จ่ายในหลากหลายรูปแบบในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการเล่นแชร์ การเล่นหวย การกู้หนี้ยืมสิน การกู้หนี้ยืมนอกระบบ ฯลฯ การใช้ความรู้ในการจัดการความเสี่ยงจากการเล่นหวย เป็นการยืนยันถึงศักยภาพของตนเองของผู้หญิงเมื่อเผชิญกับความเสี่ยงภายใต้กฎเกณฑ์ข้อบังคับของการเล่นหวย ได้ดินที่กำหนดจากเจ้ามือรายใหญ่ ความสามารถในการจัดการกับความเสี่ยงนั้นมาจากประสบการณ์การเล่นหวยที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ตั้งแต่กระบวนการได้มาซึ่งตัวเลขหวย การแลกเปลี่ยนข้อมูล วิธีการเล่น ประสบการณ์เหล่านี้ถูกจัดเป็นความรู้ที่ถูกทำให้มีเพศภาวะ (Gendered Knowledge)

การจัดการความเสี่ยงและการกระจายความเสี่ยง

ตัวอย่างหนึ่งจากงานของกนกพร เกี่ยวกับการจัดการความเสี่ยงและการกระจายความเสี่ยงของทั้งคนขายหวยและคนซื้อหวย พบว่าคนขายหวยต้องสร้างแรงจูงใจในการซื้อหวยแบบให้ส่วนลดจากเปอร์เซ็นต์ที่ตนเองจะได้รับ จากจำนวนเต็ม 25% ก็คิดกำไรเพียง 15% หรือยอมให้ลูกค้าบางรายซื้อหวยแบบเงินเชื่อ เพื่อเป็นการทำยอดขายให้ได้มาก ๆ ส่วนเจ้ามือหวยรายใหญ่จะคิดค้นวิธีแทงหวยได้ดินหลายๆแบบมานำเสนอ เพื่อให้ลูกค้าสามารถซื้อได้ในราคาที่ต้องการและกระจายโอกาสถูกหวยมากขึ้น คนซื้อหวยจะอาศัยความหลากหลายของรูปแบบการแทงหวยตามที่กล่าวมาข้างต้น มาจัดการกับความเสี่ยงในการเล่นหวยทั้งสองประเภท นอกจากนี้ คนซื้อจะกระจายความเสี่ยงจากการเล่นหวยได้ดินด้วยการซื้อจากคนขายหวยหลาย ๆ เจ้า เพื่อว่าหากเจ้ามือรายใดไม่จ่ายเงินรางวัลก็อาจจะได้จากเจ้ามือรายอื่นแทน วิธีการกระจายความเสี่ยงอย่างหลังนี้คนขายหวยก็นำมาใช้ด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ ยังพบว่าในบริบททางเศรษฐกิจของครอบครัวของผู้หญิงแต่ละคน “ความเสี่ยงประจำวัน” ที่พวกเขาเผชิญอยู่มีระดับและประเภทที่แตกต่างกัน ผู้หญิงจะวิเคราะห์ความเสี่ยงของครอบครัวและประเมิน “กำลัง” ของการ “ลงทุน” ซื่อห่วยของตัวเองว่า “ควรซื้อเยอะ ซื้อน้อย ซื้อบ่อยเพียงใด อีกทั้งจัดให้การเล่นห่วยเป็นกิจกรรมที่นำมาซึ่งรายได้เพื่อ “หมุน” “ซดเซยรายจ่าย” “เก็บออม” หรือแม้กระทั่ง “เผื่อฟลุค” ว่าจะมีเงินสักก้อนสำหรับรายจ่ายก้อนใหญ่ ซึ่งมีความเป็นไปได้ยากยิ่งสำหรับผู้มีรายได้น้อย และไม่มีความแน่นอน ดังนั้น ลักษณะการซื้อห่วยรัฐบาลเพื่อหวังรางวัลใหญ่ ควบคู่ไปกับการซื้อห่วยใต้ดิน เพราะมีโอกาสสูงมากกว่าห่วยรัฐบาลแม้จะได้น้อยกว่า จึงกลายเป็นแบบแผนทั่วไปของการซื้อห่วยของผู้หญิงในพื้นที่นี้”

งานของวิสุทธิเสนอนแวนคิดว่า การซื้อห่วยใต้ดิน ไม่อาจมองเป็นเพียงเรื่องไร้สาระ แต่มีสัญญาณหรือความหมายทางสังคมซ่อนอยู่ คือ การบริโภคเชิงสัญญาณหรือในมิติคุณค่า ไม่ใช่มูลค่า เป็นการบริโภคในฐานะที่เป็นการต่อรองอำนาจของผู้หญิงไทใหญ่หรือคนไตนอกไร้สัญชาติ ในการจัดการความเสี่ยงต่างๆ ในบริบทโลกาภิวัตน์และตลาดแบบเสรีนิยมใหม่ ไม่ว่าจะเป็น ความเสี่ยงในแง่การถูกกีดกันไม่ให้เข้าถึงทรัพยากร การกดขี่แรงงาน ความเสี่ยงจากสภาวะที่ไม่เหมาะสมในการทำงาน ความเสี่ยงในแง่สูญเสียตัวตน สูญเสียอำนาจในการจัดการตนเอง ครอบครัว ชุมชน คือไม่มีหลักประกันหรือรับรองในการมีอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี ของคนไร้สัญชาติ ในสภาวะที่ไร้กลไกเชิงสถาบันอื่นๆ ในการควบคุมและถ่วงดุลตลาด ตลอดจนมีการครอบงำอุดมการณ์และความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน ผ่านการควบคุมของรัฐในเรื่องของนโยบายและกฎหมายที่มีต่อคนไร้สัญชาติ

งานของวิเศษพบว่าเมื่อผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้านและมีบทบาทในการหารายได้สู่ครอบครัวมากขึ้น ทำให้ผู้หญิงมีรายได้เป็นเงินสด ไม่ว่าจะเป็นรายได้จากการรับจ้างในภาคการเกษตร จากโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งมีผลต่ออำนาจการตัดสินใจ การบริหารจัดการการเงินในครอบครัว การเล่นห่วยเป็นส่วนหนึ่งของความอยู่รอดที่ต้องเผชิญกับความเสี่ยงความไม่แน่นอนในชีวิต เงื่อนไขสำคัญในการเล่นห่วยก็คือไม่ให้ครอบครัวได้รับผลกระทบจากความเสี่ยงการเล่นห่วย จากการนำเงินรายได้ของผู้หญิงไม่ว่าจะเป็นงานรับจ้างภาคเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรม อย่างเช่น ผู้หญิงที่ทำงานในโรงงานจะนำเงินรายได้จากการทำงานล่วงเวลาหรือโอทีมาเล่นห่วย การเล่นห่วยของผู้หญิงจึงเป็นการให้ความหมายของเงินที่เอามาเล่นที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อครอบครัว

บทสรุป

ในงานศึกษานี้พบว่าผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษามีชุดความรู้และการนิยามหอยที่หลากหลายตามบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ ยังพบว่าการเล่นหอยเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามในการต่อสู้ดิ้นรนในชีวิตประจำวันเพื่อบริหารจัดการครอบครัว ที่เน้นไปที่เศรษฐกิจครอบครัวหรือครัวเรือน หรือ “การผลิตซ้ำทางสังคม” (Reproduction) ที่อยู่ในบริบทของพื้นที่ส่วนตัวหรือพื้นที่ในบ้าน ซึ่งแนวคิดเศรษฐศาสตร์ที่เน้นตลาดเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจมองว่าไม่มีคุณค่าในทางเศรษฐกิจ ในขณะที่การผลิตซ้ำทางสังคมของผู้หญิงเป็นการดำรงรักษาให้ระบบทุนนิยมอยู่ได้ ทั้งในระดับท้องถิ่น และข้ามพรมแดน แต่อย่างไรก็ตาม เศรษฐกิจในที่นี้อาจมีความซับซ้อนมากกว่าในมุมมองของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก และแนวคิดสตรีนิยมแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง เนื่องจากการพนันหรือการเล่นหอย เป็น “ยุทธวิธี” หนึ่งใน การต่อสู้ดิ้นรนของผู้หญิง ซึ่งมีความพยายามที่หลากหลาย แตกต่าง ซับซ้อน และเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในแต่ละสถานการณ์และพื้นที่ ซึ่งอาจมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับมิติอื่นๆ ด้วย อย่างเช่น การต่อสู้ดิ้นรนในเชิงวัฒนธรรมหรือสัญลักษณ์ หรือการต่อสู้ในเชิงการเมืองของกลุ่มคนที่ด้อยอำนาจและอยู่ที่ชายขอบของสังคม

การเล่นหอยของผู้หญิงเกี่ยวข้องกับความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงของผู้หญิงในชีวิตประจำวันในการเข้าสู่ภาวะความทันสมัย ซึ่งผู้หญิงและผู้ชายมีความเสี่ยงไม่เท่ากัน ผู้หญิงกลุ่มต่างๆมีวิธีการในการจัดการหรือการต่อรองกับอำนาจในทุกระดับเพื่อลดความเสี่ยง บางครั้งอาจเป็นผู้กระทำ หรือบางครั้งอาจตกเป็นเหยื่อหรือผู้ถูกกระทำ ต้นทุนสำคัญที่ผู้หญิงใช้ในการจัดการความเสี่ยงได้แก่เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม ที่ผู้หญิงใช้ในการปรับตัวและต่อรองกับอำนาจ

ข้อถกเถียงโต้แย้งเกี่ยวกับการพนันที่ผ่านมาวางอยู่บนแนวคิดที่มองการพนันและการแก้ปัญหาการพนันจากมุมมองเชิงเดียว อย่างเช่น มองจากมิติของเศรษฐกิจ จากมุมมองกฎหมาย หรือจากมุมมองทางศีลธรรม ทำให้เกิดการสรุปแบบที่เรียกว่าเหมารวม หรือใช้กติกาเดียวในการตัดสิน ในขณะที่การพนันมีความเกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรม และมีการทับซ้อนกันในหลายมิติ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม รวมทั้งความแตกต่างหลากหลายทางเพศภาวะ ชนชั้นชาติพันธุ์ วัย ฯลฯ นอกจากนั้น ไม่ควรมองการเล่นหอยได้ดินในแง่ของปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นเท่านั้น แต่ควรให้ความสำคัญในมุมมองในมิติสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม ที่มีลักษณะของอำนาจที่กระจุกกระจายอยู่ทั่วไปในสังคม ไม่ใช่อำนาจที่มีลักษณะเป็นกลุ่มก้อน หรือมีการรวบรวม สะสม และจัดเรียงให้เห็นถึงความต่อเนื่อง

ห่วยไต่ดินเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนปัญหาเชิงโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมของไทย ที่ตอบสนองต่อกลุ่มคนในสังคม ทำให้เกิดกลุ่มอุปถัมภ์ เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์และองค์การกระบวนการ ห่วยไต่ดินอย่างกว้างขวาง การดำรงอยู่ของห่วยไต่ดินจึงสะท้อนให้เห็นว่า สังคมขาดความสมดุล ภาคส่วนต่างๆ ในสังคมไม่สามารถทำให้กลุ่มคนจำนวนมากในสังคมมีชีวิตที่ดี แต่กลับเพิ่มปัญหาความยากจน และกีดกันคนจน คนด้อยโอกาส คนขาดประสิทธิภาพในการแข่งขันออกไปจากระบบ ปัญหาความยากจนจึงเป็นผลพวงจากโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมที่ไม่เป็นธรรม และกลายเป็นช่องทางให้ธุรกิจห่วยไต่ดินเข้ามาเป็นทางเลือกของคนจนในการแก้ปัญหาความยากจน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การออกนโยบายในการควบคุมการพนันในอนาคตไม่ควรมองการพนันในมิติเดียว แต่จำเป็นต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับการพนันในมุมมองต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมุมมองของเพศภาวะ ผลกระทบต่อครอบครัวและชุมชน และการพนันในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามในการต่อสู้ดิ้นรนในชีวิตประจำวันเพื่อบริหารจัดการครอบครัวของผู้หญิง ซึ่งในมุมมองของสังคมทั่วไปไม่ได้ให้ความสำคัญ และยังคงยึดติดกับตัวบทกฎหมายและศีลธรรม
2. เมื่อการพนันมีนิยามที่หลากหลาย สมควรให้มีการแยกแยะประเภทการพนันออกให้ชัดเจน โดยใช้เกณฑ์ชี้วัดหลายแบบหลายมิติหลายมุมมอง รัฐควรรับข้อเสนอการจัดลำดับชนิด/ประเภทการพนันใหม่ จัดการการพนันประเภทที่มีผลกระทบรุนแรงมากน้อยต่างกัน และจัดประเภทการพนันที่มีผลกระทบต่อครอบครัว ชุมชนและเด็กเป็นลำดับแรก กระบวนการทำข้อเสนอเชิงนโยบายควรให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีประสบการณ์แก้ไขปัญหาในชุมชน
3. ห่วยไต่ดินเป็นเรื่องของการจัดการที่มีชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมแบบไม่เป็นทางการ มีความเชื่อมโยงกับเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา และการต่อรองเชิงอำนาจ ดังนั้น แนวคิดในการควบคุมการพนันที่ใช้เทคโนโลยี และมีระยะห่างทางสังคม อาจเป็นการทำลายความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวบ้าน และทำให้อำนาจของประชาชนถูกดึงกลับไปรวมศูนย์ที่รัฐส่วนกลางผ่านการใช้เทคโนโลยี นโยบาย และกฎหมาย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กนกศักดิ์ แก้วเทพ. (2544). “ผู้หญิงกับเศรษฐศาสตร์” ใน **สตรีศึกษา 2 ผู้หญิงกับประเด็นต่างๆ**.

กรุงเทพฯ: คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี.

ธารา มีบุญ. (2546). “ปัจจัยที่มีผลต่อการเล่นการพนันหวยเถื่อนในกรุงเทพมหานคร” วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัทยธรรมศาสตร์.

นฤมล นิตยจินต์. (2534). “เจ้ามือหวยใต้ดิน: ศึกษาเฉพาะกรณีอิทธิพลทางการเมือง”. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัทยธรรมศาสตร์.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร สังคิต พิริยะรังสรรค์ และนวนน้อย ตีร์รัตน์. (2543) **หวย ช้อง บ่อน ยาบ้า เศรษฐกิจนอกกฎหมายกับนโยบายสาธารณะในประเทศไทย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมูลนิธิเอเชีย.

พัชระ คงพินิจบรรจง. (2552). “ปัจจัยที่มีผลต่อการซื้อหวยเถื่อน ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่”. การค้นคว้าแบบอิสระ. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พสุนิต สารมาศ. (2546) “ชีวิตนักเสี่ยงโชคจากตัวเลข กรณีศึกษาคนเล่นหวยใต้ดิน”. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัทยธรรมศาสตร์.

แล ดิลกวิทยรัตน์. (2526). “มดลูกก็ปัจจัยการผลิต” **วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง** 1:3, 93-100. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สังคิต พิริยะรังสรรค์และคณะ. (2546). **เศรษฐกิจการพนัน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยอ่าน. โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2554) “พื้นที่ความรู้และกลไกเชิงซ้อนในจินตนาการใหม่ของสังคมเปลี่ยนผ่าน” ใน กฤตยา อาชวนิจกุล (บก.) **จินตนาการใหม่ทางสังคมวิทยา**. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา.

ภาษาอังกฤษ

Beck, Ulrich. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage

- Beneria, Lourdes. (1995). "Toward a Greater Integration of Gender in Economics" in **World Development** Vol. 23 No. 11; Pergamon.
- Beneria, Lourdes (2003). **Gender, Development, and Globalization**. New York: Routledge.
- Engels, Frederick. (1884). **The Origin of the Family, Private Property, and the State**. Pathfinder Press.
- Foucault, Michel. (1980) **Power and Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977**. New York: Pantheon Books.
- Inter Pares (2004). "Towards a Feminist Political Economy." Inter Pares Occasional Paper, No. 5. <http://www.interpares.ca/en/publications/papers.php>.
- Jennings, Ann L. (1993). "Public or Private? Institutional Economics and Feminism", in **Beyond Economic Man**. Marianne A. Ferber, and Julie A. Nelson (eds.), pp. 111-130.
- Luxton, Meg (2006). "Feminist Political Economy in Canada and the Politics of Social Reproduction" in Kate Gezanson and Meg Luxton (eds). **Social Reproduction**. Canada: McGill University Press.